

Валентина Михайленко

Ніхто й ніколи

Літературно-художнє видання

Михайленко Валентина Микитівна

НІХТО Й НІКОЛИ

Роман

Художник – А.О. Книр

Коректор – Н.Б. Єркіна

Комп'ютерна верстка – М.М. Скоробагатько

Комп'ютерний набір – В.Ю. Тарасенко, В.І. Литвиненко

Редагування автора.

Підписано до друку 11.10.2010 р.

Формат 297x420/4. Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook.

Ризографія. Наклад 400 примірників, замовлення № 308

Видавець ПКФ “Ранок”

14000, Україна, Чернігів, проспект Миру, 41

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців:

серія ДК №16663

Віддруковано в друкарні «Домінант»

15600, Україна, м. Мена, вул.Червоноармійська, 23

тел/факс: 0 (4644) 3-15-55, 3-14-44, 3-30-55

E-mail: dominat@ukr.net

*Цей твір присвячується
моїм землякам, звичайним
простим людям, які живуть
звичайним життям...*

Чернігів

2010

ББК 84.4 Укр+4Чер
М69

Михайленко, В.

М69 Ніхто і ніколи: Роман/В. Михайленко; художник А. Книр. – Чернігів, ПКФ “Ранок”, 2010. – 248 ст.

ISBN 978-966-8185-58-8

Новий роман коропської письменниці Валентини Михайленко “Ніхто й ніколи” розповідає про життя маленького провінційного містечка. Головні героїні твору – юній талановитій дівчині – немало довелося пережити, аби вибороти право сміливо дивитися долі у вічі – кохати, творити, бути самою собою.

Авторка проникливо пише про речі інтимні, про найпотасмніші порухи людської душі, разом з читачем шукає відповідь на питання: чи може в нашому житті перемогти чисте, чесне, справедливе. Детективна лінія, присутня в романі, надає сюжету інтриги.

ISBN 978-966-8185-58-8

ББК 84.4 Укр+4Чер

© С.В. Михайленко

Глава 2. Люда	214
Глава 3. Люда і Максим	221
Глава 4. Женя	231
РОЗДІЛ V. День вирішальний.	236
Роман і Люда.	236
ЕПІЛОГ.	241

Глава 2. Каштанова знахідка	92
Глава 3. Андрій Гаркуша	96
Глава 4. Микола Заболотний	98
Глава 5. Злочинець	102
Глава 6. Чекання	106
РОЗДІЛ VI. І знову ранок	109

Частина друга

РОЗДІЛ I. День перший	111
Глава 1. Люда	111
Глава 2. Валерій	119
Глава 3. Мати	126
Глава 4. Люда	130
Глава 5. Інна	137
Глава 6. Люда	143
РОЗДІЛ II. День другий	146
Глава 1. Роман	146
Глава 2. Люда	148
Глава 3. Варвара Миколаївна	159
Глава 4. Таня	169
РОЗДІЛ III. День третій	177
Глава I. Василь Коваль	177
Глава 2. Варвара Миколаївна	187
Глава 3. Каштан	191
Глава 4. Люда	195
РОЗДІЛ IV. День четвертий	202
Глава 1. Лариса Гнатівна	202

Частина перша

РОЗДІЛ I. Вечір

Глава 1. Люда

*Я б учора до Вас підійшов,
Як ішли Ви із церкви додому,
Та була Ви така в голубому,
Що, їй Богу, я слів не знайшов...*

Дзвінкий дівочий голос бринів затамованою силою почуттів і пристрастей, ластівкою здіймався увись, торкався лагідним крилом високої стелі, розсипався на сотні іскристих частинок і легеньким серпанком, зітканим із тремтливої краси й світлої туги, огортав глядачів. Зал завмер, як завмирав завжди, коли співала Люда Калиновська.

Цією тендітною дівчиною-перлинкою, лауреатом обласних і Всеукраїнських пісенних конкурсів та фестивалів, пишалося все містечко. Вона й зовні була схожа на ніжну перлинку: невисока, але струнка й граційна, з витонченим довгастим обличчям, з хвилиєю пухнастого білявого волосся, що вільно спадало на плечі, із ясно-синіми променистими очима, в яких світилося щось ніби неземне. І хоч не була вродливою, та в кожного, хто зустрічався з нею, на мить перехоплювало подих: «Створив же Бог отаке миле дівча...».

А Люда летіла... Стояла на сцені міського будинку культури й летіла вслід за своїм голосом. У такі хвилини все її єство ставало невагомим. Переливалось у пісню й підносилося в загадкове манливе безмежжя...

Вона почувалася щасливою. Від того, що голос підвладний найменшому коливанню мелодії, що дарує своїй улюбленій учительці її улюблений романс, що однокласники запросили на випускний вечір, що за якусь годину притисне своє розпашіле

личко до широких Ромкових грудей... Що навпроти, у третьому ряду, з вологим блиском очей, які випромінюють любов і ласку, сидить мама.

Люда стрілася з нею поглядом і посміхнулась лише їй – своїй найдорожчій, яка пишалася нею і водночас тремтіла за кожен її крок.

А був же час, коли мама горою стала проти доньчиного бажання вступати до музичного училища. «Навіщо тобі те музучилище? – допитувалась. – Закінчиш – і де працюватимеш? В артистки підеш? Наче не знаєш, яке життя в артистів? Обирай, доню, щось практичніше. Не той тепер час, щоб за хмарами літати».

Такі розмови – часом з криком та слізьми – тривали між ними цілий рік, поки Люда навчалася в дев'ятому класі. І вже перед останнім дзвоником усе несподівано вирішилося на краще. Допомогла Лариса Гнатівна, вчителька української мови і Людина класна керівничка. Дізнавшись, які баталії йдуть у Калиновських, завітала увечері до них додому і запропонувала компроміс: зрозуміло, що Людї без пісні ніяк не можна, а тому нехай зараз вступає до ліцею при педуніверситеті, потім – на філологічний факультет, а разом і музику вивчатиме, а далі вже, як доля розсудить: чи співатиме, чи дітей навчатиме.

Мама радо пристала на таку пропозицію, Людї вона теж сподобалась. І ось цього року вона з гарними оцінками скінчила ліцей і стала студенткою. А її пісня за цей час розкрилилася. Як солістка університетського хору «Криниця» вона співала на обласній та столичних сценах, а торік улітку хор гастролював у Туреччині. Талановиту дівчину відразу помітила декан музпеду і вчепилася в неї, мов кліщами: «Вступай тільки до мене! Я з тебе зірку зроблю!» Та Люда вчинила прагматичніше: вивчатиме й англійську мову, й музику, а там, як каже Лариса Гнатівна, видно буде.

... Я люблю тільки Вас, тільки Вас...

Зміст

Частина перша

РОЗДІЛ I. Вечір	3
Глава 1. Люда	3
Глава 2. Таня	6
Глава 3. Люда	9
Глава 4. Женя	12
Глава 5. Мати	14
РОЗДІЛ II. Ніч	19
Глава 1. Собака	19
Глава 2. Ірина Миколаївна	22
Глава 3. Василь Коваль	28
Глава 4. Інна Березняк	33
Глава 5. Вчителька	35
РОЗДІЛ III. Ранок	44
Глава 1. Люда	44
Глава 2. Інна Березняк та інші	48
Глава 3. Женя	53
Глава 4. Максим Кривець	57
РОЗДІЛ IV. День	62
Глава 1. Таня	62
Глава 2. Роман	67
Глава 3. Василь Коваль та інші	73
Глава 4. Максим Кривець	78
РОЗДІЛ V. І знову день...	85
Глава 1. Справи особисті: прокурорські й міліцейські	85

чоловікові – за кілька хвилин вона йому скаже про їхнього сина. Уявила, яким щастям засяють його очі, з якою ласкою вона припаде до них губами: ці віддані очі нікого й ніколи не зрадять. Вона поцілує тоненьку зморшку на чолі, лагідно доторкнеться до русявого шовку густих брів... Уже кілька років чоловікову ліву брову перетинає навкісний шрам, але він аж ніяк не пеує його неяскрової вроди. Цей шрам Валера отримав у своїй першій битві за неї тієї страшної темної ночі, коли її доля з відтятими крилами стрімко падала у прірву.

Людина мелодія легкокрило злетіла в небо, розсипалася жайворонком над весняним світом і полинула назустріч сонцю.

*Літо 2006 – зима 2008
сmt Копон*

Чистий срібний звук романсу затремтів на останній ноті, і зал вибухнув шаленими оплесками. «Браво! Браво! Люда! Люда!..» – лунало звідусіль.

Люда легенько збігла зі сцени й опинилась в обіймах Лариси Гнатівни. Вчителька, тримаючи в лівій руці розкішний букет рожевих півоній, правою міцно притисла свою улюбленицю до м'яких грудей. З її очей струмували рясні сльози зворушення і вдячності.

– Людочко, красунечко моя... Яка ж ти молодчинка. Спасибі тобі, що не забула про мене в такий день, – затуркотіла вона. – Нехай тобі Бог помагає на кожній твоїй стежинці. Це тобі, сама виростила, – подала духмяний букет.

– Дякую, дякую, Ларисо Гнатівно, – щасливо зарум'янилася Люда, – дякую вам за все. Я щодня вас згадую...

– Людко! Людко! Пішли танцювати, – підбігли до них Людині однокласниці Таня й Женя.

– Вибачте, Ларисо Гнатівно, – знітилась Люда.

– Іди, іди, – лагідно посміхнулася учителька, – танцюйте діти, сьогодні ваш день.

У фойє гримнула музика, заблимали переливи кольорів – вокально-інструментальний ансамбль старшокласників ушкварив сучасну швидку мелодію. Барвисте море випускників вихлюпнулось із зали і захвилювалося в її ритмах. В їхнє коло ввірвались і Люда з Танею. Стрілись очима і щиро посміхнулись одна одній.

Дівчата не бачились із самих зимових канікул. Тоді Люда, здавши сесію, примчала додому на один день. Трохи допомогла мамі по господарству, а уже ввечері поспішала на електричку – зранку університетський хорівий колектив виїжджав на гастролі до Івано-Франківська. З Танею майже ні прощо й не перемовились. А новин – хвилюючих, дівочих – набралось чимало. З ким же ними поділитися, як не з найближчою подружкою? Адже вони з дитсадка разом. Увесь клас заздрив їхній дружбі й вірності. Від'їзд Люди на навчання проліг між дівчатами відстанню в сотню кілометрів, але серцями вони стали ще ближчими.

Ось і зараз Тані нетерпеливо розповісти подружці про Олега. При самій лише згадці про нього її очі заіскрилися, вона нетерпляче вхопила Люду за руку. Якраз в цю мить у Люди в кишені полонезом Огінського озвався мобільний. Вона відступила вбік, послухала невидимого співбесідника й засяяла личком. Помахом руки підкликала Таню, притулилася губами до її вуха...

За хвилину, майже ніким не помічена, вислизнула в літепло червневої ночі. Лише дві пари очей проводили її до дверей: одна жагуча й хтива, друга – ненависна. Коротко зблиснув услід ще один погляд – заздрисний...

Глава 2. Таня

А випускний вечір шаленів танцями. Шість одинадцятих класів із двох шкіл невеликого містечка прощалися з дитинством і вступали в доросле життя...

Музики перебралися на великий асфальтований майдан перед будинком культури. До гурту танцюючої молоді долучилися всі охочі. Вчителі, батьки, друзі разом з випускниками завзято хвицали ногами. Що більше час котився до півночі, то веселішим ставало свято. Юнаки, а за ними й дівчата, по одному та парами, почали зникати у заростях парку, який темною завісою зачався за будинком культури, напівобнімаючи його південне крило.

Поверталися з неприродньо блискучими очима, голосно реготали та обнімалися при всіх...

– Таню, пішли й ми? – взяв дівчину за руку Олег.

Вони сторожко оглянулися й пірнули в темряву. Під розлогим каштаном навпочіпки сидів гурт хлопців та дівчат. По колу ходила пляшка...

– Олешку, я не хочу, – смикнула Таня друга вбік. – Нехай собі, а ми ходімо погуляємо.

І вони тихо пішли алеєю. Зупинились аж там, звідки нікому й нічого не було видно, де збентежений гамором парк, врешті трохи заспокоївсь і озвався солов'їною руладою. Олег поклав дівчині

Нарешті її мелодія, що зачалась у серці в ніч страшного відчаю, сягнула своєї довершеності. Люда легко, зовсім непомітно для стороннього ока, зітхнула. Сталевий відблиск зник з її очей, і вони засвітилися м'якою синню. У звуках, що линули з-під її пальців, купалося небо, пламеніло сонце й весело дзенькали в голубих калюжах останні краплі дощу...

Лише тепер Люда дозволила собі напівобернутися до зали. Черкнула поглядом по першому ряду. Чоловік і донька сиділи, притулившись одне до одного, і не зводили з неї сяючих очей. Поруч розчулено посміхалася Лариса Гнатівна... Загледівши, що мама дивиться на них, Лара вітально помахала рукою. Дві чорні туго заплетені кіски, два великі білі банти, двоє великих синіх очей... Вродливицею виросте доня!

Людин настрій суголосив оптимістичним акордам її сповіді. Додали піднесення й слова професора столичної консерваторії (музичної академії – по-теперішньому). Після прослуховування її твору він сказав: «Голубонько моя... Закінчуйте другий курс, і з першого вересня я вас забираю до себе. На бюджетне навчання. Ви – майбутній композитор...».

Вона неодмінно скористається запрошенням професора і вступить до омріяної консерваторії. Але наступного року. А за цей рік їй необхідно здійснити ще одну свою велику мрію. Народити коханому сина... Він уже живе в її лоні – плід їхньої нелегкої любові, до якої вони так довго обоє йшли, яка обом їм подарувала міцні й надійні крила: їх ніхто й ніколи не зможе зламати...

Про радісну новину ще ніхто-ніхто не знає. Вона й сама лише сьогодні, незадовго до концерту, упевнилася.

Їхній син народиться у пору золотого листопада. Він буде гарним-прегарним: мов дві краплі води схожим на свого тата. Перебере у нього чисту глибіню блакитних очей і м'яке пшеничне волосся. У нього будуть такі самі красиві вуста й вольове підборіддя...

Люда ще раз напівобернулася до зали й ніжно посміхнулася

руки на талію і притягнув її до себе, й вони завмерли, дивлячись одне одному у вічі. Серпик західного місяця відбився в їхніх зіницях двома парами жаринок – зір, що таємниче світилися, здавалося, із самої глибини Всесвіту.

– Олечку, – прошепотіла Таня, – ну, як це так могло трапитись, що ми стільки років були поруч і не помічали одне одного?

– Я – то давно тебе помітив, але ти завжди була така недосяжна, – ніяково опустив очі хлопець.

– Дурненький, – засміялася Таня, – вигадав таке...

Вона трошки пригнулася і торкнулася губами Олегових вуст. А він припав до неї, немов спраглий подорожній до джерела. Таня лише щасливо зітхала та думала про себе лукаво, що він таки правду каже. Ще рік тому Таня зовсім не звертала уваги на цього сором'язливого, кремезного й невисокого однокласника, який, до того ж, і вчився абияк. Вона ж була відмінницею з першого класу і заводієм будь-яких компаній. У дев'ятому її обрали президентом учнівського колективу школи. Спуску не давала нікому: ні малечі, ні старшокласникам. Її запальної гарячої натури іноді побоювались навіть учителі. Дуже легко могла затіяти бійку із здоровенними хлопцями, коли бачила, що ті зобижають менших, лаються або на перерві смалять цигарки.

Граніт шкільної науки «гризла» ніби граючись. З першого до одинадцятого класу щороку отримувала похвальні грамоти, а сьогодні директор школи вручив їй золоту медаль.

У випускному класі Таня дивно погарнішала: зникли хлоп'ячі риси з круглого повненького обличчя, в невеликих сірих очах з'явилися мрійливість і раніше не властива їй ніжність.

На випускному екзамені з математики зовсім випадково сіла з Олегом. Вже дописуючи відповідь на свій білет, звернула увагу на порожній лист паперу, що сумно білів перед ним, на червону фарбу, що залива його обличчя...

Мовчки смикнула з-під Олегового ліктя білет. Так само мовчки, за кілька хвилин, написала відповідь і посунула до нього папір. Він підвів голову, вони стрілися очима, і Таня відчула, як запашили і її щоки.

Того ж таки вечора, вже в сутінках, вийшла на подвір'я й заглядела невисоку постать, що причаїлася під парканом. Трошки повагалась і вийшла за хвіртку. Поволі побрели тихою вечірньою вулицею.

І вже за півгодини Таня щиро дивувалася: чому вона раніше не помічала цього чудового хлопця? Такого відкритого, щирого й надійного. Сором'язливий, щоправда, дуже: кілька вечорів поспіль захоплено дивився на неї, не насмілюючись не те, що поцілувати – навіть доторкнутися. Довелося проявити ініціативу...

А скільки вони переговорили за ці вечори. І з радістю виявляли, що подобається їм одне й те ж, що не люблять також однаково: зверхність і нечесність, жадібність і нахабство. Наче дві рідні душі зустрілися, – сказала Таня. І поклала собі – цього хлопця за будь-що з рук не випускати...

Їй раптом замлоїло серце – це ж розлучатися скоро. Вона вже зарахована студенткою Київського політеху: навчаючись в одинадцятому класі, закінчила факультет довузівської підготовки, що працював при школі. А Олег вступив до педуніверситету в обласному центрі. На нього там уже два роки чекають: один з кращих легкоатлетів області додасть престижу факультету фізичного виховання. З приводу цього однокласник Левко Макуха, який теж став студентом політехнічного, не забарився пустити колючку: «Таким, як ти, Олеже, якраз і місце на дурфаці. Там більше ногами треба, ніж головою». За що отримав від Тані добрячого стусана.

– Олежку, скоро їхати на навчання... – зовсім по-дитячому жалісно вирвалося у Тані.

– Ну, що ти? Ми ж будемо часто зустрічатися, приїздитимемо додому на вихідні. Або – ти до мене, а я – до тебе, – голос Олега звучав розважливо й ніжно, в ньому прокинулись не знайомі для них обох чоловічі нотки.

– Я тебе нікому не віддам, – щасливо видихнула Таня і від повноти почуттів закрила повіки.

Їй так нетерпеливилось розповісти про все Людї...

ЕПІЛОГ

Залу обласної філармонії переповнювали глядачі. Вони стояли у проходах між рядами, стояли навіть на балконі. Таке тут робилося у березні щороку, коли студенти музичного училища давали великий звітний концерт. Один за одним виходили на сцену музиканти і вокалісти, колективи і солісти, раз по раз зала зривалась оплесками та вигуками “Браво!”.

Найбільш талановиті студенти виступали вкінці. Одного з них – високого кучерявого хлопця, володаря оксамитового баритона – нагородили шаленими оплесками. Поспішаючи за лаштунки, він на мить зупинився і пропустив на сцену невисоку тендітну піаністку. Світло-зелена концертна сукня граційно облягала її стрункий стан, хвиля пишного білявого волосся розкішним каскадом спадала на плечі. Горда постава, впевнена хода відразу привертала до себе увагу. Меломани міста добре знали цю дівчину. Вона співала у святкових концертах, які проходили в музично-драматичному театрі, у філармонії. А її “Гандзю” незмінно сприймали лише на “біс”.

Люда підійшла до рояля, сіла, на якусь хвилюк завмерла, і враз її тоненькі руки білими лебедями здійнялись увись і безсило впали на клавіатуру. І заривав інструмент великим людським болем, що накочувався й накочувався важкими хвилями. Стогнала стражденна душа, рвалася зі страшного полону, билася об стіну безвиході, захлиналася глухими зойками, розчавлена безнадією. Ця тема повторювалася, наростала й розросталася. Звуки вібрували, заповнювали собою весь простір, їм уже не ставало місця... Тіло ж піаністки залишалось непорушним, мов скеля – лише руки білими птахами літали над клавішами.

Напруга досягла апогею: ще один зойк – і до краю натягнута струна обірветься і разом з нею розірветься навпіл змучене серце... Зала завмерла. І враз ударив грім – могутньо й переможно. Заграла – заперлинилась шалена злива, змітаючи на своєму шляху всі жахи. Душа розкрилась і заспівала. І Люда полетіла вслід за нею, впевнено змахуючи міцними крилами.

– Люба моя... сонечко моє... крихітка... – шепотів задихаючись, п'яніючи від щемно-лоскітливого запаху її волосся.

Люда теж уся тремтіла, уткнувшись у його волохаті груди, збуджено сміялася кризь сльози.

– Людо, Людочко, давай усе забудемо, – Роман підвів її голову, обережно торкаючись губами, цілував мокрі щоки. – У нас попереду прекрасне життя. Я тому й приїхав. Ти не уявляєш, на яку роботу я влаштувався. Тепер у нас усе буде. Ти в консерваторії навчатимешся...

Люда трохи відхилилась і пильно подивилася йому у вічі:

– Це якось пов'язано з Максимом Тимофійовичем?

– Н-н-у, так... А що? Він у навчанні тобі допоможе.

– Чого ж ми стоїмо? – відразу зів'яла Люда. – Ходімо додому.

– Може купимо морозива та посидимо в кафе? Я тобі все розповім.

– Давай посидимо, якщо хочеш...

Роман розгублено звів брови:

– Я не розумію, Людо. Ти наче не задоволена чимось. Адже все вирішується так, як ти хотіла.

– Не зовсім так, Ромо. – Люда дивилася кудись вдалечінь – на смарагдові луки, що губилися за річкою у паруючій імлі.

У нього тривожно тенькнуло серце: знову якісь заморочки?

– Невже б ми не змогли обійтися без його допомоги? – Люда рвучко обернулася й прострілила Романа якимось досі незаним дорослим поглядом. – Хіба ти не розумієш, як це принизливо? Не для мене. Для тебе...

Глава 3. Люда

Земля довершувала своє добове коло, і час невблаганно котився до півночі. В густому оксамиті чорного неба сліпучими свічами зір вималювалися вигадливі узорі сузір'їв. Із заходу на схід блискучою біло-блакитною цяткою проплив супутник.

Ніде – ні душі: все містечко сьогодні на випускному. Люді чомусь стало аж моторошно від цієї галактичної самоти. Вона навіть стиха пирхнула з такого порівняння: це ж треба, вигадала – «галактична самота...». Та враз від будинку культури долинула бадьора мелодія, Люда вільно зітхнула й закрокувала швидше. І чого вона злякалася? Не маленька ж: доводилося ж ще затемна бігати на ранкову електричку, або з нічної повертатися додому темними сонними вулицями – і ніколи нічого не траплялося. Все буде добре й тепер, – заспокоїла себе.

За якихось двадцять хвилин вона зустрінеється зі своїм Ромком... Ой, як же за ним скучила! Бачилися дев'ятого травня, а здається, що рік минув. Тоді вона поїхала до нього в Київ. О, то був найпрекрасніший день у її житті. Сповнений сонця й безмежного кохання. В кімнаті гуртожитку вони були самі – хлопці роз'їхалися на свята по домівках. Там Люда вперше спізнала невимовну жагу й ніжність...

Бентежна хвиля спогадів накрила дівчину з головою, прискорено закалатало серце: такого коханого, як у неї, немає ні в кого...

Вони й познайомилися незвичайно, романтично. Тоді Люда закінчувала сьомий клас, а Ромко – одинадцятий.

Ліс, що підковою охоплював їхнє містечко, манив пахощами молоді зелені, конвалій та рясту...

Людині очі затуманились і йшла вона вже не темною вечірньою вулицею, а широкою лісовою галявиною. Таня з Женею віддаля рвали конвалії. Навкруги відзвонював птаством осяйний весняний ранок і співзвучно йому в Людиній душі бриніла світло-щемна мелодія «Самотнього пастуха».

«Тук-тук-тук-тук!» – враз увірвалося в цю ідилію. Люда різко

зупинилась і закрутила головою в усі боки. Край галявини, на високій сосні, запримітила маленького невтомного трудівника – дятла, що завзято гамселив дзьобом по стовбуру. Замилувалась птахом. Не зводячи з нього погляду, поволі, щоб не злякати, рушила в той бік. Раптом сосни прискорено замелькали перед очима, і, ще й не зрозумівши, що сталося, дівчина полетіла в порослу торішньою травою ямку, викопану, мабуть, якимось звіром.

На її зойки прибігли подружки, допомогли підвестися. Та ліву ногу десь під коліном пронизав різкий біль, Люда скрикнула й опустилася на траву.

– Ой, Людко! Що ж тепер з тобою робити? – запхінькала Женя.

– Не скигли, – обірвала її Таня, – придумаємо щось. Людо, давай руку, тримайся за нас і вставай потихеньку. Так... так... На ногу не ступай, клади руки нам на плечі. Отак... Доберемося додому, не бійся.

Під Людині ойкання дівчата врешті добрели до стежки. Але додому було добрих два кілометри.

Таня вже зрозуміла, що самотужки вони не дійдуть, а тому збиралася запропонувати Люді посидіти під наглядом Жені на траві, а самій бігти за допомогою.

Аж тут із гушавини долинули голоси, невдовзі із-за сосен вигулькнула юрба старшокласників. Серед них дівчата впізнали Женьчиного брата Вадима. Інших хлопців теж трохи знали.

– О, диви, братва, малеча... – вигукнув кремезний опецькуватий Вадим. – Ага, попалися, малявки!

– Зачекай, Вадиме, – підступив ближче високий і стрункий Роман Очеретний. – У вас щось трапилось?

– Трапилось, – злісно блиснула очима Таня. – Радше йдіть своєю дорогою, аніж насміхатись.

Та Роман не зважив на ці слова й схилився над Людою:

– Дуже болить?

– Ага, – шморгнула вона носом.

мусить навчатися у консерваторії. Цього року уже, мабуть, пізно вступати, але побачимо. Я тебе влаштую на роботу. На гарні гроші. Винаймеш квартиру, знайдеш няньку. Людине навчання я беру на себе. Меценатом, так би мовити, виступлю. Є й інший варіант – я усе беру на себе. Але тоді, сам розумієш, яке становище їй припишуть... Я цього не хочу, та в будь-якому разі, досягти те, чого вона варта, я їй допоможу. Якщо згоден, ось мій телефон. Я буду в Києві ще й завтра.

Після цієї розмови Роман крутився у ліжку мало не до ранку. Все ж муляла ця Кривцева допомога – наче жебракові кинув, не дивлячись у вічі. І чому отак раптом? Що там сталося? Люда попросила? Та ні, вона не наважилась би. Таня? Точно, Таня! Та всюди суне свого носа. А він і клінув. Аякже – меценат. Ще одна добра справа задля задоволення непомірних амбіцій... Та чи не претендуватиме він на якусь особливу увагу від Люди після цього?..

Нарешті відкинув сумніви й зателефонував. Кривець назвав адресу, за якою він мав звернутися. Те, як там зустріли, і запропоновані гроші – не те що вразило, шокувало. Ось тепер вони заживуть! Лише б Люда викинула з голови дурниці, простила його.

Ще раз поглянув у вікно й підвівся назустріч сонцю, що повновидо сміялося над їхньою річечкою.

Люда, як і завжди, чекала на нього біля зупинки першого вагона. Здала видалася якоюсь незнайомою. Цього оранжевого светрика, що так симпатично відтіняє її дивно погарніле личко, він ще не бачив. І коротенька джинсова спідничка теж нова. Чомусь перехопило подих...

Сплигнув із підніжки і втопився у її прозорих озерах. Вони дивилися трошки сумно, але відкрито й очікувально. Як вона змужніла за ці два місяці: не безпомічне дівча – жінка стояла перед ним. Кинувся назустріч і зупинився... Та Людине личко розцвіло такою щирою приязню, що в нього затремтіло все тіло: простила!

Такі Ліни грають не на серці, а зовсім на інших органах... Хоча іноді без них теж не обійтися... Але ж чому Люда не розуміє, що для мене сім'я – це дуже серйозно. Скільки казав їй, а у відповідь – мовчання. І оті дивні погляди: ніби вона тут – поруч і, у той же час, десь далеко-далеко. Зиркне своїми блискучими блюдцями – і заховалась, і не розбереш, що там у них. Але сьогодні все вирішиться!”

У нього солодко завмерло серце: зараз вони зустрінуться, він її зацілує, задавить в обіймах... А з понеділка почне шукати окрему квартиру, і відразу ж забере її до Києва. Лара нехай з матір'ю живе.

Прагнучи позбутися тривоги, Роман совався на лавці, поглядав у похмуре вікно. Гадав, що прагматичне столичне життя повністю вибило з нього всі сентименти. А виходить, що – ні. І як би не козирився перед собою, та куди подінешся? Винен...

Але довго мордуватися Роман не звик. Нетерпляче поглянув у вікно: чи скоро їхня станція? І враз на душі посвітліло – сіра шаль неба зробилася прозорішою і впустила через свою нещільну пелену дрібку сонячних променів. І все навкруги заяснилось, заусміхалось.

“Все буде добре, – посміхнувся й Роман. – Кривець – чоловік серйозний, не підведе”.

Як і кілька днів тому, побачив перед собою міцно збите тіло, смагляве вольове обличчя, сірі, зі сталевим відблиском, очі. Кривець зателефонував йому в офіс о дев'ятій ранку:

– Я у Києві. Хотів би з тобою, Романе, зустрітись. Якщо тебе влаштовує, давай сьогодні пообідаємо разом. Є важлива розмова.

“Звідки дізнався номер телефону? – дивувався заінтригований Роман. – І навіщо я йому потрібен?”

Вони сиділи в кафе. Кривець смоктав через трубочку ананасовий сік, дивився кудись убік і повільно кидав слова, якось ніби сам до себе, не чекаючи відповіді.

– Якщо ти справжній чоловік, не руйнуй Люді життя. Вона

– Гм, – нахмури́в лоба Роман, – що ж з тобою робити? Ану, йди сюди, кошєня.

Нахилився, обережно взяв дівча в оберемок і поволі рушив у напрямку домівки. Хлопці й дівчата спочатку тихенько йшли іззаду, згодом почали перемовля́тись, обмінюва́тись жартами.

Біль став вщухати, але Люда чомусь дуже ніяково почувалася на руках у такого дорослого хлопця. Потихеньку підвела очі й побачила зовсім близько вродливе смагляве обличчя, чорний пушок над верхньою губою... Щось бентежно-солодке хлюпнуло в її дитячо-дівочу душу...

Різкий сигнал електрички нагло вирвав Люду зі щасливих спогадів. Спізнилась, – похолола вона. А Ромко ж просив обов'язково зустріти... Певно, хоче відразу поговорити з нею... Що ж він скаже?.. – очікувально замерло серце. Ромко ж у неї такий... такий... найкращий!

Швидко зацокала каблучками. Все буде добре, – летіла серцем до коханого.

Раптом темряву розрізало світло фар. Зашелесті́вши шинами, поруч зупинився легковик. Дівчина злякано відсахнулася до паркану. Відчинились дверцята...

– Ой!.. – здивовано й полегшено засміялась Люда. – А я перелякалась. Думала, хтось мене заловити хоче...

Глава 4. Женя

Останній шкільний вечір досяг свого піку. Усі почувалися розкуто й невимушено, а випускники, ніби за помахом чарівної палички, в якусь мить переступили невидимий поріг і враз стали дорослими. Хлопці галантно запрошували до танцю вчительок, дівчата грайливо тулилися до вчителів–чоловіків, пускали очима бісики й не ховали в куточках вуст переможні посмішки...

Батьки, якимось шостим чуттям вловивши ці зміни, дітям не заважали. Вони то хапали один одного за руки й тягли в коло танцюючих, то збігалися до гурту й про щось радились. Голосно сміялися, а на віях зблискували сльози...

фінансовий. Але хотів же як краще. Хіба нині з музики проживеш? А жити́ти він не згоден. Замолоду в усьому собі відмовляти? Ні! Та нехай уже вчиться музики, якщо так склалося. Може, і досягне чогось. А коли – ні, то він усе одно уже має чудову роботу.

– Але ж і Люда!.. Причарувала самого Кривця... Зроду він не повірить, що той просто так зголосився її навчати. Це треба було зрозуміти ще тоді, коли Олігарх кидав тисячі, аби врятувати Люді життя. Звичайно, вона талановита, гарненька, але ж не якась там модель, а дивись ти, як повернулось...

“Що це я? Я ж її кохаю, – похопився. – Циніком стаєш, Романе. Чи ревнуєш?” Прислухався до себе: ні, ревнощів не відчував, а ось щось подібне до гордощів – так. Коли вже сам Кривець розгледів у Люді щось незвичайне, то, певно, у ній є щось таке...

Дивним було те, що до Кривця не ревнував, хоча розумів – цей сильний чоловік всерйоз цікавиться Людою. А ось Валерку задушив би. Стиснув зуби: як посмів цей шмаркач витрішати на неї свої риб'ячі очі? Претендує на щось?! А може, вона дає привід? Така підозра майнула вперше. А коли й справді? Було ж щось там років зо два тому, коли Люда вибралася від своєї матері...

І тут же сором обпік щоки: “Ось до чого ми дожилися. Свинюка ти, Романе. Величезна. Згадай, яким чистим було ваше кохання ще кілька років тому. Так – ні ж, треба тобі ті дівки.. А тепер ще й Лінка, дурепа набита, причепилась. Нахаба! Вона ж навмисне відповіла Люді по мобіліці. Щоб нас посварити”.

Сумління, яке лоскітливим звірятком пробралось на поверхню думок, муляло під ребрами, навіть сидіти стало незручно – шия затерпла, і Роман сердито на нього цитьнув: “Та чого це я мучусь? Теж мені грішника знайшли... Мама скімлить: “Синку, ставай на коліна перед Людочкою...” Та що я таке зробив? Убив когось? Чи не всі так живуть тепер? Я – молодий здоровий чоловік, чому маю себе обмежувати? Та й що важить те, що в мене було з Ліною?

РОЗДІЛ V. День вирішальний

Роман і Люда

Якщо через роботу немає коли звести очі вгору, то двогодинна подорож електричкою якнайкраще слугує для солодкого сну. Зайшовши до вагона, Роман уже автоматично прихилив голову до вікна, полишаючи коротко підстриженому їжаку чорного чуба споглядати нерадісні картини дощового пообіддя.

Наближення осені ще не відчувалося у навколишніх краєвидах. Переліски й лісосмуги густозеленими завісами мелькали вдалині, підступали до залізничного полотна. І раптом, ніби злякавшись татахання поїзда, розбігалися врзнобіч, відкриваючи зору потьмарені дощем поля. Настовбурчені ворони повагом міряли придорожню полосу, зовсім не звертаючи уваги на електричку. Лише, додбавши до калюжі, аби не замочити ніг, знехотя піднімалися на крило. День дивився на світ сірими нудними очима, сіяв навкруги сонну загальмованість. Та всієї його спокусливої дрімотності сьогодні не вистачило, щоб заколисати Романа. Усе вирішив, їхав додому з твердим наміром – покінчити з нестерпною ситуацією, у якій вони борсаються з Людою майже два місяці, та тривога раз по раз штрикала в груди. Як то вони зустрінуться? Як Люда відреагує на його пропозицію? Мала б зрадіти. Але певності чомусь не відчув. Дивною вона стала останнім часом. Ні сліз, ні дорікань, посміхається, щебече... Пробачила? Якось наважився обняти, а вона тихенько так: “Зажди, Ромо”. І вивернулася з-під руки... Ось і зрозумій. Та відразу ж погодилася, коли зателефонував сьогодні і попросив зустріти на вокзалі. І начебто з голосу чути було, що зраділа.

Так буде краще. Вони будуть лише удвох. Можна зайти до кафе і про все спокійно поговорити. Він їй розповість, що вирішив. Звісно, вона погодиться... Авжеж, що погодиться! Адже він їй запропонує все те, про що вона давно мріє.

Можливо, він і помилявся, коли хотів улаштувати її в

Лише Женя, склавши на грудях руки, стояла осторонь. Загледіла Таню й Олега, які вийшли з парку, й зневажливо пересмикнула вустами: нарешті й ця качка знайшла собі пару – такого ж качура.

Якби хто спитав Женю, як вона ставиться до Люди й Тані, та, дивлячись правдивими очима, сказала б, що вони втрюх – нерозлийвода ще з дитсадка, діляться всіма секретами й одна за одну – горою. Але, залишаючись віч-на-віч із собою, Женя розуміла, що їхня дружба, як кажуть, дала тріщину.

Люда своїм голосом зажила неабиякої слави. Таня вдарилася в науку та доскочила шкільного керівництва. Женю з деяких пір все це зовсім не цікавило. Вона годинами вилежувалася на тахті, гортала журнали «Натали», «Ліза» та купу інших блискучих яскравих видань. Поруч на тумбочці височіла гора дорогої косметики. На кріслах валялися міні-спіднички, сукенки, шорти, топіки...

Навчання вона зовсім занедбала, та натомість щоранку впливала до класу на неймовірно високих каблуках, з густим макіяжем на обличчі, з довжелезними налакованими нігтями.

Зараз вона зневажливо поглядала на однокласниць, вдягнених у довгі пишні сукні. Сама ж вирізнялася легенькою, ніби серпанок, майже прозорою білою міні-сукенкою, з глибоким декольте спереду і ззаду, з розрізом на лівому стегні аж до пояса. Ніжно-рожева троянда на плечі і сріблясте кольє доповнювали наряд.

Женя й справді виглядала гарно й вишукано, хоча вбрання дуже вже не підходило для випускного, для прощання зі школою. Та що їй це? Хто тут може до неї дорівнятись, поцінувати її? Якби вони знали на скільки тягне цей прикид... Лише сукня й сріблясті босоніжки коштують 500 баксів: мама постаралась для доні. Їздили за ними вдвох аж до Києва. А ось кольє їй подарували... Щоправда, це не якась там коштовність, але теж на півтисячі зелених потягне...

– Мекають, як козли, – виріс перед Женею Вовка Щербань з паралельного класу, кивнув на шкільний ансамбль. – А де

це Людка поділася? Нехай би заспівала. Хоч потанцювали б нормально.

Женю аж струснуло – знову Людка... Вона б нікому не призналася, що шалено заздрить подругам, особливо Людї... Носяться з нею, неначе з писаною торбою. Та й хлопця такого заарканила... ну, куди їй до нього? Мале, худе, білобрисе... Красеню Ромку підійшла б вона, Женя... Ще з дев'ятого класу атакує його, та він робить вигляд, що нічого не розуміє.

А Вовка, потоптавшись поруч, вже іншим, грайливим тоном проказав:

– Ну, що? Ходімо прогуляємось...

– Та пішов ти... – засичала Женя, крутнулася й стрімголов кинулась у бік легковиків, припаркованих за рогом будинку культури.

– Топай, топай, цяця залапана... – зневажливо кинув услід Вовка.

Ні, дівчина вона й справді красива: висока, струнка, довгонога, з розкішним чорним волоссям. Особливо гарні очі: темно-карі, м'які і якісь таємничі. Ще торік Вовка всерйоз подумував зустрітись з нею. Його зацікавлені погляди помітив Женьчин однокласник Левко Макуха і «просвітив»:

– Та вона ж лише й здатна на те, щоб спідницю в кущах задирати, ще з восьмого класу пішла по руках...

Вовка спершу не повірив, але якось загледів у чию машину сідала Женя і махнув рукою на свої почуття. Та сьогодні, після склянки вина, залюбки розважився б з нею десь у затінку парку... Відчував дивне роздвоєння: зневажав дівчину і тягнувся до неї.

Глава 5. Мати

Гурт батьків, відступивши в тінь дерев, жваво обговорював завтрашню поїздку своїх дітей на луг. Цьогорічний випуск вирішили відзначити на лоні природи, а не в ресторані, як зазвичай. Літо, навкруги краса он яка – навіщо його душитись у приміщенні.

Зовсім розбитою, знищеною дощенту, допленталася порожньою невидючою імлою до домівки. Мати стріла на порозі. Знов заголосила:

– Отаку машину розтрошив... Як же ми тепер будемо-о-о?..

– Облиш вищати, – обірвала її Женя, трохи помовчала і, немов сповіщаючи про якусь буденну річ, холодно промовила: – Сьогодні я отримала результат аналізу на ВІЛ. Він позитивний...

з коштовностями, наймоднішим одягом від наймодніших дизайнерів, вишуканими вечірками, закордонними круїзами. Ось лише в ліжку Генка її все більше дратував. Нарешті зважилась і почала запрошувати туди атлетичної статури хлопців з порожніми очима. Наче й остерігалася, та не вбереглась.

Кривець же якимось робом відразу просік щодо Генки і спокійнісінько так заявив:

– На цьому – все. Вважаю, що сповна тобі віддячив за всі твої ласки.

Та все те було квіточками на Женьчину голову. Те ж, що їй за кілька днів розповіли про Макса, спочатку кинуло в нестримну дрож, потім примусило мерщій шукати лабораторію, аби здати аналізи...

Саме сьогодні вранці вона отримала результат. Довго лежала в прострації на канапі, потім видзвонила по мобільнику Кривця і все йому розповіла. Він не ойкав, не дорікав, не співчував. Сказав серйозно й спокійно:

– Звісно, я допоможу тобі, Женю. Тримайся.

Її трохи попустило. По обіді вирішила їхати додому. Бо що тепер у Києві робити? Синець, яким запливло праве око, сходяв дуже повільно, тому мусила скористатись темними окулярами.

Ще тиждень тому вона гонорилася перед однокурсниками, перед однокласниками, перед колишніми подружками Танею й Людою тим, як успішно влаштувалася в житті. Особливо хотілось похизуватися перед Людою, якій потай завжди шалено заздрила, через яку, як вважала, уже три роки париться на нарах брат. Тепер усе це стало геть байдужим. Було б Вадьці не чіпати Людку, не зв'язуватися з наркотиками. За все в житті треба платити...

Женя ще не знала, як вона житиме, як з'явиться на людях. Зараз їй хотілося лише одного – сховатися за високим парканом рідної оселі і хоч трохи прийти до тями. Виплакаться досхочу у своїй кімнаті... Єдиною ниточкою, яка зв'язувала її з життям, був нині Максим Кривець. На нього вся надія. Але розуміла, що він лише пожалів її, що не потрібна йому. А кому вона тепер потрібна?..

– Та чого ви хвилюєтесь? Закуси у нас уже готові. Ковбаса, рулети – в холодильнику. Зранку зробимо салати, купимо помідори, огірки та напої – і всі проблеми, – повагом говорила Женина мама Лідія Семенівна – невисока розповніла жінка з густо подзьобаним ластовинням обличчям і ріденьким вибіленим волоссям. Макіяж, зроблений у яскравих тонах, мав би додати їй вроди, та ба, накладений невмілою рукою, лише додав кумедного вигляду. Однак Лідія Семенівна, вочевидь, так не вважала, поводитися розкуто і дещо зверхньо. Вже давно звикла так ставитись до людей – відколи в їхній родині завелися статки більші, ніж у інших.

Вона старанно приховувала своє невдоволення. Аякже, вигадали їхати на луг. Це ж який би прибуток мав ресторан, де вона працює директором, коли б гуляли в неї. Бо ж із батьків кожного випускника зібрали по п'ятдесят гривень. І Кривець чималеньку суму відвалив...

– Все це добре, – вклинився в розмову батько Володі Шевчука, – але хто ж за ними буде наглядати на лузі? Ще понапиваються... Боязно якимось відпускати...

– Та що ви?! – спалахнула Лідія Семенівна. – Дорослі люди, через якийсь місяць на навчання поїдуть, а ви – боюсь...

Ту мову вчула класна керівничка випускників Ольга Антонівна.

– Любі мої, – загукала голосно, – заспокойтесь. А ми навіть? І я поїду з дітьми, і Григорій Павлович, і Ніна Степанівна. Не бійтесь, наглянемо.

– А я все-таки під вечір теж під'їду, – заявив Микола Сергійович Шевчук, – спокійніше буде.

Батьки схвально загули, міркуючи, що їй собі треба б проїхати.

– Марійко, Люда теж поїде з нашими на луг? – підступила до Марії мати Левка Макухи.

– Та збиралася. Вона однокласниками дорожить, – посміхнулася Марія. – Все потерпала, аби щось не завадило потрапити на випускний.

– Гарна у вас дівчина. От уже ж два роки, як не вчаться разом, а від мого все чую: «Наша Людка... наша Людка... туди поїхала... там перемогла...».

Марії було приємно слухати такі слова – доня в неї справді чудова, але, як матері, трошки ніяково й тривожно – хоч би не зурочили... Озираючись навкруги – діти танцюють, снують туди-сюди, а Люди щось не видно. Де ж це вона?

Оддалік заглянула Таню Березняк, яка щось гаряче доводила однокласникам, і рушила до неї. Хороша в Люди подруга, душевна. От Женя – не така...

– Тетяно, ти Люду не бачила? – спитала, відкликавши дівчину вбік.

– Ой, тьотю Машо, а вона вам хіба не сказала? Вона ж Ромка побігла зустрічати на станцію.

– А й не сказала. От, капосне дівча! – вигукнула спересердя.

Марії було трошки образливо: у Люди вже завелися секрети, вже вона сама вирішує. Для матері донька все ще залишилася тією маленькою восьмирічною дівчинкою, яка врятувала її зі страшною прірви, куди падала після смерті чоловіка.

– Марійко, не йди за Андрія, – просила мати. – Він чорнобилець та й старший чимало за тебе.

Але як вона могла послухатись, коли так кохала, як уперше кохають вісімнадцятої весни?

Дев'ять років подружнього життя злетіли легкокрилим птахом, як один казковий день. Ніби граючись, народила Людочку, заочно закінчила педучилище, скоро й робота знайшлася до душі – у дитячому садочку. Андрій, кремезний і дужий, носив її на руках – і не в переносному значенні. Інакше ніж Марієчкою ніколи не звав.

Чорне крило біди накрило їх, коли Людочка перейшла до другого класу. Спочатку Андрій почав підкашлювати, потім з'явилася кров. Обласні онкологи встановили невтішний діагноз, і за зиму чоловік згорів, як свічка.

Що з нею тоді діялось... Думала, не виживе. Два тижні

у скроню, і мовчала. А що мала казати? Що вона молода, здорова, вродлива і потребує повноцінного сексу?.. Що він їй обрид своїми імпотентними пестощами?..

– Так! Ключі від машини, ключі від квартири – і геть! – нарешті він захекано зупинився. – Почула?! Щоб через годину тебе тут не було! Інакше приб'ю!

Стогнувши, вона так-сяк повкидала в сумку дещо з одягу й зателефонувала подружці Ельвірі. Та приїхала за нею на таксі. Побачила збите на кислицю обличчя, зігнуту постать, і вжахнулася:

– Що він з тобою зробив, гад?! За що?

– З Максом застукав у ліжку, – простогнала Женя.

– Що за Макс? Ти ж із Гариком зустрічалась...

– Коли те було. Ти допоможи краще речі винести, бо в мене ребра, мабуть, потрочені.

– Оце всі твої речі? – здивувалась Ельвіра.

– Добре, що й це віддав. Що голяка не викинув на вулицю...

– Слухай, Женько, я не розумію: він же подарував тобі квартиру?

– Ага, подарував... на словах... Як і машину...

– Ну і вскочила ти, подруго. Що думаєш далі робити?

Тиждень Женя відлежувалась у Ельвіри вдома і туманіла головою: що ж його й справді робити? Звернутись до Кривця? Не такий він дурний, щоб, скараскавшись її, знову поліз у тенета. І так: улаштував у лінгвістичний університет, допомагав грошима увесь перший курс, хоча й підштрикував незлобливо:

– Який з тебе перекладач, Женько? Ти ж не вчиш нічого.

– Вивчу ще, – відмахувалась вона. А сама міркувала, що професія перекладача плюс її зовнішність – і до ніг попадають усі заморські принци.

Через рік вона зустріла Генку. Такого собі власника невеликого бару... Він довго шукав до неї підхід. Та коли вона дізналася про його статки, відразу ж плигнула до запропонованого ліжка. І закрутилося життя, про яке давно мріяла. Суцільний гламур:

стягла вниз високими східцями чималеньку дорожню сумку, постояла якусь хвилину і рушила до переїзду. Опинившись на асфальтівці, подлубалась у маленькій сумочці, що висіла на ремінці через плече, видобула звідти дорогий мобільник, який німував від самого Києва, увімкнула його, а коли він засвітився голубим дисплеєм, швидко потицяла в клавіші довгим гострим нігтем і притулила до вуха. За мить почула розпачливий жіночий голос:

– Ну, чому ж ти мовчиш, донечко?! Я тобі півдня дзвоню...

– Мам, не верещи, – скривилася пізня пасажирка. – Я щойно приїхала електричкою. Скажи батькові – нехай забере мене на переїзді.

– Ой, Женечко, ой... Розбився наш батько... Ой-ой-ой... – заголосила мати.

– Що? На смерть? – трохи ожила Женя, у її голосі з'явилася дрібка тривоги, але все одно звучав він на диво безбарвно.

– Та ні. Дякувати Богові, лиш оббився, у синцях увесь, а так – нічого. А машина, машина... Донечко, ущент.

– Ну добре, не скімли, – перебила Женя. – Я скоро буду вдома.

– У тебе щось трапилось? Чого отак раптом? Чого не машиною? Женечко, не мовчи... Я зараз прибіжу, зустріну тебе.

– Не треба, – відрізала Женя і відключилася. Ховаючи телефон у сумочку буркнула: – Лише тебе мені зараз і не вистачає.

Роздратовано зірвала окуляри – теж швиргнула в сумочку, і поволі подибуляла асфальтівкою. Важка сумка тягнула додолу, перехняблювала всю поставу вправо, але змінити руку вона не могла: надто болів лівий бік. Падлючий Генка з усієї сили угатив носакон... Як лишень він її гамселив, навіть коли впала на коліна... Де й сила взялася у лисого колобка.

– Стерво! Підстилка смердюча! – волав задихаючись. – Усе для тебе зробив... Квартиру... Машину... Так тобі мало здалося?! Жеребців захотілося?!

Вона ж затуляла голову обома руками, аби не поцілила носакон

рісочки в роті не було. Відвернувшись від усього світу, отупіла й байдужа, лежала на канапі. Доньку мати забрала до себе, по кілька разів прибігала щодень наглянути на Марію. Благала підвестися, що-небудь з'їсти. Та Марія не чула матері. Привів її до тям Людин плач. Дівчинка судомливо схлипувала, а потім гірко проридала:

– Ма... мамо... ти ... мене... не любиш... Я теж... помру... як тато...

Її, вже кволу від голоду, ривком підкинуло на постелі. Вхопила своє дитя, притисла до себе й залилася слізьми. З того дня потрошку верталася до життя, до людей. Донька не відходила від неї: щебетала про своє, дитяче, і дивилася в очі запитливим недитячим поглядом. Горе наміць зв'язало їхні душі. Ні в Люди від матері, ні в Марії від доні довго не було ніяких таємниць. Та, певно, настав час...

Уже рік зустрічається Люда з Романом. Спершу тільки й чула: «Ромко... Ромко», а тепер ось – мовчить. Як мовчить і вона... про Миколу...

Але від людей не сховаєшся. Мабуть, і донька вже щось почула.

Учора Марія поспішала з роботи додому – Люда вже мала приїхати обідньої електричкою.

– Ой, матусю, – зустріла її на ганку, – я так скучила за тобою.

Обцілувала всю, а потім так повагом:

– А мені дядько Микола сумку із самої станції підносив... Розпитував, як живу, про тебе питав, – і посміхнулася лукаво-лукаво.

От, капосне! Хіба б вона собі дозволила таке зі своєю матір'ю? А Люда, ніби для того, щоб ще раз підкреслити свою дорослість і самостійність, за вечерею й каже:

– Мам, а чому б тобі не одружитися з дядьком Миколою? Він же тобі подобається, я знаю...

Помовчала, а потім:

– Ще й братика чи сестричку мені б народила... – І раптом укрилася густою червоною фарбою й підвелася із-за столу.

Марія лише хапнула ротом повітря... Так, донька доросла і з цим треба миритись, звикати до нових стосунків.

Раділа й печалилась. І вперше подумала, що, мабуть, таки піде за Миколу. Вже коли в коханні освідчився, скільки разів пропонував зустрічатися, кликав заміж. Вона ж відповідала лише лагідною посмішкою. Дорослі люди: їй – тридцять шість, йому – за сорок, все містечко говорить про них, а вони ж навіть не поцілувалися... Хоч і тіло жагою палало, і душа ласки просила, та відштовхувала Миколині руки і втікала, наче незаймана дівчина. І як би вона не присягалась перед людьми, що між ними нічого немає, ніхто б не повірив. Сама не розуміла, що стояло поміж нею і цим серйозним роботящим чоловіком, який роки чотири тому овдовів, а цієї весни провів до армії єдиного сина: покійний Андрій чи донька?

Що ж, надійшов, певно, час вирішувати. У Люди вже своє життя.

Марія мрійливо посміхнулася і попрямувала додому. Люду все одно не дочекається. Не будуть же вони з Романом, стільки не бачившись, поспішати до гурту.

Хороший він хлопець. На той рік політехнічний закінчить, комп'ютери вивчає. Мати шанована в місті людина, вчителька. Батько, щоправда, алкоголіком був, царство йому небесне... От лишень Людї ще п'ять років навчатись, як то воно складеться...

А вдома Марію охопила незбагненна тривога: сновигала кімнатою, включала й виключала телевизор, врешті лягла. Та якийсь неспокій точив душу, не давав задрімати. «Як же вони там гуляють, – потерпала, – він старший на чотири роки, дорослий чоловік... То мене Андрій беріг, не чіпав до весілля, а теперішня молодь на це дивиться дуже просто. Он які негарні речі розповідають про Женю. Пустилась берега дівка, ось тобі й красуня».

Марія крутилася в постелі, чомусь щеміло серце.

люто грюкнула дверима веранди. – Вчать мене тут, що та як!

Люда закусила губу, у голові билася затята думка: “Ні, не поступлюсь! Буду вчитися! Як вона сміє порівнювати мене з Женькою?!”

Валера тихо примостився на лавочці поруч, легенько доторкнувся долонею до Людиного ліктя:

– Мати правду каже, Людо. Не треба тобі Кривцевої допомоги...

– Дайте мені спокій. Усі! – Люда сердито відкинула з обличчя пасмо волосся, встала й погукала. – Ларо, ти де? Біжи, доню, мерщій до мами. Поїдемо додому.

Валера мовчки допоміг їй всадити Лару на велосипед, провів за хвіртку, довго дивився услід, потім розмахнувся і щосили вгатив кулаком по ушুলі.

Глава 4. **Женя**

День, по вінця наповнений великими й малими пристрастями, невпинно впливав у м'які обійми ночі. Вона неспішно виповзала із східного обрію, огортала густою синявою притихлий світ, а досягнувши зеніту, стрімко покотилася на захід. Сьогодні вона не планувала запалювати на своєму оксамитовому полотні свічі зірок. Місяць теж не збирався виходити на прогулянку. Проте наступний день твердо вирішив узяти реванш і порадувати землю теплою ясною годиною. А тому змовився з туманами та росами, і вони щедро впали на серпневі отави, аби завтра зрання піднятися високо в небо і розтанути там під поцілунками сонця.

Остання електричка привезла до містечка лише одну пасажирку. Зазвичай усі містечкові мешканці та гості сідали у перший вагон, бо він зупинявся якраз навпроти невеличкої будівлі залізничного вокзалу. Ця ж обрала останній, який своїм хвостом мало не чіпляв нешироку полосу переїзду.

Висока, струнка, модно вдягнена, і чомусь у великих чорних окулярах, вона, тримаючись за поручень, застигло стояла в тамбурі, а коли потяг здригнувся усім тілом і завмер на місці,

– Може, зостанетесь? Це ж ваша з Ларою домівка.
– Ні, – сказала Люда, водночас жаліючи свекруху. – Я ще до мами хочу з'їздити, розповісти про лікарню.

– Нарешті... З'явилась блудна доця, – буркотливо зустріла доньку з внучкою Марія.

Та видно було, що мати тамує радість, тож і Людине личко, спершу насторожене, випогодилось, і вона похвалилася:

– А я сьогодні їздила до обласної лікарні. До такої лікарки потрапила...

– То й добре, що все добре, – полегшено мовила Марія, вислухавши Людину розповідь. – А то у мене вже голова за тобою туманіє.

Вони сиділи на лавочці біля веранди, милувалися розкішним квітником, що духм'янів у надвечір'ї пізньою матіолою. Лара побігла до гаража – там порався Валера. Невдовзі звідти долинув вереск, веселий сміх. Певно, Валера підкидав Лару високо-високо, як вона любила...

Від чудового вечора та свого лагідного настрою Люда розслабилась і незчулася, як похвалилася матері про Кривця. Як же було не похвалитися, що в серці ожила надія, що почали відростати обрубані крила.

– Мамо, уявляєш – він сказав, що все вирішить, що ...

Люда здригнулася й недоказала. Марія схопилась, немов обпечена: розчервоніла, руки в боки...

– Людко, ти вже зовсім здуріла?! На посміх хочеш нашу сім'ю виставити? Хочеш, щоб усе місто балакало? Як про Женьку? Та Рома, якщо тебе вчитиме Кривець, і дивитись на тебе не схоче. Вигадала он що! Безсовісна! Я і за дочку тебе не матиму. Кривець її вчитиме! Лише посміяй мені!..

Люда затравлено озирнулася: ось тобі й похвалилася радістю. Від гаража спішно наближався Валера, ще здаля закивав рукою:

– Заспокойтесь, тітко Маріє. Ви так галасуєте, що й у центрі міста, мабуть, чути.

– Та тьху на вас обох! – Марія крутнулася, збігла східцями й

РОЗДІЛ II. Ніч

Глава 1. Собака

На околиці містечка, у долині, за залізничним полотном, вужиком звивалась невеличка річечка. Її пологі береги поросли верболозами й очеретом, і лише в одному місці, там, де майже до самої води підступала асфальтівка, що вигнулася дугою у напрямку обласного центру, річка ширшала, вибігала до розлогих верб і хлюпала лагідною хвилею об піщане плесо. Це було улюблене місце відпочинку містечкових мешканців. У спекотну пору із самого ранку до смеркання на міліні борсалася малеча, під'їжджали дорослі, стояв вереск і сміх.

Цієї ж опівнічної пори річка ледь-помітно погойдувала на своєму сріблястому дзеркалі тоненьку підкову місяця. Таємничі свічки зірок заглядали в її люстерко, немов хотіли щось розповісти або підгледіти.

Навкруги аж дзвеніла тиша. Лиш зрідка легенький вітерець доносив далекий собачий гавкіт і такі ж далекі звуки танцювальних мелодій. Та час від часу порушував нічну ідилію шелест шин на дорозі.

На асфальтівці стояв пес. Рудуватої масті, великий і дужий, з довгою мордою і схожим на шаблю хвостом. Розставивши високі лапи, задумливо дивився на воду. Вчув далеке й швидке: «Гав-гав-гав» і відповів протяжним басом: «Гувф-гувф».

На тому боці річки щось зашелестіло, завовтузилося в очеретах. Собака настовбурчив вуха, збіг з насипу, вискочив на плесо і загрозово загарчав. Але скоро заспокоївся, пішов берегом, зупиняючись та принюючись. Знайшов полишену купальниками пластикову пляшку, вхопив зубами і почав шматувати. Награвшись, ліг під вербою, вистягнув передні лапи й завмер, вдивляючись у дзеркальну поверхню води.

Собака дуже любив це місце і по кілька разів на день бігав мітити, аби якийсь зухвалий пес не захопив його територію. Любив тут «полювати» на жаб, гавкати на качок, які спурхували

з-під очеретів. А ще – любив воду. Забрівши майже по холку, довго вдивлявся в глибіню, розглядав мальків, які снували врзнобіч. Потім поволі виходив на берег, довго обтрушувався й пирхав, падав у траву, качався, схоплювався на ноги і стрімголов літав поміж вербами.

Собака був молодий, веселий і щасливий. Він ніколи не знав ланцюга і лащився до всіх людей. Коли хтось заходив до його двору, зустрічав гостя коло хвіртки і, гордо несучи голову, проводив до порога.

Він палко любив увесь цей пречудовий світ, що оточував його ось уже два роки. Та найбільше любив свою господиню – лагідну літню жінку, з якою вони жили на затишному, порослому споришем дворищі, недалеко від річки.

В обійсті, крім них, звичайно, ще були мешканці. Але ж не поставиш їх в один ряд з господинею і ним самим – собакою.

На його глибоке переконання, і два сірі коти, й гурт строкатих курей були істотами не дуже розумними. Їх постійно треба стерегти й охороняти.

Щоправда, коти – ще куди не йшло. Часом з ними можна й погратися, побігати навздогінці: собаці подобалося як наздоганяти, так і втікати. Іноді вони створювали такий рейвах, що аж господиня сварилася. Курей же собака цілком широко вважав за нижчих істот, які вже точно не мають клепки в голові. Особливо дурним і кумедним йому здавався зозулястий півень. Той днями стояв на повітці, ляпав крильми й хрипко противно горлав, а тим часом, своїх курей не ладен був зібрати до купи, як ті вилазили на вулицю крізь нещільний паркан. Це доводилось робити собаці з господинею.

У замилування навколишнім світом вривалася легенька тривога: собака вже тричі бігав додому, а господині все немає. Пішла ще засвітло, він рушив було слідом, та вона покивала пальцем: «Не можна!» Собака трохи образився – завжди його брала із собою, а що ж трапилось тепер? Але образа швидко минула. Він оббіг усі знайомі місця, поспілкувався зі всіма

впурхнула вона до свекрушиного двору.

Варвара Миколаївна поралась коло великої корзини яблук – збиралася варити повидло. Тут же крутилася і Лара – допомагала. Побачивши, що мама не супиться, як завжди, а лагідна й усміхнена, дівча підскочило до Люди, охопило її рученятами і радісно запищало:

– Мама піїхала! Мама!

Люда підхопила малу на руки, притисла до себе, закружляла. Та задрігала ніжками, залящала сміхом. Люда вдихнула запах її волосся, потерлася щокою об м'яку шовкову щічку, і хвиля невимовної любові накопилася на неї: їй є для кого жити!

Поставила Лару додолу, черкнула поглядом по свекрусі й завмерла: Варвара Миколаївна дивилася на неї, а по щоках котилися горошини сліз...

– Людочко, донечко, – підступила ближче. – Може б ви вже замирилися з Ромою. Не думай, він теж страждає, він усвідомив свою вину...

Раніше Люда боялася цю зовні сувору жінку, а тепер дивувалася: чому? Вона ж добра, лагідна, вона все розуміє. Щось гарне ворухнулося в Людиному серці й підштовхнуло її до свекрухи. Та простягнула назустріч руки, і вони злилися у міцних обіймах, скроплених слізьми... А Лара бігала навкруг, смикала їх за подоли й вигукувала:

– Ма-ма! Ба-ба!

– Варваро Миколаївно, ми неодмінно порозуміємося з Ромою, – Люда витерла очі, від зворушення ніяково посміхнулася: вони із свекрухою ніби рівними стали.

– Авжеж, авжеж, Людочко, – сокорила радісно збуджена Варвара Миколаївна. – У вас же дитятко он яке золоте. Людочко, не томи: що ж тобі сказали в лікарні?

– Та все добре, Варваро Миколаївно.

Люда з Ларою залишились обідати, потім мала задрімала, а як із саду довгими лапами потяглися на подвір'я передвечірні тіні, свекруха несміливо запитала:

Не тямлячи себе, Люда вискочила за двері. “Тварюка!.. Недоносок!.. Козел!!!..” – летіло їй услід.

Валера наздогнав її у дворі Лариси Гнатівни: не мала сили навіть зайти до хати – вся здригалася, прихилившись до одвірка. Узяв за руку, завів до кімнати, всадовив на ліжко, присів навпочіпки навпроти. Затиснувши носовичком розсічену брову, з якої струменіла кров, шепотів: “Заспокойся, Людочко... Я житиму для тебе...”

Вона мало що сприймала, наступного дня потрапила до лікарні, а Валера до тієї розмови уже не повертався. Лише дивився тоскно... Тепер у нього на лівій брові назавжди залишиться глибокий шрам. Через неї...

Зітхнула і раптом ясна усмішка осяяла уста: “У мене закохані такі чоловіки, а я рюмсаю”.

Розплющила очі. Назустріч кивали вітами рідні верби над рідною річечкою, вдалині зеленіли луки, на обрії темнів ліс. Такі чудові, такі милі серцю місця, а вона ж їх майже не бачила цього літа. Нічого не бачила...

– Тебе куди відвезти? – спитав Кривець.

– Зупиніть, будь ласка, у центрі.

Купила в “Гастрономі” сік для Лари і поцокотіла каблучками додому, до Лариси Гнатівни. “Страмиш мене, живеш у чужій людини, – дорікала мати. – Йшла б уже в свою хату, як не хочеш у свекрухи жити”. Еге ж, у свою хату... Та там у самоті й здичавіти можна, і страшно... Та й Лариса Гнатівна за цей час стала найближчою людиною, побіля неї так затишно, наче й коло мами не так...

Микола Васильович фарбував паркан, приязно привітався, а Лариса Гнатівна приміряла барвисту сукню та видивлялася у дзеркало. “Ну-ну, – лукаво примружилася Люда. – Все між вами зрозуміло, дорогенькі мої”.

Невизначеність із Романом відійшла кудись у підсвідомість. Надія, подарована Кривцем, запалила Людине ество жагою життя. І вже не общипаною куркою, а легкокрилою горличкою

собаками в окрузі – і чомусь засумував: ну, де вона ходить?

Пес зітхнув і вже збирався знову бігти додому – перевірити чи не прийшла, коли це вгорі на асфальтівці зупинилося авто, брязнули дверцята і хтось швидко побіг з насипу до верб, і відразу ж хтось важко погулав слідом... Собака скочив на ноги.

– Не треба... не треба... – долинуло з-під верб.

Собака вагався: граються там чи, може, б'ються, бігти на допомогу чи ні, бо ще проженуть і наляють.

– Мамочко!.. Допоможіть! – почулося відчайдушне.

– Ах ти ж, гадюка, – люто засичав хрипкий голос.

Щось глухо гупнуло й за мить долинув протяжний стогін...

Собака зірвався, як вихор, і кинувся на поміч. З розбігу налетів на міцно збите тіло, що ненаситно шматувало когось маленького, із загрозливим гарчанням уп'явся зубами в плече.

-А-а-а... – тоненько заверещав нападник, запацав ногами, – пішов, пішов звідси... тварюко...

– О-ох... – тихо прошелестіло позаду.

Собака кинув ворога і підскочив до верби. Відразу ж залоскотав ніздрі приємний знайомий запах. Він належав тій лагідній істоті, що зрідка навідувала їх з господинею, пестила його й годувала смачними цукерками. Але зараз їй було дуже погано, дуже боляче – собака це відчув усім своїм еством. Зі співчутливим повискуванням почав лизати залите солоними слізьми обличчя.

На горі брязнули дверцята. Страшна лють струсила пса і миттєво винесла на насип в одному стремлінні: будь-що покарати кривдника.

З несамовитим гавкотом, захилинаючись піною, кинувся він на легковика. Зблиснули фари, різкий біль блискавкою пронизав тіло, і собаку поглинула чорна прірва.

Глава 2. Ірина Миколаївна

Чому б то не полинати короткої літньої ночі у тихе царство Морфея молодій успішній жінці?

Мабуть, на те є важлива причина... Давно у своїй спальні на горішньому поверсі похропує мати, сонно затих увесь великий будинок, а Ірині Миколаївні не спиться. Колючі кігті образи й ненависті розривають на частини серце. Як завжди в такі хвилини, її збурена енергія шукала виходу. Тому у вітальні дзижчав пилосос, визбирував неіснуючі порошинки на килимовому покритті.

Не спав і кіт – величезний попелястий перс. Здивовано водив очима за господинею: давно вже час додивлятися третій сон, притулившись до її теплих грудей, а вона чомусь розбігалась, прибирання затіяла...

Ірина Миколаївна підскочила до крісла, вхопила кота, занурилась обличчям у пахучу пухнасту шерсть.

– Геракле! Котику мій! Нікому, крім тебе, я не потрібна... Ну скажи, як можна жити з отакою скотинякою?

Кіт співчутливо замуркотів і лизнув її в підборіддя. Коли б він умів говорити, то сказав би, можливо, таке: «А на що ж інше ти сподівалася, забираючи з сім'ї чоловіка й батька? Схотіла ситого життя? Тож, люба моя, за все треба платити. Он я на тому тижні спробував потягти ласий шматок у нашого доberman Біма, то й зараз кістки болять, добре, що хоч живим залишився...»

Але, як відомо, коти не розмовляють і діалогу не вийшло. Та коли б Ірина Миколаївна почула котячу мову, то відповіла б приблизно так: «Я й сама знаю, Геракле, що моя вина в усьому. Але ж, розумієш, справді хотілося пожити в достатку. Хіба я не варта цього? Подивись лишень, яка красуня. У кого ще в нашому місті є таке пишне чорне волосся, такі очі кольору переспілої вишні? А моє розкішне тіло – чи не варте воно найвишуканішої оздоби? Не віддаватися ж мені було за Олексу...»

На це кіт міг би зауважити: «Але ж він тебе чекав шість років, поки ти навчалася...»

Колись до її рук потрапила тоненька книжечка оповідань молодій письменниці. Люда без особливої цікавості погортала сторінки, та одне оповідання, під назвою “Сімейна любов”, зацікавило її. Прочитала, знизала плечима: “Дурниці”. Авторка стверджувала, що сімейна любов – то спокійні будні, домашня робота, догодження чоловікові, і ніяких особливих цілувань-милувань та оспівань у коханні. Виходить, вона правду писала? Там чоловік теж гуляв... “Але я так не хочу, – зойкнуло Людине серце. – Я хочу, щоб кохання завжди пломеніло яскравим вогнем!” Чи ж повернеться все це до них з Ромою? Коли вона йому пробачить... Коли скаже, що пробачила...

На це запитання Людине серце не дало відповіді. Натомість, ніби нарочито відволікаючи її від суму, звідкілясь здалека прилинув тихий голос. Тремтячий від збудження, але сповнений дивною силою: “Людо, Людочко! Кидай цього самозакоханого козла... Хіба ти не бачиш, який він є?... Я в усьому тобі допоможу... Чуєш?... Вивчишся, артисткою станеш...”

Того темного вечора Валерині слова ковзнули повз її свідомість. Тоді вона існувала, немов у тумані. Лише мелодія, що в ній народжувалася, була реальною. Вона та вірний друг фортепіано утримували її тоді на самісінькому краю прірви.

Коли кімнату заповнили люди: мама, свекруха, Таня з Олегом, Валера, ще хтось – вона мало що розуміла. Коливались якісь тіні, щось кричала мама. І раптом з'явився Роман. Та в його очах вона не знайшла порятунку. Його випромінювали зовсім інші очі. До них Люда й прошепотіла благально.

– Валеро, забери мене звідси...

Валера відразу ж ухопив її за руку й повів до дверей. На дорозі став Роман.

– Пустити! – смикнув до себе Люду.

– Не пусти! – не поступився Валера. – Подивись, що ти з нею зробив, гад!

– Ах, ти ж покидьок! Шмаркач! – розлючено кинувся до нього Роман.

Відслужив у армії, повернувся додому. Освіти немає. Пішов у колгосп працювати. Одружився, господарство завів. Столярувати почав. Такі меблі виготовляв – замилуєшся. Але село... Втікати треба було світ за очі, вчитися. А тут – друзі, чаркувати почав. «Не хочу, – казав, – вирізнятися між людьми». Так і звела оковита в могилу. А який талант був. Та пішов поперек долі й загинув. Запам'ятай, Людо, – ніхто й ніколи у двобої з призначеною йому долею ще не виходив переможцем.

Максим помовчав, а потім різко, ніби кидаючись у воду, завершив свій монолог.

– Людо, я правду тобі сказав щодо свого егоїзму... Знаєш, ми, чоловіки, можемо мати багато захоплень. Але через серце проходить лише одна... Лише одна жінка. І для неї справжній чоловік може зробити все. Розумієш – усе. І прошу тебе, ніколи навіть думки не припускай, що я маю на увазі, вибач, хоч якусь “компенсацію”. Компенсацією буде, коли ти станеш артисткою. Заслуженою, народною... Ось такий я егоїст. Повір мені, будь ласка.

Таким було його освідчення. І Люда повірила.

Їхня розмова все розставила на свої місця, і, ідучи додому, до неї вже не поверталися. Максим включив магнітолу, далекий хвилюючий голос Барбри Стрейзанд наповнив салон.

Люда відкинулася на подушку сидіння, закрила очі. Досвідчену Єву прогнала геть – зараз вона була недоречною. Люда ж бо не знала, що ця спокусниця не надто хвилює Кривця, що його нестримно вабить до неї такої, якою вона є: дитинно-чистої і відкритої. Легкий сум, що бринів у голосі співачки, проникав у її душу. Вона знала, за чим сумує серце. Чому Рома не такий, як ось цей чоловік, що зараз сидить поруч? Що сталося з ним? Адже спочатку він був таким. Чи не був?.. Може, вона все нафантазувала? Сприйняла своє перше кохання, як сказала Зінаїда Володимирівна, через рожеві окуляри... Та ні! У них же було стільки прекрасного, Ромині очі випромінювали стільки ніжності... Де ж це поділося? Чому вона не помітила, як Рома віддалився від неї? Чи так і має бути в сім'ї?

«Ну, то й що?! – вибухнула б Ірина Миколаївна. – Треба б і йому було навчатися. Хто це бачив таке, щоб лікарка пішла за пожежника?»

«Не лукав, господине, не лукав, – муркотнув би кіт, – тобі схотілося ситого життя, над людьми вивищитись...»

«Авжеж, що так...» – зітхнула Ірина Миколаївна, опускаючи kota на крісло.

Так... У неї тепер є все і навіть більше. Двоповерховий красень-будинок, не будинок, а палац. У Максима – «Мерседес» і «Вольво», у неї – «Ауді». Чималенькому обійстю дають лад служниця, садівник і прибиральниця. Це тут. А ще – чотирикімнатна квартира в Києві, катер на «Дніпрі», рахунки у банках... Скільки в неї костюмів, суконь та взуття – вона й сама не пам'ятає... Все є, нема лише жіночого щастя, любові нема.

Інтернатуру вона проходила в рідному містечку. Уже тоді почала ховатися від Олекси, хоч і щеміло серце, бо любила його зі школи. Неймовірними зусиллями задушила в собі щире почуття і почала шукати гідного її жениха.

І тут у місті з'явився Максим Кривець. Приватизував птахофабрику, що ледь животіла, прибрав до рук два величезні сади колишнього колгоспу, почав будувати віллу... Швидко переобладнав пташники й налагодив виробництво тротуарної плитки, наступної весни заклав пальметний сад, потім побудував завод і став виробляти концентровані соки, а ще за кілька років увійшов до кола найбагатших людей регіону. Сім'ю – дружину й двох доньок– близнючок – чомусь до себе не забирав. Їздив до них майже щодня аж до сусідньої області. Подейкували, що й там у нього бізнес.

Якось він підвернув ногу і потрапив до Ірини Миколаївни на прийом. Без черги зашкандибав до кабінету. Незважаючи на те, що вона розмовляла з пацієнтом, по-хазяйськи всівся на кушетку й вимогливо кинув:

– Докторе, робіть щось швидше, бо мені за дві години необхідно бути в Києві.

Обмацуючи його спухлу стопу, Ірина Миколаївна вловила тонкі пахощі дорогих парфумів, хвилюючий чоловічий дух... пташкою затріпотіло серце, запалало обличчя. Підвела очі, стрілася з пильним поглядом, і враз обох блискавкою пронизала хіть.

Того ж таки вечора вона стала Максимовою коханкою...

В інтимних стосунках він був ненаситним і вимогливим. Так виснажував її за ніч, що, йдучи вранці на роботу, аж хиталася від недосипання та втоми. А що він не хотів оберігатися, не дивлячись на пігулки, які регулярно ковтала, вона кілька разів «залітала» і мусила робити аборти. Максим сказав, що байстрюків плодити не збирається...

Їхні взаємини стали головною темою місцевих пліток. Максимові це було байдуже, він жив у зовсім іншому світі – світі бізнесу й грошей. Що йому були прості люди? Він би широко здивувався, коли б хтось насмілився зробити йому закид щодо приватного життя. Вона ж, скріпивши серце, теж вирішила не зважати, бо в неї була велика мета...

На її здійснення пішло три роки. Яких лише принижень не перетерпіла, щоб стати Іриною Миколаївною Кривець. Але виявилось, що більшість із них ще попереду.

За тиждень після одруження Кривці перебралися у новий будинок, а на ранок Максим заявив:

– Сьогодні ж розраховуйся з роботи. Мені не потрібні твої копійки. Я хочу мати в домі ідеальний порядок, у будь-який час, коли мені знадобиться, має бути накрито на стіл, і ти повинна виглядати на всі сто.

Колись вона прагнула не працювати, пожити задля себе, та зараз відчула себе в тісній клітці, на яку чіпляють важкий замок.

Її слабкі протести Максим звів нанівець жорстким поглядом і однією фразою:

– Я не хочу бачити тебе втомленою і заклопотаною чимось іншим, ніж мною.

таким чином. Чого ти дивуєшся? Не віриш? – Кривець помовчав, а потім продовжив уже серйозно. – Маю, Людо, маю я тобою перейматися. Таких, як ти... Ти ж – талант. Зірочка. Ні, зірка. А я відпустив тебе... І тепер бачу, що твоє життя пішло шкереберть. Так?

– Так, – зітхнула Люда: не вартувало перед ним критися.

– Будемо все виправляти. Розповідай. Я слухаю.

Люда намагалася говорити спокійно, але іноді їй перехоплювало подих і вона затиналася, перечікуючи давлучий клубок у горлі. А коли скінчила розповідь, він несподівано запитав:

– Твоїй доньці два з половиною? Як її звать?

– Лара. Лариса.

– Чудове ім'я. Тимку рік у вересні виповниться. Давай їх заручимо...

Люда розгублено посміхалась, не маючи, що сказати, не розуміючи, що відбувається.

– Обов'язково заручимо, – тішився своїм задумом Максим. – Трохи пізніше. Ти що – не згодна?

– Згодна, – непевно повела вона плечима.

– То й добре, а тепер давай рятувати сваху. Адже ми будемо сватами...

– Давайте, – погодилася Люда, все ще чудуючись із його грайливості – таким його ніколи не бачила.

– Я тобі скажу, Людо, твій чоловік, ще той... Але годі, проїхали... Я думаю, ти сама все розумієш. Тобі необхідно вступати до консерваторії. Це однозначно. І борони тебе Боже, піти наперекір своїй долі. Лише спробуй – і не зчуєшся, коли вона тебе зламає. Так-так – зламає, кістки й душу перемеле. Не з чужих слів знаю. Колись розкажу тобі, як боровся за право бути самим собою. А зараз послухай одну історію. Дуже повчальну. Жив у нас у селі – я сам сільський – дуже обдарований хлопець. Ще в школі вірші гарні писав, друкувався у районній газеті, потім оповідання став писати. Малював чудово. Ікони, картини.

– Сподобається.

Він зручно відкинувся в лозяному крісельці, склав на грудях руки й милувався нею. Від того в Люди лоскотало під грудьми...

– Тоді я вибираю... ніжну курку!

Він кивнув, погоджуючись, покликав офіціантку.

– Дівчино, нам дві ніжні курки, будь ласка, і пляшечку “Мускату”.

– Ой, що ви, Максиме Тимофійовичу? – враз зчервоніла Люда. – Я не п’ю, а ви – за кермом...

– А ми по остілечки, – відміряв він пальцями кілька міліметрів.

– Задля годиться, за нашу зустріч.

Ті кілька міліметрів гарячою хвилиною вдарили Люді в голову.

– Я зовсім сп’яніла, – пропищала вона, жалібно дивлячись йому у вічі.

– Це зараз мине, – посміхнувся він підбадьорливо. – Більше не будемо. Ти вибрала чудовий салат. Отож, насолоджуйся. А на десерт пропоную взяти морозиво. Згодна?

Вона кивнула, дійсно насолоджуючись смачною стравою. Трохи невміло орудувала ножом і виделкою й відчувала себе справжньою леді.

– Людо, вибач мені, – сказав він, коли принесли десерт. – Я завинив перед тобою, дуже завинив. За своїми справами... Мабуть, знаєш – у мене син народився. Тимком назвали, на честь мого батька. Так ось – за своїми справами я зовсім забув про тебе. Та й думав: вийшла заміж... Пробач.

– Та що ви, Максиме Тимофійовичу? – Люді раптом аж шкода його стало. – Чому ви маєте мною перейматися, перепрошувати?

На його вуста набігла іронічна посмішка:

– Лише з егоїзму... Чому ж іще? Ти що-небудь чула про десятину? Ні? Закон такий існує: люди зі статками мають десятину частину прибутків віддавати на благодійництво. Тоді багатство, гроші ніколи їх не полишать. Отож і я хочу себе убезпечити

Вона спробувала поринути з головою у свої нові обов’язки і з жахом виявила, що є для чоловіка зручною й потрібною, але всього-на-всього річчю. Ніколи не казав їй куди їде, коли повернеться, нічого не розповідав, не радився. Часто дзвонив із мобільного:

– Накрий стіл на двох... трьох, чотирьох.... Я буду за годину.

Вона тоді літала, збиваючись з ніг. Це була якась віддушина. Вишукано вдягалася, робила макіяж, приязно прислужувала чоловікові та гостям, слухала на свою адресу компліменти. За тим знову наставляла сіра одноманітність. Треба було прибирати величезний будинок – не дай Боже Максим запримітить десь порошок. Потім їздити за продуктами та забивати ними величезний холодильник.

Їй це так остогидло, що вирішила взяти служницю. Максим не перечив. Але тепер її починала заїдати нудьга. Забрала до себе матір, стало трохи веселіше. Порались удвох у сад, в квітниках, заважали садівникові: Максим разом із зведенням будинку заклав сад, розбив клумби, викопав невелике озеро й запустив сріблястого коропа. Розігнатися було де: п’ять гектарів землі приватизував майже задарма, користуючись добрими взаєминами з місцевим начальством.

Про колишню сім’ю Ірина його не розпитувала – все одно не сказав би нічого. Та «добрі» люди розповіли, що й там у нього лад: великий маєток, дружина й діти всім забезпечені. Максим у них бував щотижня, іноді ночував або й затримувався на два-три дні. Ірина заплющила на це очі. Нехай – там бізнес, там діти... Але на самому дні серця борсалася гірка образа.

Всі її сподівання завагітніти, народити Максимові нащадка й тим прив’язати до себе, виявились марними – скалічила себе абортами.

Свіжий струмінь у сіру буденщину розкішного життя вносив відпочинок: на Кіпрі, у Єгипті або в Ізраїлі. Іноді Максим возив її до столиці, і там вони проводили гарний вечір у ресторані, а потім

цілу ніч кохалися у київській квартирі. На якийсь тиждень Ірина заспокоювалась, а тоді знову починалась душевна гризота.

Але за якийсь час тихе нудьгування скінчилося, й Кривці вступили в період затяжної домашньої війни, яка зовсім несподівано їх зблизила. Подумки Ірина Миколаївна похмуро жартувала: «Хоч одна спільна тема знайшлася – постійні сварки».

Що Максим не порвав інтимних стосунків з дружиною і вже не крився з цим, сприймала зовсім спокійно. Хоч і шкрябало на серці, та відчувала й свою вину. Та ось до неї почали доходити чутки, що чоловік не обминає жодну звабливу спідницю. А охочих переспати з ним, звісно, було багато, бо коханець він гарячий та щедрий... Ірині постійно кололи цим очі знайомі й подруги, навіть матері натуркотіли, що зять «безбожно тягається», малечу й ту возить у машині...

Терпець увірвався, коли Ірина без попередження повернулася з Києва, куди возила матір до лікаря, і застала Максима на подружньому ліжку з худющою розколошканою дівулею.

Отут і злетіла з Ірини Миколаївни вся удавана роками покірність. З диким вереском і відбірною матірною лайкою вчепилася дівулі в патли, витягла з постелі у чому мати народила, прогурокотіла з нею східцями з другого поверху і викинула за двері, прямо на вулицю.

Виявилось, що були свідки, і цю подію довго смакувало та потішалось з неї все містечко.

Лють, що охопила Ірину, вимагала виходу. Вся тремтячи, увірвалася в спальню. Максим лежав на ліжку, нічим не прикрившись, і від душі реготав. Підскочила до нього з кулаками... й не зрозуміла, як опинилася у постелі, в дужих обіймах. Так солодко вони вже давно не кохалися...

– Запам'ятай, Максиме, – сказала вона через півгодини, відпочиваючи на його лікті, – більше я такого не потерплю. Щоб у моїй постелі...

– Даю слово, – притиснув руку до грудей.

Люда ще повністю не усвідомила свого відчуття, як і не зрозуміла того, що вперше випустила на волю свою Єву. А Єва ж бо жінка – не дівчина... Дівчинкою Люда почувалася з Романом, прислухалась до кожного його слова, погоджувалася з усім. І думала, що так і має бути. А тепер цей сильний, розумний, вродливий (він уже для неї вродливий?!) чоловік підкорений нею... І їй так гарно поряд з ним відчувати себе жінкою... Її руки довгошиїми білими лебедями спочивають на колінах, матовою ніжністю світиться тендітна шия, граційно вигнувся під легенькою сукенкою тонкий стан, наливаються теплом, хвилюються маленькі тугі груди... Невже це вона? Адже останнім часом соромилася перед Романом свого жовтого лиця, худих рук, кістлявих ключиць... О, – то все Євині чари. Чи ж багато їм треба, щоб сотворити жінку? Лише поруч – чоловіка... Якого? Такого... такого... Відповідь Людини очі шукали, повернувшись до свого супутника. Він відчув той погляд і відповів теплом своїх очей, серйозно й стримано: «Ти – прекрасна». «Так, я така», – запишалася вона, гордо відкинула голову, анітрохи не соромлячись своїх оголених плечей, на яких зухвало спочивали тонюсінькі бретельки ясно-синьої сукенки.

Миттєва розмова очима все між ними з'ясувала, і Люда зовсім не здивувалася, коли він зупинився коло придорожного мотелю, вийшов з авто, розчинив перед нею дверцята і подав руку.

Легенько ступила на землю, радо зустріла розпашілим обличчям лагідний подих вітру. Їй хотілося лише одного: щоб якомога довше тривали оці блаженні хвилини захищеності, хвилини свого весилля й слабкості водночас. Лише тепер вона зрозуміла: у її житті все буде добре. Господь почув її благання.

Вони посідали за ошатний лозяний столик, що ховався під тінистою липою у самому куточку літнього кафе. Офіціантка принесла меню. Кривець галантно передав його Люді.

– Вибирай, будь ласка, на свій смак.

– А раптом вам не сподобається? – трошки лукаво звела вона брови.

У його грайливому запитанні прозвучав непідробний інтерес до неї, до її життя. Люда сама не розуміла, що з нею діється. Нестримна радість зануртувала в усьому тілі. Вона рвалася із сині очей, з рожевих пелюстків вуст. Великим зусиллям стримала її в голосі і відповіла аж надто серйозно:

– Та де там? Вдома сиджу. У мене ж дівчинка маленька. Два з половиною роки.

– Ну так, звичайно, – кивнув він головою. – Я пам'ятаю. Ти ж вагітна була, як у лікарні лежала. Ти вже на якому курсі?

– Ні на якому, – похнюпилася Люда. – Покинула університет...

Кривець уважно поглянув на неї і знову зосередився на дорозі. Вони вже їхали за містом. Зустрічний вітер колошкав Людине волосся, свіжим струменем омивав щоки. Пшеничне пасмо упало на обличчя і Люда відвела його долонею. Він помітив це й почав піднімати скло. “Нехай”, – порухом руки зупинила його Люда. Він кивнув, затримався поглядом на її відкритих плечах, на худенькій шиї, ніби хотів щось сказати, але промовчав.

Люда не була досвідченою жінкою, та правду кажуть, що і в п'ятилітній дівчинці живе Єва. І ця Єва, що причаїлася в Людиному естві, давно знала, що діється з цим загадковим чоловіком побіля неї. Але лукава спокусниця вагалася: казати чи не казати про це Людї, а ось тепер зрозуміла, що нічого казати не треба – вона все знає...

Люда знала. Знала достеменно уже півгодини. Коли років з п'ять тому він уперше після її концерту вийшов на сцену з величезним букетом рожевих троянд (напевно Таня похвалилася, що то її улюблені), коли безвідмовно давав гроші на різні фестивалі й конкурси, коли врятував їй життя й засадив за ґрати Вадима – це ж скільки йому коштувало – Люда наївно думала, що то все задля її голосу. Вреднюча Єва намагалась відкрити їй очі, але Люда цитьнула на неї: “Ти здуріла? Цього не може бути!”. Тепер знала, що так і є. Відчувала кожною клітинкою, й від того робилося лоскітливо-радісно, ніби знову крила вирости й несли кудись, несли...

«Та що з того, що він тримає своє слово, – зітхнула Ірина Миколаївна під завивання пілососа, – все одно нікого не обминає».

Вже було й змирилася, хоч сварки влаштувала частенько, аж ось Максим почав ночами звати якусь Люду, а потім у момент інтимного апогею назвав її Людочкою...

Такого ще не було, й Ірина запанікувала. Закохався чи що?.. А як же вона?! Це ж так можна все втратити... Якщо раніше, потерпаючи від чоловікових зрад, ладна була розлучитися з ним – нехай лише віддасть кийвську квартиру, то тепер їй зовсім не хотілося волі – приручила золота клітка...

Поклала собі негайно довідатися, що ж це за Люда така, що навіть уві сні її кличе? Колись, задля власного спокою, ніколи не порпалась у його речах, та тепер – інша справа. Ірина почала нишпорити всюди, де щось могло бути сховане.

Якось Максим забув на кріслі барсетку. Тремтячими руками відкрила її і в одному з відділень натрапила на паку фотографій... Ошелешено присіла на крісло: невже таке можливо? На всіх фотографіях красувалася Люда Калиновська – оте мале дівча, що має гарний голос і їздить по всіляких конкурсах та фестивалях завдяки Максимовому спонсорванню... На звороті кожної картки рясніли надписи, зроблені Максимовою рукою: «Людочка у Феодосії», «Людочка в Українському домі», «Людочка на фольклорному святі». Це неймовірно... Невже він зовсім здурів? Ну, гарненька, талановита, але щоб якісь почуття? Воно ж дівча зовсім... Ні! Такого не може бути!

У тому, що глибоко помиляється, впевнилася сьогодні на випускному. Поки те дівча стояло на сцені, Максим не зводив з нього палаючого погляду, сповненого жаги і, що найстрашніше, ніжності...

Потім дівчина вислизнула з будинку культури, а за хвилину й він, не сказавши ні слова Ірині, попрошкував до виходу. Липка сіра багнюка розлилася у неї в грудях, все стало нецікавим і бридким. Від приниження на очі набігли сльози, вона опустила

голову й побрела до свого «Ауді». Максимового «Мерседеса» на стоянці не було...

І ось тепер їй нічого не залишається як пілососити стерильну вітальню.

«Гав-гав-гав-гав», – почулося з вольери, яку Максим облаштував своєму улюбленцеві Біму в затінку саду. Ірина не любила цю величезну безхвосту нахабну тварину, що визнавала лише господаря. Бач, радіє – вже почув десь машину. Дивно, як він її розпізнає аж за кілометр?

І справді, за кілька хвилин легковик підкотив до воріт, хряпнули дверцята, а трохи згодом на порозі вітальні з'явився й Максим. Але у якому стані... весь одяг зіжмаканий, гудзики на сорочці застебнуті навперекіс...

– Ти де це був?! – взялася в боки Ірина Миколаївна. – Де ти був, скотиняко?! Знову мене неславив зі своїми б...и?

Він недобре примружив очі і посунув на неї:

– Заткни пельку, гадюко, бо вб'ю. Краще машину постав у гараж.

Війнувши міцним перегаром, відсунув її з дороги і впав на канапу.

«Оце добре! – сплеснула руками Ірина Миколаївна. – Такого ще не було. Гульки гульками, але щоб отак нажиратись!!.»

Вибігла на вулицю й остовпіла: права фара «Мерседеса» розпеченою стрілою пронизувала темряву, ліва ж сліпувала порожнім оком.

Глава 3. Василь Коваль

Каменюкою здавалась цієї ночі пухова материна подушка Василеві Ковалю. Перевертався з боку на бік, лягав на живіт і горілиць, включавнічник, та сон, звечоранесміливо покружлявши в узголів'ї, полохливим горобцем пурхнув за темне вікно, залишивши містечкового начальника карного розшуку з копою збентежених думок, що ніяк не хотіли триматися купи.

– Не можу тебе бачити, йди куди знаєш, – сказала вчора

тому й не витримали нерви.

«Сьогодні я їй нічого не скажу, – міркувала розважливо, – просто посиджу, розпитаю, як вони. Певно, Вовчик уже підріс. А тим часом усе добре обдумаю...».

Та раптом холодна каламутна хвиля хлопнула в душу й змила всю Людину впевненість у собі. Зупинилась, невидючим поглядом повела навколо... «Що ти обдумаєш?! У тебе ж ні роботи, ні копійки за душею. А коли Рома й мама рішуче стануть проти музучилища?.. Що тоді робити? Що робити? Господи! Допоможи, врятуй!..»

Глава 3. Люда і Максим

– Доброго дня, Людо. Сигналю – сигналю, а ти стоїш, ніби не на землі, а на якійсь загадковій планеті, і мрієш.

Максим Кривець – міцний, підтягнутий, у світло-сірому літньому костюмі – білозубо посміхався, спираючись засмаглою рукою на дверцята сріблястої автівки.

– Ой! – стріпнулася Люда. – Вибачте. Я задумалась. Доброго дня, Максиме Тимофійовичу.

Той жартівливо схилився у поклони:

– Прошу, панянку, до салону.

– Та я... Мені на вокзал...

– Сідай, Людо, – запросив уже серйозно. – За годину будемо вдома.

– Ви теж додому їдете? – зраділа Люда, зручно вмоцнюючись на м'якому шкіряному сидінні.

– Ви вгадали, панянку, – коротко сьйнув бездоганними зубами Кривець.

– Я не панянка, а пані, – з удаваною образою закопилила губу Люда.

– Щиро прошу вибачити. Я забув. Вибач, – повторив знову він, обережно кермуючи на дорогу. – Розумієш, так давно тебе не бачив. Чи ти, бува, й справді не емігрувала на яку-небудь планету, а це в гості завітала?

пальцях ручки, потім відклала її і маленькою пухкою долонею доторкнулась до Людиного чола:

– Ти задрімала?

– Ні. Я слухала дуже уважно.

– Ось бачиш, Людочко, як іноді трапляється у житті. І таку помилку вже не виправити. Ніколи ні на кого не гріши. Не думай, що тобі хтось чогось не додав. Що ж до твого Роми, то тут по-різному може закінчитись.

– Ні-ні, я не зможу без нього, – мало не простогнала Люда.

– Всі ми так думаємо, та життя, на жаль, вносить свої корективи. І краще, коли це трапляється раніше. Образив, а ти прости й відпусти. І живи спокійно, шукай свою долю. Виходить, не твій він. Ну, а коли серце не відпустить, то важко тобі буде, люба. Бабій тобі все життя перепаскудить і здоров'я відбере. Таке хворобливе кохання не на добро. Але давай сподіватися, що Роман не такий, що то в нього був просто заліт, вибач, з чоловічої голодухи. Ще раз раджу тобі, Людочко, не поспішай. Ти все побачиш і все зрозумієш. І тоді приймеш рішення. А я завжди тобі допоможу. Ось номер мого мобільного. Дзвони будь-коли, не соромся. І нехай тобі щастить.

З цими словами Зінаїда Володимирівна провела Люду до дверей, підбадьорливо підморгнула обома зеленими очима:

– Ось я й попрацювала в ролі психоаналітика. Тримайся.

Люда неспішно прошкувала до зупинки автобуса й дивувалася своєму спокоеві. Ніяких її проблем лікарка не вирішила, що ж трапилося? Чому все сприймається зовсім інакше? Навіть Рома. Гострою скіпкою щемів він у серці, а зараз ніби пташкою випурхнув звідти і йде он віддаля. І зовсім не страшно з ним говорити, і вона зовсім ніяка не нікчема... Приїде ось додому, забере у Варвари Миколаївни Лару і поїде з нею на річку. Давно час перепрати всі доньчини курточки, штанці. Покличуть Каштана й поїдуть. Награються на березі. А увечері можна до мами завітати. Просто так, провідати, бо ж скучила. Образилась тоді на неї по-дурному. Звісно ж, мамі болять усі її неприємності,

вранці Оля, дивлячись застиглим поглядом у зелене мереживо саду, що вигадливими узорами тріпотіло на вітрі.

Василеві здалося, що то вітер розвіє його щастя на маленькі шматочки, схожі на оті химерні візерунки, що його вже ніколи не зібрати... У відчаї впав на коліна, охопив Оліні ноги, притиснувся щочкою до круглого живота, де саме стукав ніжкою їхній хлопчик...

– Оленько, сонечко моє, прости. Цього більше ніколи не буде... Присягаюсь. Хіба ж можна отак усе, що було між нами, закреслити?

– Ти вже закреслив, – мовила неживим голосом.

– Олю, у нас же Богданко...

– У мене, – зронила крицево.

Василь скреготнув зубами, вкотре змолотивши кулаками гарячу подушку. Мабуть, сонце вдарило йому в голову, коли вирішив сказати Олі правду. Чому ж він, дорослий тридцятирічний чоловік, не збагнув, що правда буває такою болючою, що нею він так поранить найдорожчу людину. Хотів перекинути тягар із своєї душі їй – тендітній і змученій важкою вагітністю?.. «Ох і йолоп же ти, – знову заскреготів зубами. – Що ж тепер робити?»

Важкий токсикоз замучив Олю з перших днів вагітності, до нього додалися інші ускладнення. Щойно вийшовши з лікарні, вона знову потрапляла туди. Як вони удвох раділи, коли лікарка нарешті сказала, що все буде добре, але майбутній мамі майже весь час до пологів доведеться провести на лікарняному ліжку.

Василь щодня перед роботою навідував Олю, носив їй різні смакитки, які вона відразу ж і повертала йому. Сяяла очима, всім своїм блідим, у коричневих плямах, обличчям. Брала Василеву руку, притуляла до свого живота і розповідала:

– Сьогодні спав спокійно, а на світанку заворушився, застукав ніжками... зарядку робить.

Обоє радісно сміялися в очікуванні того дня, коли Богданко – вони вже знали, що буде хлопчик й ім'я вибрали давно – попроситься у цей світ, до мами й тата...

А позавчора... Василь зранку поїхав з помічницею прокурора Інною Березняк у дальнє село на пограбування магазина. Поверталися додому, коли сонце, перетнувши зеніт, поважно спускалося небесними східцями до синюватого обрію. Розливалось навкруги сліпуче сяйво, під яким розкошувало й переливалося високе духмяне різнотрав'я, весело кивало рожевими, жовтими, білими, голубими голівками. Лугова дорога тремтіла перед кабіною міліцейського «УАЗа» прозорим летким маревом.

– Давай скупаємось, – запропонувала Інна, розморена тридцятиградусною спекою.

Василь охоче пристав на те, бо й у самого по всьому тілу збігали рясні струмочки поту.

Під'їхали до річки. Інна швидко роздяглася, тоненький купальник-бікіні маленькими рожевими трикутничками зблискував на засмаглому тілі. Похитуючи тугими стегнами, пружною ходою пішла до води. Василя всього немов жаром обсіпало, серце загупало аж у скронях, напружилось зголодніле за жіночою ласкою тіло.

– Ну, чого ж ти? Йди сюди, – покликкала Інна, пирхаючи вже на середині річки.

Василь лише заперечливо хитнув головою, слів не було – так пересохло в горлі.

Тоді вона вихором вилетіла з води, весело сміючись та бризкаючи в обличчя, підскочила до нього... Не тямив сам, як ухопив в обійми, як упали удвох у густу, нагріту сонцем траву.

Вже за кілька хвилин потому в його грудях давлючим клубком сплелися каяття й огида до себе. Не дивлячись на Інну, сяк-так привів до ладу одяг, мовчки сів у машину. Дарма Інна всю наступну дорогу заговорювала, лагідно клала долоню на його велику жилаву руку, якою він міцно вчепився у кермо. Василь, насупивши брови, дивився прямо перед собою. Інна пильно блиснула на нього невеликими сірими очима й, спохмурнівши, теж змовкла.

А вдома його зустріла радісно збуджена Оля. Притулилася щокую до грудей.

стосується. Ось наші українці завжди на когось ображені, і що добре з того маємо? То гарчим, то плачем, а діла – нуль. До речі, серед лікарів-психіатрів ходить одна притча. Ми любляємо її розповідати пацієнтам. Гадаю, що й тобі буде цікаво послухати. Маєш час?

Люда кивнула і зручно вмостила у кріслі. Якийсь тихий спокій огорнув її всю, голос лікарки долинав ніби звідкись здаля, приколисував біль і тривогу.

– Так ось, в одній лікарні, у палаті для тяжкохворих, лежали два чоловіки. Ліжко одного стояло біля вікна, а другого – під стіною. Той, що лежав коло вікна, потроху вставав і мав змогу дивитися у вікно. Його ж товариш страждав від заборони підводитись. Бідкався сусідові: «Ти ось бачиш білий світ, а я – немов у тій тюрмі...». «То давай я тобі буду розповідати, що там робиться. Тобі й полегшає, ніби сам усе те бачитимеш, – сказав сусіда, дивлячись у вікно. – Якраз навпроти нашої лікарні зеленіє сквер. Там дуже гарно. Квітне величезна клумба. Алеєю походжають молоді мами з візочками...». І так щодня жалісливий хворий розважав свого колегу по нещастю. А той спочатку радів цим розповідям, та з часом його почала заїдати заздрість: «Тобі добре, ти насолоджуєшся життям, – мовчки скрипів зубами. – А за віщо я маю страждати? Чому така несправедливість?» Отак накручував – накручував себе та й зовсім зненавидів людину. А тому однієї ночі стало дуже зле. Стогне, задихається, а до дзвінка, щоб викликати лікаря, дотягнутися не може. Наш герой це добре бачив, кнопка дзвінка теж була поруч, та він причаївся і мовчить. А той бідолаха помучився – помучився та й вийшла з нього душа. Прийшли санітари, забрали тіло. А цей уранці проситься: «Переведіть мене на вільне місце, до вікна». Його перенесли, поклали на ліжко. Лежить, втішається. Потім, стогнучи, сяк-так підвівся. Сперся на лікоть, витягнув шию і аж рота відкрив від напруги: «Ось і я зараз надивлюся на красу!». Визирнув у вікно, а навпроти – сіра мурована стіна...

Зінаїда Володимирівна помовчала, задумливо покрутила в

не падає перед тобою, не переймайся. Чоловіки горді, а твій, я бачу, і поготів. Може, і серце кров'ю обкипає, але показати свою слабкість перед жінкою майже кожен з них боїться. За приниження вважають. Але, якщо він бабій, то тоді ти – нещасна жінка.

– А що ж... що ж тоді робити? – палаючи обличчям, знічено пробелькотіла Люда.

– Заспокойся, – лікарка знову взяла її за руку. – Це ж лише припущення. І твоє головне завдання – впевнитися, що він не такий. Не поспішай. Нетерпляча ти дуже, Людочко. А життя набагато складніше. Іноді всю себе треба затиснути в кулаці, посміхатись, де вити хочеться. Не уникай його, зустрічайтесь, розмовляйте, а «так» чи «ні» казати не квапся. І ні в якому разі гонору не показуй. Чоловіки цього бояться, як вогню. Так Богом дано, що головний у сім'ї чоловік. Нема добра в тих родинях, де жінка верх бере. Але й голову перед ним не хили, бо сяде на плечі й ноги звісить. Я бачу, ти над цим ніколи не замислювалась. А ось тепер до кожного свого кроку мусиш підходити зважено.

– Невже він мене дурив стільки часу? – затремтів Людин голос. – Ні, я не вірю, таке неможливо...

– Людочко, послухай мене. Занадто вже романтично ти сприймаєш життя. Адже не завжди перше кохання, овіяне романтикою, приносить щастя. Мій студентський шлюб теж розпався, а з другим чоловіком у нас усе гаразд. Сина ось до першого класу готуємо.

Лікарка пильно поглянула на потьмарене сумом Людине личко і продовжила:

– Ти не ображайся на мене, будь ласка, за ці слова. Образливість, вразливість – то, як це не дивно звучить, одна з найбільших людських вад. А я бачу, що ти схильна до неї, усе в собі тамуєш. А не висловлена образа – то ще страшніше. Із-за неї можна неоправногo наробити і собі, і людям, бо від образи до ненависті один крок. Мабуть, чула примовку, що на ображених воду возять. Так це вже точно. Це навіть цілих народів

– Васильку, а мене відпустили. Сказали, що цей тиждень до пологів можна побути вдома, тільки, щоб не робити нічого. Ой! Як я скучила за тобою!

Василь обнімав худенькі Оліні плечі, а в порожній голові билася лише одна думка: «Який же я гад!»

Спати ліг окремо. Дивився телевизор і зробив вигляд, що задрімав на канапі. Та Оля підійшла, доторкнулася до його чуба, провела долонькою по щоці й примостилася поруч. Зашепотіла гаряче, немов щось відчуваючи:

– Васильку, скажи мені, тільки правду – ніколи не розлюбиш? Дарма, що я така негарна тепер?..

Колючий клубок підкотився Василеві до горла: «Он вона яка – чиста, немов вранішня зоря. Ти то встиг нагулятися до неї, а її ж узяв незайманим вісімнадцятилітнім дівчам... Як же далі жити з таким тягарем?»

Відчув, як защипало очі. «Розповім їй, – вирішив, – вона зрозуміє, простить, бо ж знає, що кохаю її понад усе. І буде в нас усе, як і раніше...»

А він навіть і уявити не міг, що так буває. Зустрічався собі з дівчатами, не переймаючись ніякими почуттями, окрім здорового сексу. Що ближче бралось до тридцятки, то частіше подумував про одруження, про дитину. Уявляв собі швидкого чорнявого хлопчика, який з простягнутими руками кидається йому назустріч, сяє білозубою щербатою посмішкою. Ось лише матір його не міг уявити, та все частіше зупиняв погляд на Інні Березняк: розумна, моторна, працюють разом і до нього наче небайдужа...

А то якось зранку розболівся зуб. Пішов до стоматолога і побачив там маленьке диво в білому халаті: тендітне русяве дівча з довгою косою, що опускалася з-під високої медсестринської шапочки нижче пояса. І наче зурочило воно Василя. От зачепило своїм малюсеньким кігтиком серце – і назавжди. Такої ніжності він не знав ніколи, трепетно чекав дитину, пилинки здував зі своєї Олечки.

Василь болісно скривився, всоте перевернувся на постелі: другий день стоїть у вухах страшний, якийсь аж несамовитий, Олин шепіт:

– Що?! Ти хочеш сказати, що коли я місяцями мучилась у лікарні від болю й нудоти, коли було ще невідомо – вдасться зберегти Богданка чи ні, ти тут розважався?! Так?!

Потім нестримні судомливі ридання, а на ранок: «Не хочу тебе більше бачити».

Пішов на роботу, а там Інна зі своїми дзвінками: «Ну, як ти?.. Ну, що ти?.. Може, зустрінемось?..» Через якийсь час почав здригатися, зачувши різке теленькання на столі, а під вечір сидів, охопивши голову руками, і з відчаєм думав: «Оце так вталапався, оце так накоїв...»

Додому йшов з внутрішнім тремтінням, але й з надією, та дива не сталося: його зустріла защепнута хвіртка.

Щось наплів матері, попросившись переночувати, – чому вона зовсім не повірила, бо не зводила з нього стривожених сумних очей.

Сьогодні вранці нарочито швиденько збіг з дому – аби не допитувалась. Пробивав додзвонитися до Олі, та вона кидала трубку. Знову насадила Інна... Нарешті набрався сміливості й зателефонував їй сам: «Вибач, продовження не буде...»

«Здуріти можна, – крутився на гарячій змокрілій постелі, то лаючи себе, то жаліючи. – Як же я без Олі, без сина?»

Він же бо не знав, що цієї ночі не самотній у своїй розбурханості, що в кожного своє безсоння і саме сьогодні багатьох мешканців їхнього містечка воно міцно взяло у свої лабеті.

Тихою ходою підкрався світанок, і зоря, черкнувши пташиним крилом стару яблуню в саду, принесла із собою сріблясту пелену сну. Та не встиг Василь у неї зануритись, як на тумбочці різко задеренчав телефон...

та іншого шляху немає. На жаль, серед людей лише одиниці народжуються крилатими. І їх ніколи не зрозуміють безкрилі. Ти й сама це добре відчуваєш.

Люда лише кивала головою, зачудовано дивлячись на лікарку широко відкритими очима.

– Щодо твого навчання, – знову мелодійним струмочком задзюрчав голос Зінаїди Володимирівни, – то я тобі порадила б цей рік перечекати. Підлікуватись, остаточно визначитися, куди вступатимеш. Підготуєшся ґрунтовно. А тим часом донька підросте. Сама ж кажеш, що свекруха залюбки займеться її вихованням. З чоловіком, гадаю, не так просто буде це питання залагодити, але не відступай. Та бери не докорами й слізьми, а зваженою розмовою, ласкою. Ти його маєш переконати, що для тебе це важливо. Не мовчи, говори сміливо. Але й не забувай, що ти дружина й мати і не завжди вільна у своїх вчинках. Та я впевнена, що ваша з Ромою любов витримає й цю життєву колізію.

Спершу Люда й на думці не мала розказувати лікарці про Ромину зраду. Та ця жінка за годину спілкування стала такою близькою, так тепло й розуміюче, ніби в саму душу, дивилися її уважні зелені очі, що Люді нестерпно схотілося їм відкритись. Десь в глибині свого єства відчула: вони неодмінно допоможуть. І, вже не криючись, розказала геть усе.

– Ото негідник! – сплеснула руками Зінаїда Володимирівна. – Що ти хочеш, Людочко, – мужчина є мужчина. У більшості з них фізіологія на першому місці. А тут – залишився сам, а тут – довгонога поруч стегнами виляє. Слабкі вони в цьому ділі. І на день самих полишати не можна. Давай, Людо, відверто: він у тебе не гульвіса? Не помічала нічого?

– Наче н-н-і... – ошелешено здвигнула плечима Люда, бо навіть тінь такої підозри ніколи не закрадалася в її душу.

– Якщо один раз зірвався, – лагідно торкнулася до її руки Зінаїда Володимирівна, – то можна простити, а з часом навіть і забути. Знаю, що це непросто, але можна. А що він на коліна

і потягну тебе до лікаря на мотузці, або завтра сама їдеш. Ні, краще я Валеру на тебе нашлю. Нехай відвезе й прослідкує за всім.

– Не треба, Танюшко. Я сама поїду.

– Чесно?

– Я ж сказала. Чи ти мене зовсім за нікчому маєш?

Якби ж вона знала, що зустрінеться з такою лікаркою, то поїхала б ще місяць тому.

Зінаїда Володимирівна, посміхаючись симпатичними ямочками рожевих щік, розклала всі її проблеми по полицках.

– Людочко, у твоїй ситуації я не бачу ніякої трагедії, – звернулася ніби до подруги. – Це просто життя. А воно так влаштоване, що за все треба платити. За народження доньки ти заплатила навчанням. У свою чергу, народження Ларочки, звісно, що невчасне, було платою за твою палку дівочу пристрасть. І нікого в цьому не треба винуватити, а себе – ні в якому разі. Так мало статися. Зрозумій, нами керує Всевишній. Іноді ми його не слухаємося, робимо помилки, а потім платимо за них. Головне в таких ситуаціях – знаходити з них вихід. Скажімо, не стопроцентно ідеальний, а прийнятний. Ось уяви зараз, що у тебе не було б Лари...

– Що ви, Зінаїдо Володимирівно? Як це: не було б? Я б не змогла...

– Ось бачиш. То чи завелика твоя плата за щастя бути матір'ю? У тебе гарна здорова дівчинка – радість твоя. Так?

– Так... Так! – закивала Люда.

– Тепер давай далі розбиратися. Навколо тебе багато добрих людей, друзів. Справжніх, як я зрозуміла. А ти гнобиш себе. Що ж стосується матері, пробач їй, Людо, просто пробач від щирого серця. Вона мати і добра тобі бажає такого, як сама його розуміє. Пробач близьким і далеким. Такі ситуації, коли тебе не розумітимуть, у твоєму житті складатимуться часто. І ти до цього маєш бути готовою. І смиренно прощати всім, хто тебе ображатиме. Але впевнено йти своєю дорогою. Це нелегко,

Глава 4. Інна Березняк

Не спала й Інна. Годину тому, злюща, мов та фурія, примчала вона з випускного і тепер ненастанно ворочалася в постелі, дивилась у причілкове вікно, за яким ледь помітними сірими латками продряпувався на волю прийдешній день.

Нічого гарного за вікном вона не видивилась, бо перед очима стояв високий чорнявий молодик з невеликими вусиками і ямкою на підборідді. Його погляд блукав десь угорі, а з вуст злітала одна єдина фраза: «Продовження не буде... продовження не буде...»

У моторної завзятої прокурорши все кипіло всередині. Різка й пряма, як усі Березняки, подумки слів не добирала: «Ах ти ж гад такий! Скористався мною, бо Ольга в лікарні, а тепер носу вернеш?!»

П'ять років минуло, як вона повернулася додому, закінчивши Харківську юридичну академію, п'ять років працює помічником прокурора і... п'ять років кохає цього клятого Василя Коваля. Тоді він ще був молодим опером. Зазирнула Інна в глибину карих з позолотою очей і пропала навіки. Скільки її душа переболіла. То злітала до небес, то зривалась у прірву.

Був якийсь час, коли повірила, що подобається йому. Зустрічаючи Василів погляд, бачила в ньому зацікавленість і тепло. Чекала, що він зробить перший крок, вже сама хотіла переступити через дівочу гордість, і раптом почула, що він одружується з якоюсь вісімнадцятилітньою медсестричкою, яка нещодавно прибула до їхнього містечка з медучилища.

Вперше побачивши їх удвох, Інна мало не захлинулася від образи, ніби ножем різнуло по серцю: Василь квітнув лицем, на вустах застигла щаслива дурнувата посмішка. Його юна дружина, на відміну від неї – кремезної і, чого там душею кривити, непоказної – була тендітна й дуже гарна. Довге пшеничне волосся, матові щічки, повні рожеві губи й сині очі... Звісно, що цей козел – так подумки назвала Василя – купився.

Інна тоді аж захворіла. А що натуру мала гарячу, то не плакала і не жалілась подругам – натомість діставалося домашнім. Невідь за що шпетила молодшу сестру Таню, огризалася батькові й ховалася від материних допитливих очей. Кіт і собака, зачувши її, шмигали по закутках...

Довго так нею тіпало, а коли трохи оговталась, із жахом зрозуміла, що продовжує такі кохати того «козла». Мукою була кожна зустріч із ним, а бачитись доводилося часто – робота єднала. Могутня млосна хвиля, яку вихлюпувало його тіло, накривала її з головою, забивала подих і збурювала кров... Неймовірними зусиллями стримувала себе, а потім довго почувалася хворою й розбитою.

Ніхто б не повірив, що вона – така темпераментна й жагуча – збулась своєї дівочості аж у двадцять сім років. Трапилося це торік, буденно й прозаїчно. Поверталася якось із наради з обласного центру. Пообідати не було часу, тож прикупили із шофером прокуратурської «Ниви» пляшку вина та закуску. А після того, як усе спожили, Сергій накинувся на неї із жадібністю голодної собаки... Не опиралася, з подивом відчувши, як защеміло все тіло, заволало про ласку.

Потому Сергій домагався зустрічей. Іноді Інна поступалася, і тоді вони їхали до лісу, шукали глухе місце... На цьому настоювала вона, бо Сергій ладен був на весь голос кричати про їхні взаємини кожному зустрічному – виявляється, він давно кохав метку прокуроршу. Умовляв одружитись, але Інна тягла час. І не тому, що він шофер чи негарний якийсь, – серце тужило за Василем. «Як же буду жити з нелюбом?» – питалася в себе ночами.

Коли позавчора поїхали з Василем на село, дивне почуття огорнуло її серце: тихий сум прощання бринів у ньому самотньою струною, а звідкілясь здалека напливали переможні акорди великого оркестру. І була в цьому така гармонія, що аж сльози наверталися на очі.

Інна загостреним жіночим чуттям зрозуміла: те, на що

що кохає лише її... Та він приходив, сідав осторонь і якось, аж наче байдуже, кидав крізь зуби: «Ну що – ще не заспокоїлась? Доки це триватиме? Я думав, що ти вже подорослішала... На порожньому місці проблему створила... Ну, пробач...»

Після цього у Люди затерпав язик, хотілося забігти світ за очі. Вона ховалася у садку, на городі, перечікувала поки Роман піде, а серце летіло вслід за ним, ридало і звало його назад. Питалася у Тані:

– Може мені вже пробачити Ромі? Я теж винна. Завжди хвора...

– Людо, подивися мені в очі, – кип'ятилася подруга. – Тисячу разів вибач, але твій Рома перетворив тебе на задрипану й затоптану курку. Тільки й чую усі ці роки: Рома та Рома, а де ж ти? Ти про себе коли-небудь думала? Він тобі хоч один раз привіз із Києва твої улюблені рожеві троянди? А хіба б нормальний хлопець дозволив своїй дівчині посеред ночі йти зустрічати його з електрички? А університет покинула? Та йому ж усе байдуже! Він хоч коли-небудь поцікавився, що ти хочеш? Та ти ж, коли співала, як сонечко сяяла, як зоря, а зараз хто? Курка общипана...

Вперше за всі роки дружби якесь незрозуміле почуття неприязні, навіть відчуження накрило Люду. Що вона товче одне і те ж: курка, курка... Мабуть, усе це висвітлилося на Людиному обличчі, бо Таня затнулась і винувато опустила очі:

– Образилась? Вибач, я не хотіла. Я просто хочу розворушити тебе. Щоб ти прокинулась і почала жити. Я ж люблю тебе.

Вони кинулись одна до одної, довго обнімалися, цілувалися та схлипували.

А вчора Таня примчала сердита й заклопотана і ще з порога напосілась на Люду:

– Сидиш?! Киснеш?! Так: ми сьогодні увечері їдемо з Олегом до Алушти, а ти завтра зранку – до обласної лікарні. У тебе направлення туди вже скільки лежить? Місяць? Все – завтра та завтра? Обіцянками годуєш? Вирішуй: або я з місця не зрушу

А тут і Микола Васильович нагодився: приймайте, Гнатівно, роботу.

– Зачекайте, Васильовичу, – бешкетницьки зблиснула очима Лариса Гнатівна. – Я тут епіграмку змайструвала, сусідочці нашій любій присвятила. Ось послухайте:

*В язикатої Марини
Замість рук – граблі невмілі,
Хата на курячих ніжках
Й на цепу у будці блішка.
Замість ніг – пропелер в дупі,
Є мітла й дірява ступа,
Наче верша чорний рот,
І погонич – старий чорт...*

Обоє довго сміялися. Потім Микола Васильович посерйознішав, поклав руки на плечі Ларисі Гнатівні:

– Яка ви жінка, Ларисо! Яка жінка...

Глава 2. Люда

Мабуть та Зінаїда Володимирівна гіпнозом якимось володіла, бо Люда вийшла за ворота лікарні зовсім іншою людиною. Обвела поглядом зелений сквер, що розтинав навпіл бульвар, помилювалася барвистою трояндовою клумбою, яка пишно розкошувала біля пам'ятника Тарасові Шевченку. Як же гарно навкруг! А вона ж не помічала, не бачила цьогорічного літа. Жила в якомусь сірому смозі безнадії.

Щодня прибігала Таня, Лариса Гнатівна завжди крутилася поряд, кожного вечора приїздив Валера. Усі вони щиро вболівали за неї, та Люда силувала себе до розмови, часто дратувалася. Лише з Ларою трохи заспокоювалася. Серце ж тужило за Романом. Але його відвідини доводили Люду мало не до істерики. Їй так хотілося ласки, припасти до нього, виплакати своє горе... Якби ж він підійшов, обняв і сказав, що винен, що більше не буде,

вона чекала п'ять років, станеться сьогодні. І вже не збуреним серцем, а холодним розумом запропонувала Василеві скупатись, відчуваючи водночас, як починають цокотіти зуби...

Їхнє єднання закарбувалося в усьому її єстві сліпучою миттю блаженства. Лише тепер, сягнувши апогею своєї любові, вона відкрила просту й зрозумілу істину – ніхто, крім Василя, їй не потрібен. Вона ще побореться за своє кохання... Вона на нього має право, бо любила Василя, коли тієї розмазні Ольки, що ходить тепер з величезним пузом, ще й на горизонті не було. Давила в собі, не давала вирватись назовні тихесенькому голосу сумління. Він озивався десь у найдальшому закутку душі, питав несміливо: «Що ти робиш, Інко?» «Мовчи! Я маю право – і буду боротись!..» – шипіла на нього з відчаєм.

Та не дарма кажуть, що один у полі не воїн, а Інна якраз і була самотньою в цьому любовному поєдинку. Тому й програла.

«Продовження не буде... Продовження не буде...» – гримкотіло в її вухах, повторювалося щораз голосніше й голосніше. «А-а-а» – застогнала й міцно стиснула долонями скроні. У голові стугоніло, десь глибоко всередині зароджувався тупий біль.

«Д-р-р-р...» – кулеметною чергою вдарило по нервах. Інна рвучко схопилася і втупилася в телефон, водночас радіючи, що дзвінок вирвав її з душевної тортури.

Глава 5. Вчителька

«Ну, що посміхаєшся, Сашо, любий? Бачиш – у мене знову безсоння. Та сьогодні воно не сумне. Навпаки – світле й приємне. Ось я тобі розкажу зараз.

Пам'ятаєш, я розповідала про мою ученицю Люду Калиновську, ту, що співає, мов соловейко? Так ось – сьогодні у моїх одинадцятикласників випускний вечір. І, уявляєш, Люда подарувала мені романс Олега Марцинківського, отой, де «Я люблю тільки Вас, тільки Вас...», наш улюблений. Я аж

розплакалась. Яка ж мила дівчинка. І як добре, що послухала моєї поради та вступила до ліцею, а тепер і до університету – і філологію вивчатиме й вокалу навчатиметься. Бо хіба ж можна підрізати крила такому таланту на самому злеті?»

Так зверталася до невеликого портрета, що стояв посеред столу поряд з розкішним букетом рожевих півоній, немолода жінка з осяйними світло-карими очима. Любов і тиха печаль світилися в них.

Чоловік на портреті – круглолиций, сіроокий, із сивими скронями – уважно слухав, пестячи жінку ясним відкритим поглядом.

Вони подовгу щодня отак розмовляли. І коли б чоловік раптом збайдужів до її мови, чи відвернув убік погляд, вона відразу скінчила б рахунки з життям.

Вона й так ледь вижила, коли він залишив її самотніти на цьому світі, згорати пошматованим гострими ножами серцем, мовчки давитися колючими слізьми відчаю й безнадії.

«Я люблю тільки Вас, тільки Вас...» – то про них із Сашею, про кохання, яке дає Бог лише раз у житті і то – далеко не кожному. От їм дав...

Лариса Гнатівна народилася у невеликому селі, у сім'ї вчителів. Виховували вони свою одиначку суворо, прищепили їй майже хворобливе почуття цноти й гідності. Та ба – того ніхто не поцінував у містечку, куди вона, закінчивши педінститут, приїхала викладати українську мову в одній із шкіл. Ніхто не звернув увагу на завжди серйозну, стриману вчительку, що одягалася виключно в темні однотонні костюми. Так і зів'яла вона, не спізнавши ні цілунків на вустах, ні жагучих обіймів, ні вдоволеного посопування найріднішої крихітки біля налитих молоком грудей.

Своїми печалюми ні з ким не ділилася, бо подруг теж не мала, хоч і ставилися до неї в колективі добре. Жила школою, дітьми, а її слези втирала вночі подушка.

Всю нерозтрачену любов і ніжність віддавала дітворі, яка

християни. Взяли б хоча історію релігії, історію християнства почитали.

– Ні до чого мені те читати. Патріарх їх не признає, то й не наші, виходить, – наступала тітка Марина.

– Вони з рогами чи що? Чи не так Богу моляться? Чи «Біблію» не визнають? А вона ж для всіх християн писалась. А що там є головною заповіддю? «Полюби ближнього свого, як самого себе...»

– Отож, Гнатівно, ви до церкви не ходите, а тишком-нишком свою «Біблію» читаете – то й ви не наша. Сектантка ви... Ні-ні – то не я, – похопилася сусідка, – люди так про вас кажуть...

– Ви ще щось хотіли розповісти? – втомлено спитала Лариса Гнатівна.

– Та ні, піду я. Там у центрі машини, кажуть, побилися. Піду розпитаю... А помічник у вас гарний... – кинула вже від порога.

– А щоб ти скисла, – вигукнула спересердя Лариса Гнатівна, коли за сусідкою зачинилися двері. – Весь настрій перепаскудила. Ні, дивний ми народ. Ніякої війни, ніяких епідемій нам не треба. Один одного поїмо, один одного понищимо... Додуматись до такого: слуги сатани... І Васильовича приплела, язикеня. Понесе тепер містом...

Бридке сіре багно розлилось у Лариси Гнатівни в грудях. Потьмяніло за вікном розкішне сонячне надвечір'я, сіро стало в хаті. Та враз згадала свою двоюрідну сестру Оксану. Проста сільська жінка, затягана роботою і сім'єю, вона ніколи не піддавалася поганому настрою. Навіть, коли «закотився» годувальник – кінь, змахнула набіглу сльозу й ударила руками об поли:

– Лихо повік не перебуде – було і буде. То й нехай собі самотніє, гуляє сухими лісами. Не буду я йому коритись. Нехай воно плаче, а я краще пісню заспіваю.

Лариса Гнатівна звеселіла, захопила клаптик паперу й ручку. А за кілька хвилин, перечитавши своє твориво, дзвінко розсміялась.

дивилася їй услід: диво та й годі, за півдня переродилась.

Ледь устигла перевдягнутись, як у дворі протупотіли швидкі кроки, грюкнули двері, й до хати вскочила захекана сусідка – тітка Марина. Худенька, гостроноса – схожа на стару ящірку. Старша за Ларису Гнатівну років на п'ятнадцять, вона, як на свій вік, була надто енергійною й моторною. Мухом літала містечком, розповсюджувала всілякі новини, до яких була аж занадто охочою. Лариса Гнатівна намагалася з нею ні в які зносини не вступати: пліток вона не збирала, а більше із сусідкою не було про що говорити. «За що ти її зневажаєш? – удавано дивувалась Варвара Миколаївна. – У кожного свій духовний харч...»

– Доброго дня, Гнатівно, – переступивши поріг, солоденько зашебетала сусідка. – Як же тільки гарно паркан ви сьогодні відремонтували... Ну, так – так... звісно ... з таким помічником...

Тітка Марина кинула на Ларису Гнатівну швидкий вивчаючий погляд, але наразилася на холод її очей і змінила тему:

– Я оце чого до вас? Новину розказати. Ви ж сьогодні ніде не були. Роботою займались, – все ж підштрикнула, – а біля музею ціле побоїще відбулося. Ті розкольники прийшли до музею та й кажуть: віддайте нам приміщення, ми тут правити будемо. А в нашій церкві саме служба йшла. Люди як почувли, як прибігли... Там їх так змісили...

Ця історія у містечку почалася давно, відколи православні Київського патріархату організували свою парафію. Лариса Гнатівна знала, що вони претендують на приміщення старої церкви, де нині розмістився краєзнавчий музей, і що віряни Московського патріархату проти цього.

– Ну й чому ви радієте? – запитала здивовано. – Що одні віруючі інших віруючих побили?

– Які то віруючі? – скривилася сусідка. – Не наші вони, слуги сатани вони... Так їм і треба...

– Ви ж ніби освічена жінка, Марино Петрівно, бухгалтером працювали. Які ж слуги диявола, коли такі ж самі православні

дуже тонко відчувала її непідробну щирість і обожнювала свою вчительку. Дівчатка ділилися секретами, хлопці радились: куди вступати, чи варто йти до армії. Вона свято дорожила цією дружбою з учнями, отримувала від випускників купу листів та листівок, навіть альбом окремих завела для них.

П'ятдесятиліття зустріла в званні відмінника освіти, вчителя-методиста. Її досвід розповсюджували на область, вчителі приїздили на її відкриті уроки з усього району.

На той час Лариса Гнатівна поховала батьків і залишилася зовсім самотньою. А що іншого стану й не знала, то з роками спливла печаль за нездійсненим, і вона почувалася щасливою серед своєї дітвори.

– Ларисо Гнатівно, що це ви себе так занедбали? – приступила до неї на другий день після бучного відзначення ювілею голова профкому школи Ганна Андріївна, теж вчителька української мови. – Все робота та робота. Поїдьте хоч раз гарно відпочиньте, підлікуйтесь. Ось путівку отримали вчора. До Одеси, і якраз по вашій хворобі – серцево-судинна. Кидайте все та їдьте. Я підміню вас. І не вагайтесь навіть.

І таки вмовила.

Одеса зустріла Ларису Гнатівну шелестом осіннього листя, синьо-фіолетовими сплесками холодних хвиль і тією ж самотністю. Видно, було щось у ній таке, що відштовхувало дорослих людей...

Відбувши до обіду лікувальні процедури, бродила парком, вслухалася у шум моря і сумувала за своєю тихою річечкою. І ще за чимось, від чого завмирало й щеміло серце... Під її черевиками шурхотіло опале листя, а в душі народжувались і складались у рими прості, але такі довгоочікувані слова. У них виливалася її ретельно схована від чужого ока туга:

*Ой, нема таких в світі очей,
Щоб спила з них любов і надію,
Як немає і дужих плечей,
До яких прихилитись волію...*

*Молоде вже не бродить вино -
Лише спомин про нього зостався,
Та душа так болить все одно
І на щось все чекає, пропаща...*

А за тиждень вже й невеличкий записничок був змережаний строфами. Лариса Гнатівна віршувала ще в юності, та потім вся віддалася роботі і закинула поезію, а тепер ось – прорвало...

Відчувала, що молодшає душею, що прагне чогось досі незвіданого. І коли в санаторському клубі для таких, як вона – можна сказати, вже літніх курортників – організували вечір відпочинку з танцями, романсами та поезією, не впізнаючи себе, сміливо вийшла на сцену і трохи хриплуватим від хвилювання голосом прочитала ще зовсім свіжі рядки:

*Не лякайся, друже, сивини –
Благодатні восени громи,
Бо дозрілі, бо уже останні,
Бо таке й осіннєє кохання...*

Їй шалено аплодували і просили ще читати. І вона читала, й збувалася своєї сором'язливості та скутості. Стояла перед людьми із сяючими очима, з відкритою і такою милою жіночною посмішкою...

А коли, відчуваючи як трошки тремтять коліна, сходила зі сцени, їй подав руку високий сивий чоловік, допоміг спуститися східцями, провів до зали. Зупинився поруч, приязно посміхнувся:

– Я вам такий вдячний за ваші вірші. Наче в душу мою зазирали. Ви давно віршуєте? Певно, й збірки маєте?

– Та ні, що ви? – знітилась Лариса Гнатівна. – Це так, для себе. Дилетанство...

– Я б не сказав, цілком професійна поезія. Повірте мені, я на цьому трохи розуміюся. Ви себе недооцінюєте.

все сприймаю. Ми розмовляли, мабуть, годин зо дві. Про все-все переговорили... Я тепер лише дивуюся: чому досі такою дурною була?

Люда нічого не сказала про те, чи розповіла лікарці про Романа. Лариса Гнатівна теж делікатно промовчала. Лише згодом запитала:

– А лікування якесь вона тобі призначила?

– Так, але все більше вітаміни різні, аутотренінг, робити зарядку, купатись у річці, плавати, подорожувати.. Ларисо Гнатівно, я зараз за Ларою збігаю, а то Варвара Миколаївна уже, мабуть, стомилася від неї.

– Людочко, сядь пообідай, а тоді вже за Ларою підеш.

Люда чомусь зашарілася:

– Ні, я не голодна... Лару заберу, тоді й пообідаємо разом.

– Та, якщо чесно, то і я не голодна. Ми тут з Миколою Васильовичем по закінченні роботи могоричили трохи...

– То я помчала. Я ваш велосипед візьму, добре?

– Звичайно, бери. Людочко, ти ж не образилася на мене, що я не змогла з Ларочкою побавитись? Посоромилася попросити Миколу Васильовича, щоб прийшов лагодити паркан іншого разу.

Помовчала і схвилювано, захриплим ураз голосом повідала про сокровенне, давно виношене в серці:

– Ти ж мені, як доня, а Лара, як внучечка... Я тобі і її допоможу глядіти, і в усьому іншому. Хочу, аби знала це. Як би не склалася твоя доля, можеш на мене розраховувати. І не сумнівайся навіть, при першій же необхідності звертайся до мене. Адже ви вже назавжди мої, – світла сльоза душевної щедрості зблиснула на віях Лариси Гнатівни. – Все життя мріяла про таку донечку, як ти, Людо. І нехай твоя мама не ображається, не хвилюється – я ніяк не посягаю на її права. Мені досить самого відчуття, що ви у мене є...

Люда мовчки підскочила до Лариси Гнатівни, чмокнула в щоку й миттєво зникла за дверима. Лариса Гнатівна розчулено

Чи не назве дивачкою? Він же ветлікар, та і взагалі – людина прагматична... Та згадала, як він говорив про Люду і зітхнула вільніше: він хороший. Як лише Віру жалів. А скільки вони удвох попоїздили по санаторіях та по різних екскурсіях. Віра все було хвалиться: «Завтра з хазяїном до «Софіївки» поїдемо», або: «Ми оце з Карпат повернулися – яка там краса!». Ні, все у них з Васильовичем буде добре. Засоромилась чомусь, заховала обличчя в долоні: «Ти, Лариско, так хвилюєшся, наче дівка перед заручинами...».

За цими тривожно-радісними терзаннями і застала її Люда.

– Ти вже так рано повернулася? – здивувалась Лариса Гнатівна.

– А мене Кривець підвіз. Виходжу з лікарні й прямую до автобусної зупинки, щоб на вокзал їхати. Коли ж хтось сигналить. Дивлюсь, а то Максим Тимофійович.

Лариса Гнатівна давно вже Люду такою не бачила: очі світяться, щічки порожевіли. Схоже, ожила дитина...

– Ой! – раптом заусміхалася Люда. – Ларисо Гнатівно, яка ви гарна. А сукня яка! Чому ви її не вдягаєте? Ви ж у ній красуня.

– Дякую. Це давня. То я так, вдягла сама не знаю навіщо. Не личить уже в моєму віці таку сукню носити. Ти краще розповідай, що тобі в обласній лікарні сказали. Ти, я бачу, аж повеселіла.

– Непогане сказали. Невропатолог мене довго й не дивився. Написав кілька рецептів, а потім і каже: «Ходімо, дівчино, до Зінаїди Володимирівни». І повів мене аж на четвертий поверх. Підходимо до кабінету, а на дверях табличка: «Психіатр». Я мало не впала з переляку. А виявилось – така жінка! Вона так зі мною говорила! Зі мною зроду так ніхто не говорив ніколи...

Люда на хвилику змовкла, все ще переживаючи зустріч з лікаркою, а потім знову збуджено задзеленчала:

– Виявляється, у мене нічого серйозного. Просто невроз, спричинений стресом на тлі черепно-мозгової травми. Так Зінаїда Володимирівна сказала. Але головне, знаєте, що вона мені сказала? Що вся причина в мені. Що я надто загострено

Лариса Гнатівна почувалася в якомусь нереальному, але безкінечно жаданому світі, де все оповите сонцем і радістю.

Так вони й познайомились із Сашею – Олександром Григоровичем Степовим, інженером з Києва. І наступного дня бродили парком уже вдвох.

Тих сонячних днів було сім – у неї закінчувався термін путівки. Додому поїхали разом, хоч у нього ще залишилося кілька днів лікування. Вона просила його не їхати, адже нещодавно переніс інфаркт. Та він не послухав.

– Не можу з тобою розлучитися й на день, Ларочко, – шепотів, притуливши її долоню до щоки. – Чом так запізно зустрілися, коли я такий хворий?..

Лариса Гнатівна ніжно дивилася йому у вічі й мовчала. А що вона могла сказати? Що все життя його чекала, що кохає вперше і востаннє, що літа й хвороби нічого не важать у їхніх почуттях? Це він знав дуже добре. Бачив усю душу цієї інтелігентної розумної жінки, яка самотою прожила молоді й зрілі літа і лише перед ним розкрилася всією своєю красою й ширістю. Він дякував Господові, що зустрів її, бо після смерті дружини вже думав доживати самотою у своїй, завеликій для самого, трикімнатній квартирі в Голосієво. Донька з сім'єю давно жила окремо, навідувала рідко. І він засумував, заболіло серце, а потім так придавило, що лікарі ледь відхаяли.

У Києві не відпустив Ларису Гнатівну додому, привіз до себе. Тут вони вперше спізнали не шалену молоду пристрасть, а тиху світлу ніжність, яка завжди єднає набагато міцніше, ніж бурхливе нутрування крові.

Безмежне щастя весняною повинню затопило вщерть серце Лариси Гнатівни. Ніби тихий теплий дощ полилися з душі вірші, з'явилась добірка в міській газеті.

Вони бачилися щотижня: то вона їхала до нього, то він – до неї. Відпустку він проводив у її тихому містечку. Разом порались на городі, відпочивали на річці. І нетерпляче чекали пенсії, до якої обом залишалось по два роки. Вирішили, що взимку житимуть у Києві, а влітку тут – на природі.

Той день не віщував нічого поганого. Уже перед самим світанком Ларисі Гнатівні наснилися квіти, високі білосніжні айстри. Їх було так багато, що вона аж злякалася – як же вийде з цієї плантації...

Зранку почала прибирати в хаті, на подвір'ї – десятигодинною електричкою мав приїхати Саша. Та він чомусь забарився. Не приїхав і обідньою, і вечірньою. Його київський телефон теж чомусь не відповідав. Уже коли почали залягати густі сутінки, в її змучену душу увірвався різкий дзвінок. Тремтячою рукою схопила трубку:

– Сашо!.. Я слухаю.

– Ларисо Гнатівно? – спитав незнайомий чоловічий голос.

– Т-т-а-к...

– Ларисо Гнатівно, ви мене, може, пам'ятаєте – нас колись Саша знайомив. Я його друг – Михайло Іванович...

– Боже... Що сталося?

– Не хвилюйтесь, будь ласка, Саша в лікарні. Він просить вас приїхати.

Вона одразу ж, у чому стояла, кинулась на залізничну станцію, сіла в якийсь поїзд, що йшов до столиці, й затерпла в куточку вагона біля вікна, аж поки він не зупинився на пасажирському вокзалі в Києві.

Ніколи їй не забути тієї ночі, коли надія змінювала відчай, а потім він знову їжаком пробирався в груди, шматував душу. Якоїсь миті їй здалося, що в груди встромили гострого ножа й різко повернули. Поїзд саме стояв на якійсь станції, і вона заглядела на будівлі вокзалу великий годинник, який показував другу ночі. Саме о другій ночі, як їй потім сказали, зупинилося Сашине серце.

І зупинилося її життя і, як у пісні співається, стала вдовою її любов, поховавши всі надії. А весь навколишній світ перетворився у велику порожню залу, яка давила сліпими стінами з усіх сторін до задухи, у якій не знаходила дверей, аби вирватись, потрапити на свіже повітря.

і терпіння не стане. Та й чоловік він хороший, хазяйновитий, спокійний. Віра за ним панею жила. Але й лад у неї всюди був хіба ж такий. Чи ж я зможу догодити йому?.. А він же всього на рік старший, здається. Отже, п'ятдесят вісім усього. Він ще й пестоців захоче... А як же я? Адже в серці й досі живе Саша. Чи зможу переступити через себе? Хоча Васильович симпатичний... Он який за столом сидів вимитий та напахчений, як очима сірими блискав... Оце тобі, Лариско, маєш клопіт на старість. Чи ж думала, що знову в наречені потрапиш?».

Ще раз окинула себе поглядом у дзеркалі: а у неї, виявляється, ще й стан, хоч і не гнучкий, але є. Усміхнулась ніяково, підійшла до вікна: сусід завзято фарбував паркан. Ну, навіщо вона сама себе дурить. Звісно ж, зійдеться з Васильовичем. Уже з весни, як відпоминали роковини по Вірі, з його поглядів та уваги зрозуміла до чого воно йдеться. І в глибині душі чекала на освідчення. Хоча й тривожно... Та нічого. Вона ж розуміє, що прожили вони кожен своє життя. То в молодих усе зростається міцно та ладно, хай що б там не було. Полаються, а за мить уже й цілуються. А в їхньому віці головне – поважати одне одного, зігріти увагою, розумінням. Вона це зможе, адже стільки ніжності ще тамує у душі! І не будуть більше її вечори роз'ятрені незрозумілою тугою. У нього й донька гарна, спокійна та розважлива – її учениця. Дарма, що чоловік капітан дальнього плавання, а не запаніла. Це ж і онуки у неї тепер будуть... У Світлани ж двійко дівчаток підрастає...

Від цих думок у Лариси Гнатівни швиденько запульсувала на шиї тоненька жилка, заштрикало й залоскотало під жижками: може, і вона ще звідає на своєму віку хоч трохи добра, поживе спокійно, прихилившись до міцного плеча Миколи Васильовича.

Та підсвідомо муляла ще одна тривога. Із Сашею у них усе було спільне: кохалися в природі, музиці, поезії. Він, хоч за фахом і був інженером, але мав навстіж розчинену душу романтика. А як Васильович поставиться, приміром, до її віршування?

з Гнатівною. Вона хороша жінка. Жалітиме тебе. У неї теж горе...» То я оце й наважився... Я вас дуже поважаю... Удвох би веселіше велось... Як думаєте? Літа ж ідуть. І не йдуть, а біжать... У вас немає нікого, моя донька аж у Владивостоці живе... Тільки не ображайтеся, Ларисо Гнатівно, будь ласка... Я від душі... Подумайте, не кажіть відразу...

Не менш схвильована від Миколи Васильовича Лариса Гнатівна пильно подивилася йому у вічі й тихо промовила:

– Я подумаю...

І так інтимно й довірливо це прозвучало, що вони обоє зрозуміли, якою буде та відповідь.

Потім він пішов додому, а Лариса Гнатівна прибрала зі столу, помила посуд, і ноги самі повели її до шафи. Знову взяла до рук уквітчану рожевими трояндами сукню. Згадала, як шила її сама, збираючись до Києва, до Саші...

Тієї весни на Дніпрових схилах шаленіли бузки. Вони удвох бродили по Печерську, у парку Слави, на набережній.

– Я весь у квітах, Ларочко. Ти лишень поглянь навкруги: там, на горі – бузкове море, а тут, поруч – трояндове. Ти у мене, ніби клумба розкішна та запашна...

Лагідний Сашин голос і дотепер звучить у ній і хвилює до глибини душі. Недовгим було її перше пізнє кохання, та, відридавши серцем, Лариса Гнатівна зрозуміла, що доля зробила їй на диво щедрий дарунок. Вона кохала! Її кохали! А скільком людям, навіть тим, хто по піввіку прожив у парі, не судилося спізнати медово-терпкого смаку любові. Тієї любові, що запалює душу негасимим світлом радості буття, засіває її мудрістю і милосердям. І світло цієї любові у ній не згасне уже ніколи.

Лариса Гнатівна неспішно вдягла сукню, повисмикувала з тугої коси шпильки: густе ще й дотепер волосся срібним серпанком упало на плечі. Стрілася у дзеркалі із запитливим поглядом світло-карих очей, похитала головою: «Лариско, Лариско, що ж ти робитимеш, що відповіси Миколі Васильовичу? Він має рацію: самота часом так пожирає душу, що, здається,

І тоді поклала собі, що їй не потрібен цей світ без Саші, що ось трошки збереться на силі і піде до нього.

На другий день після похорону приїхала додому, зайшла у двір, обвела тоскним поглядом спорожніле обійстя й опустила без тям на м'який спориш.

Довго хворіла, лежала в лікарні, а потім удома. Їй тоді дівчатка – дев'ятикласниці Люда Калиновська й Тетянка Березняк – буквально витягли свою улюблену класну керівничку із того сліпого блукання холодною залогою. Прибігали щодня, щебетали про своє – дівчаче, напували духмяним чаєм із свіжими тістечками. І вона відтала. Уже не відчаєм, а слізьми тихої печалі обмивала свою втрату. Поставила на стіл біля ліжка Сашин портрет і цілими днями розмовляла з ним. Розповідала про все на світі: що відбувалося за день, про що думає, як кохає його...

Це її і врятувало. А ще – собака...

Уже під осінь Тетянка принесла щеня. Пузате, довгоморде, з гостреньким хвостиком, воно нагадувало пацюка. Боязко тулилося до неї, несміливо й запитливо зазірало у вічі. І вона, немов до дитини, всім серцем прикипіла до нього, брала на ніч до себе в постіль... Воно ж росло слухняним та лагідним, і на весну перетворилося в здоровенного стрункого красеня.

Каштан – так Лариса Гнатівна назвала пса – не відходив від неї й на крок. Дивне почуття поселилося в її душі: наче з'явилася сім'я... Якимось на подвір'я зайшов сусід, ветлікар Микола Васильович. Каштан підбіг до нього, радісно завиляв хвостом. Васильович уважно обдивився пса і схвально покивав головою.

– Гарного собаку маєте, Гнатівно, породистого. Це вам чиста помісь вівчарки й коллі – справжній друг і охоронець.

– Та який там охоронець, він і гавкати не вміє, до всіх лащить, – відказала Лариса Гнатівна, в душі пишаючись з такої оцінки її улюбленця.

– Е ні, то випадок такий ще не трапився. Ось побачите. Правду кажу – собака гарна. Бережіть, а то вкрадуть.

У тому, що сусід казав правду, Лариса Гнатівна скоро

впевнилась. Літнього вечора до ветлікаря заїхав місцевий багатій Максим Кривець зі своїм злющим чорним доберманом – Микола Васильович робив собаці якісь уколи. Чоловіки стояли біля двору, про щось розмовляли, а собака, притримуваний Кривцем на довгенькому повідку, крутився коло машини.

А тут якраз близенько проходила Лариса Гнатівна з Каштаном. І тому безхвостому псюри, мабуть, не сподобалось щось. Він глухо загарчав і показав величезні ікла. Лариса Гнатівна охнула з несподіванки й заточилася... Каштан блискавкою пролетів повз неї, а за мить величезний сильний доберман лежав на спині і відчайдушно скавчав...

«Ой, Сашо, де ж це він? – похопилася Лариса Гнатівна. – Вже он за вікном сіріє. Певно, образився, що не взяла із собою на випускний, і десь лежить тепер у саду. Піду покличу. Ти не сумуй без мене, я швидко».

Вона накинула шаль і вийшла на подвір'я. Була та прекрасна тиха пора вранішньої мли, коли все сповнюється передчуттям погожого сонячного дня. Разки сизого росяного намиста густо нанизалися на розлогі кущі півоній і розливали навкруги первозданну свіжість. Мурчик із Барсиком сиділи на паркані, мружачи очі, вдивлялися на схід – виглядали сонце. А ось собаки не було...

Лариса Гнатівна затривожилась і, холодячи росюю ноги, рушила до саду. Аж раптом побачила Каштана. Він поволі піднімався від річки. Йшов якимось дивно – важко, раз по раз зупиняючись. Виглядав хворим і змученим. Побачив господиню й тоненько жалібно загавкав.

Гублячи капці, Лариса Гнатівна кинулась до нього.

– Каштанчику, що з тобою?! Ти під машину потрапив, чи що?.. Господи, – заплакала, – ну що ж це таке? Каштанчику, ходімо додому... помаленьку... Зараз я скочу до Миколи Васильовича...

Але собака лизнув їй руку й повернув назад. Ступив кілька кроків, очікувально озирнувся й вимогливо загавкав.

тоді що робитимеш? Мені з дитиною на шию сядеш?!» Знаєте, Васильовичу, наче божевільна: очі вирячені, руками розкинує. На мене накинулась: навіщо, мовляв, Люду принадила? Людочка вся труситься, у мене теж серце мало не вискочило... Отакі у нас справи. Добре, що Валера не забуває. По кілька разів на день приїздить. І продуктами забезпечує, і допоможе щось. А вже Лару як тішить та забавляє. Такий гарний хлопчина у Миколи. І помічаю я, ніби не байдужий він до нашої Людочки.

– Он воно що у вас діється, – зажурився й Микола Васильович. – Знаєте, Ларисо Гнатівно, у таких справах поспішати не треба. Час усе, як кажуть, розставить на свої місця. Люда нехай заспокоїться, а потім уже щось і вирішуватиме. Згарячу таке не роблять. Не підганяйте її.

Лариса Гнатівна зовсім не сподівалася на таку сердечну розмову, на таке розуміння. Чоловік на вигляд он який серйозний, навіть суворий, а як тонко все відчуває. І жодного разу дружині не зрадив... Такому можна довіритись: і порадить, і допоможе.

– Та я й сама лише радітиму, як вони у мене довше поживуть. Може ж, усе владнається. Васильовичу, давайте ще по одній. Дивіться, оно який карась до вас у тарілку проситься...

– Я вже, мабуть, його й не подужаю, Ларисо Гнатівно. Оце так нагодували. Та смачне ж усе яке. Золоті у вас руки.

Микола Васильович трохи помовчав, прокашлявся і якимось несміливо продовжив:

– А що б ви, сусідонько, сказали мені, якби я вам запропонував об'єднати ваші золоті з моїми? Кх-кх... Я маю на увазі руки...

«Про що це він», – зашарілася Лариса Гнатівна. А Микола Васильович захвилювався ще більше:

– Ви подумайте над моїми словами. Я серйозно, від душі... Ми давно знаємо один одного. Уже ж півтора роки минуло, як Вірочки немає... А вона ж вас любила... Признаюсь вам: поки ще говорити могла, покликала мене, взяла за руку... – Микола Васильович змахнув віями сльозу. – Взяла за руку та й каже: «Микольцю, ти, як мене не стане, відпоминай рік і сходься

– Та я розумію, що це дуже болюча рана. Але ж подумайте: у них же сім'я, дитина, кохання яке було... Та чому було? З усього ж видно, що й зараз люблять одне одного. Людочка аж почорніла. Ляже спати, уткнеться у подушку й хлипає мало не до ранку. Я вже й так, і так до неї. Розкажую, що обоє винні, що треба прощати. А вона відвернеться до стіни, губу закусить і мовчить. Серце кров'ю від жалості обливається. Воно ж молоденьке, слабеньке, а отак себе мучить. У неї ж нерви геть пошарпані. Наш невропатолог в область на консультацію послав. Сьогодні поїхала. Ларочку до свекрухи відвела, а сама на маршрутку подалась. А я оце із самісінького ранку й тривожуся: що там їй скажуть?

– Не згоден з вами, Ларисо Гнатівно. Категорично не згоден! – закрутив головою Микола Васильович. – З приводу того, що прощати треба. Ви мені вибачте, таким мужчини не хваляться... Та ми з Вірою тридцять п'ять років прожили... Першою вона у мене була... І за весь вік навіть подумки не зрадив...

– Тепер же інші часи, Васильовичу, – чомусь знову запалахотіла обличчям Лариса Гнатівна. – Молодь нині до цього ставиться набагато простіше.

– Ото ж то й горе, що простіше. Розвели розпусту й шукають їй виправдання. Шкода, шкода молодичку. Це ж вона й співає гарно. Чув кілька разів у будинку культури. Мов той соловейко заливається.

– Тепер уже не співає, – жалісливо підперла щоку долонею Лариса Гнатівна. – Не до пісень їй тепер. Так у неї життя, у бідолашки, перекрутилося. А талант же який... Може б, їй легше було, якби мати розуміла та підтримувала. А то... Вибачте, замість серця шматок льоду має в грудях. Тижнів зо два, як Люда до мене перебралася, і очей не показувала. А тоді примчала. Розхристана, розшарпана. Та, немов та шуліка, як насілася на доньку: «Мені вже набридли твої вибрики! Велике діло – переспав з кимось! Було б тобі гав не ловить! Дочекаєшся, що сама повзатимеш у нього в ногах, а він ще подумає... А

– Куди ж ти, Каштанчику? Пішли додому, – спробувала його завернути.

Та собака вирвався з її рук, схопив зубами за рукав халата й потягнув за собою.

«Кличе кудись», – зрозуміла Лариса Гнатівна, ступаючи за Каштаном у високу мокру траву й тремтячи всім тілом. Глибока росяна дорога вела до річки.

РОЗДІЛ III. Ранок

Глава 1. Люда

Над річкою, над зарослями й розлогими вербами бриніла передсвітанкова тиша. Паруючу воду поволі вкривав легкий туман. Він біластим серпанком напливав на береги, осідав маленькими крапельками на траві, але не порушував короткого нічного сну. У нього на якусь хвилину увірвався швидкий поїзд, що, не зупиняючись на маленькій станції, протатахкав рейками й легкими крапками вогнів зник вдалині...

Під великою розлогою вербою, притулившись одне до одного, лежали двоє. Їхні тіла раз по раз здригалися, огорнуті холодною вологою пеленою, але вони не відчували цього.

Аж ось північно-східний небосхил поволі заяснився сіро-блакитною фарбою, у верболозах несміливо писнула якась птаха. І тоді один з них – собака – важко підняв голову, обвів каламутним поглядом довкола, поклав знову голову на траву, ще трохи полежав, дишучи хоч і важко, але рівно, і почав підводитись. Кілька разів спирался на передні лапи, поки, нарешті, вони перестали тремтіти і змогли втримати його тіло. Тоді пес устав, постояв трохи, поворушив ніздрями, потягнувся мордою і лизнув холодну мокру щоку дівчини, що німотно лежала поруч. Опустив голову і заплакав, коротко і жалібно вигавкуючи свій біль.

Люда була жива, але її життя знаходилось за межею сприйняття. Її тіло все бачило й відчувало, та не подавало ніяких сигналів до мозку.

Це трапилося з нею в ту мить, коли Каштан, – втрачаючи свідомість, вона впізнала його – кинувся за її кривдником. Її вже німе тіло стало свідком того, як собаку збила машина, як він скотився з насипу під вербу, як глухо вдарився об стовбур і завмер поряд неї. Як довго лежав не ворухнувшись: лише боки важко й переривчато здригались, а з рота витікала густа біла

ніж мої, – засяяв очима Микола Васильович. – Варенички ваші, скажу вам відверто, самі в роті тануть. А карасі... М-м... Шедевр. Може, самі й ловили?

Щось дивне робилося з Ларисою Гнатівною. Якась тепла хвиля затопила груди, змила звичну вже печаль, і дихати стало вільно та легко. Як давно не знала вона ласки, не чула доброго слова. Захотілось відкритися, щиро побесідувати з цим лагідним сильним чоловіком. Випита чарка розфарбувала маком щоки, вишневим соком оросила уста, осяяла веселими блискітками завжди сумні карі очі.

– Чого не вмію, того не вмію, Миколо Васильовичу. Навіть вудку ніколи в руках не тримала. То Валера нам з Людою рибку доставляє. Миколи Задорожного син.

– Знаю, добре знаю Миколу. Гарний чоловік. Серйозний. Вибачте, Ларисо Гнатівно, звісно, це не моя справа. а ось дивно мені, що Люда у вас живе? Із свекрухою не мирять? Так ніби ж Варвара Миколаївна непогана жінка...

– Ой, Миколо Васильовичу, тут таке... Тільки ж ви нікому, будь ласка...

– За кого ви мене маєте, Ларисо Гнатівно? – докірливо похитав головою Микола Васильович.

Хто ж то бачив таке, щоб жінка, та ще й під чаркою, не вибовкала симпатичному їй чоловікові приховану від усіх таємницю? Отак трапилося і з Ларисою Гнатівною. Мов на духу виклала сусідові усе, що сталося з Людою.

– Оце тому, Васильовичу, вона й живе у мене вже другий місяць. Хороша дуже дитина. Розумна, добра. І Ларочка – щебетушка така – радості додає. Я з ними зовсім по-іншому почувуюся. Сім'єю живемо. Але ж на який край? Треба ж щось вирішувати. Роман уже кілька разів приходив, пробачення просив. Варвара Миколаївна мало не на колінах перед Людою стояла. А вона затялась, нікого слухати не хоче. Мабуть, серденько її не прощає зради.

– І я б не простив! – схвильовано ляснув долонею об стіл Микола Васильович.

– Ой, ви теж із незабудками, – зашарілася Лариса Гнатівна. – Давайте поставлю до своїх. Так люблю оці квіточки. Подивися: що там таке у них особливе? Маленькі, непримітні, а яка ж краса.

– Моя Віра теж дуже їх любила. Ото розвела по усьому саду, що аж до вас перебралися. А рвати нікому не дозволяла, і сама не рвала.

На якусь хвилину тихий смуток потьмарив їхні обличчя, та ясний день, пахощі від дбайливо накритого столу повернули Ларису Гнатівну і Миколу Васильовича до радощів буття. А вони нині кликали до обіду.

– Ви знаєте, – похопився Микола Васильович, вмощуючись на пеньку, – оце, йшовши до вас, зустрів двох дівчаток на велосипедах – у центр їхали й перемовлялися: начебто якась велика аварія там сталася. Три машини зіткнулися чи що...

– Ото нещастя, – похитала головою Лариса Гнатівна. – Як лишень почастішали нині такі випадки. Не чули: жертв немає?

– Не чув, – зітхнув Микола Васильович. – Розбещеність до того доводить. П'яні їздять за кермом, правил не дотримуються. Ніхто нікого не карає. Хабаря тицьнув даїшнику – та й поїхав далі.

– Особливо шкода молоді. Скільки ж її побилося за останні роки...

– І не кажіть, Гнатівно. На скутерах малеча гайсає. І без прав, і без правил. Жах.

Вони ще трохи побідкалися, та здоровий апетит узяв своє.

– Давайте по чарочці. За ваші вмілі руки, – взялася Лариса Гнатівна за карафку з домашньою наливкою.

– Самі настоювали? – запитливо посміхнувся Микола Васильович.

– А хто ж мені що зробить? Цьогоріч же стільки вишень уродило. Я їх і сушила, і варення варила, і в морозильну камеру накидала.

– Ось бачите, Ларисо Гнатівно, – ваші руки не менш умілі,

піна. Змішуючись з кров'ю біля Людиної скроні, вона рожевіла і разом з нею застигала...

Люда не чула, як очуняв собака, не чула обережних доторків м'якого лагідного язика до своєї щоки і Каштанової жалоби за нею. Не побачила вона й того, як собака, хитаючись, звівся на ноги, трохи постояв і рушив у бік будинків, що дрімали в імлі за колією.

Не сприйняло Людине ество й відчаю Лариси Гнатівни, яка впала перед нею на коліна й заголосила:

– Людочко, дитяточко... А Боже ж мій... та що з тобою?... Хто ж це тебе?.. Ой, зачекай, малесенька моя... побіжу... я зараз... подзвоню по телефону... «швидку» покличу... зараз...

Учителька, задихаючись, почала стинатися на насип, Каштан було рушив услід, але повернувся, сів біля дівчини й застиг. Потім щось помітив у неї під рукою. Нагнувся, потягнув зубами. Відразливий запах ударив йому в ніздрі. Він загрозово загарчав і почав шматувати той предмет, та, мабуть, десь йому заболіло, собака закашлявся і впустив у траву щось блискуче.

Невдовзі вдалині почувалася сирена. За хвилину вгорі, на асфальтівці, зупинився білий автомобіль, захряскали дверцята.

Каштан нахилив голову, чмихнув, узяв у зуби свою знахідку. Пройшов кілька метрів, забрив у воду, постояв і поволі рушив до дальніх верб, що під вранішнім вітерцем струшували важкі краплі роси аж за лукою. А там він зупинився і почав копати ямку...

До місця події підлетіла друга машина, чималий гурт людей та кремезна приземкувата вівчарка швидко спустилися з насипу.

Коли б Людин мозок міг спілкуватися з тілом, воно б сповістило йому, що тут багато її знайомих. Он тьотя Соня, Софія Аркадіївна, що живе від них через двір. Вона першою опинилася коло верби, нагнулась над Людою і сплеснула в долоні:

– Люда! Людочка! Ну, це ж треба?! Дивіться, одяг весь пошматований... стопроцентне згвалтування. Хто ж цей сучий син? Задушила б своїми руками!

– То я швидко. Піду вмиюся, перевдягнуся – і готовий до борщу.

Микола Васильович не ховав своєї радості. У Лариси Гнатівни теж чомусь пташкою затріпотіло серце. Мерщій подалася до кухні, забряжчала тарілками й полумисками, та враз усе те полишила й кинулася до кімнати. Відчинила шафу, провела долонею по своєму не дуже вибагливому гардеробу, мить повагавшись, зняла з вішалки рясну барвисту сукню з відкритими плечима, яку вдягала лише у Києві. Тепер вона безнадійно сумувала в шафі. З тих пір, як не стало Саші...

Не пояснила б і сама собі, чому забагнулося вбратися до обіду із сусідом саме в цю сукню. Тремтячими від поспіху руками зняла блаґенький спортивний костюм, у якому поралась біля паркану, і взяла в руки сукню. Підійшла до дзеркала, притулила до себе, постояла. Вуста ворухнула сумна посмішка. Похитала головою: «Чи ти не здуріла, Лариско?» Повісила сукню у шафу, швиденько вбралася у чорну спідницю та простеньку блакитну кофтину й заходилася лаштувати на стіл.

Нарешті небо зглянулось над землею і аж тепер, на початку серпня, послало їй теплі благодатні дні замість спопеляючої спеки, що немилосердно пражила цілих два місяці. У садку, під старою грушею, стояв низенький дощатий столик, обабіч нього понадували боки два чорні пеньки. Тут, у холодочку, під узорчатими тенетами дерев, і вирішила Лариса Гнатівна пошанувати Васильовича. Заслала стіл барвистою цератою, застала напитками та наїдками, ще й букетик незабудок нарвала поспіхом під сусідовою огорожею і примостила в склянці посеред столу.

«Наче все як слід», – окинула критичним оком свої приготування і нетерпляче поглянула на хвіртку: давненько не приймала гостей – якесь дивне хвилювання пройняло душу.

Микола Васильович з'явився за кілька хвилин. У чистій білоголубій сорочці, поголений, напахчений. Вологий сріблястий чуб акуратно вкладений на високому чолі, а в руці – букетик незабудок...

РОЗІДЛ IV. День четвертий

Глава 1. Лариса Гнатівна

– Погляньте, Гнатівно, який у нас ладненький штахетничок вийшов.

Микола Васильович поплескав долонею по свіжовиструганій пахучій дощечці, замилувався своєю роботою.

– Дякую вам, Васильовичу. Он який ви майстер – на всі руки. За півдня отакий паркан звели. А то мені вже й перед людьми соромно було. Усе похилилося, повалилося. Дякую вам, широко дякую.

Лариса Гнатівна, вельми вдоволена роботою, туркотіла веселою горличкою, похапцем міркуючи: як же його віддячити майстровитому сусідові? Не просила ж, сам прийшов. Загледів її рано-ранесенько в саду, підступив до огорожі, обережно покахикав:

– Гнатівно, а йдіть-но сюди. Там у мене купа дошок лежить під сараєм. Залишилися від ремонту веранди. Я сьогодні у відгулі, то давайте вам підрихтуємо паркан...

Звеселіла Лариса Гнатівна метко крутилася коло нього, подавала, притримувала. Ледь сонечко торкнулося маківкою зеніту, а вони вже і впоралися.

– Тепер стоятиме, – посміхнувся Микола Васильович. – У мене десь ще і фарба залишилася. Зелена. Ось піду пообідаю та й займуся.

– Та що ви? – зніяковіла Лариса Гнатівна. – Хіба ж я сама не можу?

– Можете то можете, але це чоловіча справа. Тут чоловічі руки треба...

– Я й так заборгувала вам. Кажіть же: що вам за роботу?

– Борщем нагодуєте? – якось несміливо блиснув з-під лоба сірими очима сусід і раптом почервонів...

– Та звичайно ж! Ходімо. У мене сьогодні крім борщу і варенички з сиром, і смажені карасі.

Тьотя Соня була молода, швидка й завзята жінка. Вона миттєво окинула поглядом дівчину, прощупала пульс, що ледь здригався під холодною шкірою. Не зважаючи на брудну мокру траву, хутко опустилася біля Люди на коліна, обома руками обережно взяла її голову й трошки повернула на бік. Очам присутніх відкрилася велика запечена рана, в її глибіню вкипіло пасмо білявого волосся.

– Ой-ой-ой, – стривожилась Софія Аркадіївна, – та тут і кістка роздроблена. Коли б мозок не пошкодила...

Над Людиною головою щербатим зубом ошкірився сухий сучок – мабуть, колись давно хтось відломив гілку з молоденької верби. На гістріяку сучка зачорнілася кров...

Лікарка скочила на ноги й закомандувала:

– Хлопці, ноші. Швидко! Піднімайте дуже обережно.

Друга Людина знайома – тьотя Інна, а то й просто Інна, бо сестра подруги Тані – спробувала заперечити:

– Не чіпайте, треба все зафіксувати, зафотографувати...

– Я вас як зафотографую!.. – визвірилася тьотя Соня. – Клацайте, але миттю – вона ледь жива. Мо' й не доведемо.

Навколо дівчини заметушилися люди, заблискали фотоапаратом, її ретельно обнюхала вівчарка й, уткнувши носа в траву, закружляла поміж вербами, кинулась до води, потім збігла на насип і безпорадно зупинилась...

Майже задерев'яніле Людине тіло ще чуло, як його піднімали й клали на ноші, як обережно виносили до «швидкої», як відразу ж у машині тьотя Соня почала штрикати в нього голки та трубки. І тілу, маленькому й беззахисному, здалося, ніби воно кудись відпливає і перестає існувати...

За кілька хвилин «швидка» домчала до центральної лікарні, де весь другий поверх заливало світло. Забігали люди в білих халатах, загорілись безтіньові лампи в операційній.

Поки літня медсестра Настя Антонівна в передпокої операційної вистригала навколо запеченої рани густе Людине волосся, гінекологша Наталка Йосипівна обережно розвела Людині ноги, чимось побряжчала, здивовано гмикнула й

проникла до найінтимнішого місця Людиного єства. Прощупала вмільми пальцями й похитала головою.

– Згвалтування не було, – повідомила колегам, – з чоловіком вона давно не контактувала. А ось вагітність є, тижнів сім...

– Ну ось вам і мотив, – промовив хірург Олег Єфремович Макуха, прямуючи до операційної, – пишіть заключення і нехай міліція шукає того, хто хотів збавитись від вагітної дівчини. Певно, пред'явила претензії, от і вирішив збутися, падлюка. Дівчина ж яка гарна, талант. Училася з моїм лобурякою в одному класі.

– Якби ж вони тепер не гуляли з тринадцяти років, то й по голові не отримували б, – буркнула Настя Антонівна, обробляючи місце навколо рани йодним розчином.

– От ви не гуляли, – захищаючи Люду, із серцем кинула Софія Аркадіївна, – то й сидите до п'ятдесяти років у дівках.

Настя Антонівна хотіла огризнутись, та стримала себе, бо вже й сам головний лікар, хірург Василь Михайлович Донець, з'явився у дверях. Та й то правда: шкода дівча, яким би воно не було.

Над білим світом устало ясне, ніби вмите, сонце. Обняло лагідно й тиху річку, і верби понад нею. Піднялося на пагорб, рожевим озером розлилося невеликим містечком. Купаючи його в мінливих блискітках, досягло вікон операційної на другому поверсі лікарняного корпусу...

– Ну все, тут ми безсилі, – Василь Михайлович зі злістю зірвав рукавички і пошпурив їх на підлогу. – Ех, якби ж це в обласному центрі, щоб обладнання та нейрохірурга досвідченого... А так – чим її туди доправити, коли й з місця зрушити не можна?

Глава 2. Інна Березняк та інші

– Ну, і що ми маємо? – начальник райвідділу міліції Сергій Лагута обвів похмурим поглядом слідчо-оперативну групу, яка, хто де, розмістилася у його кабінеті.

Настрій в усіх був нікудишній. Лише вчора розплутали справу

З кожним акордом її пальці ставали все сміливішими, а мелодія, перекотившись через важкий перевал суму й безнадії, несподівано зазвучала вільно і впевнено, сперечаючись і змагаючись із долею. Глибока зморшка, що перетинала чоло, розгладилась, а очі блукали десь далеко-далеко...

А у дверях стояла Варвара Миколаївна і зачудовано дивилася на невістку. Потім похопилася й мерщій подалася у передпокій до телефону.

Мелодія тепер лилася спокійною широкою рікою. Заглиблена в неї, Люда не чула, як загнукали двері, спалахнуло світло...

– Ти що це витворяєш?! – заголосила мати, підскочила й затрусила Люду за плечі. – Та так же збожеволіти можна, так же інфаркт може розбити! Чи є у тебе совість?!

– Свахо, свахо, заспокойтеся, – підступила до неї Варвара Миколаївна. – Людочка й так змучилася, не чіпайте її.

– Змучилася вона! Це вона всіх мучить! Скільки живу на світі, стільки й мучуся через неї! То вона хворіє, то вона вагітніє, то її гвалтують!.. Господи! За що це все на мою голову? Людко, ти про свою дитину думаєш хоч зрідка? Чи народила й нехай свекруха тішить? Чого мовчиш? Де тебе носило?

У цю мить знову грюкнули двері, і на порозі з'явився Роман. Люда зірвалася на ноги... Всі завмерли. Ромко не підходив до неї, стояв посеред кімнати й ховав очі. Та його голос прозвучав роздратовано, навіть з викликом:

– Що це все означає? Ти можеш пояснити?

Люда затремтіла усім тілом, обвела затравленим поглядом людей, що оточили її задушливим кільцем. Ступила крок, аби вирватися з нього, і зустріла зболені, сповнені співчуття очі. Ледь чутно, одними губами, прошепестіла:

– Валеро, забери мене звідси. Будь ласка...

з пограбуванням магазину в Іванівці, а тут – на тобі: напад на дівчину.

– А що маємо? – відізався криміналіст Андрій Гаркуша. – Відкриту черепно-мозкову травму внаслідок удару головою об твердий гострий предмет. Встановили, що об сучок на вербі. Пошматований одяг і синці на тілі потерпілої свідчать за те, що була боротьба, тобто на неї напали. Слідів хоч і чимало, але з чим їх ідентифікуєш?

– Конкретніше, – попросив Сергій Миколайович. – Василю Дмитровичу, твоя думка як керівника слідчої групи.

– Де вже та конкретика. Коли б не на «глухаря» сіли... – роздратовано кинув Василь Коваль. До всього букета неприємностей ще й Інна вмостилася поруч, якусь дурну й непотрібну напругу створює...

Василь зауважив пильний погляд Лагути й невдоволено насупився – хай йому біс, уже й зриватися почав.

– Якщо конкретніше, – зітхнула молоденька дізнавачка Надя Семенов, – то нападник, крім слідів у траві, залишив досить чіткий відбиток підошви на обочині асфальтівки, якраз під насипом.

– Звідки відомо, що це його? – Василь чомусь злостився й далі, всі здивовано попідводили на нього очі – таке раніше не водилося.

– А далі він підковзнувся і з'їхав на підборі вниз, аж дерн зідрав, і вже до самої верби потолочив траву, – продовжила Надя. – Звісно, Андрій зробив зліпки. Чогось іншого не знайшли. Ось зараз дослідимо одяг потерпілої, саму її оперують. Певно, вже взяли необхідні аналізи.

– Ясна справа, що нападник був на авто, – докинув Андрій, – інакше Рекс кудись би та повів. Уночі на нашій дорозі машин не так і багато, не затерли б запах – десь би таки винюхав слід. А так...

– Що «так»?! – зірвався Коваль. – Так і будемо сидіти, воду в ступі товкти? Версії?..

– Які ще можуть бути версії, крім згвалтування, – насмішкувато

косонула на нього Інна. – Чи, може, хтось вважає, що її туди завезли з метою пограбування?

Інна чудово розуміла, чому нервує й злиться Василь і, попри неприємну справу, яка звалилася на їхні голови, трохи зловтішалась: «Так тобі і треба! Не лише ж мені серцем згорати...»

Всі мовчали, певно поділяючи Іннину думку.

– Я так розумію, що версія лише одна, – підсумував Лагута.

– А що ж ще може бути? – зітхнув Гаркуша і якось болісно скривився.

Він усім своїм еством відчував Надю, яка сиділа трохи віддаля. Уже якийсь час Андрій не міг і дня прожити спокійно через цю тендітну молоду жіночку, чимось схожу на Люду Калиновську. І зараз йому прийшло видиво, ніби то Надя лежить розіп'ята там, під вербою. Від раптового болу в серці він міцно стиснув зуби.

Треба ж такому статися: уже шостий рік працюють разом, і завжди він, статечний чоловік, що розміняв п'ятий десяток і вже збирався на міліцейську вислугу, ставився до двадцятип'ятилітньої колеги з теплом, схожим на батьківське. Аж поки не захимерила Тоня. Вік прожили, як кажуть, у любові та злагоді. Він цінував дружину за те, що ні з ким не гуляла до нього, була вправною господинею і жінкою показною. Та й характер мала гарний – щоб з нею полаятись, чимало зусиль треба докласти. На грубощі, які в нього, як майже і в кожного чоловіка, іноді вилітали, відповідала лагідною посмішкою. І він за дев'ятнадцять років шлюбу так ніким і не захопився всерйоз. Щоправда, пару разів зав'язувались скороминущі стосунки, які ні до чого не зобов'язували і які він навіть за зраду не вважав. Як подумки жартував сам із собою: швидко зустрілись, швидко зізнали дурну кров і швидко розбіглись. Про якісь почуття і мови не було. Та й усе те давно залишилось у минулому.

Аж раптом отой біс у ребро, який змусив Андрія зробити відкриття: шалене кохання приходить не один раз у житті, як про те в пісні співається, і не лише в молодості. У зрілому віці

Людині очі знову налилися сльозами, затремтіли губи.

– Благаю вас, Ларисо Гнатівно, Ви ж мене розумієте краще від матері. Я ж і Ларочку на вашу честь назвала. Мені треба побути самій, аби ніхто мене не чіпав. Трохи отямитися... Ларисо Гнатівно, прошу, не кажіть нікому. Я сама...

– Добре, добре, Людочко. Хоч це й неправильно, але, мабуть, так і справді краще буде.

Червневі вечори довгі. Пахнуть трояндами й матіолою, витьохкують пізними солов'ями, таємниче шепечуться коханням і солодкою мукою. В такі вечори людське серце перебуває на вістрі почуттів.

– Я піду, – сказала Люда, зовні спокійно ступаючи в густі сутінки.

– Може удвох підемо? – почала Лариса Гнатівна.

– Ні, – взяла її за руку Люда. – Дякую вам за все. Я вам зателефоную. Десь мобільний посіяла...

Ті кілька годин, проведених на самоті у затишній спальні Лариси Гнатівни, вона почувалася захищеною любов'ю й розумінням учительки. Та, вийшовши з її двору, знову запанікувала в тенетах нерішучості й страху. Ще й додалося почуття провини: таки вона егоїстка – отак сполошила своєю втечею близьких людей. Заплакала душа щемкою мелодією втрати. Безпомічно бився об струну смичок скрипки – плакав короткими схлипами, заголосила флейта, затужила віолончель... Гострий спис безнадії проткнув наскрізь серце. Люда зупинилася посеред вулиці, схопилася за груди. «Ларочко!..» – простогнала пошерхлими вустами. І серце почуло той стогін, стріпнулося і забилося жагою життя. Вмить перед очима постав улюблений незрадливий друг, котрий уже давно самотнів у глухому кутку вітальні...

Звідкілясь прилинула дужа сила, підхопила її й понесла додому. І вона уже не тямилася, як майже бігла вулицею, як ускочила в двір, як у світлі вуличного ліхтаря вихором увірвалася у хату, відкинула кришку фортепіано і вдарила по клавішах...

– Ото всього й горя? – посміхнулася крізь сльози Лариса Гнатівна. – Розкажеш мені все потім. А зараз ходімо до хати. Помиєшся, поїси.

Та Люда не могла більше тримати в собі той важелезний камінь, що стільки часу давив їй груди. Затинаючись і плутаючись у словах, розповіла про все учительці. Та сиділа поруч на сні, охопивши змучену Люду за плечі й тихенько приколисуючи, час від часу шепотіла:

– Заспокойся, моя хороша. Я усе розумію.

Вислухавши оповідь, Лариса Гнатівна похитала головою:

– Дурненька ти. Нафантазувала: нікому не потрібна... Та ти, ніби квіточка лугова, голубенька незабудочка. Ми всі тебе так шукали, так потерпали...

– А Рома?..

– Він же на роботі, Людочко... Але Варвара Миколаївна з ним розмовляла, він обіцяв обов'язково приїхати. Дарма ти, Людо, свекрусі не відкрилася. Вона дуже добра, душевна жінка. І тебе любить. Вона б усе зрозуміла, підтримала б. Її життя теж добряче потіпало. Знаєш, вона про все здогадується. Або могла б до мене прийти. Ти ж мені, як доня...

– Але ж такий сором, Ларисо Гнатівно...

– Про який сором ти кажеш, Людо? Нема тут ніякого сорому. Принаймні тобі нічого соромитись. Але давай про це потім. Ходімо до хати.

Хоч цілу добу в Люди й рісочки не було в роті, та, окрім склянки молока, вона нічого не подужала з'їсти. Трохи привела себе до ладу й прилягла на канапі.

– Людо, – підійшла до неї Лариса Гнатівна, – ти полеж, відпочинь. Та якось же треба сповістити і мамі, і свекрусі, і Тетянці, що ти знайшлася. Давай я зателефоную. А потім відведу тебе додому.

– Ні! – немов ужалена підхопилася Люда. – Ні! Я сама. Сама піду... як стемніє...

– Але ж, Людочко, вони ж там місця не знаходять...

воно нагадує дозрілу ягоду калини, яка, прихоплена першим морозом, пирськає винно-терпким пахучим соком, наповнює серце пронизливо-щемним відчуттям останніх теплих днів і невірою в те відчуття.

Може б, Андрій так і не спізнав його, та ось торішньої осені щось сталося з Тонею. Відколи поїхав на навчання до столичного вишу їхній одинак Мишко, вона стала вечорами довго поратись на кухні, ніби вичікуючи, коли чоловік засне. Потім тихенько пробиралася до ліжка й завмирала... Він спершу пробував підкочуватись до неї з пестощами, а потім облишив, бо в Тоні завжди знаходилась відмовка: то критичні дні, то голова болить, то на роботі стомилася – цілий день у банку не було відбою від клієнтів... Спроба відвертої розмови теж не вдавалася. Дружина на його запитання, чому вирішила його «відлучити» від себе, лагідно посміхнулася:

– Мабуть, постаріла я, Андрюшо...

– Ну, знаєш, – розізлився він, – так ми з тобою скоро заживем у повній гармонії. Як у тому анекдоті: вона вже не хоче, і він уже не може...

– Ой, Андрюшо, вибач. Не сердься. Я буду старатися, щоб тобі було добре...

Але такої жертвовності Андрій не бажав. Душа й тіло немов збунтувались і вимагали палкого кохання...

Отоді могутня хвиля бентежних біострумів якоїсь миті вихлюпнулася з ества Наді Семенюк, яка саме тоді повернулася з відпустки по догляду за дитиною й сиділа з ним в одному кабінеті, і накрила його з головою, мов дев'ятий вал, терзаючи то невимовною ніжністю, то нестримною жагою.

Він носив Наді та її маленькій доньці Галинці, яка частенько після дитсадка бавилась біля мами, морозиво й тістечка. На різних міліцейських вечірках сідав біля Наді і вгадував кожне її бажання...

З нього вже почали кепкувати в райвідділі. Він і сам жартував:

– А що – молода, гарна. Чом не позалицятись?

– Дивись, а то Дмитро тобі швидко кістки переламає, – підсміювалися колеги.

Ніхто всерйоз того залищання не сприймав, бо знали обох як порядних сімейних людей. Гадали, може, і є якась симпатія, але, щоб щось там більше – ні.

Аби ж то знали колеги, яке палке кохання визріло на їхніх очах. Андрій і Надя ретельно приховували його від усіх і, в першу чергу, один від одного. А воно рвалося назовні: то в жагучому погляді, то в трепетному доторку рук, загрожуючи змести водночас німціну дамбу всіх пересторог.

І таки сталося. Вчора...

Чомусь обоє тягли час, не поспішаючи додому після робочого дня. Десь біля шостої Надя почала збиратися. Взяла сумочку й пакет з продуктами, які накупляла в обідню перерву, повільно рушила до дверей і зупинилася на півдорозі, звівши на Андрія змучені, але такі прекрасні блакитні очі.

Отут і скінчилися усі його вагання. Ухопив в обійми й зі стогоном припав вустами до таких жаданих вуст.

– Надійко, кохана... – шепотів переривчато, голублячи її пружке, налите молодістю, тіло. – Ти моя... моя...

– Андрійку, любий мій, пусти, – раптом, уся тремтячи, запручалась Надя і повними сліз очима зазирнула йому прямо в душу. – Я не можу, не можу зрадити Дмитрові. Він же так любить мене... А наша Галинка?... А твоя дружина?..

Від різкого дирчання телефонного дзвоника Андрій смикнувся і обвів колег ще нетутешнім поглядом. Це ж треба – відключився в такий момент.

– Так... так... так... – кидав невидимому співрозмовникові Лагута. – Ось як... Добре, дякую.

Поклав трубку й замислено видихнув:

– Ху-у-х. Ну ось, маємо висновок гінеколога: ніякого згвалтування не було, але дівчина вагітна.

– Оце тобі й на, ще одна халепа, – протягнув молоденький дільничний Павло Ясенюк, який досі сидів мовчки.

Чимось здивувати людей, що перебували в кабінеті, було

Поки вибралася на насип, геть уся забрьохалася росою і багном. Уже йшла учительчиним садом, коли почула чийсь голоси; брязнула хвіртка, а за хвилину в хаті погасло світло, і вся садиба затихла в притьмареному місячному світлі.

Люда зайшла на подвір'я, трохи постояла й відхилила двері сарая. Навпомацки знайшла копичку сіна і провалилася в неї...

Збудив її лагідний голос:

– Тю-тю-тю, ціпоньки-ціпоньки...

Відразу згадався вчорашній день. Застигла, заціпеніла. Повернувся вчорашній страх і сором перед усіма й перед самою собою: її покинув чоловік... зрадив... Як про таке похвалитися комусь? Вона ж так пишалася своїм коханням. Вважала його найчистішим, найміцнішим...

Довго терзала себе думками. Нарешті вирішила вийти зі свого сховку. Та, поки стояла коло дверей і дивилася в шпаринку, Лариса Гнатівна замкнула хату й кудись подалася.

Забурчало в животі, замакітрилось у голові. Люда прилягла на пахуче сіно, й тої ж миті на неї впало щось важке й колuche.

– Мамочко! – заверещала перелякано, затуливши обличчя руками.

Але те щось не злякалося. Обережно потупцяло на грудях, вткнулося мокрим носиком у Людину шию й приязно замуракотіло. Шорсткий рашпіль теплого язичка торкнувся до підборіддя...

– Ритка! – розплющила очі. – Як же ти мене налякала. Йди сюди, кишенько.

Притисла кошлатий клубок до свого боку й скоро задрімала. Та Рита не заспокоїлась. Її язик виріс до величезних розмірів і почав енергійно вмивати Люду... Вона закашлялась, заперхала.

– Боже ж мій! – скрикнув хтось над головою.

Лариса Гнатівна впала на коліна поруч з Каштаном, вхопила в обійми тендітне Людине тіло, з очей горошинами покотилися сльози.

– Дівчинко моя! Що ж ти із собою робиш?

– У нього є інша... – затремтіли в Люди губи, а разом і душа, від щирої людської ласки.

водою. Зовсім спокійно, навіть відчужено, подумала: «Ось так усім буде добре. Нікому не заважатиму, нікого не дратуватиму. Рома одружиться з Ліною, і матиме свекруха гарну невістку. Мама тішитиметься Вовчиком. Таня буде щасливою з Олегом. А я втомилась. Я нічого не хочу. Не хочу бачити цей бридкий світ і нікого в ньому. Не хочу!»

Ступила на край кручі, схилилася до води, що імлістим мороком бовваніла внизу. Холодна рішучість оволоділа всім її єством: не було страху, не було жалю. Наступний крок мав стати її визволенням. Заплющила очі й напружила ногу, щоб зробити той останній крок...

«Мамо!» – зненацька позвала Лара. Люда рвучко обернулася, упала на коліна... На тлі вогнів залізничної станції швидко віддалялася маленька доньчина постать. А назустріч їй ішла Ліна – височезна, з хижою посмішкою на вустах... «Чому донька зве її мамою?..» «Ларо! Ларо!» – загукала на весь луг, простягла до дитини руки. І враз побачила порожній вигін, станційні вогні й тоненький серпик молодика, що висів догори ріжками на чорному оксамиті неба. Упала обличчям у траву й заридала.

Завмерли зорі й Місяць і далекий Чумацький Шлях. Вони вберегли людину від фатального кроку і тепер схилялися в пошані до великого її горя: нехай виплачеться.

На Людине голосіння гелготнула на березі гуска, загавкав у чийомусь садку собака. Здала писнув поїзд і невдовзі, не зупиняючись, протатахкав повз станцію. «Мінський пішов», – відзначила Люда. Звелася на ноги, втерла подолом майки сльози й цілком свідомо обвела поглядом сонний луг, затихле містечко. Широко, аж хруснули щелепи, позіхнула – їй завжди після плачу нестерпно хотілося спати. Йти додому? Ні! Що скаже свекрусі? До матері? Чи зрозуміє вона? Та й чи стане сил пояснити все?

Вгорі, прямо перед нею, крізь зарослі яблунь затишно світилося невелике вікно. Тоненький промінчик надії доторкнувся до серця: там вона хоч на часинку знайде спокій. «Піду до Лариси Гнатівни, – вирішила полегшено, – попрошуся на ніч. Вона не мучитиме розпитуваннями».

важко. Вони, обдумуючи почуте, трохи помовчали. Першою порушила тишу Інна Березняк:

– Що ж, все ясно. Мабуть, не хотіла аборт робити, а той покидьок не хотів одружуватись. Посварилися, а там і до бійки дійшло.

– Та що ви, Інно Сергіївно? – якимось несміливо озвався Павло. – Хіба тепер за таке вбивають?

– А я й не казала, що вбивають, – спалахнула Інна. – Розізлився, приклався добряче – і все. Скільки такому котеняті треба.

Інну аж тіпало від образи на Василя, на все чоловіче поріддя. Козли... Ще й цей Павлик, у якого молоко на губах не обсохло, щось белькоче. Теж опер знайшовся...

– Так, досить сперечатися, давайте діяти, – поклав руку на стіл Лагута. – Цю версію розробляйте першою, але можуть бути й інші.

– Треба негайно опитати однолітків потерпілої, – вже поділовому заговорив Коваль. – Мабуть же, хтось знає, з ким вона зустрічалася. Якщо той, звичайно, місцевий.

– Немає ніякої проблеми, – озвалася Інна, не дивлячись на Василя. – Люда Калиновська з дитсадка товаришувала з моєю сестрою. Гадаю, Таня знає про неї все.

– Добре, – кивнув головою Василь. – Тоді так: Надя займається друзями потерпілої. Ти, Павле, дуй на вокзал, порозпитуй там. Я займусь автотрасою, а ти, Андрію, почаклуй над слідами і ще раз побувай із Рексом на місці події.

– Отже, за роботу, друзі, – підвівся із-за столу начальник міліції. – І тримайте мене, будь ласка, постійно в курсі.

Глава 3. Женья

– Ма, чуєш, ма-а... Ти вже встала, то зроби мені каву.

В Жениному голосі бриніли примхливі нотки. Так вона завжди розмовляла з матір'ю.

– Зараз, зараз, Женьчику, – відгукнулася з кухні Лідія Семенівна.

Знала, що оцим паньканням розбестила доньку, але нічого не могла з собою вдіяти. Сама сільська дівчина, що зросла в багатодітній сім'ї колгоспників і лише своїми зусиллями досягла чимало в житті, вона над усе боялася, аби її діти не зазнали тих злиднів і тієї байдужості від затурканих роботою батьків, які були супутниками її дитинства і юності. Та, слава Богу, у неї діти нівроку: син у місті, хоч і ледь за двадцять переступило, та гроші вже навчився заробляти, у доньки теж мамина вдача – не дасть себе на поталу і свого не упустить.

– На, підживляйся, – підійшла із сріблястою тацею у руках до канапи, на якій втомлено розкидалась Женя. Замилувалася нею – справжня красуня. У батька вдалася. Не дай Боже лише, щоб перейняла його натуру...

Лідія Семенівна, сувора директорка ресторану, ділова жінка, панічно боялася свого чоловіка – простого шофера місцевого автопідприємства. У юності в неї – повненьку, руду й майже безброву, але веселу, запальну й дотепну, до безтями закохався красень Іван. Вона не хотіла йти за шофера, бо вже заочно навчалася в торговельному інституті. Та мати, познайомившись із женихом, остудила її примхи:

– Лідко, поглянь на себе в дзеркало, а тоді подивись на нього... І любить тебе, і хазяїн який. Дурна будеш, як випустиш із рук.

Ліда й не випустила і не шкодувала ніколи. Бо ж, справді: хазяїн, яких пошукати, любить її шалено, сам красень і діти в нього, а не в неї пішли. Не шкодувала навіть тоді, коли скуштувала важкої чоловічої руки.

Тверезим він був голуб-голубом. Все туркотів біля неї та заглядав у вічі. Та варто було перехилити хоч одну чарку, як сумирний роботящий Іван робився звіром. Дикі ревності позбавляли його останньої клепки в голові. Чомусь йому здавалося, що привабливішої жінки, ніж його товста руда дружина, у містечку немає. У кожному чоловікові, який не те, що заговорить, лиш погляне в Лідин бік, вбачав її коханця. Діставалося й «коханцям», а Ліду бив смертним боєм, важкими

Поранена тваринка чи пташина ховає свій біль і безпорадність від будь-чийого ока. Занадто глибоку й підступну рану отримала Люда від Романа. Двоє могутніх крил – музика й кохання – високо несли її в ясному піднебесі. Та спочатку доля безжально відтяла одне крило, а сьогодні забрала і друге.

Оглушена підслуханою розмовою, вона якусь хвилину стояла в саду. Потім несамохіть побрела невідь-куди. Блукала б, мабуть, так сновидою й до ранку, ні на чому не фіксуючи ні думку, ні почуття, коли б не зашпорталася у якійсь траві й з усього розмаху не брязнула об землю.

Спираючись на коліна, Люда підвелася, озирнулася навколо. Ноги несвідомо привели її до того місця, де колись над нею мало не поглумився Вадим. Тихе плесо сірою підковою дрімало в обіймах старих верб. Під насипом на моріжку ледь проглядалися якісь дивні купки. Мало не зачепилася за одну з них, і велике гусяче стадо з наполоханим гелготінням, ляпаючи крильми, шубовснуло у воду.

І лише тоді Люда прийшла до тями, відчула, що вся тремтить від вологи й холоду. А за тим з'явилася чітка думка: «Рома покинув мене». Якусь хвилину розглядала її з усіх боків, ніби написану на пласкому тлі річки, звикалася з нею, а потім у голові металево-ритмічно, як у годинниковому механізмі, заклацало: «У нього є інша – висока довгонога красуня Ліна. Звісно, я нікчема. Слаба, хвора, ні на що не здатна... Навіщо ж я йому потрібна? Чому ж раніше мені це не спало на думку?.. І взагалі... Хіба такі потрібні кому? Недарма й мама лає мене, навіженою зве».

А за тим зайшлося зашпорами, втрелене підступністю серце: «Чому ж Рома не сказав відверто, що покохав іншу?.. Чому?!» Те відчайдушне «чому?» покотилося понад лугом, понад лісом і полем, здійнялося увись і печальним зойком пронизало Всесвіт. Обірвало нитку, на якій трималося життя, ту єдину струну, мелодія якої і була сенсом життя. І тоді Люда поминула плесо й піднялася на невисоку кручу, яка чорною потворою нависала над

«Додому, додому», – прискорено билося серце, лапи втопали в пухкій польовій пилюці, з висолопленого язика скрапувала слина... Як же хочеться пити, як бурчить у животі – він лише зараз це відчув. Не піднімаючи голови, швидко перетнув містечко, процокотів асфальтовим пішоходом попід дворами своєї вулиці, штовхнув мордою хвіртку і за мить припав до чавуна з противно-теплою водою. Але нині вона йому смакувала як ніколи.

– Каштане! – стала на порозі веранди господиня. – Волоцюго ти мій. Безсовісний. Охляв он як. А я ж чекала, а я ж потерпала.

З її голосу Каштан відчув, що його картають, але не зле. Господиня й сама, здається, ось-ось заплаче. Втамувавши першу спрагу, відірвався від води, підскочив до неї, охопив лапами, потягнувся язиком до обличчя.

– Чудо ти моє, – притисла вона до грудей голову улюбленця. – Нагулявся? Знову не зникнеш на дві доби? Ну досить уже, досить. Я теж тебе люблю. Чекай, зараз борщику, кісточок винесу.

Повнота почуттів зірвала Каштана з місця й понесла радісним колом уздовж паркану. Як же хороше! Біля сарая нюх зачепився за щось стороннє. Каштан за інерцією промчав ще одне коло й різко зупинився біля зачинених дверей. По сусідству мешкали кури, а в тій половині сарая ніхто не жив, там лежали дрова та пахуче сіно йому на підстилку. Але зараз у давно знайомі запахи увірвався ще один. Каштан нашорошив вуха і радісно заскавчав: цей запах теж був знайомим. І не лише знайомим, а й приємним. Швидко заскріб лапами, та двері не піддавалися, і тоді він вимогливо загавкав, поглядаючи на господиню.

– Що там, Каштане? – підійшла вона ближче. – Мабуть, чужі коти водять з Ритою хороводи?

Відчинила двері і вслід за Каштаном сторожко ступила у теплий пахучий напівморок...

кулаками й носачами. Прохмелившись, повзав на колінах, цілував її ноги. Добре, що таке траплялося десь раз на рік. Зараз він спокійний, хоч до рани прикладай, ще з досвітку пореається в парнику.

«Та ні, Женечка не така, вона в мене лагідна, мов кішечка, – з любов'ю поглянула Лідія Семенівна на доню й зітхнула. – Ось син перебрав дурний батьків норів, чарки не можна давати зовсім: до всіх чіплятися, нахваляється...»

– Женю, а чому це Вадим так і не приїхав на твій випускний? Учора вранці дзвонив, то казав, що буде.

Женя стелула плечима – хіба вона знає, що там за заморочки у Вадьки. У нього своє життя, у неї – своє. Справді, обіцяв, та, мабуть, справи завадили. А що то за справи у брата, вона трохи знала і заздрила йому – легкі гроші має... Та матері не казала нічого, навіщо тривожити мамуню. Вона в неї одненька, надійна й турботлива...

– Дякую, мамунь, – поставила чашечку на тацю, – ти йди, а я трошки відпочину, бо ж на дванадцяту годину збираємось.

– Поспи, поспи, моє серденько, – торкнулася губами Жениної скроні Лідія Семенівна. – Я все сама приготую тобі на луг.

Вона щільно зачинила жалюзі на вікні й, обережно ступаючи, вийшла з кімнати. Та Женю відразу сон не взяв, хоч і була зморена. М-да, цю ніч вона відпахала на триста відсотків... Зате має тверду обіцянку, що вступить до престижного вишу й отримуватиме дешифру на навчання. Розслаблено потягнулася й заплющила очі, мрійлива посмішка збігла на уста: вони ще позаздрять їй, оті Таньки – Людки, медалістки задріпані...

Розніженість і млосна втома розлилися по тілу, сиза хмаринка дрімоти поволі заповзала в гарненьку Женину голівку, змішуючи лагідний шовк свіжої постелі і дужі чоловічі руки в одне приємне відчуття...

У нього дисонансом вклинився мамин голос за дверима:

– Танюшо, а Женечка заснула. Вона щойно прийшла. Може б, ти пізніше...

– Ой, Лідіє Семенівно! З Людою нещастя, – зірвався Танин зойк на високій ноті і вирвав Женю з дрімоти.

За мить і сама Таня вихором влетіла до кімнати:

– Женько, прокидайся! Ти чуєш? . Люду знайшли побиту, непритомну... біля річки... голова розбита... зараз вона в лікарні...

Женя повільно сіла на постелі. Дрімота все ще бродила в неї попід повіками, і вона сердилась, що так нагло перервали їй відпочинок. Але Людка... Невже справді потрапила в якусь халепу? Та до чого тут вона – Женя? Чим вона допоможе? Й чому так верещить Танька? Забрали ж у лікарню – отже, зроблять усе необхідне.

– Ну чого ти кричиш? Розкажуй, що трапилось? – Женя не втрималась і мимоволі позіхнула.

– Та кажу ж тобі – Люда... Каштан привів удосвітку Ларису Гнатівну до верб, знаєш – туди, де ми завжди купаємось. А вона лежить непритомна, у крові... Приїхала «швидка», міліція – Лариса Гнатівна викликала... Зараз їй операцію роблять. А до мене щойно приїжджала Надька Семенючка з міліції, розпитувала про Люду – з ким дружить, з ким зустрічається.

– Ти їй сказала про Ромку?

– Звісно, а що ж тут такого?

– Не думаєш, що то він? . . .

– Тю, ти здуріла чи що? Женько!

– Та я просто розмірковую логічно, – знову позіхнула Женя, – з випускного вона кудись збігла. Куди, як не до Романа?

– Н-у-у-у, так... Вона пішла його зустрічати з електрички.

– Ось і думай, що там могло статися? Люда ж у нас святенниця, вона нікого до себе, крім Романа, не підпускала. Отже, були удвох. Може, посварилися за що...

– Женько! Навіть гадку таку покинь. У них кохання яке! Ромко нічого поганого Людці нізащо не зробив би.

– А це ще хтозна. Ти надто довірлива. Я краще знаю чоловіків... Ти на луг збираєшся?

додолу через дірку в горлі. А плакала як біля нього. А він отаке накоїв... Вона ж там зовсім самотня.

Правда, є портрет на столі... Господиня часто з ним розмовляє, її лагідний голос завжди бринить ласкою. Каштан нічого не розуміє: портрет нічим не пахне, проте, коли дивишся на нього, на спині піднімається шерсть і хочеться завити...

Торік жив у них ще один. «Мій квартирант», – хвалилася господиня сусідам. Каштан і досі бридливо здригається, згадуючи як той гидко смердів. Частенько він заходив до двору тримаючись за паркан, хитався, мов билинка на вітрі, а то й падав у густий спориш, наповнював подвір'я оглушливим хропінням. Воно нагадувало ревіння бугая Стьопки, що пасся на вигоні... Каштан не міг терпіти такого неподобства й, бувало, на цілий день збігав з дому. Звісно, він міг би хіба ж так провчити зайду, та бити, чи то пак, кусати, лежачих – то нижче його собачої гідності. Мабуть, господиня все це зрозуміла, і скоро «квартирант» щез з їхнього життя.

А потім їм хтось підкинув Риту. Першим її помітив Каштан. Сиділо під хвірткою таке задрипане, таке брудне й мовчки роззявляло крихітного ротика... Тепер вони з Ритою найкращі друзі. Вона виросла й перетворилася на сіру пухнасту красуню. Раніше Каштан не дуже поважав котів. Йому б і на думку не спало заприятелювати з Мурчиком чи Барсиком. А Рита першого ж дня сміливо видряпалася до нього в будку, зручно вместилася під боком і замуркотіла – задрижала худеньким тільцем. Він обережно поворушив ніздрями й неждано для самого себе лизнув пахучу голівку. Відразу ж маленькі гострі кіхтики вп'ялися йому в носа... Каштану раптом стало весело-весело, й вони заборюкалися у духм'яному сіні, яке господиня щодня щедро підкладала в будку.

Ох, який же він нечемний – забув і про господиню, і про свою подружку. Треба негайно бігти додому. Винувато покосував на руду звабницю: нехай відпочиває, вони ще неодмінно зустрінуться.

відганяв їх на задвірки свідомості, бо за два кроки від нього, кокетливо спершись на передні лапки, виляла пухнастим рудим хвостиком справжня леді. Уявіть собі: великі карі очі, в обрамленні чорних вій, пускають невинно-лукаві бісики; біленька мордочка, з жовтою цяткою на переніссі, посміхається; а ніс... Не ніс, а носик – коричневий тремтячий гудзичок – так і ворушиться, так і зваблює... Каштан теж зіп'явся на передні лапи і, легенько переступаючи ними, підповз до своєї обраниці. Лизнув вогняний носик... Маленьке пухнасте створіннячко вередливо вискнуло й показало білосніжні перлинки зубів. Каштан пружно скочив на ноги і закружляв у грайливому танці навколо писаної красуні. Вона ж знову запишалася, стомлено прикрила повіки, простягла вперед лапки і граційно, з виглядом переможниці, вклала на них біло-руденьку голівку, навіть вушка похилилися стомлено – і так завмерла.

Щасливий Каштан вистягся поруч. Учора він відбив це пухнасте диво у цілої зграї ласих до любощів волоцюг. Кого там лише не було: обідрані, безхвості, безвухі, кульгаві... Каштан презирливо пирхнув: і що собі думали? Чи ж їм із ним змагатися?! А потім вони втекли удвох у поле й цілу добу провели разом. О, то була неповторна доба!

Призахідне сонце лагідно погладило його по голові, і Каштан солодко задрімав. Та за якийсь час здригнувся від того ж неспівного зойку. Розплющив очі й прислухався до себе. Тепер він добре упізнав голос тихенької струни: «Безсовісний, – шепотіла вона. – Залишив свою господиню на такий довгий час. Вона там плаче, побивається, шукає тебе. А ти?..».

Каштан звівся на ноги й розгублено почухав живіт: і справді, як же негарно він вчинив, можна ж було хоч на півгодинки збігати додому, показатися, що живий і здоровий. Вона ж завжди потерпає за ним. Он торік, коли, плигаючи через колючий дріт, розірвав собі горлянку, то поклала біля свого ліжка на м'якому кожусі, і ранку промивала, й уколи робила, і годувала з руки дрібно нарізаним м'яким пахучим м'ясом, бо все рідке витікало

– Що?! Ні, ти справді малахольна, або набагато гірше...

– Ой, ой, ой! Продовжуй будь ласка...

– Та йди ти! Я думала ти подруга нам, а ти... Гадюка! – просичала Таня вже за дверима.

Вона промчала коридором, хряпнувши дверима, вискочила на подвір'я й зупинилася. Біля двору стояв міліцейський «УАЗ», а у хвіртку заходила Надя Семенюк.

«О, Господи, – тенькнуло в Тані серце, – що їй наговорить та дурепа?»

Глава 4. Максим Кривець

«Ох-ох-ох...», – сонно потягнувся Максим, підвів голову з канапи, але зараз же ойкнув, повалився назад і схопився за скроні – там швидко й ритмічно гупали маленькі молоточки, забивали, здавалось, у самий мозок невидимі гвіздки. Язик сухим рашпілем чиргикав по зубах, а в роті було противно-препротивно. З подивом відчув на ногах черевики. Та, виявляється, він і в костюмі...

«А хай тобі біс, – вилаявся, згадавши минулу ніч, – наробив дурниць по самісінькі вінця... Як же я додому доїхав? Не пам'ятаю нічого...»

За вікном уже височенько підбилося літнє сонечко, заграло зайчиками на його смаглявому обличчі. Страдницьки кривлячись, Максим підвівся – треба приводити себе до ладу та займатися справами. Пив він мало, дарма, що застілля доводилось організовувати частенько – того вимагала увага до партнерів та клієнтів -, а тому похмілля переносив важко.

А таке, як учора, з ним взагалі трапилося вперше за багато років. А все Люда... Людочка... Дівчинка-перлинка, прекрасна своєю юністю, чарівним голосом і неземним сяйвом яскравосиніх очей. За натурою Максим був далеким від лірики і довго не розумів, що з ним відбувається, довго ховався зі своїм почуттям від самого себе.

Ну, возить він різну малечу – то й що? Не силою ж тягне до машини. Самі пропонують себе – варто лише натякнути.

Спрацьовує його загадковість, імідж крутого. А ще – щедрість. Та й що там таке від тих малолітніх хвойдочок він вимагає? Помилуватись юним тілом, якщо згодиться – розважитися трошки... Щоправда, є серед них одна дівуля, яка й бувалих хвойд за пояс заткнула. На що вже його Ірина спеціаліст з різних поз та прийомів, але і їй є чого повчитися у тієї безсоромної малявки...

Його ж так уже судять всі, так кісточки перемивають. А хто відвалює кругленькі суми на лікарню, на школи, на той же випускний, на містечкову футбольну команду, яку фактично утримує – хоча хлопці молодці, не пасуть задніх в області. А ті різні юні таланти за чий рахунок катаються по конкурсах? І вони ще сміють його засуджувати... нахаби! Хоча – пішли вони всі...

Але тут зовсім інше. Кілька років тому звернулися до нього з міської адміністрації з проханням допомогти коштами для поїздки на якийсь там фестиваль Людї Калиновській. Дівчина, мовляв, дуже талановита. Звичайно, допоміг та й забув про те. А як почув та побачив її торішньої осені на сцені будинку культури – тоді для підприємців з нагоди професійного свята влаштували урочистості й концерт -, здригнувся внутрішньо. Що голос... та що там голос?! Дівча ж яке... мов росинка вранішня.

З того часу втратив спокій. Частенько телефонував їй сам, питав: чи не їде куди, чи не треба гроші? Допомагав з радістю, аби ще й ще бачити її щасливе личко.

Якось наважився – підстеріг і запросив до машини. Вона сіла, защебетала про щось, дивлячись йому у вічі яким довірливим поглядом... Підвіз додому та й відпустив. А що він міг вдіяти з тим поглядом, з тим чистим-пречистим дівчам?

Ось лише мариласть вона йому щодня й щоночі. Частенько буваючи в обласному центрі, забігав до університету з коробкою дорогих цукерок, чи ще якимись ласощами, і зустрічав той же довірливий погляд, у якому світилась лише вдячність... Плотських утіх, звісно, не цурався, та часто здавалося, що то він з Людою. Але й тут дивувався сам собі: хоч прагнув дівчину всією душею, але довго не насмілювався роздягти її подумки. Та

– Не хвилюйтесь, відпочивайте. А коли щось, телефонуйте. Ми з вами.

Сон відразу ж зморив Варвару Миколаївну тільки-но доторкнулася головою до подушки. Далася взнаки безсонна ніч, сповнений тривоги і відчаю день, який уже зірвався зі свого zenіту і поспішав до вечірнього пругу. Останнім видом відплила від очей Варвари Миколаївни чорнява Ларина голівка на ясній квітчастій подушці.

Але, виявляється, то не подушка... То на залитих сонцем луках квітнуть розкішні ромашки. Вона їх збирає у великий пучок. Пучок уже не вміщується у руці, та вона не може зупинитись. Он же гарні які ромашки, а далі – ще красивіші... Раптом подув вітерець, і ромашки захитали голівками, закланялись. А, здогадалась вона, то ж вони глядачам кланяються, вони ж артисти... Бач, яка гарна їхня музика. Спочатку дзюрчала тихеньким струмочком так щемливо-жалісно, що в неї аж горло зсудомило. Та небо враз запнулося чорною хмарою, сліпучою стрілою під ноги увігналася блискавка.

– «Ларо!» – закричала охоплена жахом Варвара Миколаївна, і тут же оглушливий грім струсив землю. Мацнула рукою побіля себе. Де вона? Чому навкруг темрява, хоч в око встрель? Звідки цей грім? Горобина ніч чи що?.. Ні... Це не грім котиться нестримними хвилями...

Глава 3. Каштан

Невідкладні собачі справи відірвали Каштана від домівки аж на дві доби. У глибині душі його мучило сумління: час від часу там озивалася щемкою мелодією вини тоненька срібна струна. Коротко зойкнувши, вона тихенько завмирала, немов боячись потривожити оту витончену дзвінкоголосу струну, що грала у собачому серці всеперемагаючий марш Мендельсона. Вона розуміла – їй нині не стане сил змагатися зі своєю суперницею, але вважала за обов'язок нагадувати господареві про себе.

Каштан чув ті несміливі зойки, але відразу ж досадливо

слабенька дуже. У такому стані що хоч можна із собою скоїти...

– Варю, вона ж мати. Нехай і молоденька зовсім, але ж Ларочку як любить. Ні, нічого поганого вона собі не заподіє. Не бійся. Повір мені – скоро буде вдома.

– Дякую тобі, та як же лишень серце болить.

Трохи заспокоївшись, жінки повернулись у двір. Марії вже не було. На вулиці хряснули дверцята легковика, захурчав мотор.

– Дядько Микола приїжджав за тіткою Марією, – тихо проказала Таня.

Мабуть, їй було дуже незручно за вчинений Марією рейвах, і вона ховала очі. Ларочка сиділа у неї на колінах, прихиливши голову до грудей. Таня лагідно приколисувала дитину, сіра пелена суму затьмарила її завжди жваве й веселе личко. Дівчина звикла все вирішувати швидко й енергійно, не боялась екстремальних ситуацій, а тут, змушена сидіти й чекати невідь чого, зовсім скисла.

На запитальний погляд Варвари Миколаївни лише зітхнула:

– Дзвонила щойно. Інна каже, що немає ніяких звісток, що відразу ж мені зателефонує, як ... – у Тані затремтіли губи. – Варваро Миколаївно, давайте звернемося до Кривця. Він же все може і Люду дуже поважає.

– Гадаю, Танюшко, що тут і він не допоможе, – підключився до розмови Олег. – Подумай сама, міліція орієнтування розіслала повсюди. Що ще краще Кривець придумає?

– Я теж так гадаю, – підтримала Олега Лариса Гнатівна. – Вибачайте, піду додому, подивлюся – чи той гемонський собака не повернувся. Я увечері ще навідаюсь, Варваро Миколаївно. Тримайтеся.

– Ідіть, ідіть, Ларисо Гнатівно, дякую за підтримку, – Варвара Миколаївна підступила до Тані. – Давай мені Ларочку, вона вже спить. А ви, діти, також ідіть по домівках. Я з дитиною приляжу, щось мене зморило. Може, теж задрімаю. Тільки ж, Таню, дивись, як Інна подзвонить, чи щось дізнаєшся, щоб мені відразу ж...

– Звичайно, – Таня торкнулась губами до вчительчиної щоки.

Й після того, як це сталося, існувало ніби дві Люди: з однією він бавився у своїй уяві, часто соромлячись самого себе і дивуючись із цього, а інша – чиста й світла – дивилась на нього звіддаля. І її він обожнював...

Максим зітхнув, підвівся, гидливо роздягнувся, пожбуривши одяг на підлогу, пройшов у ванну і взявся чистити зуби. А перед очима стояла вона – вчорашня, така, якою ще раз боляче вразила його: вже доросла, ніжна й жіночна. У нього мало серце не вискочило з грудей: нестерпно хотілося рвонутись на сцену, ухопити в обійми, зацілувати, розірвати на шматочки...

Максим аж крєкнув: «Ну й натворив же ти вчора, дурило...»

Крізь прочинені двері почувись збуджені голоси:

– Там, кажуть, Ірино Миколаївно, місця живого на ній немає...

О, вже з'явилась служниця – «останні вісті», як називав її Максим. Мабуть, усе воно таке, жіноче кодрло. Ось Ірина – розумна ж, освічена жінка, а хлібом її не годуй, дай лише попліткувати.

– Та що ти, Проню?! А де ж її знайшли?

Про що вони? Прислухався.

– Над річкою у вербах. Кровищі там, кажуть, було... У лікарню її забрали.

– А хто ж її? Не чула? – чомусь задрижав Іринин голос.

– Та ніхто нічого не знає. Міліція там шукає, із собакою приїхали.

– Щось трапилось? – виглянув у коридор Максим.

– Ой, Максиме Тимофійовичу, ой, – заплескала в долоні Проня, – там таке... Люду Калиновську – оту, що співає, прибили вночі.

– Як?! – стрепенувся він.

– Та хто ж його знає.

Але Максим уже не слухав. Миттєво кудись подівся біль у скронях. Швидко сяк-так вдягнувся і побіг до гаража. О, фара розбита... А, чорт з нею! Сів за кермо, виїхав на вулицю й на шаленій швидкості помчав до лікарні.

Перестрибуючи через два східці, влетів у хірургічне відділення.

– Де головний? – майже закричав.

– Він у реанімації, – аж відсахнулась медсестричка, – туди не можна.

Але Максим уже шарпав двері реанімаційного відділення, на порозі мало не збив з ніг Василя Михайловича. Схопив його за вилоги халата.

– Ну що?! Як вона?..

– Поки жива, але... надії майже немає, – затинаючись промовив лікар, спантеличений вторгненням Кривця.

– Як немає?! – струснув той за плечі літнього чоловіка. – Ви що – подуріли? Чому сидите, склавши руки?!

Але тут же осікся і вже тихше, по-діловому:

– Так, лікарю, що потрібно, щоб її врятувати?

– В обласну клініку, але транспортування... Вона не перенесе. Щоправда, я вже зв'язувався з тамтешнім нейрохірургом, він незабаром виїде, та...

– Вертоліт підійде? – перебив головного Кривець.

– Та-а-а-к... Але як довести до нього?

– Тут сяде, – махнув рукою Максим на велике лікарняне подвір'я за вікном, водночас набираючи номер на мобільному. – І там сяде... Алло. Степановичу, мені потрібен вертоліт. Більше, ніж серйозно... негайно! За все заплачу.

Повернуся до Василя Михайловича:

– Готуйте дівчину в дорогу і зараз же телефонуйте в клініку.

І враз важко опустив плечі, пройшов за білу завісу.

Бліда-бліда, аж синя, вся закутана в бинти, лежала біля відчиненого вікна Люда. Під очима залягли чорні тіні, тоненька, якась ніби всохла рука, завмерла на пласких грудях, а все маленьке тіло наче розчинилося у величезному лікарняному ліжку.

Максим скреготнув зубами, різко повернувся й вийшов. Назустріч вся в сльозах поспішала невисока жінка, її підтримувала під руку медсестра. Мати... Хотів зупинити,

– Ах ти ж корова стара, – затрусилась усім своїм гладким тілом Марія. – Та моїй Люді ціни немає. Та професорка сказала, що їй у консерваторію треба... А вона тут у буряках сидить у тебе, рученьки свої золоті калічить...

Марія розійшлася не на жарт. Жалібний вираз, як літня дощова вода, миттєво стік з її повновидого лиця, і воно запалало смолоскипом праведного гніву. Молодь розгублено повітріщалася на тіток, Лара покинула ліпити з піску пасочки, звелася на ноги й, побачивши обох бабусь, що шуліками наступали одна на одну, відчайдушно заревіла.

Першою отямилася Лариса Гнатівна. Ухопила Варвару Миколаївну під лікоть і швидко потягла за собою в садок. Посадила на вузеньку лавочку, що зачаїлась під пишним кущем смородини, обняла за плечі, лагідно прихилила до себе:

– Заспокойся, Варю. Прости їй, вона не зі зла. Змучилась уся, ось і зірвалася.

– Хіба ж я не розумію, – захлипала Варвара Миколаївна. – Може, і я в чому винна, не догледіла. Так вони ж, молоді, не діляться своїми проблемами, криються з усім...

– Тихо, тихо, – погладила по голові подругу Лариса Гнатівна. – Знайдеться Люда, ось побачиш. Скоро знайдеться. У мене таке відчуття – от, хоч вір, хоч не вір, – що вона десь поруч.

– Ой, якби ж то. А то я, здається, уже не витримаю. Хай би вже Рома скоріше приїжджав. От же дзвонять їй і він, і Таня, а відповіді нема... Що ж це може означати? Мо' й справді її вже... Може, чує Марііне серце...

– Не кажи дурниць. А ти добре шукала? Можливо, її мобільник, де вдома лежить.

– Та всюди ми вже передивилися. Нема. Знаєш, Ларисо, є в мене страшна підозра... що... що Рома загуляв. Молодий, здоровий... Тепер же молодь яка? Нема ж їм ніяких перепон... А Люда, видно, якось дізналася. Може, які там есемески прочитала... Вона ж за ним аж труситься. І якщо це так, не дай Боже, то розумієш, Ларисо, який страшний для неї удар, яка пекуча рана. А в неї ж після тої травми нерви нікудишні, та й так

– Ну, як ви тут? – не вітаючись, тривожно зазирнула Варварі Миколаївні в очі.

– Та все так само, як і було. Ніякої звістки. Уже ж і міліція підключилася. Тетянка Інну попросила і та все організувала.

– Горе та й годі. Варваро Миколаївно, як же таке могло статися? Така золота дитина...

– Золота то золота, – зітхнула Варвара Миколаївна, – та рано вони все це з одруженням затіяли. Знову ж – Люда завагітніла... А яке то життя, коли він там, а вона тут? Людочка вся на нервах останнім часом була, я аж боялася... Слово за слово, мабуть, погиркалися, вона образилась – і ось маємо...

Варвара Миколаївна все це говорила монотонно, ніби сама до себе – їй конче треба було висповідатися перед кимось стороннім. Свою колегу Ларису Гнатівну вона дуже поважала, довіряла їй, а тому й не стрималась – проговорила про сімейну таємницю, про свою підозру. А того й не загляділа, що вже давненько стоїть за спиною і прислухається до її слів сваха.

– Якби ж хоч Каштан був удома, – почала Лариса Гнатівна. – А то ще позавчора повівся кудись, мабуть, на гульки... Може б, що нанюхав де...

Її тиху мову перервало Маріїне лементування:

– Я так і знала! Душечка моя чула, що не буде добра із цього женіння... З горя все почалося, так і закінчилось... Занапастив мою донечку ваш смердючий синок... А ви ще її обмовляєте?!

Марія вже голосила на весь двір. Немов жаром обсипало Варвару Миколаївну. Натягнена до краю струна нервів із дзенькотом обірвалась, і вона сама незчулася, як із вуст полетіло таке ж крикливе:

– А було ж би вашій любій донечці не поспішати в ліжко до мого сина. Силоміць же він її не тягнув... Сидить тепер на всьому готовому, а він там день і ніч гарує на роботі. А ви ще й ганите його?! Та, щоб ви знали, навіжена ваша Люда! І те їй не так, і те не таке. Мовчить та сопе... Слова не доб'єшся. Виховали дитячко на нашу голову.

заспокоїти, та пройшов мимо: що він їй скаже? А коли й в області не допоможуть? Ні! Це неможливо! Він підніме на ноги весь Київ, а Люду врятує...

Спустився на подвір'я, важко сів у «Мерседес» і схилив голову на кермо: «Яка ж ти тварюка, Максиме. Воно ж зовсім дитя, а ти що задумав?..»

РОЗДІЛ IV. День

Глава 1. Таня

Таня не була б сама собою, коли б не кинулася всім серцем у вир біди, яка трапилася із подругою. Від Жені вона помчала до лікарні.

Щосили крутила педалі велосипеда і ковтала сльози. Що ж сталося з Людочкою? Те, що верзе Женька, – маячня ідіотки. Чи ж не знає Таня, як кохає Люду Роман, який він серйозний і порядний хлопець. Як він тоді ніс її з лісу... Як потім, коли вони почали зустрічатися, ставився до неї... Лише в дурну самозакохану Женьчину голову могла прийти така нісенітниця.

Вдалині вже давно чулось якесь татахкання, але Таня, заглиблена в себе, не звернула на нього уваги. Як до лікарні їй залишався один квартал, над самими каштанами, що кучерявились обабіч дороги, пронісся великий вертоліт, накривши Таню хвилею гуркоту й лавиною вітру, яка мало не збила дівчину з ніг.

Коли вона влетіла на лікарняне подвір'я, вертоліт уже здіймав лопастями пилюку на великій асфальтованій площадці перед триповерховим корпусом. Спочатку Таня нічого не зрозуміла. Та коли заглянула людей у білому, ноші, на яких лежав хтось маленький, із забинтованою головою, Людину маму з червоним, опухлим від сліз, обличчям, кинулась до гурту й, тремтячи всім тілом, припала поглядом до Люди. Ой, яка вона бліда, щоки позападали, ніс загострився...

– Доню, доню, – шепотіла Марія Петрівна, згорблено дигаючи поруч з ношами.

Ноші занесли до вертольота, підсадили Марію Петрівну, потім подавали якісь скриньки, штатив для крапельниці. Від дверей лікарні швидко наближався Олег Єфремович, батько їхнього однокласника Левка Макухи.

– Дядьку Олеже, – кинулася до нього Таня, – що – погано? .

Він відпустив клямку: Оліні руки міцно охопили його ззаду за шию. Василь уткнувся лобом у хвіртку і відчув, як відлягає від серця. «Але, коли ще хоч раз...» Та незакінчена думка пташкою пурхнула за паркан, а він уже щосили притискав до себе Олю...

Глава 2. Варвара Миколаївна

– Що ж його робити, свахо? Де шукати Людочку? Мо' її уже й живої немає?

Марія, вся опухла від сліз, благально дивилася на Варвару Миколаївну. А та, розшарпана й безпорадна, ховала очі. Що вона могла сказати згорьованій матері, усім цим людям, які зібралися у неї в хаті, немов на похорон? Нічого вона не знає, та серце підказує, що не просто так зникла невістка, що погнала її з дому якась страшна образа заподіяна сином. Від того ще дужче давило в грудях.

Не піднімаючи очей, вийшла до передпокою, набрала Романів номер. Він відгукнувся після першого ж гудка:

– Що? Прийшла?!

– Ой ні, Ромчику. Немає... Вже й міліція шукає... Вже я не знаю, що й робити... Усі у нас тут: і Марія Петрівна, й Валера, й Таня з Олегом. Синочку, їдь додому. Їдь, благаю тебе...

– Якщо шеф відпустить, то приїду останньою електричкою.

У синовому голосі не було певності. Варварі Миколаївні здалося навіть, що він чогось боїться...

– Ромо, приїжджай обов'язково, бо я тут збожеволію.

– Добре, – якось ніби роздратовано кинув син і відразу ж відключився.

Варвара Миколаївна втомлено сіла на стілець. Жодна думка не трималася в голові. Підвелася й поволі почовгала на подвір'я. Там Таня з Олегом забавляли Лару. Насуплений Валера сидів на лавочці. Теж усі втомлені: ніч не спали, зранку й до обіду знову нишпорили містечком.

Рипнула хвіртка. У двір несміливо ступила Лариса Гнатівна.

Та він на те не зважив. Бігцем попрямував до спальні, штовхнув Олю на ліжко. Вона впала на спину. Поблідла лицем... Зіщуленим звірятком, тремтячи всім тілом, дивилася на чоловіка. Потім, ніби захищаючись, закрила долонями груди...

– Не бійся, не битиму я тебе, – задихаючись прошепотів Василь, і зірвався на крик. – Але запам'ятай – більше про це мови не буде. Я перед тобою покаюся, вважав себе останньою свинею, бо так любив тебе. Думав, зрозумієш, простиш. Та, бачу, то лише слова були.

– Я... ти... – пробелькотіла Оля.

– Мовчи! – гримнув Василь. – Ти що – не розумієш, що губиш наше кохання, нашу сім'ю? Що я так більше не можу? Не можу жити з почуттям вічної вини. Що мені тепер – повіситись?

– А чого ж ти з нею розмовляєш? Чого вона дзвонить? – заголосила Оля.

– Дурепа! Ти знаєш скільки чоловіків щодень скачуть у гречку? По скільки мають коханок? І совість їх не мучить, і пробачення не просять. А я, дурень, признався...

– Ага! Ти вже шкодуєш?! Хочеш волочитись ... Ой, мамочко!..

Дика лють струснула Василя, ледь стримався, щоб не вліпити ляпаса дурній мокрій курці, у яку перетворилася його кохана дружина. Постояв, потім якось утомлено й безбарвно промовив:

– Лежи, плач і думай. Або це було востаннє, або я жити з тобою не буду. Дуже шкода, але, мабуть, я у тобі помилився. Тобі не те, що я, а навіть діти не дорогі.

Уже виходячи з кімнати, пожалкував за сказаним, але махнув рукою: «Нехай як хоче, втомився я. Поїду ночувати до матері».

Попрямував до гаража, та на півдорозі повернув назад. Охоплений раптовою апатією, рушив до хвіртки, у грудях нуртувала образа: «Скільки терпів, жалів її, думав – заспокоїться... Недарма ж бо кажуть: прощаючи, прощай».

– Василю! Васильку! – вискочила з хати розпатлана, зарюмсана Оля. – Не йди, не кидай мене... Я більше не буд-у-у...

Лікар коротко обняв дівчину, на ходу кинув:

– Будем сподіватись, Танюшко...

Потім скочив у вертоліт, і винтокрила машина, на хвилину зависнувши над площадкою, попливла над містечком у бік обласного центру.

Страшною пусткою війнуло на Таню. Вона опустилася на бордюр, сховала обличчя в долоні й заридала.

– Чого ти, дівчинко? – поклала їй руку на голову медсестра Настя Антонівна. – Подружка? Заспокойся. Може ж, там щось зроблять, врятують. Досить, досить. Зараз я тобі заспокійливих крапель принесу.

Хвилини за двадцять Таня, шморгаючи носом, під'їжджала до Олегового двору. Вони пізно сьогодні розпрощалися – вже сонце виглядало рожевими промінчиками із-за річки. Олег, скрутившись бубликом, спав у веранді на дивані. Таня присіла поруч і обережно потермосила його за плече.

– Олежку, Олежку...

Хлопець розплющив сонні очі, та заглядев Таню й миттєво розцвів широкою посмішкою, простягнув до неї руки. Цієї ночі він уперше переступив через свою скутість, вони з Танюшкою досхочу націлувались – аж губи щемлять, і дівчина стала йому такою рідною, такою близькою... Але чому в неї сльози на очах?

– Що таке, Таню? – підвівся збентежено.

– З Людою біда...

Олег швидко перейнявся горем подруги. Навиглядвайлуватий, він був натурою діяльною і відразу кинувся заспокоювати Таню – її сльози боляче зачіпали серце, бо ще ніколи їх не бачив на очах у коханої.

– Не плач, ти ж кажеш, що забрали її до області, то буде все добре. Не сумнівайся. Там знаєш які лікарі?

– Женька, дурепа така, каже, що то Люду Роман... – підняла Таня на Олега ще мокрі очі.

– Тю... й справді ненормальна. Таню, ти казала, що Люда учора ввечері пішла з випускного зустрічати Ромку, то поїхали

зараз до нього. Щось же має він знати. Дізнаємось принаймні – зустрілись вони, чи ні.

Обоє посідали на велосипеди й покотили вулицею. Біля їхньої школи стояв автобус. Однокласники заносили до нього продукти, намети. Вражена Таня зіскочила з велосипеда.

– Ви куди збираєтесь? Ви що – нічого не знаєте?

Всі мовчали, дехто робив вигляд, що не помічає Таню й Олега і продовжував займатися своєю справою. Лише Олена Чечель на хвильку зупинилась:

– Ти про Люду? Знаємо, але чим ми їй допоможемо? Випускний же раз у житті буває...

– Ну й... ну й зарази ж ви, – спалахнула Таня, – вона там, може, помирає, а вам гульки!?

– То йди й сиди біля неї, – зневажливо кинув Славко Шепель, – а до нас нічого чіплятись. Було Людці не шастати вночі бозна де.

– Еге, еге ж, – зачастила Олена, – та вона й не однокласниця наша, уже два роки в ліцеї вчиться, то що – із-за неї випускний відмінити?

– Гади ви, от що, – просичала Таня.

З того, як вона почервоніла й напружилась, Олег зрозумів, що до бійки недалеко – Таня спалахує, як сірник, а тоді рідко себе контролює.

– Поїхали звідси! – схопив її за руку і потягнув від автобуса.

Таня послухала його, але всю дорогу до Романової хати лаялась. Та ще й як лаялась – Олег досі від неї нічого подібного не чув...

До Романа вони спізнались. На східцях веранди голосила його мати, Варвара Миколаївна – їхня вчителька математики. Хиталась зі сторони в сторону і приказувала:

– Ой, Ромочко... ой, синочку... За що ж тебе?... Ой, Господи...

– Варваро Миколаївно, – підскочила до нещасної жінки Таня, – що трапилось? Чому ви плачете?

пекучої образи, не відчував. Таке з ним коїлося вперше, і Василь злякався. Стрепенувся усім тілом і застиглим поглядом втупився у карту України, що висіла на стіні навпроти. Немов хотів знайти там відповідь, яка б допомогла збавитись того страху.

«Щось треба робити. Треба щось негайно робити, – спійманим метеликом билася об ядуче почуття безпомічності безпорадна думка. – Я втрачаю Олю, ту світлу любов, що була між нами. Треба щось робити...»

– Ви ще тут, Василю Дмитровичу?

У дверях стояла прибиральниця з в'язкою ключів у руці.

– Зараз іду, – зітхнув Василь.

Швидко збіг сходами з другого поверху, на хвилину затримався внизу біля чергового:

– Ніяких відомостей про Очеретну?

Сивий капітан, що порпався за скляною загородою у якихось паперах, заперечливо похитав головою.

– Якщо щось буде, негайно дзвони мені на мобільник, Петровичу. У будь-який час.

Виходячи з відділу, відзначив, що підсвідомо попросив телефонувати на мобільний, і зовсім спохмурнів.

Сум'яття у душі не полишало Ковалю поки йшов додому, а як ступив на східці веранди, враз визріло рішуче: «Або так, або так! Я більше терпіти не буду!».

Якби Оля зустріла його в передпокої привітною посмішкою і поцілунком, він би ще й цього разу, можливо, перегорів би. Та вона назустріч не вийшла. У Василя все закипіло всередині. Не скидаючи черевиків, зазирнув до кухні, до вітальні, рвучко смикнув двері дитячої кімнати... Оля вкривала Богданка, миттєво кресонула поглядом по чоловікові й відвернулася.

Василь стис кулаки:

– Іди сюди!

Та вона ніби й не чула, поралась коло Світланки...

Шалена кров ударила Василеві в голову. Вхопив дружину за руку і поволік з кімнати. Прокинулася Світланка, запхивькала.

– Кажи.

– Вийжджати я збираюся...

Василь з несподіванки аж рота відкрив.

– Еге ж, не дивуйся. Оце сьогодні все вирішилось. Я щойно від Антоніни... Вона сама сказала... – захвилювався Андрій. – З матір'ю порадилась, Інну нашу покликала. Ну й надумали разом, що не буде нам із нею життя... Їдь до Наді, сказала... Я вже й рапорт начальнику відніс...

– Оце так воно, – протягнув Василь. – Думаєш, вийде з Надею у тебе?

– Люблю я її, Василю, зовсім здурів на старість...

– А як же Тоня? Вона ж хвора.

– До неї мати з села переїде. Та й Мишко восени одружуватися збирається. Невістку приведе. Не сумуватимуть. А зі мною їй буде важко. Та і я не зможу...

– Ну, що ж: життя покаже. Їдь, коли надумав.

– Я бачу, ти не схвалюєш, – затремтів Андрій голос.

Василь мигцем зиркнув на його похмурий вид і широко посміхнувся:

– Та ні, ти не зважай. Це у мене свої проблеми. Ти молодець. Ніж мучитись усім, краще відразу обірвати. Щиро бажаю лише добра. Хай щастить.

Андрій посвітлів обличчям, розчулено потиснув Василеву руку й, розправивши плечі (погони хвацько всілися на свої місця), бадьоро вийшов з кабінету.

А Василь ще довго сидів без діла. То посміхався, то зітхав, то хитав головою. Дуже дивними здалися йому зміни в Андрієвому житті. Бач, не побоявся...

Уже десь о дев'ятій вечора з подивом зрозумів, що його зовсім не тягне додому. Хотілось, аби діти були поруч, посадити їх на коліна – Богдася на ліве, а Світланку на праве. Слухати їх щебетання. А додому не хотілося. Ніби відгороджену якоюсь димчатою пеленою бачив струнку гарну жінку з довгою пшеничною косою. Знав, що то Оля, його Оля... Але нічого, крім

– Ой, діточки, ой, рідненькі... Рому міліція щойно забрала. Та він же й мухи не зобидить. Ой, синочку... – заголосила знов.

– Як Рому забрали?!

– Кажуть, то він Люду... – захлинулась мати слізьми.

– Так ось чому так Надька випитувала про Ромку, а потім до Жені поїхала... Олеже, мерщій до Інни! – скомандувала Таня. – А ви заспокойтесь, Варваро Миколаївно, зараз я про все дізнаюся і запевняю вас – все буде добре. Роман не винен.

Помічник прокурора Інна Березняк саме всіма своїми чуттями занурилась у якусь папку, коли до кабінету вскочила сестра Таня. Випалила задихано:

– Що це означає, Інко?

– Ну чого ти влітаєш, як відьма на мітлі? – скривилась Інна.

– Я ж працюю. А ти на луг не поїхала?

– Який луг? Що ти верзеш? Ви за що заарештували Романа?

– Романа? А, Очеретного? Не заарештували, а затримали. Треба, значить, так. Ще є запитання?

Всі Березняки були гарячої крові, тож і не дивно, що Таня миттєво вибухнула криком:

– Ви подуріли тут усі, а ти перша! Не міг він і пальцем зачепити Люду. Не можете знайти бандита, то хапаєте першого ліпшого...

Інна ще стримувалась – вона дуже любила сестру. Як та була маленькою, залюбки няньчилася з нею, коли пішла до школи, розчісувала їй ранками волосся й заплітала кіски, купляла їй у Харкові найкращі книжки, возила до Києва у цирк та в зоопарк. Коли Таня піросла, то не мамі, а Інні шепотіла про свої «страшні таємниці», зручно вмостившись під боком у сестри.

Але й палахкотіло між сестрами частенько, бо ж не вмiли поступатися одна одній. Та Таня ніколи ще не цікавилась її роботою, і Інна здивувалась: чому вона так переживає?

– Таню, це не твоя справа, кого нам підозрювати, а кого – ні.

– Чому ж це не моя, коли мою подругу ледь не вбили? І Роман до цього не причетний. Зрозуміла? У них з Людою любов.

– Не причетний, кажеш? А чому ж тоді в нього обличчя подряпане й губи розбиті?

– Я не знаю, не знаю! Чуєш?! І знати не хочу! Роман не міг образити Люду.

– Може, й того, що твоя подружка вагітна знати не хочеш? Можливо, Роман до цього також не причетний? – якось байдуже спитала Інна.

Тані на мить перехопило подих, але лише на мить, і то – від подиву. А тоді вона продовжила ще завзятіше:

– То й що, що вагітна? Вони люблять одне одного! А ви... ви просто нездари!

Отут уже й Інні потрапили віжки під хвіст:

– Ану, геть звідси! – підвелась вона за столом. – Будеш мене вчити, шмаркачка! Взяли, отже, є за що! Й сидітиме!

Інна не була ні жорстокою, ні злою. Ще місяць тому вона плакала разом з вісімнадцятилітнім убивцею, який у стані афекту увігнав ніж в груди матері-алкоголічці. А коли розплутували справу з ненароком підміненим у пологовому будинку немовлям, лише завдяки Інні вдалося відвернути непоправне. Батько хлоп'яти чомусь відразу запідозрив, що дитя не його. В сім'ї, де підростали ще двійко старшеньких, почалась колотнеча. Чоловік звинувачував дружину в невірності і довів її до нервового нападу. А коли подав на розлучення, нещасна жінка прибігла з риданнями саме до Інни. І вона ініціювала генетичну експертизу, яка показала, що ні дружина, ні чоловік не є батьками дитини. Потім сама відшукала іншу сім'ю, що жила аж у Росії і ростила чужого хлопчика... Тепер дітки живуть зі своїми батьками.

Інна просто була немолодою двадцятивосьмилітньою дівчиною, палке кохання якої розбилося об байдужість коханого: скориставшись її слабкістю, він тут же відвернувся. І зараз Інна люто ненавиділа всіх чоловіків: і Ковалю, і закоханого в неї Сергія, і всіх-всіх. І цей Очеретний нічим не кращий – і сидітиме! А в тому, що він винен Інна була впевнена стовідсотково. Десь в глибині душі вона відчувала мстиву радість – хоч один отримає

«Оце так воно... – подумки охнув Василь. – Оце тобі кохання – женихання...» Він не схвалював Андрієвих амурів з Надею Семенюк, тим більше – їхнього публічного зальоту. Та зараз у захланному колезі відчув мало не побратима: ці жінки хіба ж не доведуть...

– Здоров, – простягнув правицю Андрій. – Газети читаєш?

– Сідай, – показав на стільця Василь. – Читаю. Холера б їх усіх побрала. До рук газету взяти не можна. Яку не відкрий – гризуться і гризуться.

– І не кажи, – підтримав Андрій. – Так вірилось, що діждалися справжньої демократії, що заживемо нарешті. Коли мене на минулих виборах Кривець привселюдно дурнем обізвав, я ладен був його задушити. А тепер уже не знаю, що й думати, чого чекати.

– Та ні, не кажи – майдан таки перевернув усе суспільство. Люди людьми себе відчули. Ну, а з іншого боку, Кривець як процвітав, так і процвітатиме. Торговельний комплекс з рестораном он збирається відкривати. Я чув, що й у Києві мережу магазинів має.

– А чого ж: яблук скільки вирощує, городину всяку. Мабуть, не один десяток мільйонів уже нажив.

– Тепер йому треба, – заздрісно-насмішкливо прискалив око Василь. – Спадкоємець росте.

– Еге ж, – підхопив Андрій. – Ти дивись – скільки років жили й не було дітей, а це розродилася Ірина та ще й сином.

– Кажуть, у Німеччину лікувати возив...

– Це ж йому вже десь до п'ятдесяти добирається.

– Тані, здається сорок п'ять. Цієї жвесни святкував, феєрверки запуслав. Він міцний, ще не одного сина встигне виростити.

– З такими статками можна рости. І в Німеччинах лікуватись.

Помовчали. Гаркуша засовався на стільці, прокашлявся.

– Я чого до тебе зайшов, Василю Дмитровичу... – почав обережно.

– То займайся. А тепер давайте розробимо орієнтування. Можливо, й не знадобиться, та нехай буде готове.

Орієнтування з прикметами Людмили Андріївни Очеретної, яка пішла з дому і місцезнаходження якої невідоме, знадобилось... Його розіслали в усі відділення міліції – ближні й дальні.

День у Ковалю, як зазвичай, був напруженим, але час від часу він відривався від справ і цікавився, як ідуть пошуки Людмили Очеретної. Відповіді отримував невтішні. Кілька разів дзвонила Інна, і Василь ловив себе на тому, що йому приємно з нею розмовляти.

Обідати додому не пішов. Під вечір, як засмоктало у шлунку, збігав через дорогу в кафе. Купив два кекси й пакетик розчинної кави. Перебиватись абияк, перекусом, йому доводилося частенько. Звик і не бачив у цьому нічого незвичайного. Оля, знаючи його зайнятість, ранками давала із собою пакуночки з пиріжками або котлетами. Вони запаморочливо пахнули, і Василь не витримував до обіду – за лічені хвилини змолочував усе, хоч знав, що надвечір гурчатиме в животі від голоду.

Та сьогодні Оля не забажала з ним спілкуватися... Гризла образа, подумав мстиво: «Не треба мені твоїх обідів. Сама їж». Знав же, як любить вона обідати разом: бігає круг нього, щебече...

Заварив каву і потягнувся до паки свіжих газет. Спершу розгорнув «Голос України»: що там, «на горі», робиться? Відразу ж очі зачепилися за заголовок: «Гра без бюджетних правил, з інфляційними доходами і перспективами на відставку». Роздратовано швиргонув газету вбік. Коли вже це скінчиться? Коли влада, нарешті, почне працювати?

У двері хтось енергійно постукав, вони рвучко розчинилися, на порозі з'явилася висока тонка постать Андрія Гаркуши. Погони на плечах роз'їхалися врізнобіч: один пониклим крилом висів на грудях, другий знесилено похилився на спину; форменна сорочка балахоном теліпалася на гострих ключицях; довгасте обличчя сфокусувалося на великому дзьобатому носі...

сповна за її страждання... Сестра ще дитина, нічого не розуміє, тому й кипить так.

– Сама ти шмаркачка! Прокурорша недоучена! – верескнула Таня, схопила на сейфу графин і виплеснула всю воду в обличчя сестрі. – Гади! Позасідали тут. Але я знаю до кого звернутись. Він вам усім гайки прикрутить!

З цими словами Таня хряснула дверима, залишивши Інну судомливо хапати ротом повітря серед патьоків води, що струмками стікала їй на груди.

Глава 2. Роман

Романова свідомість не могла осягнути того, що сталося...

Ще вчора, сповнений радісними очікуваннями, сів він у вечірню електричку у Києві: останній екзамен здав, на літо влаштувався програмістом у гарну фірму, а попереду – цілий тиждень удома, з Людою...

І ось, замість цього – він у камері, у похмурій сирій коробці, яка немилосердно давить на плечі, на груди, не дає дихати, не дає зосередитись. Таке Романові й у страшному сні не могло приснитись, не те, що прийти на думку.

Вчора він думав зовсім про інше й відчував лише легеньку тривогу – не більше. Під перестук коліс прокручував варіанти розмови з Людою. Він трохи боявся цього з'ясування стосунків, але виходу не бачив. Вірніше, бачив його лише в одному.

Коли Люда днями зателефонувала й повідомила, що вагітна, що це вже точно, він розгубився і не спромігся сказати їй щось путнє, крім: «Приїду – поговоримо».

Сам же був вражений: як вагітна? Чому так відразу вагітна? Це ж ставить під загрозу всі їхні плани. Йому вчитися ще рік, а їй аж п'ять.

Роман широко кохав Люду і бачив своє майбутнє лише з нею, але то буде колись, коли вони обоє чогось досягнуть у житті. А тут на тобі – вагітна... Ні, з цим треба щось робити. Ось він приїде і прямо скаже Людї про це. Навіщо їй дитина? Вона ж

перекреслить усе. Ні, лише аборт! . Тепер це не дивина, багато дівчат через таке проходять і не вважають за якусь трагедію.

У душі Роман почувався винним. Тоді, дев'ятого травня, його так сп'янила Людина близькість, можливість безперешкодно оволодіти нею – чого давно прагнув, – що він зовсім не подумав про запобіжні заходи. І з першого ж разу вляпались. Та нічого, він умовить Люду, вона завжди його слухається й чинить, як він скаже. Ось зараз він їй зателефонує, щоб зустрічала на станції, вони відразу ж порозуміються, і все буде добре. Надалі ж треба оберігатись...

А діти у них будуть обов'язково. Колись... Те «колись» бачилося Романові освітленим яскравим сонячним днем. Ось він, впевнений у собі, солідний, стоїть біля престижної іномарки. До нього неспішно підходить молода граційна жінка, елегантно й модно вдягнена. Ніжно йому посміхається. Це Люда – обов'язково вже заслужена артистка... А зі східців великого ошатного будинку махають їм ручками крихітні хлопчик і дівчинка, позаду посміхається нянька. Іншого «колись» він не хотів.

Як і не хотів, щоб на пряму дорогу до омріяного й запланованого впала тінь писклявого маляти, яке постійно потребуватиме часу, уваги, грошей... Ні, ні, і ще раз – ні! Люда мусить його зрозуміти і погодитись. І в таку халепу вони більше не потраплять. Він завтра ж зв'яжеться з київськими друзями, аби ті підшукали Люді гарного лікаря. Звичайно, доведеться заплатити немалі гроші, може, й усе віддати, що отримав за останні місяці, підробляючи в одній із фірм. Та здоров'я того варте. Тим більше, що Люда така слабенька.

Можливо, коли б Романове дитинство, а частково і юність, були інакшими, у нього б не визрів такий прагматичний план...

До цього часу стоїть перед очима батько: худючий, зчорнілий, з нетутешніми скляними очима, весь труситься і трусить за плечі маму:

– Дай на пляшку, чуєш, сучка! Тварюка невдячна! Я вас годую, а ти мені жалієш?! На себе та на вилупка отого все тратиш, а

О сьомій ранку в кабінеті Коваля зібралися оперативники й дільничні. Похмуро зиркали з-під брів: зірвав у таку рань, а справи ніякої фактично й немає.

– Василю Дмитровичу, – похмуро озвався дільничний Павло Ясенюк. – Десять загуляло дівча, а ми тут колотимося спозаранку. Хай мине три доби...

Спочатку Павло не зауважив дзвінкої тиші, що шапкою-невидимкою повисла під стелею. Зупинив його стусан під бока. Здивовано глипнув на молодого опера Степана Базарного. Але той їв очима начальство... Перевів погляд на Ковалю і затнувся...

– Що? Що ти сказав? – прискалив око Коваль. – Якщо не виспався, то йди додому й спи. Я дозволяю.

Говорив він тихо, але у Павла чомусь побігли спиною мурашки. Він лише кілька днів тому повернувся з відпустки і у ролі заступника Ковалю ще не сприймав. А тут відразу таке... Розгублено озирнувся навколо: колеги сиділи з опущеними очима.

А Василь уже подумки лаяв себе за те, що не стримав свій шалений норів. А все Оля, її дурні ревності. Йдучи на роботу, заскочив до кухні, хотів, як завжди, поцілувати, та вона різко випручалася і хутко сховалась за дверима спальні. Це вже переходило всяку межу. Покаявся, мало не на колінах стояв, а вона що робить? Пиляє й пиляє, так ніякого терпцю не стачить. Інна таки й справді набагато розумніша... І законно там чи не законно, але попросила вона знайти Очеретну і він знайде. І оці дільничні будуть носами землю рити й шукати. І Павло, розумник, теж.

– Ось що, друзі, – сказав уже спокійно, – давайте спочатку почнемо з нашого містечка. Куди б вона ще подалася? Грицю, організуй своїх. Необхідно, в першу чергу, побувати у всіх громадських місцях, у магазинах, на вокзалі. Опитати людей. Підніми добровільну дружину. Устигнеш до обіду?

– Так, – підвівся начальник служби дільничних інспекторів майор Мельник.

привітатися, як Оля смикнулась усім тілом, уста її судомливо перекривилися, з рук, наче кимось вибита, брязнула під ноги сумочка, розлетілись якісь дзеркальця, слоїки... Краще не згадувати.

А Інна молодець. Коли одружувалась із Сергієм, запросила його з Олею на весілля. Він відмовився Олиною слабкістю після пологів. Вона розуміюче посміхнулась, лагідно доторкнулася до його руки.

– Пробач, Василю. То я винна в усьому. Ти не кажи Олі, не рань її. Вона в тебе гарна. Як квіточка. Бережи її. Нехай вам щастить.

З тих пір у Василевому серці поселилося тепле дружнє почуття до Інни. Зустрічаючись по роботі, вони щиро дивилися одне одному у вічі, і Василь не один раз відзначав про себе наскільки Інна гарний спеціаліст і розумна жінка. Потім вона пішла в декретну відпустку і тепер сидить з малятами. Що ж трапилось? Чого дзвонить та ще й так рано?

– Доброго ранку, – привітався офіційно, остерігаючись насторожених Олиних вух.

– Василю, тут така справа: прибігла моя сестра Таня і каже, що зникла Люда Калиновська. Пішла вчора близько шостої вечора з дому і не повернулась. Цілу ніч шукали – ніде немає.

– Зажди, яка Калиновська?

– Ой, вона ж тепер, мабуть, Очеретна. Ота мала Люда, співачка. Моєї сестри подружка. Ми її справу три роки тому вели. Про напад на неї.

– А, пам'ятаю. То що з нею трапилось?

– Кажу ж тобі – зникла.

– Та куди вона могла зникнути? Де вона живе?.. У свекрухи?.. То, може, до матері пішла?

– Ковалю, ти мене слухаєш чи ні? Я тобі що – мала дитина? Кажу, що зникла – то зникла. Шукати треба негайно. Тим більше, Таня каже, що з нервами у неї негарзд.

– Вибач, Інно. Я ще трохи сплю... Зараз зберуся і за півгодини буду на роботі.

мені немає?.. Дай, кажу! Зараз же, бо прибію!

І таке майже щодня. Зачувши батькові кроки у дворі, вони з мамою блідли й намагалися зійти з його очей. Ночували в сусідів, у родичів. Мама – вчителька, шанована в місті людина – через це соромилась відривати від землі очі. Та хіба й набігаєшся по сусідах.

Зеленою гадюкою заповзли в хату злидні. Батька спочатку погнали з посади начальника автоколони, потім з механіка, а тоді й зі сторожів... Його непогамовна пристрасть до смердючого самогону пожирала левову частку маминого заробітку. Несита паща хапала все, що погано лежало – продукти, білизну, посуд. Усе пішло самогонницям, а Роману довелося йти до восьмого класу у ношеній-переношеній куртці, рукава якої ледь прикривали лікті.

Під перестук коліс електрички на Романа чорною смугою наплив ще один страшний спогад. Тоді він навчався в одинадцятому класі. Зимового недільного дня мама прийшла з базару. Війнувши морозною свіжістю, зайшла до його кімнати.

– Ромко, заплющ очі, – посміхнулась таємниче.

А коли він міцно заплющив повіки, взяла його ліву руку й одягла на зап'ястя щось приємно-холодне... Він здригнувся і відкрив очі – на руці сріблясто поблискував великий чоловічий годинник.

– З днем народження, синку, – притулилась мама вустами до його щоки.

Він цілий день милувався подарунком, а лягаючи спати, поклав його на стіл поруч ліжка.

Вранці годинника не стало... Вони з мамою перекидали усе в хаті, шукали на підвір'ї, в сараї й боялися зустрітись поглядами...

– Може, Султан куди затягнув? – знічено проказала мама.

Їхній молоденький попелястий котик і справді любив гратися з різними речами, але ж на стіл не лазив...

Батько прийшов додому аж надвечір. З розбитою вилицею,

але веселий та збуджений. Ще у дворі хрипко завів: «По садочку ходжу, кониченька воджу...».

– Син, ти де? – загорлав ледь переступивши поріг. – Іди сюди, давай вип'єм за твої сімнадцять років. Щоб ти знав – батько все пам'ятає...

І почав гарячково висмикувати з кишень куртки пляшки горілки.

У Романа затремтіли руки, він рвучко підступив до батька:

– Це ти взяв мого годинника?

– Що годинник? Годинники були й будуть, а сімнадцять років, – батько повчально підняв угору пальця, – раз у житті буває. Варко, неси закуску! Швидко мені! Гуляти будем...

– Де годинник? – Романів голос зірвався на плач.

– Нема... – розвів руками батько й, дурнувато посміхаючись смердючим щербатим ротом, почав незграбно відкорковувати магазинні пляшки з горілкою.

– Ти... ти... Скільки ти будеш мучити нас?! – задихнувся від безсилої люти Роман, перед його очима поплив сизий туман.

Опам'ятався від материних ляпасів. Побачив себе на підлозі верхи на батькові. Мама, істерично ридаючи, відривала його руки від посинілої батькової шиї...

– Ромочко, – просила через годину, притискаючи долоні до грудей, – пообіцяй мені, що більше ніколи його не займеш. Тобі ж жити. Заклинаю тебе, синочку. Потерпи, скоро школу закінчиш, поїдеш вчитися. Ти ж міг занастити своє життя... Що з тобою сталося? У тебе були очі, мов у божевільного...

З того дня батько ніяк інакше, ніж виродком, його не називав, а невдовзі пізнього вечора важко вліз у хату, хапаючись обома руками за стіни, якимсь доправився до ліжка, звалився на нього в засмальцьованій куртці та брудних черевиках і оглушливо захропів, викидаючи хвилю за хвилею з відкритого беззубого рота нудотливий сморід перегару.

Вранці мама встала затемна й тихенькою мишкою почала поратися в хаті, раз по раз тривожно оглядаючись на ліжко.

– Іди лягай, – прошепотіла Оля чоловіку, обережно беручи з його рук доньку.

– А ти?

– А ми тут, на канапі.

Переступаючи поріг спальні, Василь, мабуть, уже спав. Бо те, як лягав у ліжко ні в очах, ні в пам'яті ніяким чином не відобразилось. Миттєво поринув у небуття – і все. Дидиркання телефона теж ніяким чином не проникло в його небуття. Вирвала з нього Олина рука, яка довгенько таки термосила Василеве плече.

– Що? – розплющив очі і відчув, що вони ніби піском засипані.

– Вставай. Уже шоста година. Тебе – до телефону, – якимось відчужено пробурмотіла Оля, стисла губи в смужечку, крутнулася і, гупаючи босими ногами по підлозі, швидко подалася до кухні.

Василь здивовано підвів брови, сон відразу ж чкурнув крізь прочинене вікно до залитого сонцем подвір'я. «Що це з нею? – стеновав плечима. – За щось розсердилась? Ніби ж іще вночі, коли Світланку забавляли, усе було гаразд. Завжди будить поцілунком, а це...».

Навпомацки вступив у капці й, трохи хитаючись від недосипу, попрошкував до передпокою. Телефонний дзвінок його зовсім не здивував. Така робота: дзвонять і зранку, і ввечері. І навіть уночі.

– Алло, – хрипловато буркнув у слухавку.

– Привіт, Василю.

Інна?.. Тепер зрозуміло чому Оля напρινдилась. Василь уже сто разів пошкодував, що признався їй про ту мимовільну, як тепер вважав, зраду. Наче і пробачила, і не згадує ніколи, але з тих пір варто їй почути від когось Іннине ім'я чи, не дай Боже, зустріти її, відразу робиться червоною, мов маків цвіт, стискає губи й мовчить по півдня. Якимсь здибалися з Інною на базарі. Та розплилася у дружній посмішці і тільки-но відкрила рота, щоб

весь час, частенько до днів доточувала й ночі. А як місяць тому обійняв посаду заступника начальника міліції, то й поготів став рідким гостем удома.

Оточена такою увагою, Світланка росла вередухою. Ось і вчора звечора пхінькала, не хотіла нічого їсти, натомість пхала до рота то кулачок, то іграшки. Оля забрала її до подружнього ліжка. Дитя наче й заспокоїлося, засопло носиком. Василь швидко пірнув у глибоку прірву сну. Так, не відчуваючи нічого, сплять натомлені люди. Та десь опівночі щось ніби штрикнуло його під ребро, підкинуло вгору...

– Тихо, тихо, моя маленька, – шепотіла Оля, тулячи до себе дитину. – Ходімо. Бачиш, татка збудили.

– Що з нею? – стривожився Василь.

– Зуби ріжуться. Ти спи. Я її заберу до вітальні.

Але ніякого сну не вийшло. Мала верещала щосили, випиналася на руках у мами. Оля чимось їй змащувала в роті, Світланка плювалася й захлиналась слізьми.

– Давай я її поношу, – сказав Василь, дивлячись на поблякле Олине обличчя. – А ти йди поспи.

– Тобі ж завтра на роботу, Васильку. Не виспишся, що з тебе буде? – заперечила Оля.

Та який же сон, коли дитя отак страждає. Добре, хоч Богданка залишили ночувати в баби. Уже й вікна засіріли світанком, а Оля з Василем все носили по черзі Світланку, співали їй котика, згораючи серцем від жалю – як же лишень мучиться дитина.

– Невже це завжди так буває? – дивувався Василь. – Ніби Богданко так не плакав. Чи то я не пам'ятаю?

– Авжеж, не плакав, – блідо посміхнулася Оля. – Та ти ж тоді у відрядженні був. Приїхав, а Богдась уже із зубками. Він і справді не так плакав. А мо' не так і боліло. Не в усіх же дітей однаково зуби ріжуться.

– Мій маленький Світик, найкращий у світі, – вкотре завів Василь.

Мала стомлено схлипнула, вткнулася носиком у татові груди й затихла.

Та батько не прокинувся. Ні через годину, ні через дві. Не прокинувся ніколи...

Отоді й вирішив Роман, що у нього буде зовсім інше життя: розумне й красиве. І таким він зробить його сам.

Він мрійливо прихилився до шибки вагона, споглядаючи вже густі сутінки, в яких годі було розрізнити поля і переліски, що мелькали по ходу поїзда.

Люда каже, що закохалася в нього тоді, як ніс її з лісу... А він? Хтозна... Але з того дня приємно було зустрічатися з малим симпатичним дівчам, яке несміливо зиркало на нього великими синющими очима, ніби очікувало чогось. Його це тішило, та всерйоз не сприймалось.

«Прострілила» вона його серце два роки тому. На День незалежності у міському будинку культури влаштували концерт. Люда вийшла на сцену в українському вбранні. З яскравим вінком на білявій голівці, з барвистими стрічками, у вишиванці й червоних чобітках, вона здалася Романові чарівною лісовою мавкою. Коли ж заспівала «А я україночка...», то ніби позвала за собою у якісь незвідані манливі далі. Таке відчуття народилося в його серці вперше. Зачаровано дивився на дівчину, всією душею вбирав її дзвінкий чистий голос і в якусь мить зрозумів – це вона. Та, на яку давно чекає...

Після концерту і в наступні дні він так і не знайшов її. Зустрічатись вони почали взимку, коли обоє приїхали додому на канікули.

Так уже судилося, що і цю зустріч, яка визначила їхню долю, оповила синя лісова таємничість. Він, завзятий лижник, за півгодини пролетів туди і назад лісовою дорогою кілька кілометрів. Вдихаючи на повні груди свіже морозяне повітря, наближався до узлісся. Стрімко виїхав із-за дерев і мало не збив маленьку істоту у яскравій рожевій курточці, яка неспішно брела лижнею, вткнувши носика в пухнасту соснову гілочку. Від несподіванки Роман різко взяв управо, не втримав рівновагу й повалився на бік. У кісточці щось хруснуло...

– Ой! – скрикнуло дівча. – Ой, це ти, Ромко... тобі боляче? Давай руку, я допоможу.

А на нього чомусь напав сміх. Сидів на синюватому від лісових тіней снігу й весело сміявся, дивлячись у ясні Людині очі. Вона здивовано підняла брови, потім несміливо пирхнула й розлилася переливчатим дзвіночком:

– Ой... ну, справді... як тоді... ой, не можу...

У їхніх веселоощах нестримно й іскристо вигравало передчуття щастя. А коли обоє насміялися досхочу, Люда присіла навпочіпки поряд:

– Ромко, що в тебе з ногою? Йти можеш?

Її очі були близько-близько й видались йому такими рідними, що аж у грудях замлоїло. А тоді відбулось щось неймовірне. Принаймні Роман не міг собі пояснити, як воно трапилось. Ну, не піднімав же він рук, а вони чомусь сплелися у Люди на плечах. І губи за мить розчинилися у її палаючих устах...

Коли за якийсь час розповів про це Люді, вона, ніжно й віддано дивлячись йому у вічі, прошепотіла:

– Зі мною було те ж саме. Мабуть, ми обоє давно прагнула цього, от і сталось...

На щастя, ногу тоді він лише трошки підвернув, і вони благополучно дошкандибали додому. А пестливі прізвиська: «Моя Лісовичка», «Мій Лісовичок» стали талісманом їхнього кохання. Воно довго дарувало їм лише світлу безхмарну радість. А під час останньої телефонної розмови Люда жалібно сказала:

– Твоя Лісовичка так хоче схватись на грудях у свого Лісовичка... Я не знаю, що робити, Ромко. Це не телефонна розмова, але я вже давно підозрювала, а сьогодні була в лікаря...

Глухий стогін вирвався у Романа з грудей. Навіщо він їй подзвонив, щоб зустріла?..

І ось тепер – камера. Господи! Та вони ж не вірять жодному його слову. Навіть слухати його пояснень не захотів начальник карного розшуку Василь Коваль, його сусід... Дивився холодними непроникними очима, а потім зневажливо кинув:

РОЗДІЛ III. День третій

Глава I. Василь Коваль

Майже кожен із нас знає, як то болить, коли рвуть зуби, та майже ніхто не пам'ятає, як вони ростуть. Коли Оля сказала, що Світланка тре ясна, мабуть, зубки прорізуватимуться, Василь аж підскочив від радості. Ухопив малу на руки, затермосив. Поцілував у пухкенькі рум'яні щічки.

– Ростем, Світлинко, ростем! Скоро з Богдасем наввипередки бігатимете.

Василь почувався надзвичайно щасливим, коли кохана дружина народила сина. Пишався ним, кожному вільну хвилину намагався провести з малюком. Якщо у вихідні випадало залишитись удома, по півдня борюкався з ним у ліжку, вовтузився на підлозі. Богданко ріс міцним, рухливим і веселим хлоп'ям. Появу сестрички зустрів радо. Допомагав мамі й татові купати й заколисувати її. Спиноючись навшпиньки, разом із мамою завзято штовхав візочок, у якому посопувала Світланка. Оля дивувалась такій ширій любові. Сяючи очима, хвалилася Василеві.

– Уявляєш, приспала в обід Світланку, а сама пішла полуниці вибирати, то Богдась дві години просидів біля неї. Тихцем прочинила двері. А він завмер на стільчику, бровенята звів до купи й очей не зводить з малої. А як прокинулась, відразу – до мене: «Ма, Світик паче!».

Світик, Світлинка, Світаночок – такі пестливі імена придумував доньці Василь. Вони самі народжувалися у ньому і виплескувались із самих грудей, до яких лагідно притуляв Світланку. Іноді аж лякався своєї ніжності до цього крихітного створіннячка, схожого на Олю, мов дві краплі води. Спочатку ніби аж винним почувався перед сином, що так упадає за донькою, та пізніше зрозумів – обох дітей любить однаково. Та до Богдася любов у нього мужчинська, стримана, трошки прихована навіть від себе, а зі Світланкою не крився із своїми почуттями.

Шкодував лише, що рідко буває з дітьми. Робота поглинала

дискотеці, ніде Люду не бачили. Ще раз набрала її номер по мобільному. Тиша взагалі...

– Олечку, – покликкала чоловіка, який чимось бряжчав на кухні, – треба мерщій їхати до Варвари Миколаївни. Люда зникла...

– Їдьте, їдьте, діти, – заклопоталася й мати, покинувши книжку. – Там уже у Варвари Миколаївни, мабуть, серце розривається. Що ж таке могло трапитися з Людочкою? Загуляла десь?

Зарюмсана Варвара Миколаївна нічого не могла пояснити, лише ховала мокре обличчя в долонях та здригалася усім тілом.

– Ви Ромі дзвонили? – присіла перед нею навпочіпки Таня.

– Ой ні, Танюшко... – заголосила Варвара Миколаївна. – Мені здається, що вони посварилися. А Боже ж мій, та що ж я йому скажу? Що Людочки й досі немає?!

– Варваро Миколаївно, все одно треба йому сказати.

Спокійний розважливий Олегів голос трохи привів матір до тями, та, з'єднавшись із сином, вона знову заголосила:

– Ромочко, ти вже доїхав? Спати збираєшся? Ой, а у нас горечко – Люда зникла... Ото, як пішла кудись при тобі, то і досі немає... І телефон не відповідає... Ой, їдь назад, синочку. Чогось моє серце так болить, так рветься... Не можеш? А що ж мені робити?

– Варваро Миколаївно, – знову озвався Олег, – нехай Таня побуде з вами, а я скочу на велосипед та проїду пошукаю її. Мо' де і здибаю.

Повернувся Олег за дві години, коли у верховітті дерев озвалися перші пташки і м'якою блакиттю заяснився схід. Не сам, з Валерою... Обидва зарошені, у пилюці. На змучений очікувальний погляд Варвари Миколаївни Олег лише заперечливо похитав головою.

– Олечку, ти залишся тут, а я поїду додому, розкажу Інні. Вона знає, що робити в таких випадках, – зашморгала носом Таня.

– Я з тобою, – захопився Валера. Він міцно стискав зуби і аж тремтів увесь.

– Даремно ти викручуєшся. Я б не радив. Та нічого – посидиш, подумаєш...

Що ж з ним тепер буде? А Люда... Що буде з Людою?!

Глава 3. Василь Коваль та інші

Післяполуденне сонце втомлено заглядало до кабінету начальника карного розшуку Василя Ковалю. Втомилосся воно від свого власного жару, яким геть спопелило й себе, і тихий літній день. Навіть на каштанах, які сонно завмерли обабіч містечкових вулиць, пригасли свічі червеного квіту. Зморені спекою люди, теж сонно снували вулицями у своїх справах, очікувально поглядаючи на сонце: коли ж воно, врешті, піде на спочинок?

Дух втоми невловимо змішувався із ледь тамованим сонним роздратуванням і в кабінеті Василя. І тут, розморені спекою люди, прагнули спочинку.

– То, виходить, що ми поспішили, затримавши Очеретного, – чи то запитально, чи стверджувально промовив Коваль.

– Виходить, – зітхнув дільничний Павло Ясенюк. – Я переговорив з усіма, хто його бачив учора ввечері. Електричка прибула на станцію точно за розкладом о двадцять третій сорок. Схоже, що Очеретний був єдиним пасажиром, який зійшов у нас. Касирка Шура Калюжна добре його знає – вчилися у паралельних класах. Їй саме закортіло в туалет. Коли проходила повз лавочки, які стоять вздовж вокзальної стіни, Очеретний саме сідав на одну з них. Вони привітались.

– Це співпадає із свідченнями Тані Березняк. Очеретний змовився з Калиновською, що вона його зустріне. Вона, певно, не встигла, і він налаштувався чекати, – докинула дізнавачка Надя Семенюк.

– Так, це логічно. Продовжуй, Павле, – повернувся Василь до дільничного.

– Так ось, коли Калюжна йшла назад, Очеретного вже не було на лавочці. Він підходить, як вона сказала, до великої зеленої машини. Я вияснив, кому належить та машина. Виявилось,

що Юрко Демчук, двоюрідний брат Очеретного, підвозив до електрички свою сестру, яка живе в Іванівні. У салоні легковика знаходились Демчуків племінник Денис Гайдук, який, провівши матір, залишився гостювати в дядька та Денисова дівчина Неля Полянська. Всі вони було трохи напідпитку, бо того дня у Демчуків зарізали кабана, а увечері влаштували свіжину. Демчук розповів, що у нього в багажнику стояв ящик пива. Я думаю, що була й горілка. Вони, звісно, пригостили й Очеретного. Потім хотіли їхати додому, захопивши і його з собою, та він сказав, що призначив на вокзалі побачення і буде чекати. Тоді й вони залишилися. Дістали знову по пляшці пива. Чекали так хвилин сорок. Очеретний нікуди не відлучався. Показання Демчука підтверджують і Гайдук, і Полянська.

– Вони сходяться також і з тим, що розповів Очеретний. Я розмовляла з ним годину тому, – сказала Надя Семенюк, миттєво зиркнувши на Інну Березняк. – До речі, він у жахливому стані, весь тремтить...

Інна стиснула в смужечку губи й промовчала, хоча на очах закипали сльози. Це ж вона наполягла на затриманні Очеретного і, виявляється, помилилась. А в усьому винен Коваль. Щось дивне нині діялось з нею: років п'ять сохла за ним, а зараз бачила перед собою чужого й неприємного, навіть огидного, чоловіка. І було соромно самої себе, що так необачно віддалася йому...

За кілька хвилин до наради вони випадково здибались у вузькому коридорі. Інна, несподівано для себе, опустила очі й відступила вбік, даючи йому дорогу. Але Василь зупинився і порухом руки затримав її.

– Слухай, – сказав холодно й різко, – я хочу сказати, що які б ти штучки не викидала, я зустрічатися з тобою не буду. Це сталося лише один раз і більше ніколи не повториться. Із-за різних фіглі-міглі я не хочу сім'ю втрачати. Зрозуміла? І якщо у тебе є совість, то не дзвони мені більше й не переслідуй.

Василь крутнувся і зник за дверима свого кабінету, а Інну всю ніби хто лайном облив, по тілу поповзли мурахи, до

Отак, міркуючи, як допомогти подрузі, вони потихеньку дійшли додому. Затишне опівнічне подвір'я вихлюпнуло їм назустріч ніжний дух троянд і матіоли. Він поєднався з акордами ритмічної музики, які хвилями напливали від будинку культури, і Олег з Танею відчули непереборне бажання влитися у гурт танцюючих, злитися з музикою й піднятися на крилах нічної ейфорії аж до Чумацького Шляху.

– Підем? – запитально – стверджувально глянули один на одного.

– Давай швидше, – заспішила Таня. – Зараз перевдягнемось і ще встигнемо з півгодинки потанцювати.

Та на дискотеку вони не потрапили.

Аби не потривожити свою велику родину, до хати пробиралися тихцем. Але мама – страшенна любителька детективів – не спала. Напоравшись за день, вона примостилася під торшером у кріслі в передпокої з томиком Мариніної у руках і поринула у світ кримінальних таємниць. Побачивши дітей, на часинку відволіклася від книги.

– Таню, дзвонила Варвара Миколаївна, тебе питала.

– А що вона хотіла?

– Та я не знаю, – підняла на лоба окуляри Клавдія Степанівна. – Вона не сказала, але наче схвильована була чогось. Ти зателефонуй їй.

Отут уже й Таня захвилювалася. Згадала вчорашню розмову з Людою, її сьогоднішнє мовчання. Мало що там могло трапитися. Мо' з Романом посварилися. Сказала йому про навчання, а він став дибки. Ох, той Роман... Оце тобі й велике кохання. У них з Олежком такого ніколи не трапиться. Одруження – це ж дуже серйозно. Треба не лише кохати один одного, але й розуміти до найпотаємніших куточків душі.

Так розмірковуючи, Таня набрала номер Людиного домашнього телефона. Отримана звістка приголомшила її. Швиденько зателефонувала Валері, Любі Сайгачній – сусідці, у якої Люда іноді відсиджувалася, знімаючи напругу співмешкання із свекрухою... Вони, як і Левко Макуха, що «відтягувався» на

цього. А свекруха заявила, щоб забувала про музику. А Роман змовчав. Ти розумієш, що Люда у відчаї?

– Вибач, Танюшко, але як ти бачиш своє втручання у чуже життя?

– У чуже життя?! Олежку, хіба Людине життя для мене чуже?

– Заспокойся, будь ласка, – Олег уже жалкував за необачно сказані слова. – Я зовсім інше мав на увазі. Усе це якось треба обміркувати. Порадись, може, з її матір'ю...

– З отією відгодованою індичкою, що далі свого носа нічого не бачить? І не хоче бачити, що донька гине.

... Таня розійшлася не на жарт. Люда, її люба подруга, в такій скруті, а вона має чогось вичікувати, з кимось радитись та принижуватись: мовляв, почувте та зрозумійте, та допоможіть. Ні! Не буде цього! Вона завтра ж піде до Люди. Розпитає чи розмовляла вона з Романом, і що той сказав. Поговорить і з Варварою Миколаївною, бо серце підказує, що зволікати не можна.

– Знаєш, що мені в усій цій історії не подобається? – спитала Олега, трохи охоловши. – Завагітніла з першого разу... Скажи: з ким тепер таке трапляється? Навіть малолітки навчилися оберігатись. А тут... Ну, нехай уже вона, а Роман же тоді дорослим був, він же на чотири роки старший від нас. Чим думав? Тепер він закінчив університет, живе у столиці, працює, а в Люди он як усе перекутилось.

– Повір, Таню, рано ще панікувати. Підросте Лара, і в Люди все зміниться на краще. Але підтримати її необхідно. Якась вона зовсім беззахисна. Таких людей, хто це розуміє, мало, сама бачиш. Тому вона і мовчить, не ділиться ні з ким.

– Олежку, давай завтра зранку підемо до неї. Поговоримо, розрадімо і щось та й придумаємо.

– Авжеж підемо. Я вже навіть скучив за нею. Ви то частіше бачитесь.

– Та де там частіше. Забіжу на годинку, так вона й того боїться – все поглядає на Варвару Миколаївну.

горла підступили ридання. Мерщій кинулась до туалету, довго приводила себе до ладу, навіть на нараду запізнилася. Там, слухаючи колег, взяла себе в руки і трохи заспокоїлась, хоча говорити не мала сили. Поглянула на Ковалю і охнула подумки: невже вона могла кохати отаке мурло?! З неживими очима, з яких так і прозирала зверхність та зневага до всіх, із байдужим обличчям, на якому не жило жодне почуття, з нахабними, та ні – смішними вусиками, що нависали над різкою підковою губ... Чи вона була здуріла?! Нестерпно захотілося до Сергія, притулитись щокую до його грудей, почувти його лагідний шепіт: «Іннчко, зайчику мій, котенятко...» Чому раніше ці слова здавалися їй несправжніми, вульгарними, чому не відчувала в них щирого почуття? Ой, швидше б закінчувалась ця нарада, вона відразу ж знайде Сергія і скаже, що згодна піти за нього. І не зрадить більше ніколи...

– Ще на вокзалі Очеретний кілька разів дзвонив на мобільний Калиновській, але вона не відповідала, – струмочком дзюрчав голос Наді Семенюк. – Стурбований цим, він попросив Демчука підвезти його додому. Коротше, виїхали вони з вокзалу близько першої ночі. Демчук висадив його біля двору та й поїхав собі з Гайдуком та Полянською, а Очеретному нестерпно приспичило до туалету – далось взнаки випите пиво. Туалет у них за сараєм стоїть, між яблунями, освітлення там немає. А що Роман дуже поспішав та, мабуть, і в голові трохи макітрилось, то з усього розгону й “поцілував” яблуню. Ось звідки розбиті губи й подряпини на обличчі. Звісно, що з дому він вночі вже нікуди не пішов. Ще кілька разів телефонував Калиновській, але її мобільний так і не відповів, а стаціонарного телефона у Калиновських немає.

– Зрозуміло, Очеретного відпускаєм, – підсумував Коваль.

Інна відчула несподіване тепло на серці і подумала, що нехай вони всі як собі хочуть, а вона обов'язково вибачиться перед хлопцем. Зітхнула вже легко й вільно, як людина, що збулася багаторічного важкого тягара...

– Цю версію закрили. Працюємо далі. До речі, до нас збирається підполковник Косач з обласного управління, на буксир брати... – Коваль обвів колег уважним поглядом і зупинився на Гаркуші. – То є що-небудь нове по місцю події?

– На жаль, нічого знайти не вдалось, Людин телефон теж, – зітхнув Андрій. – Знайшов два сліди придатні до ідентифікації. Безперечно чоловічі, адідасівські кросівки, сорок другий розмір. Брав із собою Рекса. Той знову покрутився на обочині дороги й повернувся до верби. Та, знаєте, він щось чує. Довго нюхав, потім кілька разів пройшов метрів із десять берегом. Але далі не йде, повертається.

– М-да, – запустив пальці в чуприну Коваль. – У мене дещо є, але... але... але... Ви знаєте, що нашою трасою руху вночі майже немає. Та я знайшов одного приватного підприємця-торгаша, який повертався з обласного центру з товаром, у нього мотор забарахлив, то зупинявся кілька разів лагодити його, тому й припізнався. За всю дорогу зустрів три-чотири легковики, але уваги на них не звернув. Так ось, коли додому залишалося п'ять кілометрів, мотор знову зачмихав, Кравченко – так його прізвище – зупинився і почав у ньому длубатись. Аж тут морок прорізали потужні прожектори, і повз нього на шаленій швидкості промчав «Мерседес». І чий ви думаєте?

Коваль витримав паузу, ніби справді очікував: вгадають чи ні, а потім видав:

– Нашого олігарха, Максима Кривця.

– Ну й що? Їхав собі кудись. Він же ніколи не обмежує швидкість. Господар життя, – презирливо скривився Андрій.

Кривця Гаркуша не любив давно, а минулої осені й зовсім зненавидів. Тоді, після другого туру голосування на виборах президента, у їхньому містечку перед будинком адміністрації встановили кілька наметів, а мітингували майже щодня. Андрій – палкий прихильник демократичних перетворень – теж ходив на мітинги. Зазвичай стояв осторонь і робив вигляд, що спостерігає за порядком, бо ж правоохоронці не мали права втручатись у політичні дебати. І майже завжди бачив на мітингах Кривця. Той,

Олег і Таня піднялися на насип і, обнявшись, поволі попрошкували асфальтівкою назустріч солов'їному витьохуванню, що чергами долітало з містечкових садів.

Вони переживали пору світлого пронизливого щастя. Того щастя, коли й темної ночі світить сонце, коли хочеться розділити своє велике й щедre серце на безліч іскристих частинок і обдарувати ними увесь світ.

Така пора буває у кожного в житті. Лише одним вона освітлює щодення упродовж довгих років, перетворюючи будні на свята, а інші ледь торкаються до неї і несамохіль відпускають у безмежжя, ніби тоненьку ниточку бабиного літа. А натомість залишається у серці щемкий ностальгічний спомин, який, як і ту сріблясту ниточку, не спіймати і не втримати. Таке життя: кожен прагне щастя, та не кожен годен подати йому правницю. Подати щиро й сміливо, і піти разом із ним, не боячись ні блискавки, ні грому. Це вдається одиницям. Тому-то люди й заздять щасливим. Найчастіше чорною заздрістю. Колись така заздрість впритул торкнеться Тані й Олега, але вони залишаться серед тих одиниць, хто ніколи не зраджує своє кохання.

А тепер, щасливі самі, вони міркували над тим, як допомогти подрузі.

– Розумієш, Олежку, вона зовсім задавлена, бо ніхто не бачить, що з нею діється. А вона мовчить та кориться всьому. Це жахливо. Вона просто загине як людина. Вона й зараз уже нагадує обпатрану курку. Я бачу тут вихід лише в розмові з Романом. Хай хоч сердиться, хоч ні, а я йому прямо скажу: поганий він чоловік, коли не помічає, як страждає Люда.

Як завжди Таня, обстоюючи свою думку, гарячкувала. Більш розважливий Олег радив не поспішати.

– Не хвилюйся, Таню. Я гадаю, що у них зараз просто важкий період. Підросте дитина й усе налагодиться. Буде ще й Люда навчатися.

– Ти, мабуть, не слухаєш мене, – дорікнула Таня. – Кажу ж тобі, що їй не можна без пісні, без сцени. Вона ніхто й ніщо без

вустам по черзі обоє очей. Ті поцілунки в очі доводили її до екстазу. Олег це знав і завжди тішив ними кохану.

– Ох, Олежку, то я згадала Валерку. Як він подумав на Ярославчика, що то наш. Ну чого насупився? У нас ще краший буде. А мо' й дівчинка.

– Авжеж, від тебе дочекаєшся, – вдав досаду Олег, бо й сам добре розумів, що не на часі їм, як каже Таня, розмножуватись.

– А я знаєш що думаю, Олежку. Ось, як облаштуємося, то відразу, одного за одним, як Інна, народжу тобі хлопчика й дівчинку.

– Фантазерка. Давай ще навчання закінчимо. А то вийде, як у Люди.

– Закінчимо. Скільки того навчання залишилося: тобі рік, мені два. Ой, а чого це Людка не дзвонить? Уже ж електричка на Київ давно пішла. Ану, давай наберу її... Не відповідає. Де її носить? Може, Лара вередує, ніяк спати не вкладе?

Духм'яний червневий вечір темною шаллю окутав розпечену за день землю. Підкрався до кущів верболозу й щось нерозбірливе прошепотів у верховітті, десь у лузі озвався піль-пільканням перепелів, невидимо прошелестів шинами автівки вгорі на шосе, на мить затих і вже здалека долинув протяжним сигналом електрички.

– Таню, ти чула? – звівся на лікті Олег. – Електричка йде, скоро дванадцята. Збираймося додому, а то мама знову буде потерпати – чи не потопилися ми бува. Пам'ятаєш, як торік, коли залишилися ночувати на лузі?

– Ого, і справді вже ніч заходить, – схопилася Таня. – А Люда так і не подзвонила. Зараз я ще раз сама наберу.

– А може, не треба. Там же дитина. Мабуть, сплять уже.

– Чомусь мені так тривожно, Олежку, треба щось робити з Людою, якось допомагати. Бо я її вчора побачила і аж злякалася. Зовсім нічого не залишилося від тієї Люди, якою вона була три роки тому. Уявляєш: жовта вся, очі ніби в столітньої баби. Видно, що й світ не милий.

нікого не боячись і не зважаючи на викрики: «Ганьба!», вилазив на поміст і напучував людей, що нам – українцям – необхідна тверда рука, а не демократія. Інакше, мовляв, пропадемо. Андрій мовчки слухав усі промови, та одного разу зірвався.

– Нового Сталіна чекаєте? – кинув прямо у вічі Кривцеві.

Той зіскочив з помосту, зневажливо примружився і пронизав Андрія водянистим холодним поглядом.

– Ти, міліціонере, краще за порядком наглядай і не стромляй свого носа в питання, у яких ні бе, ні ме не тямиш.

У Андрія від образи зайшлося серце, і він не знайшовся з відповіддю. Та з того часу, лише згадавши про Кривця, тіпався від люті.

Андрій знав, що половина Кривцевого бізнесу працює у тіні. Та й з того, який він офіційно афішує, податки платить мінімальні, бо розпорошив на маленькі підприємства, зареєструвавши на підставних осіб. І зараз Гаркуша палко бажав, аби Кривець, разом із славослів'ям на свою адресу: «ах, спонсор...», «ох, меценат...», «ой, людина великої душі...», зажив ще й слави гвалтівника. Звичайно, відкупиться, але хоч понервує добряче перед виборами, бо замірився аж на Верховну Раду, нахаба...

– Але це ще не все, – продовжив Василь. – Хвилин через три-чотири Кривець ще на більшій швидкості пролетів назад. Кравченко простояв на дорозі, як він каже, з півгодини. Потім поволі потарабанився додому. Жодної машини не зустрів і його ніхто не обганяв. У гараж заїхав після першої ночі.

– Оце ого-го-го, – протягнув Андрій, – за висновком експертизи десь між дванадцятою й першою ночі на Калиновську й напали.

– Про що ж я й кажу, – пожвавився Коваль.

– До речі, Василю, як там дівчина? – спитала Надя.

– Я зв'язувався з головним лікарем. З обласної лікарні повідомили, що її прооперували повторно, але до тями не приходять.

– Кому, кому, а матері горе, – зітхнула Надя.

– Ну, то справа лікарів – лікувати, а нам треба нападника

шукати. Бо, якщо Калиновська не опритомніє... Необхідно Кривця перевірити, але як до нього підступитись?

«Господи, який він примітивний», – подумалось Інні. Їй навіть смішно чомусь стало. Як добре, що вчасно його розгледіла...

На столі зателенькав дзвоник, Коваль, досадливо скривившись, узяв трубку:

– Я ... так... так... іду.

Він поклав слухавку й здивовано стеноу плечима:

– Лагута кличе. У нього Кривець сидить...

Глава 4. Максим Кривець

Годиною раніше Максим Кривець допитувався у далекого співрозмовника:

– Що? Не приходить до тямі? . Але щось же треба робити... Чому ви нічого не робите? Може з Києва запросити лікарів? Зробили все необхідне... Чекати...

Максим важко зітхнув і відключив мобільний. Мав натуру діяльну й непосидючу і слово «чекати» просто не сприймав. Воно ним ніколи не володіло, і ось на тобі – треба чекати. Він уже втретє телефонує до обласної клініки і втретє чує це ненависне слово. Їм там усім байдуже... А він же їм передав немалу суму. Може, ще треба?

Різко підвівся, підійшов до вікна, притулився гарячим лобом до шибки. Все його дебеле чоловіче єство напружилось болучою струною і воляло лише про одне: «Люда мусить жити! Мусить!» Він покрутив головою і скреготнув зубами. Зараз у його почуттях до цієї безмежно дорогої дівчини не було нічого еротичного. У грудях, крильми закованого в клітку птаха, билось: «Видужай, видужай, Людочко, тільки видужай...». Знав, що зробить для неї все і не попросить взамін нічого. Зведе її на найпрестижніші сцени, доб'ється для неї найвищих звань і нагород, і ніхто ніколи ні про що не довідається.

Це був момент істини, коли душа прозріла й побачила саму себе без усього того лахміття, яке він начіпляв на неї за сорок

– Ні! Я так не згодна. Краще вже не треба тих грошей. Я ж трохи назбирала за зиму контрольними першокурсникам. Щось батьки додадуть.

– Як це – не треба? Ми з тобою другий рік мріємо про відпочинок у Криму. А ти кажеш – не треба. Танюшко, уявляеш, ми цілісінський серпень будемо разом, тільки удвох, на морі. Це ж чудово, що декан запропонував мені потренувати тих легкоатлетів. За якийсь місяць пристойну суму матиму. Ми так відпочинемо! А з батьків таким лобурьякам уже совісно тягнути.

– Ох, – притулилася щокою Таня до Олегових грудей, – тоді давай так: я буду їздити до тебе.

– Гаразд, ми ще подумаємо, як краще зробити. Але, погодься, дурницею було б відмовлятися від такого заробітку.

Таня розуміла, що Олег має рацію. Що ж, місяць швидко мине, а тоді вони поїдуть до омріяного Криму і будуть належати лише одне одному. У неї одразу ж покращився настрій. Охопила Олега за шию, заборюкалася, запишчала...

Він у неї молодця – не лише в області, а й у столиці призи бере з кросу. І в навчанні задніх не пасе. Декан уже натякав на аспірантуру: у її вайлуватого Олежки виявились неабиякі педагогічні здібності. Тож потроху тренером підробляє. Ось запросили до Житомира. А через два роки й вона закінчить університет і перебереться до Олега. З її спеціальністю програміста роботу завжди знайде. А там... На цій думці у Тані завжди завмирало серце. Уявляла пухкеньке біляве дівча, що, розкинувши рученята, біжить їй назустріч... Навіть собі не признавалася, що заздрить Людї: таку чудову крихітку має. Але вони – хоч як того Олег хоче – наразі не можуть собі дозволити народити дитину. Треба закінчити навчання і хоч якось облаштуватися, а років за три – чотири можна буде подумати й про розмноження. Таня голосно зареготала, згадавши вчорашнє Валерчине здивування.

– Щось смішненьке з'їла, кицюня? – чмокнув її якраз поміж брів Олег.

Таня аж замурчала від задоволення, підставляючи його

і посміхалася високим зорям, що їй собі у відповідь лагідно підморгували, благословляючи їхнє кохання.

Інна з Сергієм та малечєю ще засвітла подалися додому. Помітивши, що молодята не збираються разом з ними, а Таня до того ж і ковдру під кущик верболозу сховала, Сергій лукаво примружив очі:

– Бог на поміч вам...

– І вам нехай помагає, – задерикувато кинула у відповідь Таня, заглядаючи, як враз зчервоніло Олегові обличчя.

«Теж мені розумники, – подумала, – дорослих із себе удають. Спробували б пожити так, як ось ми з Олежком уже три роки живемо. А ще ж скільки попереду...»

Їхнє кохання, що розбрунилося незадовго до випускного вечора, нині буяло свіжим розкішним квітом. Ні спека, ні вітер, ні дощ не торкалися жорсткими поцілунками його ніжних пелюстків. Гаряча емоційна Таня і неквапливий стриманий Олег, здавалось би, ніяк не пасували одне одному. Але, мабуть, це був той самий випадок, коли люди кажуть: Бог парує. Жодного разу не посварилися вони всерйоз. Різка на слово Таня ніколи навіть голосу не підвищила на Олега. Траплялося іноді, що вони мали різні думки з якого-небудь приводу, але тоді хтось завжди казав: «Ти вважаєш, що так краще? А давай ще раз серйозно обміркуємо». І що найдивніше, у таких ситуаціях частіше поступалася Таня.

Ось і зараз, притулившись одне до одного, відчуваючи кожною часточкою єства щемну хвилю тихої ніжності, вони вирішували дуже важливу проблему.

– Олежку, – примхливо напириндила губи Таня. – Я не хочу відпускати тебе до Житомира. Я так скучила за тобою. Так хочеться побути удвох.

– А ми й будемо удвох. Я приїжджатиму щосуботи. Скільки тут їхати: дві години електричкою та півтори поїздом.

– Ти що?! А вставати о третій ночі? Ти ж захворієш.

– Нічогісінько зі мною не станеться, – притулився губами Олег до Тетянчиної скроні. – Я сильний.

років життя. І відчула, що вона ще жива, що може боліти (ох, лишень як боліти), що вміє бути щедрою й безкорисливою.

Максим Кривець ніколи не вважав себе ліриком. Він би широ посміявся з кожного, хто вказав би йому на це. Слова «кохання», «кохати», «кохатися» мали для нього, як і для всього їхнього кола грошовитих чоловіків, лише одне значення: насолоджуватися жіночим тілом.

Та зараз спрацювали якісь гени, заховані, певно, за сімома замками, і Максим уперше відчув, як він завинив перед Іриною. Саме перед Іриною – жінкою за розумом, силою характеру й почуттів рівною йому. Що розлучився з Катериною, не шкодував анітрохи. Їй і донькам він дає все необхідне, і навіть більше.

Дівчата мали енергійну батькову натуру й росли беручками до знань. Максим запланував для них навчання у престижному університеті в Англії. Мріяв про сина-спадкоємця, якому б передав усі свої знання і досвід, а згодом – і бізнес. Та ні з Катериною, а з нею він часом спав із жалощів, ні з Іриною щось не виходило.

Та що Катерина? Курка і є курка... А ось Ірина... Ну, на якого біса йому потрібні всі оті вертихвістки?!

Розвернувся й з усієї сили вгатив кулаком по столу. Майже тієї миті прочинились двері й до кабінету зазирнуло злякане личко секретарки.

– Чого тобі, Ліно? – підвів на неї каламутний погляд. – Йди, у мене все нормально.

Знову підійшов до вікна, втупився невидючим поглядом у барвисту клумбу перед офісом. Краще б він учора був знайшов Люду і забрав до себе в машину. Тоді б нічого не сталося... «Не сталося б? Ти впевнений, Максиме?» Авжеж, силою він від неї ніколи нічого не добивався б – хоч би й здох отам на місці.

Він часто вів такі розмови сам із собою. Особливо, коли доводилось прорахувати ділові угоди, фінансові оборудки.

Та зараз, десь у самому куточку грудей їжачком ворухнувся сумнів. Максим хотів його здавити в кулак, але якась гірка

посмішка на мить торкнулася його повних твердих губ, і той їжачок виріс до великих розмірів, заворочався, заштрикав колючками: «А може, й сталося б... а може, й сталося б...»

«Ой, яка ж ти паскуда, Максиме», – зітхнув. Згадав себе вчорашнього. Як мучився й згорав, коли Люда співала невимовно гарну пісню. Непідвладна сила зірвала його вслід за дівчиною, коли та покинула танцювати й почала пробиратися до виходу з будинку культури. Але тут звідусіль залунали вигуки: «Пішли на вулицю, виносьте інструменти». Зчинилась шттовханина і він загубив Люду.

Двічі обійшов навколо будинку культури, повернувся у фойє, заглянув до зали – її ніде не було.

Весь тремтячи, сів у машину, об'їхав усі поближні вулиці. Зрозумівши, що Люду не знайде, різко зупинився посеред дороги. Пульсуючі удари серця відлунювали в кожній клітинці тіла, примушували його здригатись, зводили судомою руки й ноги... Таке шаленство вимагало виходу. Зірвався з місця й погнав «Мерседес» до свого офісу, де в барі, серед різних напиктів, стояло кілька пляшок коньяку.

Пив він рідко і мало, п'яниць терпіти не міг, а щоб вижлуктити з горлечка майже всю пляшку... Та, дізнавшись про таке, він би й руки більше не подав тому чоловікові.

Коли в шлунку розлилося тепло й трохи відпустило, принаймні руки перестали тремтіти, уже в замкнотреній голові народився план: він поїде до будинку культури й там чекатиме на неї, хоч і до ранку. Захопивши із собою ще одну пляшку, вже поволі рушив до центру.

Припаркувався, вийшов з машини. Його відразу ж повело вбик, та зусиллям волі узяв себе в руки й попрошкував на бумкання якоїсь простенької мелодії. Голова була легкою і порожньою, а світ – веселим і добрим. Ледь ступив кілька кроків, як струнка фігурка стрімко вискочила із-за рогу будинку культури й за мить зіткнулася з ним груди в груди. На Максима війнуло дорогими парфумами, знайомими і збуджуючими. Женька!.. Схопив за

своєму ліжечку і все кликала маму. Мусила забирати внучку до своєї постелі, і вже там ледь приколосала дитину.

Вийшла в густий, аж липучий, вечірній морок, що з усіх сторін виляскував солов'їними руладами. Знесилено опустилася на східці веранди, охопила руками скроні. У голові стугоніло, обличчя палало жаром. Ні, треба таки дзвонити до Людиної матері. Встала й здригнулася від різкого дидиркання, що линуло з передпокою. Телефонувала Таня.

– Мені мама переказала про ваш дзвінок. Вибачте, що я так пізно. Ми з Олегом щойно з річки повернулися.

– Ой, Тетяночко, – заголосила Варвара Миколаївна. – Люди немає...

– Як немає? – сполошилася Таня.

– Не знаю, не знаю я... Мабуть, з Ромою посварились. Немає її ще з раннього вечора. Рома поїхав. Я Лару ледь приспала. Все маму звала.

– А до матері її ви дзвонили? Може, вона там?

– Ой ні. Ой, Танечко, що ж робити?

– Заспокойтесь. Я зараз...

Таня на кілька хвилин відключилась, а коли знову зателефонувала, її голос захрип від тривоги:

– Ви знаєте, її ніде немає. І ніхто не бачив. Я усіх обдзвонила... Тітка Марія каже, що бачилася з Людою учора ввечері. Я їй нічого не сказала... Сказала, що у вас телефон не відповідає, тому й дзвоню. Заспокойтесь, не плачте. Ми зараз з Олегом до вас під'їдемо.

Глава 4. Таня

Вечір квітнув для Тані й Олега яскравими зорями кохання. Достиглою сливою він упав їм до ніг, і молодята досхочу накуштувалися його соковитої свіжості. Тепла Олегова рука здавалася Тані м'якшою від подушки. Відпочивала на ній після бурхливих любовощів, тихенько перебирала Олегові пальці

З такою незрозумілою відмовкою, не попрощавшись ні з матір'ю, ні з донькою, Роман зник за хвірткою. А в груди Варвари Миколаївни вп'ялися тисячі колючок, заштрикали в серце. Що ж за лихо трапилось? Яка чорна кішка пробігла між дітьми? І Лара ніби щось недобре відчуває. Що ж його робити? І як дитину заспокоїти? Почала лагідно примовляти:

– Ларочка – сонечко, Ларочка – ластів'ятко, Ларочка курчаток на сідальце посадить. Курчаточка спати хочуть, Ларочка їм колискову заспіває.

Отак курчатами вдалося задурити дитині голову, і вона поволі заспокоїлась.

З поля потягло прохолодою, довгі тіні щупальцями виповзали із саду, химерними пасмугами заузорювали подвір'я. Теплими хвилями напливав леткий дух матіоли, немов запрошував у романтичну казку тихого літнього вечора. Лара гралася біля хвіртки в піску. Нарвала жменю квіток матіоли й висаджувала їх на свою грядку. Іншим разом Варвара Миколаївна нагримала б на неї, та зараз навіть уваги не звернула. У тривозі ненастанно сновигала подвір'ям, так і не зачепившись думкою за щось путнє. Та, коли на ще голубе, але вже підбите сутінковою синявою небо, раптово, ніби з морської хвилі, виринув блискучий ріжок молодика, сплеснула долонями й кинулася до хати. Спішно погортала телефонний довідник і, завмираючи серцем, набрала номер Березняків. Відгукнулась Клавдія Степанівна:

– Доброго вечора, Варваро Миколаївно, – пророкотала бадьоро й весело. – Таню? А Тані немає. Вони всі на річці. Та вже скоро мають бути. А ви що хотіли? Я перекажу Тані.

І тут щось переклинило Варвару Миколаївну, не дало поділитися із сторонньою людиною своєю бідою. А тому відповіла ухильно:

– Та нічого такого. Просто хотіла дещо запитати.

Бо як же його скажеш, що десь невістка зникла? А мо' вона у матері. А коли немає? Тривоги можна наробити хіба ж такої...

Знову заковезилась Лара. Не схотіла вечеряти, тупцювала у

руку, крутнувся й майже бігом поволік дівчину до машини. Вона не опиралась. І охоче дозволила робити із собою усе, що йому заманулось. І нічне узлісся, куди вони примчали за кілька хвилин, прокинулося від «охів» та «ахів» та так і не змогло більше заснути, споглядаючи, як, немов у лихоманці, труситься під розлогою березою великий сріблястий легковик...

З довгоногою красунею Женькою Максим зустрічається другий рік. Якось загледів, як, виляючи апетитними стегнами, йшла вулицею і запросив покататись. І був ошелешений її натиском та сексуальним досвідом. Відразу ж погодилась на все і віддалася йому із жагою дорослої жінки. Іноді Женьчина безсоромність аж шокувала його. У дівчатках, перш за все, цінував сором'язливу цнотливість і ніколи нічого не домагався силою, навіть поважав тих, хто відмовляв йому.

Але розігнати дурну кров Женька могла, як ніхто інший. І він охоче робив їй подарунки, а вчора, на хмільну голову, пообіцяв допомогти в навчанні. От халепа – доведеться тепер допомагати. Від своїх слів він ніколи не відмовляється.

Женька його так виснажила й спустошила, що забув і про Люду. А коли відвіз її додому, нудотною хвилиною накопилась огида та злість: щоб у такому віці бути такою розбещеною... Люто матюкаючись, відкоркував коньяк, закинув назад голову й довго kloкав кадиком. Потім трохи спочив, прихилившись до спинки сидіння, і різко рвонув машину з місця. Промчав вулицею до залізничного вокзалу, вилетів на шосе... кілометрів за двадцять круто розвернувся... Що було далі пам'ятає погано. Принаймні, де розбив фару не знає.

«Ох, і йолоп ти, Максиме, – болісно покрутив головою, – так не те що фари, а й голови можна позбутися».

З приймальні почулись якісь перемовини, потім трохи прочинилися двері.

– Максиме Тимофійовичу, тут до вас... – несміливо пробелькотіла Ліна, визирнувши із-за лутки кирпатим носиком.

– Хто ще там?

– Нічого не трапилося, мамо, – роздратовано вигукнув Роман. – не стій над душею!

У Варвари Миколаївни чомусь затрусилася нога. Тихою ходою, опустивши голову, побрела у двір, сіла на лавочку, безтямно втупилась у темно-зелене мереживо вишневого листя.

– Мамо, – гукнув Роман, швидкою ходою наближаючись із саду. – Ти не бачила – у Люди із собою був телефон?

– Не бачила... Ну скажи ж, Ромо, що діється? Де вона?

Та син нічого не відповів, збіг східцями вгору і зник у веранді. Варвара Миколаївна, вся у тривожному невіданні, подалася слідом.

У її спальні захлиналася слізьми Ларочка. Терла кулачками червоні оченята, дві прозорі цівочки витікали з носа, пливли до маленького, скривленого в образі на весь світ, ротика...

Варвара Миколаївна підхопила внучку на руки, втерла личко, та дівча не заспокоювалося, схлипувало і жалібно кликало:

– Ма-мо... ма-мо...ма...

– Прийде мама, мама зараз прийде. А ходімо кицю пошукаємо. Киця у нас хороша, – марно намагалася втішити дитину Варвара Миколаївна. – Та що це таке з тобою робиться, моя хороша? Ну досить, досить. Ох і мама ж у тебе. Покинула все й подалася бозна куди. Лозина плаче за твоєю мамою.

Кинуті спересердя слова викликали нову зливу сліз. Час від часу таке з Ларою траплялося. І тоді лише Люда могла забавити доньку. Зараз же вона надривалась якимось ревним, майже недитячим плачем.

Розгублена Варвара Миколаївна поспішила до дверей – може надворі дитя заспокоїться – і на порозі зіткнулася з Романом, вдягненим у дорожнє, із сумкою через плече...

– Мам, я на електричку. Як з'явиться Люда, відразу ж зателефонуй мені на мобільний. Добре?

– Як же ти, синку, їдеш? А Люда? Чим же ти її так образив, Ромо?

– А, мам, не хвилюйся. Перемелеться. Нічого страшного. Час їй уже дорослішати.

– А Рома, виходить, чужий? Може, і я чужа? – затремтіли у Варвари губи.

– Та йди ти... – спалахнула мати. – Придумала – до тебе. Хочеш мене в тюрму зачинити? Та я там у тебе за рік і зачахну.

Варвару це так зачепило за живе, що обізвала матір безсердечною і з півроку не показувалась у селі. Тож і запрошувати в няньки поїхала з великою пересторогою. Але мати на диво швидко погодилася. Лише запитала в Ганни:

– То як, Ганю, відпустиш мене до Варки правнучку глядіти?

– Авжеж, мамо, їдьте, треба ж допомогти, – закивала головою Ганна, поблажливо посміхаючись та змовницьки підморгуючи Варварі.

І треба ж такому трапитись: у понеділок мати мала їхати до них, а в неділю упала посеред двору без тями. Інсульт, сказали лікарі. Тепер Ганна морочиться з нею уже два роки. Та схоже на те, що міцний материн організм переборює таку хворобу – уже й по двору потроху пореається, і на город виходить.

Але, як кажуть, що Бог не дає, – то на краще. Ось і зараз усе владналося. Молодець у неї Рома. О, а де ж це він? Уже й вареники закипіли. І Люди немає... Мабуть-таки, посварились за щось. Та чого ж і чекати, коли бачаться вряди-годи. Але нічого, скоро все зміниться.

Пухкі бокаті вареники вмивалися сметаною у глибокому полумиску. Варвара Миколаївна помилувалася ними, ще й понюхала, задоволено посміхнулась і пішла шукати дітей.

У дворі ні Роми, ні Люди не було, у саду – також. Виглянула на город. Син стояв посеред грядки в борозні й набирав номер на мобільному телефоні. Приклав телефон до вуха, послушав і знову забігав пальцями по клавішах...

– Ромо, – підійшла ближче Варвара Миколаївна, – а де Люда? У мене вже вареники готові. Ідіть вечеряти.

– Мамо, прошу тебе – іди, іди в хату, – нетерпляче замахав руками Роман, знервовано терзаючи телефон.

– Та що ж трапилося, синку?

– Дівчина, випускниця...

– Яка ще в біса випускниця?! Що їй тут треба? – розізлився Максим, бо вже й справді знахабніли – відвалив їм чималу суму на випускний, а вони знову лізуть...

Але та дівчина не була б сама собою, коли б, зачувши його слова, так просто відступилась. Двері широко розчинилися і її дебела постать вигулькнула із-за миршавої секретарки.

– Максиме Тимофійовичу, – благально і, разом з тим, рішуче підступила до Кривця, – лише ви зможете допомогти. Дуже прошу вас, вислухайте...

Максим упізнав активістку однієї з шкіл міста Таню Березняк. Він поважав її. Не один раз спілкувався з нею у різних спонсорських питаннях і зробив висновок, що, на відміну від багатьох своїх ровесниць, це напрочуд розумна й серйозна дівчина. Тож, остудив своє роздратування і показав на крісло:

– Сідай і розповідай. Тільки коротко, у мене немає часу.

– Добре, – кивнула головою Таня. – Ви ж знаєте, що сталося з Людою Калиновською? Так ось – заарештували Романа Очеретного. Кажуть, що це він побив її. Бо вони друзять...

– Хто таке каже? – розмова про Люду відразу змінила Максимів настрій. – Чому?

– Ті, з міліції... А чому, я не знаю. Але стопроцентно знаю, що він не винен.

– Вибач, але я щось не розумію всього цього. Поясни краще, будь ласка.

Таня стиснула губи, помовчала і ніби кинулась з крутого берега в стрімку річку:

– Ну, Люда... Люда вагітна – так лікарі кажуть. А Роман її ударив... щоб аборт робила... чи я не знаю... Так міліція каже.

Таня вся взялася червоними плямами й опустила голову. Але й Максим відчув, як паленіють щоки і навіть шия. Он воно що...

– Але він не міг! Не міг! – раптом розпачливо скрикнула Таня. – Допоможіть, Максиме Тимофійовичу, благаю. Лише ви це зможете.

– Чому ти так упевнена, що він не винен? – спокійно й тихо запитав Максим, відчуючи тремтіння в усьому тілі: вагітна значить, а він її мав мало за неземну істоту, доторкнутися боявся. Відчув, як прозора кришталева ваза, витворена його уявою, розбилася на маленькі друзочки, які боляче вп'ялися в серце. Схилив голову на зчеплені руки.

– А ви змогли б зробити щось лихе людині, яку так кохали б? – вже у відчаї спитала Таня і навіщось додала. – Ромко ніс Люду з лісу на руках аж два кілометри, як вона підвернула ногу.

Дивно, але ці майже зневірені слова повернули Максима до реальності. Гострий біль у серці поволі стихав і його заповонив якийсь тихий щемний сум. За своєю втратою? О ні! Максим раптом зрозумів, що нічого не втратив, що він ще вчора увечері загостреним чуттям чоловіка вгадав у Люді жінку – тому й знавіснів так, тому й рвонувся так услід. І вже зараз тим же чоловічим чуттям – ще не розумом – осягнув всю неоціненність цієї жінки в його житті. Вона ніколи не буде належати йому, та лише вона, одна серед усіх, могла б пізнати його справжнього – палкого й ніжного, без крапельки брутальності й вульгарщини. Такого, яким він був понад двадцять років тому, коли, ховаючись від перехожих, простоював вечори за старим розлогим в'язом і не зводив очей з вікон однокласниці Тоні Бережної... Та зараз усе це нічого не важить, тільки б Люда одужала.

– Гаразд, – підвів на дівчину прояснілі очі. – Я постараюсь розібратися і, якщо це можливо, допоможу.

Коли Таня вийшла, кілька хвилин нерухомо посидів за столом, потім рішуче набрав номер телефона начальника міліції.

Отак і продівувала до двадцяти семи років, поки не зустріла Михайла. Його не цікавила її незайманість, а їй так уже впеклася самотність, що закрила очі на часті випивки жениха. Навіть вдячна йому була, що ніколи не питав про минуле. Звікувала з матюками та стусанами, а проводжаючи чоловіка в останню путь, розпачливо ридала, бо нічого кращого в житті не спізнала. Заміж більше ні пішла, хоч і кликали. Усю себе віддала Ромі, синочку. Міркувала: «Якщо рідний батько майже не помічав сина, то хіба любитиме його чужий чоловік?».

Пам'ятаючи материне виховання, Варвара пестила й вицілювала сина, аж поки не почав червоніти й ухилитися від її рук. Зате виріс настійливим, упевненим у собі. Матір неабияк тішили синові успіхи, його світла голова, вміння пристосовуватись у цьому запаморочливому, непередбачуваному світі. Та Рома уже дорослий: чоловік, батько. А їй так прагнулося розчинитися в любові і ніжності...

Оглядаючись на себе молоду, Варвара Миколаївна лише тяжко зітхала: сама винна в усьому, дурна була. Образа на матір хоч іноді й шкрябалася гострим кіхтиком у грудях, та поволі вщухала. Коли Люда народила Ларочку, почали думати: хто ж буде глядіти дитину? Отоді Рома й підказав:

– Давайте заберемо бабу Улю. Вона ще моторна. Так буде найкраще: і ти, мамо, працюватимеш спокійно, і Люда вчитиметься.

Мати жила у великій Ганниній родині. Повиняньчувала їй двох дочок і двох синів, правнуків у школу провела. У свої вісімдесят з ранку до вечора крутилася по господарству. На її плечах була корова, чималий город.

Ще раніше, як помер Михайло, Варвара запропонувала матері переїхати до них із Ромою.

– І що я там у тебе не бачила? – відрізала мати. – Тут вік звікувала, тут усе своє, тут онучатка.

– А хіба Рома не такий же онук? – образилася Варвара.

– Онук то онук. Та ці на очах зросли, ці свої.

притиснув. Нічого не підозрюючи, вона розгорнула зошит, щоб подивитись оцінку, й оторопіла. Там лежав клаптик паперу, списаний рукою вчителя: «Варю, чекатиму тебе сьогодні о дев'ятій вечора на лузі під трьома вербами».

Вона мало свідомість не втратила, коли пробиралася до тих верб... А потім він поїв її блаженством... «Ти найкраща», – шепотів раз по раз, обпалюючи вмилими поцілунками її незаймані уста. Варя відчула себе жар-птицею, яка досягла чарівної казкової країни з блакитним небом, смарагдовою травою і рожевими квітами. Країни, де завжди свято. Третью зустрічі він попросив Варю довести свою любов... І вона, стиснувши серце, поступилася, бо так боялася втратити його – коханого, єдиного... Скоро задощило і Петро Антонович, Петрик, Петрусь запропонував зустрітися у спортивному залі, де він після уроків тренувався на різних снарядах.

І треба ж такому трапитись: у поспіху вони забули замкнути двері. Вимогливий поцілунок забив Варі подих, Петрові руки пробралися під тоненький светр... І в цей час спалахнуло світло... Немов встрілені, відскочили вони один від одного. У дверях спортзалу стояв директор школи...

Віктор Олександрович був людиною мудрою, а тому ніхто ні про що не довідався. Село лише дуже здивувалося: чому це молодий фізик, попрацювавши лише два місяці, так спішно виїжджає? Мабуть, у місті роботу знайшов.

Трохи опам'яталася Варя аж після нового року. Кинулася виправляти трійки, яких нахапала у другій чверті майже з усіх предметів. Школу скінчила лише з кількома четвітками, до педінституту вступила того ж літа.

Навчалася добре, та й усе складалося добре в її житті. Крім одного: у душі надійно оселилася зневага до себе. Симпатичну чорняву студентку хлопці не обминали увагою, але вона з болем у серці відкидала залицяння навіть тих, хто їй подобався. Зустрічей задля розваги не прагнула, а серйозних взаємин панічно боялася: кому ж вона потрібна така, що ще школяркою втратила дівочу честь?..

РОЗДІЛ V. І знову день...

Глава 1. Справи особисті: прокурорські й міліцейські

Цей день прокинувся дзвінким щебетливим ранком, умився смарагдовими росами, заяснився сонячною посмішкою і покотився Богом даною дорогою. На тій дорозі йому довелося втрутитися у долю багатьох людей, навіть різко змінити її.

Напад на Люду Калиновську сколихнув усе містечко. Його мешканці, поспішаючи на роботу, віталися із знайомими й відразу ж питали:

– Ну, що там?.. Як дівчина?.. Нічого не чули?.. Не знаєте – ще не знайшли гвалтівника?..

Ранок у прокуратурі розпочався не з ділової наради, як зазвичай, а з лукавих посмішок та перешіптувань. Прокурор Михайло Степанович Лісняк поділився зі своїми підлеглими «великим секретом».

Учора він повертався з обласного центру, де підлікувався шлунок, і дорогою шофер Сергій Горовий, який забирав його прокуратурською «Нивою», теж під «великим секретом» розповів, що він за місяць одружиться з Інною Березняк. Тільки дуже просив нікому не казати про це до часу.

Михайло Степанович пообіцяв і чесно дотримувався своєї обіцянки аж до ранку, поки не прийшов на роботу. А тут його почало розпирати від новини, бажання поділитися радісною звісткою з колегами ставало непереборним.

Минуло лише кілька місяців, як особисте життя прокурора перестало бути епіцентром містечкових пліток. Зараз Михайло Степанович почувався дуже щасливим і бажав щастя усім закоханим.

У цьому містечку Лісняк мешкав усього рік, і цей рік круто змінив його долю. Раніше вони з дружиною жили в обласному центрі. Він працював у міській прокуратурі, Наталка – адвокатом. Мали трикімнатну квартиру, достаток в усьому... і могли тижнями не розмовляти одне з одним, не відчуваючи й потреби в тому.

Колись Михайло, навчаючись в університеті, повівся, як у пісні співається, на карі очі, чорні брови. Наталка його залицянь не відкинула, бо й сам був нівроку на вроду, до того ж спокійної доброї вдачі.

Побралися студентами. А коли Наталка завагітніла, навідріз відмовилася народжувати. Схлипувала вночі, уткнувшись йому в плече, і шепотіла одне й те ж:

– Навіщо воно нам? Ще вчитись, потім влаштовуватись треба – і на роботу, і з житлом. Невже ти хочеш, щоб я з двадцяти років засіла з пелюшками?

І він погодився на аборт, хоч серце, немов передчуваючи біду, щеміло. Та було йому тоді двадцять два, і швидко все забулося.

Тепер Наталка почала оберігатися так, що іноді йому й близькості не хотілось. Вони давно вже працювали й квартиру мали, але спочатку Наталка прагнула кар'єрного росту, а потім – пожити задля себе... А коли обом стукнуло по тридцятці, виявилось, що завагітніти вона не може.

Завзята за натурою, Наталка й тут розвинула бурхливу діяльність: лягла в лікарню на обстеження, потім поїхала до столичних гінекологів. Звідти повернулася похмурою й роздратованою. Він кілька днів мовчав, а потім обережно спитав:

– Що ж тобі лікарі сказали?

Наталка взялася червоними плямами, опустила додолу очі й процідила:

– Я здорова. Це ти винен.

Дванадцять років він прожив з тією виною, вважаючи, що то – результат давнього “купання” у крижаній річці, догоджаючи Наталці в усьому, вдячний, що не кидає його. Колись був запропонував їй це, та вона відрізала:

– Не мели дурниць.

Життя зосередилось на роботі, на побутовій суєті. Якось непомітно вони з Наталкою стали нецікавими одне одному. З роками в дружини зіпсувався характер, вона почала заглядати в чарку, і Михайло майже втратив будь – який потяг до неї.

мачуха – не рідна мати, значить. Яке ж я мала право нагримати чи покарати». «Мамо, – скрикнула Варвара, – а мене, виходить, можна було мучити? Невже ти мене не любила? Ти ж жодного разу мені доброго слова не сказала, не похвалила...». На що Улита відрізала: «Дурна та мати, що своє дитя хвалить. Нехай люди похвалять. Любити треба так, щоб діти того не знали. Бачиш, строго держала тебе, то й у люди вийшла, вчителькою стала. А мені гордість від того. Не доярка, як Ганна». «Ой, мамо, мамо, – заплакала Варвара, а подумки додала, – Ти ж мені цим усе життя скалічила».

Правду кажуть, що недолюблені, не обласкані змалку діти, шалено ганяються за любов'ю і ласкою все життя. Варвара спізнала це на собі. У десятому класі прийшов до них новий фізик. Нежонатий, хоч і мав двадцять шість років, бо після армії до педінституту вступав. Кремезний, русявий, сіроокий... Не дивно, що старшокласниці, як кажуть, попливли. Були серед них і такі, що записочками побачення призначали, перестривали Петра Антоновича у тихому, порослому споришем, завулку, де він квартирував у самотньої бабусі. Подейкували, що й він не цурався дівочого товариства. Та достеменно ніхто нічого не знав.

Варя не шукала ні зустрічей із фізиком, ні записок не писала, лише на уроках не зводила з нього шаленого палаючого погляду. Уявляла себе в його обіймах, чула його лагідний шепіт: «Варочко, сонечко моє...».

Звісно ж, він швидко спостеріг це і скористався захопленням недосвідченої дівчини. Та й звідки їй було знати, що кохання не завжди буває таким у житті, як про те пишуть у книгах. Почерпнути ж щось із життя, від подруг теж не мала можливості – мати жодного разу її навіть до клубу не відпустила. «Хочеш слави недоброї добути? – кричала. – Вчи краще уроки».

Завжди перевірені контрольні роботи роздавав хтось із учнів, а на тому уроці Петро Антонович сам пішов поміж рядами... Підійшов до Варвари, поклав зошит на парту, ще й долонею

згорьованому вдівцю. Хтозна, як воно було, та прожили тато з мамою відведені їм долею п'ятнадцять подружніх років душа в душу.

Відомо, яке то сільське життя: робота й робота, з ранку до вечора. Тож, коли народилася Варочка, її повністю залишили на догляд Гані та Іванку. А вони ще й самі невеликі – погратися хочеться, побігати. То й додумались прив'язувати малу в колисці... Прив'яжуть за ручку до бильця та й побігли. Одного разу Варочка борсалась-борсалась, шворка розв'язалася – а вона вже вставати почала – та й перекинулась через бильце колиски, та й полетіла сторч головою на підлогу. А подушка – на голову, а колиска – зверху. Так би й зупинився Вароччин вік, не досягши й року, та Бог послав до них за чимось сусідку, бабу Настю. Дівчинку відхаяли, але того вечора уперше в хаті лунав відчайдушний вереск із плачем. А зверху й несамовитий крик, що теж зривався на плач: «Я вам покажу гульки! Я вас навчу! Мало дитину не звели! Зарази малі! Мовчіть, бо порішу обох!» Важка широка ременяка знаходила Ганю й Іванка і під столом, і в запічці. Перелякана Улита ледве відтягла чоловіка від дітей.

А вони натомість зненавиділи малу і дошкуляли їй як могли. То в городі серед соняхів покинуть блукати півдня, то самі полуницями ласують, а їй язика показують. Усього було, поки не підросли. Не один раз, заховавшись у куточок, захлиналася Варочка від пекучих сліз образи. А найобразливіше ще й тепер давить серце те, що мати жодного разу не заступилася за неї. Тато заступався, і на руки брав, і цілував, і Варенятком називав, а мама – ні... Не звідала вона материнської ласки, а як помер тато (вона тоді у восьмий клас перейшла), мати й зовсім зашкарубла. Зі старшими ще так-сяк спілкувалася, а до Варі, бувало, за день і не озветься.

Кілька років тому, після смерті чоловіка, Варвара насмілилася і спитала: «Мамо, скажи хоч тепер: чому ти до мене так ставилась? До них: Ганнусю, Іванку... а до мене – Варко... Чому?». Материна відповідь приголомшила: «А бо ж вони сироти, а я їм

Це сталося восьмого березня. Вони у друзів відзначали жіноче свято, Наталка трохи перебрала і вдома почала чіплятися з пестощами. Та в нього чомусь так гірко було на душі, що відвернувся до стіни й заляк, бажаючи одного – щоб вона швидше заснула. Отоді Наталка й добила його, прохрипівши з ненавистю:

– Імпотент смердючий... Каліч безплідна...

Тоді у Михайла вперше прихватило шлунок – довелось навіть звертатися до лікаря. А трохи оговтавшись, пішов до начальства й попросив перевести його будь-куди на будь-яку посаду – тільки б подалі від Наталки.

Опинившись у невеликому містечку, весь віддався роботі. Тут він був на виду, тим більше, що – людина нова, тож невдовзі зателефонували з місцевої газети і запропонували дати інтерв'ю.

Так Михайло Степанович познайомився з Аллою Вікторівною. Вже через кілька хвилин він, останнім часом похмурий і замкнутий, весело сміявся і жартував, дивлячись у розумні щирі очі журналістки.

Що тут відіграло свою роль: його самотність і туга за жіночою ласкою чи це було кохання з першого погляду? Та з тієї зустрічі містечкового прокурора немов підмінили: майже в кожному випуску газети почали з'являтися його матеріали...

Він знав, що між ними нічого не може бути серйозного – вона молода, у неї чоловік і син-п'ятикласник, та вдяти із собою нічого не міг. Шукав будь-який привід, щоб хоч хвилинку побути біля неї, погрітись у теплі її великих очей, що дивилися в його душу відкрито й розуміюче.

Так тривало аж півроку, поки Алла не зробила перший крок. Завітала до нього в кабінет під кінець робочого дня, сіла навпроти, спрямувала йому прямо в зіниці жагучу хвилю з глибини своїх бездонних озер, і без будь-якої передмови, немов кидаючись у холодну воду, повідомила:

– Я вас кохаю, Михайле Степановичу. Знаю, що ви мене теж. Давайте щось вирішувати.

– Але ж у вас сім'я... – розгубився він. – Я ж старший на десять років...

– Сім'ї у мене давно немає, – зітхнула вона. – Ми з чоловіком – чужі люди. У нього стільки вже коханок перебуло, що й не злічити... А що до віку – то це пусте.

Аллине розлучення довго смакували містечкові кумасі, сплескували долонями й дивувались:

– Отакого чоловіка, директора спиртозаводу, покинула. Повісилася на прокурора, сучка... А в нього, кажуть, жінка у місті.

Додало кумасям поживи й Михайлове розлучення. Примчала Наталка та влаштувала їм з Аллою погром при свідках. Неабияку в'язку хмизу підкинув у вогнище скандалу і Аллин чоловік. Але закоханим відступати було нікуди. Знайшли квартиру та й зажили разом. Михайло відразу заприятнив із Юрасем – жвавим і розумним хлопчиком. Радів: тепер у нього є син...

А десь за місяць Алла прийшла з роботи втомлена, але зі щасливими сяючими очима. Притислась обличчям до його грудей, тихенько засміялася:

– Михайлику, ти кого хочеш – доньку чи сина?..

Його наче струмом ударило, затрусилась ноги: про що вона? Чи не досить їм Юрася?!

А вона підвела радісне обличчя і прошепотіла:

– Я сьогодні була у лікаря, уже майже місяць...

Гидке сіре багно розлилося в його душі. Як?! Цього не може бути, адже він... Виходить, обдурює його, свій гріх прикриває...

Алла помітила чоловіків стан і жалібно скривилась:

– Ти не хочеш?

Сяк-так узяв себе в руки, навіть на усмішку спромігся. А в серці гострим свердликом обертався відчай: як же тепер жити? Кому вірити?

Добре, що наступного дня поїхав в область у справах. І по дорозі, отупіло дивлячись на краєвиди, що мелькали за вікном

кімнати. На широкій тахті, склавши човником пухкі долоньки, солодко прицмокувала губенятами Ларочка. Варвара Миколаївна притулилася до одвірка й завмерла, не зводячи зворушеного погляду із внучки. Найбільше ж її тішило те, що Лара, мов дві краплі води, схожа на Рому. Таке ж густе чорне волосся, смагляве личко, темно-сині очі. «Спи, спи, квіточко моя, – ледь чутно прошепотіла. – Скоро ми будемо з тобою удвох...»

І таким принадним здалося їй оте майбутнє життя удвох із внучкою, що аж розчулена сльоза тихенько скотилася на щоку. Колись, дізнавшись, що Люда вагітна, вона навіть нагримала на сина: «І що ви собі думали? Куди вам те дитя? Самі ще діти, і вчитися треба». Та тепер не уявляла свого життя без Лари. А коли Роман сказав про свій намір забрати до Києва Люду, у неї від щастя зайшлося серце: скоро внучка буде належати лише їй...

То не був свідомий егоїзм чи якийсь інший недобрий намір. То був сплеск згорьованої від самотності душі. Сплеск надії на ніжну й чисту любов. На взаємну любов. І нікого не буде поруч: вони належатимуть лише одна одній. Аж доки Лара й до школи не піде. А може й тоді вдасться умовити дітей залишити внучку з нею. Натура діяльна, Варвара Миколаївна уже малювала у своїй уяві спокусливі картини того життя удвох...

Мабуть, вона так би не тішилася, коли б доля її інакше склалась. І як воно виходить, що хтось весь вік ласує солодким янтарним медом, а їй випало до дна випити велику чашу гіркою полинового напою? Хто в тому винен? Звісно ж, сама й винна. Дівоче невідання та безталання призвели до того.

Варварина мати Улита уже немолодою дівкою пішла заміж за вдівця, старшого від неї на десять років. Чому так сталося, мати ніколи не розповідала. Та пізніше Варвара зрозуміла, що, мабуть, їх таки любов звела, бо хіба ж можна було не полюбити її тата – лагідного, веселого, роботящого кароокого красеня. Не подивилась Улита, що діточок у нього двійко сиротами zostалися. А може, саме це й сколихнуло самотнє дівоче серце назустріч

налякала. Мабуть-таки, травма не минулася безслідно.

Роман нічого не відповів матері, лише досадливо махнув рукою і притьмом подався на подвір'я.

Варвара Миколаївна теплим поглядом провела сина: красень, розумник, її гордість і надія. У школі навчався відмінно, червоний диплом захистив, у двадцять чотири роки керівну посаду довірили. Не звідала вона жіночого щастя, зате доля щедро наділила материнським. І внучечка гарнюня підростає, і невісточку дав Бог хорошу.

Спочатку Варвара Миколаївна дуже потерпала від того, що Люда не назвала її мамою, та з часом заспокоїлась: нехай і так буде, якщо вже вона не може – навіщо силувати? Одна біда – слабенька дуже. Але горда. Щоб коли поплакалась чи звірилась у чому... Та й нелегко їй живеться. Отаку травму перенести, з Ромою вже три роки нарізно. Що там ті зустрічі – буває, що й по місяцю не бачаться. І Лара неспокійною росте. Дістається невістці. Іноді так хочеться підійти, обняти худенькі плечі, приголубити, заспокоїти. Та чомусь ніяк не наслідиться, весь час наштовхується на наполоханий погляд великих очей, які ніби благають про помилування.

Але ж як Люда Рому кохає, як світиться уся при ньому, як в'ється ластівочкою навколо нього! Таке кохання треба берегти. Треба, щоб діти разом були. Вона щойно уже все вирішила: відбуде відпустку й відразу ж понесе директору школи заяву на звільнення й оформиться на пенсію за вислугою років. Треба було б раніше так вчинити. І не буде вона віддавати Ларочку ні в який дитсадок. Догляне внучку, поки Рома і Люда як слід влаштуються у місті. То правильно син вирішив з Людою. Нехай цього ж року і вступає на навчання.

Так піднесено міркувала Варвара Миколаївна, в той час, як її руки швидко й вправно виробляли маленькі симпатичні вареники із сиром та полуницями – хотілося почастувати сина смачненьким та й на дорогу налаштувати. За стіною щось зашаруділо. Вона сполоснула руки і, скрадливо ступаючи, зазирнула до своєї

машини, несподівано прийняв рішення... Чому лише воно йому, йолопу, не прийшло в голову дванадцять років тому?!

Довго шукав потрібну лікарню і потрібну лабораторію, подолавши сором здав аналізи. А коли лаборантка вручила йому дрібно списаний папірець з результатами, покрутив його в руці і запитально підвів брови, відчуваючи, як у темну прірву обривається серце.

– Здоровий ви, – лукаво засміялася жінка, – абсолютно здоровий чоловік. Дай Боже молодому мати такі показники...

Від почутого в нього все попливло перед очима. Вдома мало не задушив в обіймах Аллу, кинувся цілувати Юрася...

І ось тепер, у свої сорок чотири, він уперше готувався стати батьком, уперше спізнав всю красу взаємин із коханою жінкою. Це відбилося на його характері – зроду доброзичливому й веселому, на взаєминах з людьми. Хотілося, щоб усі були щасливими, як вони з Аллою.

Михайло Степанович довго відтягував з початком наради, гмикав, совав на столі папери і врешті не стримався. Злодійкувато озираючись, прошмигнув до кабінета слідчого Ігоря Вареника і, тамуючи хитрувату посмішку, шепнув йому про молодят. А за кілька хвилин всі прокурорські збуджено забігали з кімнати в кімнату.

– Молодець Серьожка, – підвела ризику техпрацівниця тьотя Клава, – добився свого, а то б Інка так і засохла через того Коваля.

Інна й гадки не мала, що весь колектив давно знав про її почуття до Василя, часом незлобливо пліткував, а здебільшого співчував. Знали й про те, що в неї закоханий Сергій, знали про їхні поїздки до лісу – щоб щось та сховалось від пильного ока прокурорських...

Інна тихенько сиділа у своєму кабінеті. Вона ніяк не могла освоїтися з новим становищем нареченої, а ще – була вражена своєю рішучістю.

Коли позавчора Коваля викликав до себе прямо з оперативки

начальник міліції Лагута, всі нетерпляче чекали Василя. Стиха перемовлялися: здаватися прийшов олігарх чи що? Хвилини за десять Інна відчула, що їй більше несила тут сидіти. Добре, що розібралися з Очеретним – вона таки дуже потерпала від свого поспішного й необачного висновку, нав'язаного препаскудним настроєм і образою на всіх чоловіків. Тепер можна полегшено зітхнути. Усе інше – дрібниці. Не знайдуть вони нападника – може й таке бути –, то й біс із ним. Головне, щоб дівчину врятували.

– Вибачте, але мені терміново необхідно піти, – з цими словами Інна під здивованими поглядами колег зникла за дверима. І ще в коридорі набрала номер мобільного Сергія:

– Алло... Сергійку? Ти де? Я в міліції, під'їдь, будь ласка, забери мене. Тільки швидше, добре?

Потім був чудовий, просто казковий вечір. Інна купалася у Сергійових пестошах, відтавала серцем у його обіймах, дивилась у його блискучі карі очі й думала про те, що обов'язково покохає, по-справжньому покохає, цього симпатичного й доброго хлопця, з яким так гарно й затишно...

– Сергійку, – прошепотіла вона, – давай одружимося.

Сергій захопив її в оберемок і так притис до себе, що аж кістки затріщали. І далекими та непотрібними здалися Інні страждання за Василем.

У двері щось пошкрябало, вони трохи прочинилися і перед Інною з'явилося усміхнене обличчя Михайла Степановича.

– Можна?..

– Ой, заходьте, звичайно, – розгубилась Інна, бо хто ж це бачив таке, щоб начальник просив дозволу зайти до кабінету підлеглої.

– По-перше, вітаю і бажаю лише щастя, – простягнув руку прокурор.

– Сергій розбовкав? – спалахнула Інна.

– Не сердьтесь на нього, Інно Сергіївно. Це гарна, радісна новина для нас усіх. І всі ми радіємо за вас. Сергій чудовий хлопець.

кожним м'язом під перлистим потоком сріблястих крапель... У її замилюванні чоловіком було багато ніжності, багато пристрасті, та ще вона своєю всеосяжною душею сприймала його і як прекрасний витвір природи, як довершеність. У такі хвилини серце завмирало від захоплення і від гордоців: цей красень належить їй! Ось і зараз це почуття обізвалося в ній лоскітливою музикою. Люда тихенько скрадалася травною попід стіною сарая: нехай Ромко не бачить її, вона стане на розі і насолоджуватиметься. Він, звісно, заглядить її і попросить спину помити...

– Я ж тебе просив...

Ромин голос. З ким це він?

– Ліно, ти оцими своїми дурними дзвінками можеш такого наробити... Я скільки тобі казав – коли я вдома, не дзвони мені. Це ж добре, що я зараз у душі. Досить того, що вчора вхопила трубку. Ледве викрутився... Скучила... Я теж скучив. Але ж дурниць не роблю... Ну, гаразд, гаразд... Ні, увечері не зустрінемося. Я приїду опівночі, а вранці на роботу... Не турбуйся, встигнемо. Дід ще тиждень у своєму санаторії сидітиме... Кажу тобі – ні... Завтра увечері прийдеш і можеш залишатись аж до суботи... Витримаю, витримаю... Ха-ха-ха...

Глава 3. Варвара Миколаївна

– Мамо, ти Люду не бачила? Щось її ніде не видно. Нічого не сказала й кудись зникла.

– Ні. Вже з годину не бачила. Я думала ви удвох у душі хлюпаєтесь.

– Вона до мене не приходила.

– Як – то – не приходила? Вона ж услід за тобою вийшла в сад.

– У сад? – Романове обличчя раптом скривилося немов від зубного болю – Ох, ти ж...

– Щось трапилось у вас, синку? Посварилися? – стривожилась Варвара Миколаївна. – Якась вона дивна останнім часом. Дитину

– Дякую, Михайле Степановичу.

– А тепер розкажіть, будь ласка, про напад на дівчину. Що там у вас не клеїться?

Вислухавши Інну, Лісняк задумливо підпер кулаком підборіддя:

– Виходить, щось десь випустили з поля зору. Як я розумію, злочин скоєно спонтанно, повинні бути якісь докази. Мені здається, що ви недостатньо громадськість підключили. Але, як кажуть, ще не вечір. Коваль оперативник досвідчений...

Тут прокурор затнувся і ніяково поглянув на Інну. Він був людиною розуміючою й делікатною і знав, що кохання до Василя не могло не залишити шрамів на Інниному серці.

А в цей час Василева Оля болісно й важко народжувала сина – Богданка. Пологи були трошки передчасними – дався взнаки пережитий стрес. Оля мучилася цілу ніч. Вона геть охрипла від крику, на шмаття покусала собі губи. На якусь часинку страшний біль відступив і тоді невеликою часткою каламутної свідомості й усім своїм розпеченим серцем Оля відчула: якщо зараз же поруч не з'явиться Василь, вона ніколи не народить їхнього синочка, ніколи не побачить світу Богданко... Повернула голову в бік білих халатів, що в тремтячому мареві коливалися біля неї, й прошелестіла:

– Василя... Василя... швидше... – й зайшлася нелюдським криком.

Коли йому зателефонували, Василь був у себе в кабінеті. Спочатку не зрозумів: «Оля народжує? Як народжує? Їй же ще не час...». Потім щось клацнуло в голові: «Оля народжує! Нашого сина! Богданка! Мене кличе... простила...» Зірвався вихором і за хвилину за міліцейським «УАЗиком» закурила дорога.

А ще за кілька хвилин Василь, розколошканий і захеканий, увірвався у пологове відділення, заметався коридором. Аж раптом одні двері широко розчинилися і на порозі з'явилась літня акушерка: марлева маска теліпалася на шворці на одному вусі, з червоного обличчя струменями стікав піт.

– Що?! – розпачливо кинувся до неї Василь.

Втомлене обличчя жінки заяснилось щирою посмішкою:

– Син! Вітаю, Василю Дмитровичу.

– А мені можна до Олі? .

– Через кілька хвилин зайдете. Зараз їй зашивають розриви.

Від цих слів у Василя побігли по тілу мурашки, захлинулось серце: «Бідненька, Оленька, рідна моя...» Мабуть, всі його переживання відбилися на обличчі, бо акушерка раптом розсміялася весело й невимушено:

– Та заспокойтесь ви, усе добре, все чудово. У вас син, три п'ятсот, справжній козак. Ох, ці мені чоловіки, – похитала головою. – А коли б вам родити? Ну йдіть, ідіть до них. Та халат же вдягніть!

– О, татусь з'явився, – знімаючи гумового фартуха, засяяла золотими зубами лікарка Наталка Йосипівна. – Ви сюди не дивіться, будь ласка, тут нічого красивого не побачите. Милуйтеся дружиною. Героїня!

Василь підійшов до Олі, зазирнув у її втомлені щасливі очі й припав вустами до маленької холодної руки...

– Васильку, – прошепотіла Оля, – а Богданко на тебе схожий, чорнявий...

– А де він?

– Там, – показала Оля очима вглиб кімнати.

А там щось запищало, Василеві здалося, що то кошеня мале закавкало, і несподівано перед ним з'явився згорток, з якого виглядало червоне, зморщене, мов печене яблуко, личко.

– Тримай, татусю, – подала йому згорток акушерка.

Василеве обличчя розплилося у збентеженій посмішці, а руки чомусь затремтіли, вперше беручи сина...

Глава 2. Каштанова знахідка

Каштан провів до хвртки невисоку жінку в білому халаті, почекав поки машина «швидкої допомоги» від'їде від двору й побіг через сад до річки. Два дні собаці було погано, він нічого

буде добре. Ось він прокинеться, і я все скажу. Він зрозуміє. Та сама ж я й винна. Чому раніше не поговорила з ним? І Ларочку перелякала. Що на мене найшло?».

Люда, насолоджуючись близькістю, обережно захопила губами на грудях у Романа пучок м'якенького волосся. Він відразу ж заворушився.

– Вибач, я тебе розбудила, не дала відпочити, – винувато прошепотіла Люда.

– Та пусте, не спати ж я приїхав, – позіхнув Роман.

– Ромо, – у Люди шалено закалатало серце, – я тобі дзвонила учора ввечері, а відповіла якась жінка...

– Жінка? – смикнувся Роман. – А... та то Лінка. Звикла хапати чужі телефони.

– А що – Ліна часто у вас буває?

– Та ні. Може, раз на місяць. А вчора з якоїсь вечірки заїхала діда провідати.

– Як там пан професор поживає?

– Живе собі, – почав підводитись Роман. – Пенсія у нього добряча. Ні в чому собі не відмовляє. Та й за квартиру з мене дере.

– Коли б квартиру у Києві можна було винаняйти дешевше, ми б завжди разом були, – мрійливо зітхнула Люда.

– Отож, я так і хочу, а ти розрюмсалась. Уже час дорослішою ставати. Та гаразд, про це потім. Знаєш, може, б і ти коли приїхала до мене?

– Звичайно ж, приїду, навіть наступної суботи, – засвітилася радістю Люда. – Якщо Варвара Миколаївна відпустить.

– То й добре, бо я вже скоро на ходу засинатиму від цих поїздок. Ти відпочивай, а я піду освіжуся під душем.

Люда ще трошки полежала, умиротворена й заспокоєна, потім швиденько встала, одягла майку та шорти й сторожко, аби свекруха не вгледіла, вийшла на подвір'я. Ноги самі понесли до саду, де за сараєм ховалась саморобна кабінка літнього душу. Вона так любила спостерігати, як струнке Романове тіло виграє

піднімається з грудей до горла плач. Щоб не виказати себе, стислась у грудочку.

– Ау! М'яу! – заверещав Султан...

Лара всією ступнею придавила котові хвоста. Він, намагаючись вирватись, відчайдушно дряпав передніми лапами траву й утробно нявкав. Чаша Людиного терпіння переповнилася. Не тямлячи, що робить, зірвалася на ноги й з усієї сили смикнула малу до себе.

– Султану боляче, боляче! Ти розумієш чи ні?! – кричала кризь сльози, термосячи за плечі перелякану доньку.

– Ти що? Ану пусти дитину! Зараз же пусти! – свекруха вирвала Лару з невістчиних рук, притисла до себе маленьке тільце, що здригалось від ридань. – Людо, що це з тобою робиться? Заспокойся, заспокойся, моя малесенька. Ох, матінко моя, як із вами важко.

Люда якусь мить німотно постояла, потім різко крутнулася і бігцем кинулася до хати. Ускочила в свою кімнату, впала на ліжку й затрусилась усім тілом.

Десь грюкнули двері, протупотіли швидкі кроки. Дужі руки вхопили Люду, підняли з постелі. Безвільною птахою припала вона до Романових грудей. А він пестив її плечі, голову і шепотів у пухнасте волосся:

– Тихо, тихо, усе буде добре.

– Я не хочу... у фінансовий, – затихаючи, схлипнула Люда.

– Ми опісля про це поговоримо. Усе буде добре, моя Лісовичко.

Романові вуста враз затверділи, знайшли Людині просолені очі, розпухлі губи, опустилися нижче й жагуче припали до маленьких пругких груденят...

За якийсь час Роман розслаблено задрімав. Люда тихенько лежала в його обіймах, уткнувшись у густу чорну поросль, що кучерявилася в нього від самої шиї аж до низу живота. Вдихала найрідніший запах коханого, слухала його спокійне дихання і щасливо посміхалася: «Ведмедику мій... Він любить мене. Все

не їв, блював чимось білим і слизьким і не відходив від своєї хворої господині.

Лариса Гнатівна так перенервувала, знайшовши зранену Люду, що їй погіршало із серцем, і лікар призначив уколи, які й робила щодня медсестричка із «швидкої». Сьогодні їй уже покращало, і собака, нарешті, відчув себе здоровим, а тому згадав про невідкладну справу...

Вчителька, тим часом, гомоніла з Танею. Вона, як рідну доньку, любила Люду, пишалась нею і потерпала за її майбутнє, а тут таке сталося... Серце пекло розжареною скіпкою.

Таня Березняк щодня забігала до Лариси Гнатівни щось допомогти й приносила невітніші вісті: Люда не приходять до пам'яті, її стан важкий.

– Як то ж мати її бідна? – загорювала Лариса Гнатівна. – У чому лише її серденько тримається?

– Ой, і не кажіть, Ларисо Гнатівно, – зашморгала носом тонкослізка Таня, – я оце заходила до них додому. Думала, може, вона приїхала, але там пораяється дядько Микола. Знаєте, той, що в телекомі працює? Заболотний. Вони з Марією Петрівною зустрічаються, Люда казала.

– Хороший чоловік. Знаю і його, і дружину його покійну, – зітхнула Лариса Гнатівна. – Добре, що він зараз поруч з Марією Петрівною. Все ж легше їй, нещасній.

– Вони з Романом збираються зараз їхати до лікарні. Дядько Микола хоче хоч на одну ніч забрати додому Марію Петрівну, а Ромко посидить біля Люди.

– Як там він?

– Ой, Ларисо Гнатівно, сам на себе не схожий. Схуд, губи струпом взялися. Переживає він дуже, мовчить – і слова не витягнеш.

– Господи, Танечко, отаке наробилося, – втерла сльози Лариса Гнатівна. – Чи знайдуть того звіра, що Людочці заподіяв лихо. Ваша Інна нічого не казала?

– Каже, шукають...

– Ох-ох-ох, горе яке. Ти, Танечко, кинь, будь ласка, курям і

Каштану насип у миску супу. Я трошки полежу.

– Лежить, лежить, Ларисо Гнатівно, я все зроблю.

На подвір'ї строкаті кури налетіли на Таню всім табуном. Найспритніші підскакували, вириваючи дзьобами з рук торбинку із зерном.

Каштан до їжі не поспішав. Він щось термосив під верандою і глухо гарчав.

– Каштан, іди їсти, – позвала Таня, але собака не звернув на неї уваги.

Дівчина підійшла ближче, придивилась – чим це він так захопився. У Каштанових зубах щось зблиснуло.

– Ану, дай сюди, – нахилилась Таня.

Собака був слухняним, але зуби розтиснув знехотя. Таня здивовано підняла із землі широкий золотий ланцюжок... Каштан не зводив з нього очей і люто гавкав.

– Ти де це взяв? – скрикнула дівчина, роздивившись ланцюжок. Такий вона бачила лише в однієї людини, і то зовсім недавно – дев'ятого травня, на дискотеці... Його не сплутаєш ні з яким іншим – до масивної цепки приєднаний важкий чорний мальтійський хрест. Але як ця річ потрапила до Каштана? Це ж неможливо. А якщо... У Тані прискорено загупало серце: «О господи... Побіжу до Інки, – вирішила миттєво. – Вона знає, що робити».

Після обливання водою сестри замирилися того ж вечора: вони не вмiли довго сердитись одна на одну. До того ж, наступного дня Інна визнала, що помилялася, підозрюючи Романа, і отримала від Тані великодушне пробачення.

В ту хвилину, коли Таня відчинила двері кабінету помічника прокурора, а разом і своєї сестри, Інни Березняк, власник золотий цепки не отримав ніякого знаку про те, що клубок його долі почав швидко розплутуватись, стрімко наближаючи небажані зміни в так добре налаштованому житті. Він саме займався дуже важливою справою: страдницьки кривлячись, змащував смердючою маззю Вишневського ліве плече. Клятий собацюра увігнав свої ікла

– Та ні, нічого...

– Ой ці мені жіночі чвари. Не так ступив, не так подивився.

– Та я справді не знаю, Ромо, чому вона образилась.

– Мабуть, їй уваги не вистачає з мого боку. Знаєш що, давай відкладемо сьогодні річку. Тим більше, що мені з тобою треба серйозно поговорити.

– Про що? – стрепенулася Люда.

– Про нас. Підемо в сад, і я тобі розкажу, що надумав останнім часом. Та й мамі не завадить послухати. Її теж це стосується.

Люді стало досадно: вона так хотіла скупатися, побути з Ромою удвох. Та нехай уже й так. А то й справді свекруха, видно, образилась. Але ж, коли вони зможуть усамітнитись? Вона так прагне ласки... Та й про той дзвінок кортить запитати. Мабуть, то й справді дідова внучка вхопила мобільник. Худюща, довгонога, мов чапля, Ліна частенько навідувала діда – професора, коли Люда з Ларою жили там. Дивилася на Люду зверхньо й насмішкувато, на Лару гидливо, а з Романом підкреслено кокетувала. Та він не звертав на те уваги, поведився рівно й спокійно. Звичайно, то її голос учора був... Люда полегшено зітхнула: що лише собі нафантазувала, як мучилася згаряча.

Сад розкинув узорчасте мереживо тіней над притомленою від спеки травою. Під розлогою яблунею, де влаштувалася уся родина – навіть здоровенний попелястий кіт Султан прийшов, – дихалося вільно й легко.

Та коли Роман розповів про свої плани, на Люду ніби кам'яна брила накопилася. Це що ж виходить: вона має забути про музичну освіту і стати бухгалтеркою? Але ж це неможливо... Вона просто помре. Їй уже й зараз нічим дихати...

– Правильно, синку, вирішив, – задоволено озвалася свекруха.

– Поки є можливість, пробивайся в люди. Тато у нас молодець, правда, Ларочко? Звісно ж, і я допоможу вам. Лара, поки до школи йти, поживе у мене. Віддам її у дитсадок. А Люда нехай цього річ і вступає. Навіщо час втрачати?

Он як! Заскімлило серце: усе вирішили без неї, ні про що не спитали, не порадилися. Люда відчула, як пекучою хвилею

Мала заусміхалась, таємниче озирнулась навкруги і теж притулила пальчика до вуст.

– Чудо ти моє маленьке, мавпочка, – засміялась Люда. – Ходімо вже гам – гам. Тільки: т-с-с. Добре?

Та їхні забави все ж розбудили Романа. Розімлілий, з трошки припухлими очима, він вийшов їм назустріч, підхопив Лару, підкинув угору, і вона зайшлася радісним сміхом, заверещала від задоволення. І Люда знову відчула полегкість у грудях.

Погодувавши доньку, вона запитливо глянула на Романа:

– Ромо, а давай підемо на річку. Відпочинеш, а то ти геть стомленим виглядаєш.

– Гарзд, – позіхнув Роман. – Зараз піду вмиюся, а ти збирайся.

– Ну, що ви тут? – обережно переступила поріг Варвара Миколаївна. – О, ти так і не поспав, синку... Це, мабуть, Лара тата розбудила? Ай-ай-яй, бешкетниця.

Свекруха посварилася пальцем на Лару, та Людї здалося, що то вона її сварить за те, що не догледіла, не дала любому синочку виспатися...

– То сідай, сідай, Ромо, до полуниць. Дивись, які великі. А пахучі які.

– А ми їх на річку заберемо, мамо.

– Ромо, та куди в таку спеку на річку? Краще в саду, у холодочку. Гамак он прив'язаний. Полеж, подихай чистим повітрям.

– Та ні, мам, я хочу освіжитися, поплавати. Та й Люда розвіється.

– Ой, не жалієш ти себе, синку, – зітхнула Варвара Миколаївна. – Ідть уже, а тільки Лару я вам не дам. Нічого смажити дитину. А ти приїхав на півдня, то для матері й півгодини знайти не можеш...

Роман здивовано подививсь услід матері, яка, ображено підібравши губи, зникла у своїй кімнаті.

– Що у вас тут? Посварилися чи що? – повернувся до Людї.

по саму кістку. Місце укусів почервоніло й запалилось, при найменшому порухові рукою, плече прострілював різкий біль. Любитель екзотичного ланцюжка знаходився далеко від місця нічної події і вже давно забув би про неї, якби не оцей біль. З якою насолодою він провалив би череп тому псові...

А на місці події все ожило й закрутилося. Слідчо-оперативна група швидко знайшла місце, де Каштан ховав свій трофей. Незвичайний ланцюжок дали понюхати міліцейському Рексові, і він відразу ж кинувся до верби, під якою знайшли Людю. Потім вівчарка за кілька хвилин пройшла берегом річки і зупинилася над розритою ямкою. Сумнівів більше не було – річ належить нападникові. А його особу підтвердила не лише Таня Березняк, а й ще добрий десяток хлопців та дівчат, що дев'ятого травня були свідками того, як на дискотеці в одного з танцюючих великим павуком метлявся на шиї мальтійський хрест...

Звичайно ж, усі були задоволені, що так швидко вдалося самим розплутати справу – підполковник Косач, який лише годину тому прибув з обласного управління, так і не встиг включитися в роботу.

– Каштан у нас медаль заслужив, – жартували оперативники.

На що Інна резонно зауважила:

– Не Каштан, а Таня. Собака навпаки заховав речовий доказ. Та й потім, коли відкопав, якщо б Таня не звернула уваги на цепку, ще б довго ми топталися на місці. Та й зараз роботи вистачає. Треба все довести, сліди ідентифікувати.

Їй не заперечували, хоча знали – основне зроблено.

Особливо радісно було на душі у Василя. Усі його вітали з народженням сина, робили закиди щодо могорича... Та найбільше здивувала Інна. Вона дочекалася поки стихнуть збуджені голоси колег, підійшла до Коваля, коротко зиркнула на нього чужим поглядом і незвичайно тихо проказала:

– Вітаю. Нехай росте здоровим та щасливим.

Василь розгубився, хотів щось відповісти на побажання, але

Інна швидко відійшла й про щось заговорила з Надею Семенюк. Коваль ще не знав про зміни в її житті...

Глава 3. Андрій Гаркуша

Порожньо й холодно на душі було лише в Андрія Гаркуші. Третій день не знаходив собі місця.

Позавчора ввечері нарада у Ковалю закінчилася пізно. Після того, як Інна зникла за дверима, всі довго чекали Василя від Лагути, а коли він прийшов, то всіх ошелешив:

– Чи ви чули таке? Виявляється, Кривець поборник справедливості. Вимагає, щоб ми негайно відпустили Очеретного і шукали справжнього злочинця. Якщо знайдемо, обіцяє солідну винагороду.

– Може, таким чином від себе підозру відводить? – засумнівався Павло Ясенюк.

– Що він – на голову хворий, щоб дітей гвалтувати, – недобре глипнув на нього Василь. – Йому й без цього вистачає на кожному кроці...

«Чого це він раптом? – подумав Андрій. – Видно, Кривець чимось узяв його. Може, грошима?..»

Усім перехотілося щось говорити, про щось питати. Коваль чомусь продовжував злоститись, і розмовляти з ним було важко.

Те, що оперативно-розшукові дії не принесли результату, теж нікому не додавало настрою.

– Треба шукати, – закриваючи нараду, сказав Коваль. – Не може бути, щоб не залишилось ніяких слідів. Павле, ще раз обійди всі будинки, що прилягають до траси, побувай у всіх кафе, заглянь до ресторану. Може, десь хтось із крутих гуляв – своїх чи приїжджих. Очевидно, дівчину перехватили по дорозі до вокзалу. Я зараз організую оголошення по місцевому радіо, хай завтра зранку передадуть. Калиновська могла піти до вокзалу лише однією дорогою – вулицею Незалежності, може, хтось із тамтешніх мешканців щось чув чи щось бачив.

«Дивак... дивачка, – кажуть про таких, знизуючи плечима. – Чомусь не живе, як усі, а химерує...» Де вже їм відати, які глибини ховає така душа, як легко її поранити, а то і вбити (так гине весела вільна птаха, зачинена в клітку). Не відали того й ті, хто жив поруч з Людою. Вони б щиро здивувалися, дізнавшись про її муки, і так же щиро назвали б її дивачкою. Як то вона не така, як усі? Хіба таке може бути? То вона з жиру біситься, а мо' навіжена.

Як усі тонкі натури, Люда підсвідомо давно все це відчувала. Тому й Романові не могла відкритись, тому й страждала мовчки. А глибоко всередині тріпотіла пораненим крильцем пташка надії: ось-ось він усе зрозуміє, не може не зрозуміти, адже вона так його любить... І він її...

Понуро опустивши голову, вона перетирала тарілки й обережно, щоб не збудити Романа й Лару, ставляла їх до шафи.

– А-а-а! Ма-ма! – Лара, прокинувшись і побачивши, що поруч немає нікого, як зазвичай, завередувала.

Доньчин плач вивів Люду із лабіринту тривожних думок. Мерщій кинулася до малої.

– Ларочко, сонечко моє, – заворкотала, прилігши біля зарюмсаної дитини. – Годі, годі. Мама коло тебе, і тато наш приїхав. Скучив за Ларочкою.

І враз затнулася: Роман нічого не спитав про Лару, не заглянув до кімнати. Хоча він і раніше не сюсюкав з донькою, але ж, щоб отак зовсім не поцікавитись... Що з ним? Знову десь глибоко заворушилося оте вчорашнє, притлумлене та не забуте.

– Мама, – Лара жменькою згребла в Люди на грудях кофтину, вимогливо затерзала. – Гам – гам.

– Доню. Ти вже велика. Треба казати: хочу їсти. Ти ж умієш. Ану, повтори: хо-чу їсти.

– А-а, – захитала головою дівчинка. Розвеселилась, застрибала на ліжку. – Гам-гам, дай гам – гам...

– Ларо, тихенько, т-с-с, – притисла Люда до губів палець, змовницьки прижмуривши очі. – Тато спить.

сказала Варвара Миколаївна. – У вас Ларочка спить. Щось на неї сьогодні зранку насунувся сон. Чи не захворіла буває? Мо' вчора на городі біля мене перегрілася?

Люді здалося, що свекруха осудливо зиркнула на неї: мовляв, що ти за мати? Їй нестерпно закортіло притулитися до Роми, заховатися від усього світу в його міцних обіймах. Та він уже причинив двері матеріної кімнати.

– Людо, – озвалася свекруха. – Помий посуд, а я піду навибираю полуниць Ромі.

Варвара Миколаївна трохи помовчала, а потім додала, відводячи погляд:

– Та не тривож його, нехай відпочине. Бачила, який стомлений?

Люда вся спалахнула й стиснула губи: чому вони всі проти неї? Вона що – не має права підійти до свого чоловіка? Коли все це скінчиться?! Знову образа й біль здавили груди.

Коли б зараз хтось спитав Люду: що їй болить, на кого вона ображається, – вона, певно б, не змогла й відповісти. Та серцем відчувала – щось не так. І оте «не так» шкрябало й шкрябало в грудях, народжувало неспокій і страх перед кожним днем. А найстрашнішим було те, що вона нікому не могла розповісти про свій стан. Навіть Тані. Таня сильна, впевнена в собі. Все буде добре, – так вона каже. Але, що буде добре, коли всі налаштовані проти неї.

Люда ще не знала, що в її естві вгніжджується недобра хвороба, назва якій невроз... І що варто на його тліючі вуглини упасти іскрі, як спалахне шалена пожежа, здатна спопелити і її саму, і все навкруги.

Ніхто не знає, чому воно так ведеться у нашому світі, що люди здебільшого переймаються буденним, не помічаючи поруч стражденної душі, яка німотно гине в самоті. Ох, люди, люди! Рідні, близькі. Що для них важить талант, чисте відкрите серце? Непорочне серце, яке кохається у красі, яке не знає, що таке підлість, що таке зрада, яке любить віддано аж до самопожертви...

– А можливо, її хтось підвозив з тих, хто був на випускному? – висловила припущення Надя Семенюк.

– Ось ти і поспілкуйся ще раз з випускниками. Поспитай батьків, вчителів. Ну, все. Зберемося завтра, відразу після обіду. Щось буде нове, повідомляйте негайно.

Вони, мабуть, ще б довго билися над цією справою, коли б не Таня Березняк. Та те, що на дев'яносто дев'ять відсотків особа злочинця встановлена, сьогодні ніяк не радувало Андрія Гаркушу. Тоді, після наради, він довгенько піджидав Надю, яка неспішно порпалася в паперах. Із відділу вийшли разом, але Надя відразу ж пришвидшила ходу.

– Вибач, Андрію, мені ще треба по магазинах пройтись.

– То пішли, – запропонував він, радіючи, що довше побудуть удвох.

Надя зупинилась і опустила голову, а коли підвела на Андрія очі, його вразив той біль, що виразно проглядав у них. Вона заговорила швидко й рішуче, ковтаючи слова:

– Андрію, вибач, будь ласка, але нам треба розійтись. Тобто, я мала на увазі – по різних кабінетах...

– Це ж чому? Надю, що ти надумала?

– А тому... тому, що нічого між нами ніколи не буде. Гуляти від чоловіка я нізащо собі не дозволю, сиротити доньку теж не буду.

– Але, Надю, ми ж кохаємо одне одного. Невже ж через це можна переступити? Я просто не можу без тебе. Вночі – ти поруч, уранці на роботу збираюсь – і ти зі мною, з Антоніною розмовляю, а тебе бачу... Надю, що ти, дурненька, надумала? Адже можна так зустрітись, що ніхто нічого не запідозрить... Це правильно – нам треба сидіти в різних кабінетах, на роботі менше спілкуватись... Ти ж знаєш – я успадкував материну хату... Вона на окраїні, від самого лісу...

– Андрійку, ти, як дитина мала, – гірко посміхнулася Надя, дивлячись на нього змученим поглядом зрілої жінки. – Хочу – і все... Ніхто не знатиме... А совість, Андрію? Совість наша теж не знатиме? Як ти дивитимешся у вічі дружині? Як я сховаю свій

стан від чоловіка? Він же відразу відчує, що зі мною щось не так. Я сьогодні цілу ніч не спала... Вибач, я не можу...

– Надю, ти просто боїшся. Побачиш – усе буде добре. Чому ми повинні відмовлятися від нашого щастя? Подумай...

– А ти думав коли-небудь, у що вилетіться місяць чи рік такого щастя? Краденого, похапцем...

– То давай не красти. Я хоч сьогодні згоден розлучитися з Антоніною.

– Як у тебе все просто, – похитала головою Надя. – Я ніколи не залишу чоловіка... у нас дитина...

Він ошелешено мовчав. Думки розбіглися, немов з нори потривожені миші, й голова була порожньою. Лише щось запекло в грудях.

– Я піду, Андрію, – нарешті сказала Надя. – Пробач. І нехай ця розмова буде між нами останньою. Благаю тебе! Дуже просто все зламати...

Вона не договорила, повернулася і пішла через дорогу. Андрій дивився, як вона переходить вулицю й зникає за дверима гастроному. Безпорадний і жалюгідний, ображений до глибини душі.

– Твою мать! От життя... – вирвалося в нього, і літня жінка, проходячи мимо, осудливо похитала головою.

Ще недавно Андрія дивував поганий настрій Ковалю, а зараз сам був ладен покусати всіх. Учора ввечері, мало не вдарив Тоню за невинне зауваження, щоб перекусувати у капці...

Глава 4. Микола Заболотний

Таким уже видався той день – нестримними потоками гарячого сонця одним ніс радість, а іншим – печаль.

Зчорніло від печалі Маріїне серце, зчорніло лице – Люда третій день не приходила до тям. Третю добу Марія не спала, і на мить не відходила від доньки, не зводила з неї очей. Придивлялась: чи дише, чи не заворушиться, поки в самої в голові не замакітрилося так, що ледь не брязнула зі стільця на підлогу.

зелені нарвеш. Незабаром і Рома буде.

Ці слова вирвали Люду із заціпеніння. Рома приїжджає! Чого вона боїться?! Що за дурницю собі нафантазувала? Він же її чоловік. Мо' то професорова внучка взяла телефон. Вона іноді з'являється у діда. Можна ж усе з'ясувати. Ось як приїде, так відразу ж прямо й запитає в нього. Господи, ну й дурна ж, ну й дурна...

Відживлена надія взяла Люду на свої крила й понесла по двору, по городу. З пучком петрушки та кропу бігцем вискочила із саду й різко зупинилася: до двору заходив Роман. Чомусь знову затрусилася руки й ноги. Та Ромко уже вгледів її, посміхнувся тепло й лагідно, і Людина душа розквітла. Метнулася йому назустріч, підскочила, охопила руками шию, вдихнула найкращий у світі запах його тіла, його парфумів...

– Привіт, мала, – прошепотів Роман, піднімаючи її, легеньку, як пушинка, й міцно притискаючи до своїх грудей.

І Люда, немов до найцілющішого джерела, припала до його твердих вуст. Роман закружляв її навколо себе, з його плеча зірвалася шлейка чималої дорожньої сумки. Сумка кружляла разом з ними, раз по раз стукаючи то Романа, то Люду по ногах. У Люди перед очима пливли кучеряві вишні та сливи, приязно кивали зеленими дітками-плодами, а вона щасливо сміялась, збавляючись від свого тягара.

– Стомився? – віддано заглянула Романові в очі, коли, нарешті, він поставив її на землю.

– Та трохи є. Зараз щось перекушу й подрімаю годин зо дві.

– То ходімо, ходімо, – заокотіла радісно. – У нас уже все майже готове. Зараз салат зроблю, і годуватимемо тебе. М-м, там така смакота – і за вуха не відтягнеш.

Людою заволоділо якесь шаленство. Хотілося якнайшвидше залишитися з Романом наодинці. Та він, трохи перекусивши, сказав, що хоче перепочити й рушив до їхньої з Людою кімнати.

– Ромо, йди лягай у мене, – з любов'ю дивлячись на сина,

колисав, вона десь ніби пливла чи летіла над землею. А це вже стоїть над широкою річкою на високій кручі. Розкинула руки, і їй так легко, як буває лише тоді, коли співає. Але що це там сталося внизу?! Голуба вода враз почорніла, здбилася пінявою хвиль. На її гребені щось зблиснуло. Люда нахиляється, щоб краще роздивитися, брила землі під її ногами обривається, і вона летить у страшну чорну пащу. Але дивно-зовсім не відчуває страху. Лише серце ніби хтось стиснув у гарячій жмені. Воно щемить і тужить за чимось чи за кимось. Так воно тужило, коли похмурі дядьки кидали великими лопатами важку глинисту землю на татову могилу. І раптом чорна збурена річка, до якої вона так і не долетіла, стає тихою і гладенькою, міниться у променях сонця яскравими блискітками, а сама вона сидить на кормі невеличкого білого човника. Розмірено скриплять весла, дужі чоловічі руки то здіймають їх угору, то з тихим плюскотом опускають у воду. Люда милується цими засмаглими, порослими золотистими кучерявими волосинками, руками, веде по них поглядом... Блакитна футболка огортає широкі груди, відкриває міцну шию... Все її єство згорає від бажання підвести очі й подивитися: хто ж то? Разом з тим, вона чогось остерігається. Та, врешті, наважується. Різко піднімає голову і зустрічається з уважними сірими очима Максима Кривця...

– О, та ви ще качаетесь. Людо, підйом. Скільки можна спати? Я вже й набазарувалась. Давай готувати обід.

Від свекрушиного шепоту Люда здригнулась усім тілом, поволі підвелася і сіла на зім'ятому ліжку. Ще якусь мить її серце билось легко й вільно, та ось на нього наповзла важка сіра брила, повернула у біластий, випалений пустелею безнадії ранок.

Щоб не потривожити Ларочку, тихенько причинила двері кімнати й попрямувала до кухні. А там усе шкварчало й кипіло. Розчервоніла свекруха брязкала покришками каструль та сковорідок. Загледівши невістку, скомандувала:

– Людо, швиденько начисть картоплі. Зараз поставимо варити. Пюре зробимо до біфштексу. А потім побіжиш у город

Після обіду приїхали Микола й Роман. Микола поглянув на Марію, сплеснув руками:

– Марієчко, як же ти звелася... Їдьмо додому, хоч на одну ніч, хоч трошки відпочинеш, біля Люди побуде Роман.

– Ні, ні, не покину Людочку, – заголосила Марія. – Не треба тут ніякого Романа... Не хочу бачити тебе... Йди звідси... Занапастив мою донечку...

– Тітко Маріє, та що ви кажете? Я ж люблю Люду... – пополотнів Роман.

– Любиш?! Хіба так люблять?! Де ти взявся на нашу голову? Краще б Люда тебе ніколи не знала... Ой-ой-ой-ой... бідна моя голівонька, що ж мені робити? Донечко моя...

З нею уже вкотре за ці дні сталася істерика, і лікар розпорядився вколоти заспокійливе та снодійне разом.

– Зараз їй стане байдуже до всього, – сказав Миколі, – забирайте додому, нехай поспить годин десять в абсолютному спокої, бо інакше буде лихо. А потім умовте поїсти.

Задерев'янілу Марію Микола й Роман обережно звели східцями з другого поверху, посадили на задні сидіння «Москвича», і за хвилину вона провалилась у темну прірву. Микола підмостив їй під голову подушку, зручно вклав ноги і рушив додому.

Кілька разів зупинявся в дорозі наглянути: чи зручно їй, чи спокійно спить. Зі щемною ніжністю вдивлявся у дорогі риси: дурненька, як лишень вона боялась більш серйозних стосунків з ним, відштовхувала, втікала...

Того страшного дня Микола дізнався про лихо, яке скоїлося з Людою, аж під вечір: їздив у сусідній район до сестри, до Настуні.

Повертався назад своїм «Москвичем» небувало щасливим, піднесеним. Нарешті знайшов любу сестричку, з якою розлучила доля понад тридцять років тому...

Їхню матір у селі називали гулящою Віркою. Певно, вона й сама не знала від кого народила хлопчика й дівчинку. На диво, діти вижили, хоч з такою матір'ю це, здавалось, було неможливо.

Вірка вагітніла разів з п'ятнадцять від своїх «колег» по плящі. Найчастіше вагітності зривалися, кілька немовлят народила мертвими, а Миколці й Настуні пощастило побачити цей світ. Чи ж пощастило? Бо вижили вони завдяки бабусі Уляні.

Миколі й сьогодні пам'ятається затишна тепла хата, таємничі язика вогню у грубі і бабуся, що примостилася на низенькому ослінчику й підкидає у червону пашу сухі тріскучі дрова. Її лагідна мова поволі втихомирює дитячі серця. Щойно страшний лемент з матюками й прокльонами влаштувала мати у відповідь на несміливе прохання бабусі – більше сьогодні не пити й нікуди не йти.

Матюкнувшись востаннє, Вірка щосили грюкнула дверима, впустила в хату клубок колючого морозяного повітря і зникла в темряві.

– Зараз, зараз картопельки спечем, вечеряти будемо, – жебонить і досі в Миколиних вухах тремтячий бабусин голос. – Бог не залишить нас. Він добрий...

Вони з Настунею з обох боків попритулялися до бабуні, зачаровано дивляться на вогонь і не помічають сліз, що прозорими горошинами скрапують з її очей на жилаві вузлуваті руки.

За якийсь час, заколисані журливою піснею про кицю, що пішла по водицю та й упала у криницю, поснули на великому залізному ліжку. Бабуся Уляна прилягла поруч, поклала теплу долоню на худенькі дитячі тільця... та й пішла у вічність.

Братик із сестричкою прокинулись у холодній хаті, коло холодної бабусі. Їх, похриплих від крику, ледь вдалося Вірці, що повернулася вранці з гульок, відірвати від баби Уляни, яку вони, намагаючись розбудити, щосили термосили...

Вірка сяк-так, при допомозі сусідів, поховала матір, а тоді «загула» так, що й чортам у пеклі, мабуть, стало жарко. Якось три доби не приходила додому, а саме стояли тріскучі морози, діти – холодні й голодні – обоє злягли із запаленням легенів.

Микола й по сьогодні вдячний сусідці тітці Марині. Вона побігла в сільраду, сколотила депутатів:

– Я хотіла тебе спитати. Тут я дзвонила по мобільному до однієї знайомої, а відповів чоловічий голос. Вона ж каже, що не було ніякого дзвінка. Валер, скажи, будь ласка, можна по мобільному не на той номер потрапити?

– Як і зі стаціонарного, якщо не вірно набереш.

– Але я не набирала, я просто знайшла ім'я у довіднику і на «виклик» натиснула.

– У такому разі помилка виключена. Коли в пам'яті телефону зафіксовано номер, помилок не буває.

– Дякую...

– Та нема за що. Скажи своїй знайомій – нехай її кавалери трубок не хапають. Бо можна вляпатися по самі вуха. Ха-ха-ха...

Ха-ха-ха... Помилка виключена... Ха-ха-ха... Мамо! Мамочко! Де ти?

– Людо, йди вже снідати, – поклікала з кухні свекруха, а через хвилину стала у дверях, уважно оглянула невістку. – Я хочу на базар раненько пройти, м'яся свіженького для Роми купити. Лару я приколихала, то ти поснідай та наглядай за нею. Може, в аптеку зайти? Від голови щось узяти?

– Не треба, – прошелестіла Люда.

Варвара Миколаївна постояла трохи, потім стонула плечима:

– Як знаєш. Я пішла.

І одразу ж заплакала Лара. Люда взяла доньку до себе на ліжку. Мала стрибала, перекидала іграшки, билась подушкою, та Люда не ворушилась. Біла маска застигла на її обличчі, а з очей, ніби з бездонного джерела, струмували й струмували, стікали по щоках на шию, губилися у виїмці грудей, два солоні ручаї.

Сльози висмоктали останні сили з молодої жінки, і під припухлі повіки скрадливо заповзла дрімота. Якимось чином, мабуть, аби збавити Люду від душевних тортур, вона тихою кицею перебралася до Ларочки. Дівчинка облишила забаву, притулилася до мами й засопла носиком.

Тепла пелена обняла Людине єство. Хтось ніби лагідно її

сну, теж була суто прагматичною: треба якось умовити матір, аби у неї пожила Лара років зо три, поки до школи йти. Тоді у них з Людою усе буде «окей».

Прокинувся він, коли електричка загальмувала біля їхнього невеличкого вокзалу. Вийшов із вагона розміллий, сонний, і тут же вирішив: зараз прийде додому, збігає у душ і завалиться в ліжку аж до обіду.

Глава 2. Люда

Світанок ковзнув блідим Людиним обличчям, лезом різонув по склеплених повіках. Ранок, надходить новий день, та навіщо він їй? Вона нічого не хоче. Лише вмерти зараз, цієї ж хвилини, щоб не бути тут, у цьому жахливому світі, щоб більше не бачити й не чути нікого й нічого.

Ларин плач примусив відкрити очі, похапцем підвестися. Господи, Ларочка... Де ж вона? А-а, у свекрухи... Як же паморочиться у голові...

– Де тут наша мама? Прокинулась уже наша мама? – свекруха з Ларою на руках зайшла до кімнати, посадила дівчинку на ліжку. – Ось тобі й мама. Людо, що це з тобою? Чи не захворіла?

– Чомусь мені так недобре, – підвела Люда змучені очі.

– То полей, я сама впораюсь. Сьогодні ж неділя, роботи великої немає. Ходімо, Ларо, з бабусею. Нехай мама полежить, відпочине. Скоро й тато приїде.

Люда здригнулась, серце зателіпалося в горлі. Чому вона, дурна, учора не передзвонила йому, не вияснила нічого? Злякалася... І враз зблиснула шалена думка: а якщо то була помилка. Збій якийсь стався у зв'язку, якщо то не Ромин телефон? Гарячково заклацала клавішами. «Набрані номери. Рома...» Але ж могло щось там не спрацювати, і з'єднали не з ним... Чи не могло? Валера! Він знає! Та ще лише сьома година... Але ж і чекати більше несила.

– Привіт, – сонно обізвався Валера. – А чого тобі не спиться? Лара не дає?

– Людоньки, робімо щось! Діти ж пропадають...

Так вони й опинились у дитячому притулку, а там якась байдужа душа розпорядилася на свій розсуд: Миколу перевели до школи-інтернату, а Настуню віддали на удочеріння. Їй було три роки, а йому – п'ять... Кілька днів він, мов знавіснілий, бігав по всіх групах, шукав сестричку, ридав і бив ногами виховательок. Згодом зовні затих, але причасний біль гострою скалкою залишився в серці назавжди.

Микола зростав серйозним і розумним хлопцем. Після інтернату здобув професію електромеханіка. Відслуживши в армії, одружився із дзвінкоголосою чорнявкою – методисткою міського будинку культури. Меткою і водночас лагідною Наталею та блакитнооким мазунчиком Валеркою дорожив понад усе.

Та не судилося Наталі виростити сина. Важка хвороба нирок обірвала в розквіті її життя. До Миколи доходили жалісливі розмови сусідок:

– Дивись, як сумує за дружиною – аж почорнів увесь. І кожен день на кладовище квіти носить.

– Еге ж, еге ж. Отакий чоловік гарний, а так не поталанило. А за сином як дивиться – не всяка мати так зуміє.

– Ваша правда, сусідко. Треба йому дружину другу шукати, ой треба...

Миколу злостили всі оті бідкання та поради: хіба ж таку, як Наталя, зустрінеш? А іншої йому не треба. Їм і вдвох із сином добре.

Та після того, як провів Валерку до армії, засумував. Бажання відшукати сестру спалахнуло, немов багаття від тліючої іскри під поривом вітру. Кілька місяців листування та зустрічей – і Микола, нарешті, отримав жадану адресу. І виявилось, що Настуня живе в сусідньому районі, за сорок кілометрів від нього...

Повертався від сестри сповнений невимовною радістю. У неї життя теж склалося непогано. Працює на пошті, двох доньок має. Чоловік, щоправда, покинув, але вони тепер будуть разом завжди, як одна сім'я.

Мріяв дорогою, що в цю сім'ю незабаром увійде й Марійка – його пізніше ніжне кохання.

Кілька років після смерті Наталі він і не дивився на жінок. А то якось колега по роботі Люба Лавська й каже:

– Слухай, Миколо. Я тебе хочу познайомити із гарною жінкою, своєю однокласницею. Теж чоловіка поховала.

Він спочатку віднікувався, але Люба затигла його до себе додому. Запросила й однокласницю... Зазирнув Микола у сині Маріїні очі, почув її тиху співучу мову і всією душею потягнувся до неї.

Її горе відкинуло всі умовності. Дізнавшись, що сталося з Людою, Микола відразу ж помчав до обласної лікарні, де, розпачливо ридаючи, йому на груди впала Марія...

Глава 5. Злочинець

Сонце повисло над вечірнім пругом, коли Микола з Марією під'їжджали до свого містечка. Вже перед мостом через річку їх обігнав синій фургон з червоним написом: «Міліція».

У ньому везли Вадима Рибченка, Романового однокласника і брата Людиної подруги Жені...

Всю дорогу Вадим сидів зціпивши зуби, його мозок свердлила лише одна думка: «От дурень, ідіот справжнісінький... сам себе втопив. Якби гади менти не знайшли в машині Людкиного мобільника, нічого мені б не пришили. Плече розірване? Але чому саме там і саме тим собацюрою? Доведіть! Щоправда, ланцюжок... Ну, та дарма! Повигрібаю всі свої закапелки, добре старих потрушу... відмажусь!»

З дитячих літ Вадим засвоїв одне-єдине правило – все навколо, навіть увесь світ, існує задля того, щоб задовольнити його потреби. А росли ті потреби не в арифметичній, а в геометричній прогресії. Та й чи міг він зрости інакшим, коли зранку до вечора чув: гроші, машина, дублянка, золото... Купити-продати, вигадати-обдурити...

Уже в шість років поцупив батьків гаманець з усім його

«Повертайся додому. Гадаю, за рік-два я тут трохи розвернусь, тоді й будемо вирішувати».

Уже можна було б щось і зараз вирішувати, та нехай Люда ще з рік поживе у матері. Гроші на інше треба – на її навчання. То добре, що все так склалося, бо хто знає, як би вона сприйняла його пропозицію залишити університет. А так – він сьогодні ж скаже їй, щоб збирала документи та подавала у фінансовий на заочне. Він уже там завів знайомство на одній із кафедр. «На лапу» просять зовсім небагато: три тисячі. Доларів, звісно. Тож Люді не треба буде дуже й силкуватися з підготовкою до екзаменів. Звичайно, її навчання потягне на кругленьку суму, та він здолає.

А на той рік забере її у свою фірму. Аж шість нових філіалів по всій столиці відкриватиметься з нового року. Уже тепер шеф підшукує молодих енергійних менеджерів. Спочатку він Люді допоможе, а там і сама осягне роботу. Вона беручка.

А оті дитячі мрії про кар'єру артистки, про музику нехай забуває. Нині усе вирішують гроші – поживши в столиці, він це залізно засвоїв. І вони будуть мати гроші! Він уже й зараз щомісяця відкладає на власне житло. А коли працюватимуть удвох із Людою, то за якийсь час і придбають. Тепер кредит молодіжний можна вигідно взяти. Та й гарне авто теж хочеться. І вдягнутися пристойно треба. Люда ще почекає, походить у тому, що є, а йому вкрай необхідно придбати імпортований костюм, сорочки, взуття, мобільник сучасний. Адже останнім часом шеф іноді бере його на різні переговори. Мати абиякий вигляд не можна.

А ще треба припинити оці щотижневі поїздки. Хай би вже раз на місяць. А то і гроші летять, і роботи скільки б зробив за вихідні. Можна б до того підробітку, що має, вхопити ще десь зо дві півставки. Ні, хай собі Люда не химерує: «Скучила та скучила...» Він теж скучає, але не діти вже – треба й про майбутнє думати.

Остання Романова думка, перш ніж він знову пірнув у нірвану

РОЗДІЛ II. День другий

Глава 1. Роман

Добре, що є електричка, де під монотонний перестук коліс можна хоч трохи відіспатися після виснажливого тижня. Роман прихилився до вікна, на його повних яскравих губах застигла розслаблена посмішка, а під повіками блукав лагідний посланець Морфея. Час від часу він виринав із солодкого туману, кидав короткий погляд у вікно. За ним переливалися срібною росою смарагдові житні поля, обабіч залізничного полотна, мов цнотливі наречені, принишкли зарості жасміну. Спека ще дрімала за горизонтом, усе навкруг насолоджувалося короткою порою свіжості.

Правильно зробив, що виїхав восьмигодинною електричкою, хоч і поспати майже не вдалося. Властиво, сьогодні треба було б зовсім не їхати додому. Так Люда ж... Пообіцяв же їй, що приїде. Хоча за три роки його вже дістали ці поїздки по саме нікуди. Як вона не розуміє, що йому треба гроші заробляти? Якнайбільше грошей, інакше вони назавжди залишаться у їхньому Зачухинську.

Ось і сьогодні: поспав би до обіду, потім зайнявся б комп'ютерною програмою, яку замовила одна з новостворених фірмочок, що як гриби ростуть останнім часом у столиці. А це – бакси. І немалі. А їх же треба тисячі. Щоб винайняти пристойну окрему квартиру на трьох. Та ще й з дитиною. Хоча б двокімнатну. Пробували вже торік у його однокімнатній жити. Він ледь не збожеволів. Мала кричить, все розкидане, всюди на шворках розвішана мокра білизна... Жах! А тут ще й господар, дідок-професор, заявив: «Шукайте, шановний Романо, іншу квартиру. Я людина літня, мені спокій потрібен. Вибачайте, але я вас самого брав, а ви цілу сім'ю привезли». Спробували пошукати кімнату, і що вийшло? Ніде з малими дітьми не беруть, навіть розмовляти не хочуть. А одна розмальована фіфа таку ціну загилила за двометрову комірчину, що він відразу ж сказав Люді:

заробітком за місяць. Сховав хитро – у кабінку великого іграшкового «КАМАЗа». Мати й батько так лементували – мало очі не повидряпували одне одному, а він ходив круг них з незворушним лицем і пишався: «Бач, який я молодець...»

Сховок знайшла Клеопатра – молоденька кішечка, яка дуже любила гратися. Вона якось примудрилася витягти лапками з іграшки гаманець саме при батьку. Вадимів батько був дуже швидкий на розправу і за кілька хвилин ізсинив хлопця важкою ременякою. Що найдивніше, Вадим не кричав і не плакав, а підвивав якимось недитячим басом. Доля руденької пухнастої Клеопатри була вирішена. Увечері мати знайшла свою улюбленицю повішеною на батареї в туалеті...

У п'ятому класі Вадим зламав два пальці на правій руці першокласниці Жені за те, що взяла погратися годинника, подарованого йому батьками на день народження, і десь загубила.

Коли трохи підріс захопився дівчатами. То був нездоровий інтерес до інтимних стосунків. Підглядав за однокласницями в туалеті, хапав їх у коридорі й запускав руки під спідниці...

Та в десятому класі Вадима ніби підмінили: на уроках став уважним, дисципліну не порушував, дівчат не зачіпав. «Переріс», – полегшено зітхнули вчителі.

Але Вадим не переріс, він просто виріс. Виріс і зрозумів, що «світитися» немає ніякого сенсу – неприємності лише й підмочена репутація, як висловився подумки.

У тому ж десятому зійшовся з Романом та його друзями – хлопцями серйозними, які мріяли про навчання, гарну професію. Робив вигляд, що і йому цікаві їхні розмови й плани, хоча сам прагнув одного – грошей, якомога більше грошей. І то була не мрія, а ненаситна хвороблива жадоба. Щоб мати їх, варто було прикинутися таким, як усі.

Роман йому був потрібен для «створення позитивного іміджу» – так цинічно визначився Вадим. Дружба з відмінником, спортсменом, безперечним лідером класу, підносила його в очах і учнів, і вчителів. Усі давно забули про його дитячі та підліткові

вибрики і вважали за гарного товариського хлопця, хоч трохи й гоструватого на язик.

Атестат отримав посередній і ніскілечки тим не журився. Мати влаштувала його в обласному центрі в торговельно-економічний інститут, а разом і на роботу до оптової продуктової бази... Платили там пристойно, та заробіток Вадима не задовольняв. Він із місяць покрутився і знайшов на чому робити «навар».

Але ті кілька сотень, іноді тисяч, теж не влаштували його. І тут Вадимові поталанило. До нього довго придивлявся місцевий наркоділок, що заправляв цим вигідним бізнесом в одному з районів міста. Відзначив Вадимову жадобу до грошей, тверезий розум та хист до різних обладунків і рік тому запропонував співпрацю. Вадим влаштувався вечірнім барменом в одному з «крутих» кафе, і грошики попливли рікою – так звана «золота молодь» давно сиділа на наркотичних допінгах...

Тепер Вадим міг, не обмежуючи себе, витратитись на гулянки, на дівчат. Гарно вдягнувся, купив іномарку і почав думати про власну квартиру. Життя посміхалось, воно сміялося до Вадима на всі тридцять два зуби.

Єдине, що його гризло з недавнього часу – це Люда. Чому Романові, а не йому дісталася така дівчина? Вони часто бували в одній компанії, і Вадим уже не один раз подумки роздягав Люду і витворяв з її ніжним білим тілом усе, що хотів. Уявляв, як вона це робить з Романом, і стискав зуби: «Все одно будеш моєю...»

Того вечора Вадим поспішав до сестри на випускний. З обласного центру виїхав пізно – справи затримали... Дорогою настрої був чудовий, у кишені приємно хрумкотіла пака щойно зароблених грошей, ото ж планував відтягнутися на повну котушку, показати задрипаній провінційній малечі, хто є справжнім господарем життя. Траса була порожньою, і машину гнав, не обмежуючи швидкості. Далася взнаки й травка, якої трохи курнув перед дорогою. Іноді дозволяв собі покайфувати, самовпевнено вважаючи, що залежним ніколи не стане.

Під'їжджаючи до містечка, на хвилину затримався на переїзді

Мама правду каже: не береже вона чоловіка.

Але ще не пізно, Рома, певно, ще не спить. Ось зараз вона приїде додому, заведе велосипед до сараю і зателефонує йому, щоб не їхав завтра – нехай відпочиває. Горда з такого рішення, зі своєї самопожертви, Люда тихцем зайшла до хати. Свекруха сиділа у вітальні перед телевизором: відсутність особистого життя вона компенсувала серіалами. На хвильку полишивши споглядання на екрані двох сплетених в екстазі тіл, Варвара Миколаївна лагідно посміхнулася невістці:

– Ларочка сьогодні молодця. Спокійно так заснула. Я її у себе поклала. Іди вечеряй, я оладок напекла з полуницями.

– Спасибі, – кивнула Люда.

У своїй кімнаті прилягла на ліжку, швидко набрала Романів номер: серце закалатало в радісному передчутті – тепер у нього вже, мабуть, є час, і вона йому скаже найкращі, найласкавіші слова...

– Альо-у... – встрілив у вухо грайливий жіночий голос.

Люда з несподіванки стріпнулася усім тілом і нерозуміюче витріщилася на мобільний. «З'єднано Рома», – блакитно світилося на дисплеї...

– Говоріть. Вас слухають, – долітали ніби з космосу протяжні манірні слова.

Затремтівши з голови до ніг, натиснула клавішу відбою і безтямно втупилася у стіну. Що це? Хто це?!

Коли за годину Варвара Миколаївна зазирнула до кімнати, невістка, скрутившись бубликом, лежала на застеленому ліжку. Мабуть, утомилася за день, навіть не роздяглася й не повечеряла. Свекруха обережно причинила двері.

А з Людою коїлося щось страшне: якісь блискавки пролітали перед очима, щось тріщало, дзвеніло й билосся в голові, по тілу повзли колочі мурахи. І воно поволі дерев'яніло, як три роки тому: там, під вербою.

Ну й люді! Ніби вона в чомусь винна? Але хитрі, свого нізащо не упустили. Он Женька підчепила в Києві якогось крутого «татуса», на власному авто приїздить тепер до батьків. Пишається. І квартиру, кажуть, купив коханець.

Чому воно так у світі діється: одним усе й задарма, а хтось трудиться день і ніч, як її Ромко, а бодай невелику кімнату не може придбати?

Людина думка полинула до чоловіка. Як би гарно було мати свій закуток у Києві. Щоб ліжко та Ларине ліжечко, стіл та шафа – і нічого більше не треба. Хіба що – фортепіано ще... Вона б прикрасила їхню оселю українськими вишиванками й квітами. То був би їхній маленький рай на трьох.

І Люда так яскраво уявила собі літній вечір у затишній київській оселі, що аж очі примружила. І тут колесо велосипеда наскочило на якусь грудку, і вона мало не полетіла сторчма на асфальт. Скочила на землю, і враз дивне бажання оволоділо нею. Щось всередині ніби казало: не поспішай, помрій. І вона прихилила велосипед до стовпа й сіла на драбинчасту лавку під веселим червоним дашком автобусної зупинки. Тиха посмішка набігла на вуста, розгладила тоненьку зморщечку між бровами, освітила личко чарівним сяйвом жіночої мрії.

... Невеличка ошатна кухня квітне рожевими ящичками й скриньками, червоними в білу горошину каstrулями і каstrульками. На плиті шкварчить улюблена Ромина страва – ячня з помідорами. З кімнати долинає вереск і писк: Ларочка грається з кошеням. Вона нещодавно забрала доньку з дитсадка. По дорозі з музичного училища... І тепер вони нетерпляче чекають тата. Ось-ось солов'їною треллю озветься у передпокої дзвоник...

Повз автобусну зупинку, війнувши сизою хмарою задушливого диму, мов реактивний літак, прогуркотів старенький «Запорожець» і повернув Люду назад, на лавочку. Як би було добре, коли б збулося те, що вона наміряла, – зітхнула підводячись. І Рома не виснажував би себе щотижневими поїздками додому.

– до станції наближалася київська електричка. Пропустив поїзд і, не завертаючи додому, помчав до будинку культури.

Широка центральна вулиця Незалежності зблискувала у світлі ліхтарів темними вікнами. Перехожих не було, лише далеко попереду потужні фари висвітили самотню дівочу постать. Вадим зник не пропускати жодної дівчини і, придивляючись, знизив швидкість, а за якусь сотню метрів упізнав Люду...

Усе тіло миттєво обсіпало жаром, аж долоні спітніли: ось воно, настав його час...

Люда йому зраділа й охоче сіла до салону.

– Як гарно, Вадиме, що я тебе зустріла. Підвези, будь ласка, до вокзалу. А то вже електричка прийшла, а я спізнилась.

– Зустрічаєш когось? – косонув на неї Вадим.

– Так, Ромко приїжджає. Сьогодні здав останній екзамен.

Люда розшебеталася про літо, про канікули.

– А ти надовго додому? – раптом дівчині здалося дивним, що Вадим ніяк не реагує на її слова. – Ой, а куди ми їдемо?

– Зараз на площі розвернусь і поїдемо на вокзал, – буркнув Вадим, а сам подумав, що з машини її вже не випустить.

Недобре Люда запідозрила лише тоді, коли Вадим, поминувши кладовище, повернув не до залізничної станції, а на переїзд.

– Ти куди?! – скрикнула вона.

Та Вадим не вважав за потрібне щось говорити чи пояснювати – все це зайве. Хазяйським жестом поклав дівчині руку на коліно й стиснув з усієї сили. Дика хіть пронизала його...

– Ой, що ти робиш?! Ти здурів?! Я Ромкові розкажу... – в Людиному голосі зазвучали розпач і зневага водночас. – Ви ж друзі...

«Ха! Друзі... Дурепа набита», – промайнуло в збаламученій Вадимовій голові, він різким рухом забрався долонею у Людині трусика, відчув як дрож пройняла все тіло...

Люда засичала зляканим звірятком і забилася в куточок сидіння, до самих дверей, міцно стиснула коліна. Легковик вильнув на середину дороги, і Вадим гарячково вхопився

за кермо, спрямовуючи автомобіль на обочину: зараз він її вкоськає... але Люда якимось невловимим рухом повернулася, клацнула дверцятами й, мало не «заоравши» носом по асфальту, вискочила з машини.

І він би її вкоськав, там – під вербами, коли б не той проклятуший пес. Вадим ледве вирвався з його зубів, ускочив у машину й відразу рвонув назад, до обласного центру...

«Що вони мені шиють, гади? – злостився він, похмуро втупившись у підлогу міліцейського фургона. – Спроба згвалтування? Це ще хай доведуть. Нанесення тяжких тілесних ушкоджень?.. Які ушкодження? Ну вмазав він її, коли наздогнав під вербою. Так він би зроду не вдарив, якби вона не заїхала з усієї сили ногою йому в пах... От гади, менти смердючі... Але все одно відмажусь. Не дочекаються запроторити мене на нари».

Та ніхто зарані не знає своєї долі. Не знав її і Вадим. Не відав, що доведеться протистояти не «смердючим ментам», а самому олігарху Кривцю, і що всіх грошей – його й батьківських – не вистачить для перемоги в цьому поєдинку. І що, коли вже закінчуватиметься слідство, якимось чином вплинуть наркотики – і таки випаде йому «відтягуватися» на нарах «на всю котушку».

Глава 6. Чекання

А та, котру Вадим вважав винуватицею усіх своїх бід, була в цей час далеко. Люда третю добу не приходила до пам'яті після операції. Вона лежала на високому ліжку, оточена скляними й металевими тумбочками та ящиками. Від них тягнулися трубочки та дротики і гострими жалами впивалися в її тіло.

Поруч сидів Роман, тримав тоненьку Людину руку і не зводив очей з блілого личка, що якимось нереальним, ляльковим виглядало з-під білої шапки бинтів. Щоки позападали, губи посиніли, воскова тінь впала на повіки.

Давлючий клубок стискав хлопцеві горло: «Люда, Людочка...

Сестра в неї розумниця. Добра серцем, навіть романтична, але в той же час дуже прагматична, виважена й рішуча. Ось закінчила третій курс політеху і за всі три роки – жодної четвірки в матрикулі, підвищену стипендію отримує, збирається разом і вчитися, і працювати. А з Олегом у сестри буде все добре. Він на неї молитися годен.

– Що там, мій маленький? – знову заворкотіла до Ярославчика. – Рибки наловив... Ох ти ж, соловейку мій. Ой, люди! Вже сонечко он за ліс ховається. Таню, клич мужчин, будемо додому збиратись. Завтра ще прийдемо. Краса он яка.

– Зараз, – підвелася сестра. – Інко, ти лише поглянь, яку фортецю побудував Олег Миросю.

Вони гуртом підійшли майже до самої води, оточили піщану споруду, навперербій вихваляючи вдатних майстрів.

Трохи оддалік на піску лежала пара. Таня ковзнула по ній поглядом і стисла вуста: що то за свистулька Валерка підхопив? Якесь незрозуміле почуття ворухнулося у серці. Прислухалась до себе й здивовано стенула плечима: ревнощі? Та чи їй не все одно з ким він водиться? Але ж він кохає Люду...

Глава 6. Люда

Сірим туманом із-за дерев та будинків витікали ранні сутінки. Молочні плями ліхтарів на високих стовпах розсіювали сріблясті овалні німби, у яких невпинно водила хороводи вечірня мошкара.

Люда неспішно їхала додому широкою вулицею Незалежності. Ось і те кляте місце, де три роки тому її всадив у свою машину Вадим. Поминаючи його, не відчула звичної тривоги й зраділа: отже, минулося.

Сидить десь Вадим. А Женька з нею навіть не вітається. І мати її відвертає пику при зустрічах. А батько, отой навіжений дядько Іван, якось перепинив коло «Гастронома», поблід обличчям, пропік колючими їжаками очей і просичав: «Це тобі ще відгукнеться, наволоч мала!..» Мало не впала тоді.

хоче мене бачити. Покращало їй уже.

– Ти скажи, Інко, гад який, – звелася на лікті Таня. – Довести людину до інфаркту. Та його каструвати мало... Надечка теж добра гадючка. Любошів їм захотілося...

Інна усміхнено подивилася на сестру: молода зовсім, максималістка.

– Знаєш, Таню, судити інших легко, а у них не просто любові, а любов.

– Точно? – у Тані знову загорілися очі. – То чому ж вони гру в схованки затіяли? Коли любов, то розлучилися б обоє та й жили разом.

– Оцього я вже не знаю. Не все так просто. Може, з часом вони так і зробили б.

– Ага, зробили б, – пирхнула Таня. – Як почали вже брехати, то й брехали б. От знаєш, коли ми з Олежком одружилися, то відразу все обговорили. Щоб ніяких зрад. Тому й їздимо щотижня один до одного, а іноді й частіше. Але, якщо хтось закохається по-справжньому, то не критиметься і дня. А інший відразу ж відпускає. І залишаємось друзями.

Тут Інна вже не втрималася і дзвінко розреготалась, аж луна берегом покотилася.

– Дурна, – ображено скривилась Таня. – Не бачу нічого смішного. Ото ви всі так і живете перекручено, бо ходите крученими дорогами. А вже, як побралися, то й зовсім – ніби приватизували один одного.

– А як же інакше? Сім'я є сім'я. Відповідальність має бути. Ти ще багато що сприймаєш по-дитячому.

– По-дитячому?! – спалахнула Таня. – А що по-дорослому? Мучити іншого й самому мучитись? Та коли б, приміром, Олежка закохався у когось, я, може, й помирала б, а його відпустила б і щастя побажала б.

– Вибач, сестричко, – притихла Інна. – Але ж дійсно бувають такі обставини, коли – обов'язок, діти.

А сама подумала, що у Тані все, мабуть, так і буде, як сказала.

якими ж дітьми ми були з тобою. І таке жорстоке життя. Прости мене, прости, сонечко моє, моя найкраща у світі...» На смагляву щоку покотилася сльоза і Роман схилив голову до Людиної руки.

Досі він вважав себе сучасним, самодостатнім, пишався своїм навчанням і роботою, гадав, що чітко розпланував їхнє з Людою життя. Та, виявляється, – усе це нічого не варте. Романові вперше спало на думку, що своєю поведінкою, своїм бажанням вбити маленьку істоту – частинку себе в Людиному лоні – він вчинив тяжкий гріх перед Богом, тим самим наразивши кохану дівчину на смертельну небезпеку...

«Господи, – підвів угору очі, – прости мене. Прости мене, отче небесний! Я хотів зробити страшний гріх. Я буду щиро молитися, аби ти сприйняв моє каяття. Прости... тільки не забирай у мене Люду і нашу крихітку... Господи, почуй мене!...»

Роман не знав звідки в нього бралися ці слова, адже раніше не молився ніколи. Їх промовляли не вуста, вони самі рвалися з його зболеного серця, яке в ці страшні години зрозуміло, оголеним нервом відчуло одну з головних Божих заповідей: ніхто й ніколи не має права відбирати дане Творцем життя.

Роман посвітлілим поглядом обвів реанімаційну палату: «Чому я вирішив, що дитина зруйнує наші з Людою плани? Та ж і мама, й бабуся допомогли б. Хіба ж вони не виняють маля, поки Люда навчатиметься? Господи, ти вберіг мене від убивства своєї дитини. Дякую тобі. Допоможи лишень їм обом, благаю...»

Раптом Романа наче хтось смикнув за плече. Він рвучко повернувся до Люди й похолов: її обличчям промайнула якась тінь, і воно дивно змінилося. Під очима залягла густа синява, опустились кутики вуст...

– Лікарю! Лікарю, – кинувся він до дверей. – Швидше, вона помирає...

Літній лікар Ігор Андрійович, як здалося Романові, аж надто неспішно зайшов до палати, узяв Людину руку, підняв одне,

потім друге повіко й похитав головою.

– Що?! Що?! – здавлений хрип вирвався у Романа. – Та робить же що– небудь?

– Заспокойтесь, молодий чоловіче. Все, що треба, зроблено, – втомлено відказав лікар.

– Вона ... помирає?

– Ще ні.

– Як ще? Чому ще? – скрикнув Роман. – Що – немає ніякої надії?!

– Я, на жаль, не Бог, а зараз усе в його руках. Треба чекати, – Ігор Андрійович зітхнув, поправив якусь трубочку й рушив до дверей...

ні зачіску зробити. Усе кудись біжить. У дворі цілу ферму завела. У хаті все лизала та вилизувала. Хвалилася: «У мене з підлоги їсти можна». То і їж тепер, коли сама себе перетворила в домашню служницю, що й чоловікові обридла. Мо' й в інтимі відмовляла...

Але цей спалах у Інни швидко минув, і вона почала міркувати: коли ж краще провідати небораку?

– Андрію, а що їй можна їсти?

– Їсти? – він здивовано округлив очі. – А, їсти. Нічого не потрібно, Інно. У неї все є. Ти з нею поговори, заспокой.

Еге ж, заспокой. Але як заспокоїти людину, у котрої в серці відкрита рана? Халепа та й годі. А заспокоїти треба. За цими думками Інна пропустила якісь Андрієві слова й винувато повернулася до нього. А він, ухнюпившись обличчям у коліна, схвильовано бурмотів:

– Не можу я без неї... Поїхала, ніби навпіл мене розрізала... Мовчить, не озивається... І Тоню шкода, серце рветься, завинив я...

Он воно що! Там виходить справжнє, а вона засуджувала. Ох, життя – життя: які ж ми всі неуки в ньому.

З-під парасольки почулося спочатку тихеньке покректування, потім там завовтузились, запхинькали: маленький мужчина виспався і волів маминої уваги.

Іннине обличчя засяяло блаженною посмішкою, вона миттю стала на коліна й поповзла під парасольку.

– Прокинувся, маленький мій. Іди, йди до мами, – Інна зачмокала Ярославчика в щічки, в носика.

Андрій заздрісно зиркнув на ту ідилію, підвівся і повільно почвалав на насип.

– Я завтра до неї зайду, – кинула навздогін Інна.

– Чого він приїжджав? Що хотів? – гепнулась поруч у пісок захекана сестра, заблискала очима – мати встигла вже поділитися новиною, і Таню розбирала цікавість.

– Відсунься, – штовхнула її у плече Інна, – Ярославчика забрудниш. Приїжджав просити, щоб я до Тоні зайшла. Вона

– Чули? Ні, ви чули?! – з нездоровим блиском в очах перепитували одна одну жінки, ідучи з роботи. – Тоньку Гаркушиху інфаркт розбив. Накрила свого із шльондрою прямо в ліжку. І думаете з ким? З отією, що святенницю із себе вдавала. З Надькою Семенючкою... Як побачила свого козла на ній, так і впала додолу без тями...

Як те сталося, достеменно не знав ніхто. Звісно, що такі справи робляться без свідків. Як Тоня опинилася у старій свекрушиній хаті, що самотніла на окраїні містечка? Вистежила Андрія чи мо' заскочила малини нарвати, що покійна свекруха розвела видимо-невидимо по всьому саду? Сусіди бачили лише, як до двору під'їхала «швидка», як виносили Тоню на ношах, як метушився Андрій...

А язиката баба Маня, що жила поруч, із-за старої скоцюбленої груші зловтішно спостерігала, як городами босоніж втікала Надя. І як тільки «швидка» від'їхала від двору, побігла вулицею з новиною, яка за годину розлетілася містечком. Дехто із сусідів признався, що давненько запримітив ті побачення. Виявляється, про коханців потихеньку пліткували, та здебільшого незлобливо, бо мало чого буває у житті. Всі ми грішні...

Але така подія сколихнула людей, особливо жінок, завжди ласих до пікантних історій. І, як завжди, вдосталь почухавши язики, усю злість і зневагу (а може, й заздрощі) вони вихлюпнули на свою посестру. Надя сповна розплатилася за обох: і за себе, й за Андрія. Збита, як кажуть, на кислицю чоловіком, спакувала речі, забрала доньку та і з'їхала до батьків аж на Херсонщину.

Інна знову косонула на Андрія: сорочка мішком теліпається на плечах, на щоках залягли глибокі борозни.

– Я до тебе чого приїхав, Інно, – промовив він, опустивши голову. – Був у вас вдома, мати сказала, що ви на річці, то я – сюди. Тоня хотіла тебе бачити, просила, щоб зайшла...

Якось бунтівнича кулька тріснула в Інни всередині, вона аж підскочила: та що вони обоє від неї хочуть?! Цей ходить, канючить. Жалюгідний, аж дивитись гидко... А Тонька? Красива ж, молода ще жінка, а так опустилася. Ні тобі підфарбуватися,

РОЗДІЛ VI. І знову ранок

Сонце народжувалось із-за лісу рожевощоким і усміхненим. Його палаюче колесо викотилося на обрій, мерехтливими язиками торкнулося дримаючої трави та верхів'їв дерев. І відразу ж заусміхались йому назустріч поля і переліски, заросений луг і звивиста річечка. На її березі прокинулось і щедро вмилося першими променями невеличке містечко. Ожило й заклопоталось.

Із рваних клаптів туману, які розбігалися всюдубіч від яскравого саява, вискочила електричка. Вона теж встигла прокинутись, вмитися і весело поспішала до маленької станції. Її бадьоре татахкання вривалося у голосний пташиний щебет, будило обабіч колії густі зарослі шипшини, і вони, захоплені зненацька, здригалися й губили великі димчасті краплі у високу сизу траву.

Єдиний пасажир першого вагона дримав у куточку біля дверей, прихиливши чорнявого чуба до холодного вікна. На його смаглявих щоках, на опущених куточках вуст лежала втома. Воно й не дивно, адже лише вчора він захистив диплом – і не абияк, а з відзнакою. Потім, звичайно ж, замочували. Отож, коли нічний потяг рушив з Київського вокзалу, молодий чоловік відразу ж поринув у солодкий сон. Його голова іноді доволі боляче билася об вікно, але він жодного разу не прокинувся. Навіть, коли електричка зупинялась на станціях.

Збудив його сонячний промінь. Він грайливо полоскотав повіки, опустився на ніс... Чорнявий красень зморщився і чхнув, і відразу ж стурбовано поглянув у вікно. Та швидко заспокоївся, широко розкинув руки й поворушив плечима.

Пронизливий свисток сповістив про наближення станції. Молодик підвівся. Підхопив велику синю сумку й рушив до тамбура.

Електричка стишувала хід. Ось вона минула переїзд. справа замелькали хрести містечкового кладовища. Чоловік прикипів очима до вікна...

А потяг уже йшов високим насипом, поряд внизу блискучою стрічкою бігла асфальтівка, а ще нижче синьо парувала річечка. В її долині обнімалися гурти верб. Та вранішній пасажир не бачив цієї краси.

Він когось нетерпляче виглядав...

Вагон тихо підтягувався до вокзалу. На пероні, крім невеликої групи зустрічаючих, не було більше нікого. Безперечно, вони чекали саме цей потяг і саме цього пасажира. Зліва променисто посміхалася мініатюрна, зовсім юна білявка в блакитному джинсовому костюмі. Посередині, дбайливо прикритий білим мереживом, стояв рожевий дитячий візочок. А справа, очікувально настовбурчивши вуха, сидів великий довгомордий пес.

Молодик закинув шлейку сумки на плече й підступив до дверей.

а тоді вирішила, що лише ти мені щось скажеш, розрадиш. Ти розумна, добра. А так, кому не похвалися – в очі співчуватимуть, а за очі – посміються, – трохи помовчала, а потім ніби в прірву кинулась, зашепотіла швидко й переривчато. – Гуляє він... я не вірила... себе дурила... спати став окремо... каже: поперек болять... взяла сорочку... а з неї парфумами... французькими... аж паморочить... я ледь не зомліла...

– Тю, Тоню! – пирхнула Інна. – І ти із-за такої дурниці отак розтіпалася? Та мало чому в нього сорочка напахчена. Може, Люба, секретарка їхня, притулилась. Вона ж на всіх чоловіків чіпляється. І пахтить від неї так, що вчадіти можна. Заспокойся, дурненька.

– Я теж себе так умовляла... Ще й лаяла себе... Більше ж двадцяти років прожили... А вчора увечері прийшов з роботи – я у дворі поралась, зачинився у літньому душі й може з півгодини пирхав. Виходить і набирає номер на мобільному. А мене й не помітив, а я під яблунею, у полуниціях...

Тоня хвильку помовчала й хрипко зашепотіла далі:

– Набирає номер і каже: «Надійко, синичко моя, ти вже зібралася? Тоді я виїжджаю, люба». Сів у машину й здимів... Повернувся після опівночі... Ой, мамочко! Та що ж мені робити? Чи її, падлюку, душити, чи його, чи самій повіситись?..

Інна тоді неабияк налякалася, побігла по заспокійливі краплі. А саму теж затіпало: дякувати Богові, доля вберегла її від доли розлучниці. Але як же це Надя так? Мабуть, усе ота мана, що й її була накрила імлістим крилом.

Сяк-так трохи заспокоїла Тоню, напоїла гарячим чаєм, провела аж до самої домівки. Весь наступний день тільки й думала: що ж робити? Як допомогти? Поговорити з Андрієм? А що вона йому скаже? Давитиме на сумління? Так він і послати може. Це ж бідна Тоня, певно, щодня приношується до Андрієвих сорочок, згорає душею... Врешті, вирішила поговорити таки з Надею: у надії, що жіноче серце зрозуміє біду суперниці. Але запізнилась.

Два тижні тому, надвечір у п'ятницю, містечко струснула новина:

– Та вже години зо дві. – Інна помовчала, потім обережно покосувала на Андрія. – Як Тоня?

– Уже краще, сьогодні вставала, сиділа. Ходити ще лікар не дозволяє.

«Ти бережи її», – мало не злетіло в Інни з язика. Вона вже й повітря ротом хапнула, але враз міцно стулила губи. Що можна казати в цій дурній, навіть трагічній, ситуації?

Давно всі міліцейські й прокурорські помітили, що Андрій симпатизує Наді Семенюк. Хіба ж таке заховаш? Он про неї та Василя теж, виявляється, всі знали. Не все, звичайно, знали. Інна сподівалася, що свідків їхніх з Василем любощів на річці не було. Та хоч і не було, а мабуть же, плескали язиками казна-що.

А тут... Симпатія симпатією, але щоб таке сталося, ніхто й подумати не міг. І головне, що вона, Інна, нічому не змогла зарадити... Та й чим зарадити, коли таке діється? Прибігає з місяць тому увечері до Березняків Тоня, Андрієва дружина. Увійшла до хати якось боком, несміливо. Привіталась і стала коло порога.

– Проходь, Тоню, – запросила мати.

– Ні, тьотю Клаво, я до Інни. Мені б з Інною переговорити, – зиркнула з-під лоба, якось ніби злякано, спаленіла обличчям.

Інна здивовано стонула плечима, вийшла з гостею до веранди, всадовила на канапу. І лише тепер здивовано спостерегла, що в тієї дрібно тремтять руки.

– Що сталося, Тоню? – доторкнулася до плеча.

Та враз упала обличчям у долоні й затрусилася в безмовному плачу. Інна, зроду дуже жаліслива, схопила її, притисла до себе, погладила пухнасте каштанове волосся.

– Заспокойся, Тонечко. Розкажуй, я слухаю. Ну-ну, перестань, все буде добре, – затуркотіла лагідно.

Тоня підвела голову, витерла кулаками блискучі від сліз очі й зітхнула, як схлипнула.

– Інночко, я довго думала – з ким мені порадитись, до кого піти. І хоч ми з тобою не такі вже й близькі... та я цілу ніч не спала...

Частина II

РОЗДІЛ I. День перший

Глава 1. Люда

Сонце пражило немилосердно. Під його палючими поцілунками скукожилось навіть листя на деревах. Такої спеки не пам'ятали й літні люди. Вночі температура не опускалася нижче двадцяти градусів, а вдень сягала сорока. Ось і зараз: лише десята година ранку, а дихати вже нічим.

Схилившись над великою мискою, Люда ретельно полоскала білизну, викручувала її та клала в таку ж велику миску, що стояла поруч. Усе її тіло рясно омивав липкий піт, скрапував з обличчя великими прозорими намистинами на руки, падав у воду. Тут, під розлогими вишнями, ще якось можна було терпіти задуху, та наступний день неабияк лякав юну жінку: чи стачить сил переробити все, головне ж – Ларочка, а о дванадцятій приїде Роман...

Серце тьохнуло, підскочило аж до горла й затріпотіло там радісно та тривожно, немов наполоханий кинутим камінцем горобчик. Люда й сама не відала, яке почуття переважає. Скучила за Ромкою за тиждень страшенно. Здається, в цю ж мить полетіла б до нього пташкою, обвила б руками – крилами, притулила б голову до широких грудей, і весь тягар спав би з неї, як спливає весною стрімкими потічками тала вода до їхньої невеликої річечки. Та Ромко такий гарячий, а вона така хвора...

Уже другий день швидкі влучні молоточки забивають гострі гвіздки у скроні. Пігулка цитрамону, яку ковтнула ще о шостій ранку, увіткнулася пекучою колючкою в шлунок, але болю не зняла.

– А-а-а! Ма-ма!.. – розпачливо увірвалося у ранкову тишу з розчиненого вікна. Люда різко випросталася, в очах враз потемніло, й вона ледь встигла прихилитися до стовбура вишні.

Коли сіра пелена трохи розвіялась, мерщій подалася до хати.

Лара стояла в своєму ліжечку й щосили верещала. Загледівши маму, затупцяла ногами, простягла рученята. Люда підхопила доньку, притулила до себе. Запах маленького рідного тіла, м'якого, теплого зі сну волосся озвався у її естві лоскітливою ніжністю, навіть біль трохи вщух. Так чомусь завжди: варто взяти Лару на руки, як усе видається не таким і страшним.

– Дай-дай-дай! – уже весело затанцювала мала у Люди на колінах. Миттєво простягнула ручку й вихопила з маминого волосся велику блискучу шпильку.

– Ой... – аж засичала Люда. – Ларочко, мамі ж болить.

– А-а... – похитало голівкою дівча, розмахнулося й брязнуло цяцьку на підлогу.

Люда закоханими очима дивилася на доньку.

– Давай одягнемо сукенку і підемо гуляти. До півника, до курочок.

– Гулат. Піник, – заляскала в долоньки Лара.

Прати з малою було важко, але нічого не вдієш, залишити немає з ким – свекруха ще з четвертої ранку стоїть на городі в буряках.

Люда вже розвішувала білизну, коли позаду щось хлюпнуло, почувся відчайдушний вереск. Обернулася і похолола: донька борсалась у місці з водою, із розсіченої губи струмувала цівочкою кров. Лара так захлиналася плачем, що з городу прибігла розчервоніла Варвара Миколаївна, сплеснула руками:

– Ну що оце таке, Людо?! Чи в тебе очей немає? Напасть та й годі... Давай дитину сюди. Ходімо, моя маленька, з бабусею. Зараз ми ваву полікуємо, перевдягнемося в сухеньке. Ох-ох-ох...

Свекруха не кричала, вона ніколи не підвищувала голос на невістку. Та її слова падали на Люду, мов удари кувалди. Все крижаніло всередині й вона втрачала здатність до будь-якої думки. Таке з нею діялося уже три роки. Після тієї травми, коли майже тиждень лікарі боролися за її життя, мало не щодня боліла

Глава 5. Інна

– Ага, спіймався! Ось тепер маєш... Задушу, утоплю! – реготала Таня, охопивши Олега руками за шию і сплівши ноги в нього за спиною. – Ай! Ой! Пусти!

Вони обоє, сміючись, попадали у воду – аж виляски покотилися над річкою – і збурили цілий вир бризок та піни.

– Ото дівчора, – посміхнулася Інна. – Ніяк не намилуються.

– Щасливі, – тепло поглянув на молодят Сергій. – Миросю, ти куди? Стій, халамиднику!

Сергій наздогнав Мирославчика, вхопив його попід руки, всадив собі на шию і побіг у воду.

Інна закохано слідкувала за своїми мужчинами. Сергій – стрункий, високий, на грудях та на плечах переливаються тугі м'язи – красень! І хлопчики на нього схожі: чорняві та кароокі. Майже три роки вони разом, і жодного дня Інна не пошкодувала. Хворобливу пристрасть до Василя немов вітром звіяло того ж дня, коли запропонувала Сергієві одружитися. Що то було? Чому так згорала? Інна до цього часу не могла збагнути. Мана... Зурочено, – каже мама в таких випадках. Шкодувала лише, що так довго морочила голову Сергієві – Мирославчику вже могло б бути не два, а три рочки. Перевела погляд на Ярославчика, що тихенько посопував під великою парасолею, кумедно напрудивши губки. Який же гарний день, і як добре, що вони всі разом. Ії Сергійко такий лагідний, такий турботливий. Супер-чоловік і супер-татусь, – так часто з любов'ю думала про нього.

А над річкою не вгавав вереск і сміх. Сонце котилося на захід, щедро розсіваючи на дзеркалі води сліпучі мінливі блискітки. Суботній вечір покликав на затишне плесо багатьох мешканців містечка, і вони розкошували в літеплі хвиль та на гарячому пісочку.

На горі хряснули дверцята легковика. За хвилину прохолодна тінь упала Інні на обличчя.

– Привіт, – поруч на пісок опустився Андрій Гаркуша. – Давно смажитесь?

що я за своїми турботами трошки забула за тебе. Тепер я завжди буду поряд. Ми прорвемось – і не сумнівайся.

Люда вдячно потерлася щокою об Тетянчине плече. Справді, чому вона так потерпала? Вона ж не самотня у цьому світі.

До кімнати тихою ходою зайшла Варвара Миколаївна, вся червона, мов печений буряк.

– Добрий день, Таню, – привіталася стомлено. – На канікули приїхала?

– Так, Варваро Миколаївно, зайшла ось до Люди, а вона слабує щось у вас...

– Вибачайте, дівчата, – ніби й не почула останніх слів Людина свекруха. – Договорите увечері. Людо, я трохи перепочину, геть спеклася, а ти піди познось із грядки зілля у борозну, нехай сохне на сонці.

– Я допоможу, – підвелася Таня.

Удвох вони швиденько впоралися. І що дивно – у Люди зовсім не боліла голова і тіло здавалося легким – легким...

– Люд, давай завтра ж поговоримо з Ромкою, – запропонувала Таня, прощаючись.

– Ні, я сама, – посміхнулася Люда, сторожко прислухаючись до тихої мелодії, що забриніла в грудях. То оживала надія.

З тією надією вона переробила безліч дрібниць, відвезла до матері братика. З нею сіла в парку на лавочку й посміхнулася лагідному зеленавому небу, двом високим рожевим хмаринкам, що їх підсвічувало вже невидиме із-за горизонту сонце, і густій м'якій синяві, яка поволі напливала зі сходу. Вдихала чари тихого червневого вечора, приязно віталася із знайомими перехожими, заслухалася далекою солов'їною руладою...

Пізніше, згадуючи цей вечір, Люда думала, що то якісь вищі сили подарували його їй, аби потішити перед тим, як доля ударить боляче і безжально, зіб'є з ніг і відбере надію.

голова, а цієї зими зрозуміла, що не потягне більше навчання: стало обриватися наче в прірву серце, почали тремтіти руки. Але все це ще так, добивало ж непереборне бажання спати. Будь-коли і будь-де склепити повіки і провалитися в безодню. Судомливі позіхання постійно вивертали щелепи. Хоч як намагалася їх приховати, тремтячи кожним нервом перед, як їй здавалося, осудливим свекрушиним поглядом, та стримуватись не діставало сил.

Вона довго вичунювала після травми, потім довелося давати свідчення слідчому та в суді. А тут – вагітність, з її нудотою, запамороченнями. Ще тоді якісь незрозумілий тягар упав на всю маленьку Людину істоту.

Весілля Роман вирішив не справляти. Розписалися тихенько, посиділи з друзями в кафе – ото і все. Матерки не перечили: у Люди вже почав округлятися живіт, то навіщо слухати зайві балачки. І так страшне он яке пережили.

Лара народилася на початку лютого, якраз під час зимової сесії. Ще в обід Люда відповідала історичку, а ввечері почалися перейми. Народжувала вона недовго, але дуже болісно. Не один раз втрачала свідомість та приходила до тями від різкого запаху нашатиря і важеньких ляпасів по щоках. Дебеленька дитина ніяк не хотіла виходити з її маленького лона. Лікарка з акушеркою видавили силоміць, чим наробили шкоди і юній матері, й дівчинці.

Люда з жахом згадувала ті дні: цілий тиждень не могла підвестися з постелі – лежала туго стягнута рушником. Бо від великої напруги щось там розійшлося в суглобах. Доньку їй теж не приносили. А у відповідь на сльози й допитування лікарка нагримала:

– Дорости треба було до того, щоб дитя родити. А то гуляєте, ні про що не думаєте... Та не реви ти, усе нормально. Трошки голову їй придавило. Ану, припини хлипати, кажу! Скоро побачиш свою красулю.

Гіркотою пекла Люді душу ще й відсутність Романа – у нього

теж сесія була в розпалі. І лише на півдня приїхала мама з дядьком Миколою. Посиділа біля неї, тримаючи за руку, позітхала:

– Нічого, донько, наберешся сил, окріпнеш. І з дитям, дасть Бог, все буде гаразд. Така наша доля жіноча. Ти у вісімнадцять, а я у дев'ятнадцять тебе народила.

– Ми тут і тобі, й маленькій усього накупували, Людо, – ніяково кахикнув дядько Микола. – І лікарці, й акушерці, і сестричкам віддячили. Так, що лежи собі, одужуй. Маму, бачиш, кладуть у лікарню... То я, мабуть, сам за тобою приїду.

Мати підвелась, уся налита тілом, рожевошока, поли жовтуватого лікарняного халата розійшлися, відкриваючи опуклий живіт... Гостра скіпочка увіткнулась у Людине серце та так і залишилася у ньому пекучим острівцем образи, на якому ясно зацвів холодний квіт відчуження.

Хоч лікарі й заспокоювали, та родова травма далася взнаки. Лара росла нервовою, повсякчас дратувалася невідь чому, годинами плакала й панічно боялася темряви.

– Людо...

Від несподіванки Люда здригнулась усім тілом і рвучко обернулася. За кілька кроків стояла свекруха з Ларою на руках. Її великі карі очі, обрамцьовані промінцями глибоких зморшок, дивилися на Люду співчутливо і якимось ніби провинно. На енергійному загорілому обличчі блищали крапельки поту, а на підборідді поодинокі кучерявились товсті чорні волосини...

– Людо, ти тут потихеньку закінчуй з пранням. А потім наглянеш за плитою. Я плов поставила, щоб якраз до приїзду Роми поспів. А тоді велосипедом за хлібом з'їздиш. Лару я заберу до себе, нехай там під смородиною грається.

Проказавши все це чітким учительським голосом, свекруха з малою зникла в затінку саду. І Люда відразу ж відчула полегкість: ні, Варвара Миколаївна не сердиться на неї, вона добра, а що вже Лару любить. Ось лише чомусь мамою назвати її ніяк не виходить...

Щось прошелестіло під парканом, за хвилину брязнула

примчала за десять хвилин. Обняла, обцілувала. Енергійна, весела, зі щасливим блиском сірих очей... Люда кліпнула віями, намагаючись змахнути зрадливу сльозу.

– Людочко, ти плачеш? Щось трапилось? – неабияк стурбувалася Таня.

– Та ні, – ковтнула давлучий клубок, – то я від радості.

– Слухай, а ти не хвора? Щось ти схудла і жовта он яка...

Люда надто довго крилася від усіх зі своїм станом. А це ж Таня, Танечка – найближча й вірна подружка... У якомусь благальному жесті руки самі лягли на груди і з серця вихлюпнувся весь невисловлений біль.

– Танечко, я гину, – майже простогнала.

– Так!.. Ану сідай і розповідай, – наказала Таня. Примостилася поруч на канапі, взяла Люду за руку. – Хоч я здогадуюсь, яке твоє життя. Тільки не плач, не плач. Даю голову на відруб – усе буде гаразд. Людочко, невже ти забула: у тебе ж є я.

Поки Люда, затинаючись і збиваючись, виповідала їй свою образу на життя, Таня не проходила і словом, лише міцно стискала подружчину тоненьку долоньку з довгими музикальними пальцями. Коли ж та змовкла, заговорила спокійно й розсудливо:

– Людо, ти не потерпай так. Лару можна віддати до дитсадка, сама відновишся в університеті. Це все пусте, тут немає жодної проблеми.

– Я не хочу в університет. Не моє це, Таню. Я вже думала, я хочу в музичне училище. Коли вже не на сцені співати, то хоч дітей музиці навчатиму.

– То це ж чудово! Але... скажи мені, Людо, ти кому-небудь розповідала про свій головний біль, до лікаря зверталася?

– Ні...

– Я думаю, сонечко моє, – Таня притисла до себе Люду, поклала її голову собі на плече, – що цього року тобі треба зайнятися своїм здоров'ям. А на той рік і до навчання візьмешся. Ось побачиш – усе буде просто чудово. Ти вибач мені, Людочко,

обсіли Люду в той час, як вона неспішно їхала асфальтívкою до центрального парку.

Ні! – струснула головою, вона таки сьогодні відпочине. Вечір же який! А пахощі... Ці липи просто з розуму зводять... Завтра Рома приїде... І знову в душі закрутилося наболіле. Ось завтра вона йому все і скаже. Треба ж щось робити. Вже майже три роки як одружені, і що маємо? Тільки й того, що робота гарна в Роми: велика фірма, куди він влаштувався комп'ютерщиком ще третьокурсником, а зараз уже відділ очолує. Його цінують і платять відповідно.

А вона? Мали надію на Ромчину бабусю, що заберуть її із села няньчити Лару, а ту взяв та й розбив параліч. Коли ж несміливо натякнула мамі про Лару, бо та мовчала – ніби не бачила, що діється, то краще й не згадувати.

– А на що ж ти сподівалася, доню? – якимось зверхньо, навіть ущипливо, спитала мати, удавано – здивовано звівши брови. – Ти ж так поспішала у доросле життя, ось і маєш його. А це – велика відповідальність. Тут немає: хочу – не хочу. Народила дитину, то й рости. Ніхто її за тебе тішити не буде. У мене своя сім'я і обов'язки перед нею.

Тоді щось, мов обценьками, стиснуло Людине серце, і їй здалося: вона одна-однісінька, маленька піщинка, у цьому великому незатишному світі. Чому байдуже промовчав Рома, коли покинула університет? Приїхала на сесію й відчула, що геть нічого не розуміє, жодного питання зазначеного в білетах. Голову охопив давлючий обруч, пекуча стріла увігналася у мозок. Потинявшись, ніби примара, університетським подвір'ям, вийшла на зупинку й сіла в автобус, що їхав до вокзалу.

Свекруха теж відреагувала незрозуміло: кілька разів Люда ловила на собі її вивчаюче-здивований погляд, але жодного слова підтримки, чи бодай осуду, так і не дочекалася. Потім у буденній суєті й сама якимось затерпла чи, вірніше, затерпілась.

А сьогодні ніби прозріла. Вклавши вдень дітей спати, зателефонувала Тані, бо все одно ж Рома не приїде. Подружка

клямка, хвіртка широко розчинилася, пропускаючи у двір невисоку рухливу постать. Білявий юнак загледів Люду, що саме розігнулася з мокрою скатертиною в руках, і засяяв блакиттю очей.

– Привіт, – хлопець поставив на лавочку пакет, узяв скатертину й кинув на мотузку. – Давай прищіпки.

– Привіт, Валерко, – вперше за весь ранок Людине личко заяснилось щирою посмішкою.

Вона радо подавала юнакові білизну. Обоє нахилилися до миски за наволочкою, зіткнулися лобами і весело засміялись.

– Кажуть, – то до лайки, коли стукаються лобами, – зауважила усміхнена Люда, здивовано прислухаючись до себе: ковалики-молоточки кудись забралися з голови і в ній поволі почало розвиднюватись.

– Таке скажеш, Люд. Чого б ми мали лаятись? – Валерин погляд миттєво черкнув Людине обличчя теплою іскрою і заховався у густих віях.

А їй від того стало хороше-хороше, щось лагідне й світле затеплилося в грудях.

Коли впоралися з білизнаю і посідали на лавочці, хлопець почав викладати з пакета баночки та пакуночки.

– Дивись – оце молоко вранішнє, це – мед, батько вчора перший викачав. А ось пироги. Тітка Марія щойно з духовки повиймала.

– Ой, запашні які! Ромко так любить мамині пироги... – Люда затнулася і винувато покосувала на Валерку, що відразу ж спохмурнів.

«Ців-ців-ців-ців», – галаслива зграйка горобчиків зірвалася з вишні, впала на подвір'я і закружляла в якійсь «розборці». Дійшло й до чубів, полетіло пір'я...

– Киш, – тупнула ногою Люда на забіяк. – Отака малеча, а чубляться не гірше, ніж люди.

Пташки розвіяли між ними напругу, і Валера вже з посмішкою дістав із дна пакета два великі жовті банани.

– А це вам з Ларочкою. Де вона? Спить?

– Ні, десь із бабусяю буряки поле. Ото зрадіє, коли скажу, що від дядька Валери.

– Люд, а чому ви до нас не приходите? До речі, тітка Марія просила спитати... – Валера різко обірвав фразу.

Люда запитально звела брови:

– Що мама просила спитати?

– Та ні, нічого. Пусте. Тобі, може, щось допомогти?

– Дякую. Що ж ти ще мені допоможеш? Хоча, якщо маєш час, поїдь, будь ласка, купи хліба.

– То я зараз, – підвівся хлопець.

За хвилину за його скутером закучерявилась хмаринка дорожнього пилу. Люда, зачинивши хвіртку, обвела поглядом своє – чуже подвір'я і зітхнула. Якась незрозуміла туга лягла на серце: часом їй здається щось невірогідне – ніби Валера єдина людина в світі, кого вона з Ларочкою цікавить. Іноді, як бувало дуже важко, так хотілося притулити голову до нешироких Валериних грудей і виплакаться, не ховаючись, не соромлячись. І Люді здавалося, що тоді їй би неодмінно полегшало. Адже весь час від усіх, навіть від Романа, треба ховатися...

«Ото ще дурниці», – труснула головою і враз зачула запах горілого. Притьмом кинулася до веранди.

На щастя, плов лише трішки підрум'явився з одного боку. Люда відставила каструлю, зменшила вогонь і, повагавшись, влила у страву, яку свекруха чомусь уперто називала пловом (звичайнісінький собі рис із м'ясом), півсклянки води.

Треба було щось робити. Не могла ж вона сісти чи прилягти, як того просило тіло, бо свекруха за день ніколи не присідала, хіба що в обід, до столу...

Вирішила, поки готується той плов, перестелити Ларине ліжечко та прибрати в кімнаті. Перебираючи доньчини іграшки, думала про Варвару Миколаївну. Не переставала дивуватися її енергії і працездатності. Що в школі мала півтори ставки, так ще й вдома щороку вигодовувала двох свиней, город чималенький

у горлі і ніякими зусиллями його звідти не виштовхати. Свекруха спочатку ображалася і на звертання «Варваро Миколаївно» не відгукувалася, чим доводила Люду до відчаю.

Якось Люда підчула її розмову з Ромою.

– Вона мене зовсім не поважає, – притишено й хрипко бурмотіла та за нещільно причиненими дверима кухні. – Ти у мене один, он який красень та розумник. Для неї викохала. А вона...

– Мамо, заспокойся, – лагідно сказав Роман. – І не діймай мене такою дурницею. Ну не може вона тебе мамою назвати. Не виходить у неї. То й що? Зараз здебільшого молодь свекрів та тестів на ім'я й по батькові зве.

– Ось і ти мене відцурався, – зашморгала носом свекруха. – Отож-то люди й кажуть: невісточка – чужа кісточка.

– Та не чужа вона, – підвищив голос Роман. – Вона тебе поважає, в усьому догоджає, а ти через дурницю нервуєшся.

– Авжеж, авжеж, – з'їхала на високі ноти й свекруха. – Для тебе – це дурниця. Звісно, нічна зозуля денну завжди перекує...

Чим завершилася та розмова Люда не знала, бо, стиснувшись у маленьку грудочку, тихцем позадкувала до кімнати. Але з того часу свекруха й справді стала для неї трохи чужою. Хоча бачила, що вона любить Ларочку і до неї добра. Ось і сьогодні провела її з Вовчиком аж до рогу вулиці, підхопила Лару на руки й защебетала.

– Ларочко, покивай мамі ручкою. І Вовчику. Моя ти гарнюня, – притулилася вустами до внучиної щічки, а потім повернулася усміхненим, спеченим на сонці обличчям до невістки:

– Ти не поспішай, Людо. Я Лару сама вкладаю.

Люда відчула щиру вдячність до свекрухи, а ще, десь на самісінькому денці серця, ворухнувся черв'ячок провини: і справді вона своєю закомплексованістю псує стосунки з Ромчиною мамою.

Та і взагалі: що ж це за життя? Ніби на вокзалі на потяг чекаємо, а його все нема і нема. Такі думки, наче кусючі оси,

обробляла. Завжди стримана, завжди врівноважена, завжди в роботі. Завжди правильна... Як докір їй, Люді, – слабосилій і нікчемній... Навіть до Лари свекруха вночі вставала частіше, ніж вона...

Самобичування перервав телефонний дзвінок.

– Людо, Валера у вас? – не привітавшись, своїм упевненим і трохи примхливим контральто поцікавилась мати.

– Так, мам, він шойно був тут. Привіз усе. Дякую тобі.

– То де ж він зараз? – повагом протягла мама. – І чому ти не дзвониш?

– Валера поїхав по хліб, – почала Люда.

– І не соромно тобі хлопця навантажувати? – невдоволено перервала Марія. – Він тільки з сесії приїхав. Він тобі казав, що в мене город заростає?

– Н-н-і...

– Забув, мабуть. Я хотіла, щоб ти на сьогодні забрала до себе Вовчика, а я піду полоти. Коля цілий день на роботі, а Валеру я не хочу просити. Йому розвіятись треба, а не в няньках сидіти.

– Ой, мам, вибач. Я, мабуть, не зможу. У нас теж полоття. І Рома за годину приїде.

– А... Ну тоді зрозуміло. Ніяк не намилиується. Дивись, не залети знову. Хай хоч Лара підросте. Що ж, буду з Вовчиком іти на город.

По цих словах Марія поклатла трубку, а Люда впала на канапу й стисла долонями скроні: «Господи! Коли це скінчиться?! Я здурію у цій тюрмі...» Чому мама так змінилася після заміжжя? Тільки й чуєш: Коля, Валера, Вовчик... А я?

Люда перевела тоскний погляд на фортепіано, що сиротою принишкло в кутку за шафою. Жодного разу, відколи живе в цій хаті, вона не торкнулася його клавіш.

Її старий друг, придбаний ще покійним татом, коли вона пішла до першого класу музичної школи, перебирався разом з Людою спочатку до матері й дядька Миколи (там ще іноді вона могла дозволити собі відвести душу улюбленою мелодією), а

потім сюди. А тут свекруха відразу й припечатала:

– Ставте його отуди в куток. Забувай уже, Людо, про пісні та музику. Закінчиш заочно філфак, а як підросте Ларочка, підеш до школи. Ото й буде твій шматок хліба. А піаніно можна продати, якщо знайдеться покупець.

Саме так, мабуть, швидко й вирішилась би доля фортепіано, коли б не Рома.

– Та ти що, мамо? – здивовано звів угору брови. – Люда так класно грає. Ні, продавати не будем.

– Ну дивіться самі, діти, – легко погодилась Варвара Миколаївна.

Та з того часу Люда боялася навіть дивитись у бік фортепіано.

Десь ледь-чутно зазвучав «Полонез Огінського». Люда скочила, заметушилася по хаті в пошуках мобільного. Поки видобула його з купи Лариних іграшок, телефон замовк, а на дисплеї висвітлився пропущений дзвінок: «Рома». Ой, Ромко вже, мабуть, під'їжджає до їхньої станції, а вона тут рюмсає... Миттєво ввімкнула виклик.

– Ромочко, привіт, – зашебетала радісно. – Ти де? Ми вже зачекалися.

– Привіт. Я з Києва дзвоню. Ти знаєш, у мене не виходить сьогодні приїхати. Шеф роботою закидав, вистачить до півночі. А завтра в обід буду.

– Ой, а я так скучила... – жалібно вирвалося в Люди.

– Нічого не вдієш. Я ж не гуляю, а гроші заробляю.

– Та ні, то я так, Ромо. Я ж розумію.

–Тоді – до завтра.

– До завтра, – тихо проказала Люда в уже відключений телефон.

Ось тобі й маєш. Мабуть треба йти до мами та забирати Вовку – свого вередливого братика...

усміхнено похвалилася мама. – От добре, що ти Вовчика забрала. Завтра зі спокійною душею можна й на річку всім поїхати.

– А ми з Ромою, мабуть, теж на річку підемо, бо він за тією роботою світу білого не бачить. Хоч відпочине трошки, – перед Людиними очима постав завтрашній день з яскравим сонцем, з димчастим дзеркалом паруючої ріки. День, який вони проведуть лише удвох з Ромою. У неї радісно стріпнулося серце – аж подих перехопило...

– Я оце на тебе дивлюся, Людо, – зітхнула мати, – і бачу, що ти лише про себе думаєш. От аби тобі зустрітися з Ромою та помилуватися. А він же сьогодні натомиться на роботі, завтра рано встане, в електричці спека, та й тут накрутиться. Увечері знову на електричку, приїде серед ночі, а вранці – на роботу. Не жалієш ти його ніяк.

– Мамо, – знітилась Люда, – я ж його не примушую, він же сам...

– Отож і сам, бо знає, що ти завжди канючиш: скучила, скучила... Чоловіків треба, доню, берегти. Може б, якогось тижня й ти до нього проїхала. Подивилась би: що там та як. Кохання коханням, а контролювати треба.

– Ти таке скажеш, мам, – обурилась Люда.

– Ой, дитина ти ще, Людко, – похитала головою Марія. – Їдь уже додому, а то мати буде турбуватись.

Люда насупилась і відвернулася. Хоч мама більше нічого й не сказала, та отой не висловлений, притамований осуд почувся у її зітханні і зачепив за живе. Це тепер мати притихла, а раніше мало не щодня шпетила: «Людко, безсовісна, чи тобі важко свекруху мамою назвати? Роман же мене зве. А ти зі своїми примхами. От побачиш – вона відразу ласкавіша стане». Люда все те слухала мовчки, давила в серці щемливий біль, та одного разу не втрималася і судомливо розридалась, аж мати злякалася. Сяк-так заспокоїла доньку, потім кинула роздратовано: «Роби, як знаєш. Проте дурна».

А що вона зробить із собою, коли слово «мама» застрягає десь

– Гав-гав-гав, – коротко дзявкнув коло хвіртки Шарик, і Марія, здригнувшись усім тілом, так і не встигла пірнути в бажану млосну прірву.

Тихенько звелася з ліжка, накинула халат, черкнула поглядом по вікно: так і є – Люда привезла Вовчика. Ой, та вже й пізенько. Ото як захопилися вони з Миколою. Дитині вже і спати час. Навшпиньки прокралася за двері і щільно причинила їх: нехай відпочиває її котик – натовмився.

Умиротворена любощами, добра й лагідна, спустилася вона крутими східцями веранди на завітчане різнобарвними трояндами подвір'я. Щиро посміхнулася доньці і маленькому синочку, ладна обійняти та приголубити весь світ.

– Мама, мама, – нетерпляче простягнув до неї рученята Вовчик. Марія підхопила малого, підкинула вгору, впіймала і притисла до грудей. Хлоп'я радісно засміялось, заляскало маму долоньками по щоках.

Глава 4. Люда

Люда усміхнено дивилася на цю ідилію. Вечір вдихнув свіжість у її тендітне тіло, якесь дивне, давно не знане, піднесення заволоділо нею. Вона – вільна, вільна! Хоч на якусь часинку... І без поспіху проїде вулицями містечка. Помилується першими зорями, що вже виринають із космічних глибин на сіро-синє полотно присмеркового неба. Вона їхатиме, а в душі звучатиме мелодія. Може, то буде Глюк, а може, Шопен, а можливо, ота чиста й піднесена мелодія, що іноді проривається з якогось дуже далекого куточка її ества, чарує своєю загадковою знайомістю, манить за собою...

Як гарно пахнуть викохані мамою троянди, яка гарна мама, як хороше навкруги. А завтра приїде Ромко, і аж цілих десять годин вони будуть разом. А потім вона проведе його на вечірню електричку й відразу ж зателефонує Тані. Сьогодні подружка прискочила на якусь годину, а ось завтра...

– Людо, ти уявляєш, я сьогодні виполола весь город, –

Глава 2. Валерій

Він мчав сонною, обпеченою розплавленим сонцем, вулицею, здіймаючи сіру куряву колесами скутера. Зустрічний вітер пружно бив у груди, колошматив м'яке, вибілене сонцем, волосся. День розпочинався чудово. Ще звечора домовилися з Юлею провести його на пляжі. Ось зараз купить хліба, відвезе його Люді й відразу ж до Юльки майне.

Валера познайомився з нею місяць тому на дискотеці в міському парку. Невисока, тоненька, з хвилястим білявим волоссям, вона, на перший погляд, здалася хлопцеві дуже схожою на Люду. Тому відразу ж, як загледів у гурті дівчат, і запросив на танець.

Але виявилось, що схожість була лише зовнішньою. Тендітна одинадцятикласниця мала вдачу метку, мислила сучасно. Уже за годину вміло відповіла на Валерин поцілунок, потім дозволила й дещо більше... А за кілька днів, як батьки поїхали в Київ до старшої доньки, позвала додому на каву... Коли спав перший шал пристрасті, хлопець зрозумів, що вони зовсім різні: його подружка, окрім розваг, нічим всерйоз не цікавилась. І за два тижні літньої сесії у Валери визріло рішення – розірвати ці непотрібні йому взаємини. Та Юля якимось робом дізналася про його приїзд і того ж вечора «видзвонила» на побачення. При зустрічі відразу ж кинулася на шию, обпекла гарячими поцілунками... У Валерки пішла обертом голова, він заплющив очі й уявив, що обнімає Люду...

Повернувшись торішньої весни з армії, хлопець застав удома чималеньку сімейку. Звичайно, він знав, що батько одружився, трохи знав і тітку Марію, а Люду – містечкову знаменитість – і поготів. І ось виявилося, що тітка стала мачухою, Люда – сестрою, а на додачу в оселі пищали двоє малят – брат і племінниця... Але тоді Валерка відразу ж кинувся вступати до академії зв'язку, потім влаштувався на свою ще доармійську роботу – електромеханіком на АТС і домашніми справами мало переймався. Щось там допомагав по господарству, хоч тітка

Марія ніколи й не просила. Назвав її тіткою Марією з першого ж дня, а коли батько обережно натякнув, що, може б, мамою краще, насупив брови й буркнув: «Не буду».

Часом йому здавалося, що мачуха начебто побоюється його. Все: «Валерочко, йди обідати», «Валерочко, я тобі ось спортивний костюм випрала...» Він ніяково дякував: «Навіщо? Я й сам можу», а в душі радів за батька: гарну дружину знайшов. Роботяща, охайна, всюди лад, завжди з посмішкою, а що з батьком у них кохання, видно, як кажуть, неозброєним оком. «Микольцю, котику...», «Марійко, сонечко...», – лунало на кожному кроці. У таких випадках, зустрічаючись із Людою поглядом, Валера примружував око й насмішкувато-поблажливо всміхався: що, мовляв, візьмеш із тяжкохворих...

Ох, Люда... Переважно вона тихенькою мишкою сиділа з малою у своїй кімнаті: будинок батько побудував великий, і місця вистачало усім. Частенько няньчила й Вовку, поки мати поралася по господарству. Нерідко вечорами, як усі сходилися до вітальні дивитися телевізор – малечу забирали теж -, Люда щільно зачиняла двері своєї кімнати, і звідти годину, а то й дві, приглушено долітали різні мелодії.

Одного такого вечора тітка Марія дивилася телевізор із Ларою на руках. А разом і напувала її компотом із великої чашки. Вовчик сидів на каналі поруч, перекидав з місця на місце іграшки і вцілив у чашку. Весь компот вихлюпнувся малій на сукенку.

– От поросята, – скривилася тітка Марія. – Валерочко, піди, будь ласка, скажи Людї – хай дасть у що перевдягти дівчину. Чи хай сама йде перевдягає, а то знає тільки бринькати...

Валера обережно, навіть якимось несміливо, прочинив двері. Люда сиділа в напівоберта до нього і легенько перебирала клавіші. Невідь яким чуттям осягнувши його присутність, повільно повернула голову... Її очі горіли яскравим блакитно-синім вогнем, ніби дві зорі... Обличчя... Воно виглядало якимось нетутешнім, взагалі неземним, сповненим радістю,

узяв та й закохався у доньку. Мабуть, дала привід. Та, звісно, дала: все посміхалася та щебетала. Хіба ж мужику багато треба? А Валера такий хороший хлопець: ввічливий, поступливий... Так і ворожка їй казала після смерті Андрія: «Буде у тебе чоловік хороший, вдівець із дитиною, любитиме тебе сильно, жалітиме. І сама дитину народиш...».

Вона тоді не дуже і повірила, а, бач, усе й збулося. І живе тепер, як королева. Всюди лад, усе є. Ото тільки Люда вичворяє. Поїхала до Ромки, вернулася: «Мамо, забори Лару...». Та чи ж я сама потягну? У мене господарство, у мене два мужики. А як би на це Микола подивився? А Валера? Нащо їм у хаті чуже дитя і я засмикана? Ні, донечко, не вміла гуляти як слід, поштиво, то й нянч тепер. Твоє воно, нічиє. А що важко, то кому з жінок легко? Слава Богу, свекруха хороша, помагає все. Так і тут химерує: мамою не зве, а на ім'я та по батькові. Наче в школі. Ох ця молодь, ох і егоїсти. Наче така дівчина була, а як перші труднощі спізнала, так і скисла. Ото тільки й оживає, як Роман на вихідні приїде.

Зачувши у дворі кроки чоловіка, Марія лукаво посміхнулася. Вийшла з хліва – рожевоцока й пухка, як пампушечка, млосно зазирнула Миколі в очі, і вони взраз затуманились і вже нічого не бачили, крім коханої дружини.

– Микольцю, – хрипко озвалася за якийсь час Марія, відпочиваючи на дужій чоловіковій руці, – казала мені Сидоренкова Настя, що завтра на птахокомбінат завезуть бройлерів. Уже чималеньких, двотижневих. Підгодували б, а восени м'ясо їли б. Може, підскочиш зранку, десятків зо три візьмеш? Я з Настею домовилась, вона відпустить. А потім спіше, ніби подохли...

– Угу, – крізь дрімоту муркнув Микола.

І здалася собі Марія великою і вдатною господинею, на якій тримається все і на обійсті, і в хаті. Без мудрих рішень та команд якої, геть усе б захиріло. На її вустах блукала самовдоволена посмішка, а під повіки дрібною піску заповзав солодкий сон.

ковтками і нічого не помічала навкруги. Відірвавшись нарешті від чоловіка, зітхнула легенько і попрямувала до двору, дойти бокату Марту, яка вдосталь напаслася за день на леваді.

– Марійко, – озвався услід Микола, – мабуть, уже час Вовчика забирати. А то Люда намучилася там із двома. Уже ж восьма година.

– Ой, ну чим вона намучилась? – невдоволено обернулася Марія до чоловіка. – І що вона там робить? Усе ж на свекрусі, вона лише з дитиною. Хай пізніше зателефоную, щоб привезла.

Микола стенив плечима: тобі, мовляв, видніше. Авжеж, що видніше, подумки погодилась Марія. Ось зараз вона подоїть козу, а тим часом і Микола впорається, Валери й Вовчика немає, і тоді вони...

Рано вийшовши заміж, Марія так і не спізнала з Андрієм всього різнобарв'я подружньої пристрасті. «Розбудив» її Микола, і вона зацвіла буйним квітом жіночності. Народивши Вовчика, вжила запобіжних заходів, отож вагітності не боялася й іноді навіть трошки лякала Миколу своєю жагою...

«Люда... Що ж Люда? У неї все добре, – міркувала, вмошуючись біля Марти на маленькому ослінчику. – Шкода лише, що навчання покинула, але ж не зовсім. Підросте Лара, то і відновиться на заочному. А тим часом, може, щось вирішиться у Романа з квартирою. Хоча, звісно, у Києві це важко. Грошей багато треба. Та якось воно буде. Можна ж і тут влаштуватися. Спеціальність у нього чудова. Ас по комп'ютерах. У банк чи куди інде піде на роботу. Хата он їхня порожня стоїть.»

Марія зітхнула і стиснула губи: ну чому ж не жити Люді з Ларою вдома? Так ні: «Боюся сама, не можу сама...» От і живи тепер із свекрухою, і не скигли, що все не так. А як же ти думала: мати сім'ю, дитину легко? Це ж тобі не гульки в шістнадцять років. «Не піду до свекрухи, буду з тобою, мамо...» А ти тут потрібна? У нас своя сім'я, у тебе своя. Та нехай би вже й так, але знову ж Валера...

Марія похитала головою. Ой не вірилось, що так просто він

щастям, Люда начебто кудись летіла... Зникла маленька тиха істота, яку звук бачити щодня. Перед ним сиділа усміхнена, впевнена в собі красуня, а з її очей струмувало щось таке рідне, бажане й закличне, що хлопцеві перехопило подих. Лець не перечебившись об поріг, тихо позадував.

Люда обірвала гру, встала... Як вона встала! Зякою граційністю! Струнка, легка, ніби птах... Валерине серце зірвалося донизу, а потім замолотило швидко й напружено. Звідтоді й почалася його радість-мука. Щохвилини хотілося бути поруч, бачити її іскристі очі, чути переливчастий голос. Напрошувався допомагати прати, купати дітей, намагався випередити її бажання.

Якось увечері, вклавши малечу спати, вони з Людою довго сиділи на лавочці у дворі. На загадковому смоляному небі яскраво зблискували зорі, з палісаду віяло запаморочливим дурманом матіоли, і Валера забув про все на світі. І, в першу чергу, про те, що Люда не просто чудова дівчина, а чужа дружина. На серці було легко й радісно. Вони жартували, сміялися, згадували веселі історії з армійського та студентського життя.

Бралось до півночі, та чомусь не лягав спати батько. Проїшов кілька разів до сарая. Потім у сад. А повертаючись, зупинився на східцях веранди.

– Валеро, – покликав тихо, – йди мені допоможи.

– А що ти робиш серед ночі? – здивувався хлопець і, встаючи, посміхнувся Люді. – Я зараз.

Коли зайшли до кухні, батько щільно причинив двері, сів за стіл, вказав рукою на табуретку навпроти:

– Сідай.

Валера здвигнув плечима, сів.

– Синку, – почав якось непевно батько. – Ти тільки вислухай мене спокійно. Не ображайся. Добре?

– Добре... Та що сталося?

– А сталося негарне, синку. Я розумію. Люда... – батько явно хвилювався, не знаходив слів, його голос стишився до шепоту. – Вона вродлива, розумна, талановита – що й казати... Але, Валеро... Хіба ж можна?..

– Та про що ти?! – враз зчервонів Валерка.

– Про те саме... Я давненько помічав, що ти до неї горнешся. Ну, думав, рідня ж. Ще й порадив був... А потім раз та два побачив, що з тобою діється коло неї... Валеро, щось треба з цим робити... Тільки давай обміркуємо спокійно.

– Не твоє діло! – зірвався з табуретки хлопець. – Зрозумів?!

Хряпнув дверима кухні, потім веранди, а за хвилину, швидко віддаляючись від двору, розтанув вдалині гуркіт мотоцикла.

Тоді Валера рвонув до свого друга Тимка і з ним уперше в житті напився до безтями. Розтрощив на мотлох батькового мотоцикла, добре, хоч не машину вхопив згаряча, сам же якимось дивом умудрився лише трохи подряпати руки та обличчя.

Кілька днів Люда уникала його – мабуть, з нею теж «говорили». А на вихідні приїхав з Києва Роман, почали пакувати речі... Валерка збіг з дому...

Люда з Ларою прожила в Києві лише два місяці, потім повернулася назад (щось там не склалося з квартирою), але не до матері, а до свекрухи.

Побачив її Валера нескоро. Уже пізньою осінню.

Того ранку тітка Марія привела у двір велику білу козу. «Це для малих», – сказала, маючи на увазі і свого Вовчика, й Лару. Вперше подоївши Марту, вона довго куштувала молоко. Плямкала губами, зводила до гори очі, нарешті задоволено кивнула головою:

– Добре. Валеро, будеш пити? Не хочеш? А воно, до речі, дуже корисне. Знаєш, що я тебе попрошу... Коли маєш час, відвези, будь ласка, баночку Ларочці.

День блискав яскравим сонцем, та сумно чомусь дивився на землю. Небо, накривши холодним синім шатром увесь білий світ, зятято колихало напівголі верховіття дерев і ніби попереджало: й не сподівайтеся ні на що добре...

Саме таке почуття штрикнуло скіпкою у серце хлопця, коли він побачив Люду. Настовбурченою синичкою сиділа вона посеред двору біля кучугури буряків. У жовтій старій хустці, в

і ступила босими ногами в кучеряву садову траву. Обабіч притрушеної піском доріжки важко хилили до землі віти кущі смородини, порічок, агрусу. Немов вагітні жінки, затихли бокаті абрикоси, задерикувато посміхалися рожевощокими яблучками молоденькі яблуні. Добрий буде цьогоріч урожай!

Обвела веселим поглядом обійстя: справжній господар її Микола. Під сараєм рівними рядами стоять маленькі будиночки – то пасіка: аби не возити вулики за тридев'ять земель, у кінці городу Микола насадив лип, а попід ними кучерявиться гречка. Усе продумано. Он пирськає з трави, крутиться широким віялом, переливається десятками веселок, сліпучий водограй – чоловік поливає городину.

– Агов, Микольцю, – стиха гукнула Марія, обережно ступаючи до нього по траві. – Яка лише водиця гарна, піди скупайся.

– Нехай пізніше, – лагідно посміхнувся він назустріч, – піду ще хлів зараз почищу.

Потягнувся усім тілом до Марії, поклав їй руки на плечі, вона ж прихилила голову до його грудей – і так завмерли.

– Ой, – раптом стрепенулася Марія, – ще хто побачить... Уже й так кажуть...

– Та хто там побачить за деревами, – не відпустив її Микола, натомість припавши довгим поцілунком до вишневих пахучих вуст.

Вони були щасливі у своєму невіданні, бо якби озирнулися навкруги, то побачили б сусідку, бабу Гапу, що висунула довгого гачкуватого носа із-за своєї повітки. Якусь мить вона витріщалася на закоханих, потім зневажливо плюнула, покрутила пальцем біля скроні і заховалясь у дворі. Тоді завтра вранці Марія не дивувалася б щиро: чому то сусідка, уздрівши її в городі, не вітаючись, відвернулася й швидко щезла в саду. Вона, може, й пожаліла б бабу Гапу – стару сімдесятилітню дівку – та й зламала б пагони неприязні, що гострими ріжками виткнулися назовні з того місця трохи вище грудей, що завжди чомусь свербить нетерплячістю... Але зараз Марія пила життя великими свіжими

– тихенько, без весілля. А тому й подумав, що Таня народила, хоч і не бачив її вагітною.

– Ти сьогодні бачитимеш Люду? – запитально звела брови Таня.

– Так, ось зараз хліб їй везу.

– То скажи, будь ласка, хай зателефонує мені, коли зможе. Скажи, що я дуже хочу її бачити, але ж не хочу заважати їм з Ромкою.

– Добре, – кивнув Валера. – Ну, всього вам. До зустрічі.

Коли під'їхав до Людиного двору, та саме виводила з хвіртки великий чоловічий велосипед з маленьким крісельцем, прилаштованим на рамі.

– На, – подав пакет з покупкою. – А ти куди зібралася?

– Та до вас. Поїду Вовчика заберу. Мама просила.

– Ти спочатку морозиво з'їж, а то розтане.

– Ой, Валерочко, мій улюблений пломбір! Дякую.

– Нема за що, – буркнув хлопець, зриваючись із місця, навіть прохання Тані забув переказати.

«Валерочко...». Лагідна тепла хвиля хлюпнула йому в груди. «А мати в неї – самовдоволена корова», – відразу ж за цим подумав зі злістю, завертаючи у вуличку, де жила Юля.

Глава 3. Мати

– Хух-ох-ох-ох... Ну й гарно ж, – пирхала та охала Марія під теплим дощиком літнього душу.

Аж четверо відер залив Микола в бак, ідучи вранці на роботу. За день вода стала майже гарячою, і Марія розкошувала. Водила долонями по пружких грудях, по стегнах, піднімала вгору руки, підставляла шовковому літепку розпашіле обличчя. Вода поволі змивала втому, тіло наповнювалося силою, а душа благодаттю.

Почувалася задоволеною: за півдня виполола отакий городище. Кому сказати – не повірять. Засміялася щасливо. Закрутила краник, натягла на мокре тіло легенький халатик

запилюженій сірій куртці (мабуть, Романовій, бо рукава були закачані мало не до ліктів), з маленькими червоними руками... Однією притримувала величезного кормового буряка, а в другій затисла схожого на тесака ножа і зчиргикувала ним гичку. Вчувши брязкіт хвіртки, здригнулася, ніж спорснув униз і розтяв безжальним лезом тоненький довгий палець. Пирснула кров. Люда аж засичала від болю, звела на Валеру вологі очі... Він ледь упіймав себе за язик, щоб не матюкнутися вголос.

До самого вечора порався коло буряків. Приспавши Лару, вийшла й Варвара Миколаївна. Зиркнула на забинтовану невістчину руку, зітхнула:

– Йди вже до хати. Що ж ти з такою рукою наробиш?

Уже в сутінках Валера заніс останню корзину буряків до льоху, рішуче відмовився від запропонованої Варварою Миколаївною вечері й притьмом витягнув скутера за хвіртку.

«Козли... Які козли... А отой довбаний Роман – взагалі козлище... До чого довели дівчину...», – билася у його єстві лише одна затята думка. Коли б хтось спитав його: що ж тут особливого, адже в усіх у їхньому містечку є городи, всі тримають господарство, він, можливо б, і не спромігся на якусь вмотивовану відповідь, та вся його душа волила: «Це не правильно, так не повинно бути. Це не для Люди».

Теперішня Люда викликала в його грудях майже фізичний біль. Хвилюючу романтичну закоханість враз змило шквальною хвилею жалю і співчуття. Його серце миттєво вловило її незахищеність, безпорадність і ще щось таке, від чого хотілося натовкти комусь писок...

Бажання бачити Люду переплелось з таким же палким бажанням допомогти, захистити, і він взявся щодня возити Ларочці молоко. Іноді вдома заставав Романа – той приїжджав на вихідні. Тоді Люда квітнула, не зводила з чоловіка захоплених очей. І Валерка, швидко віддавши гостинці, їхав світ за очі, а потім весь день злився, мов ланцюговий пес. Це ж лише уявити: той козел робить з нею, що захоче, а їй те подобається.

Не полегшало, й коли почав зустрічатися з Юлею. Ні, трохи полегшало, поки Люду не бачив. Варто ж було здибатися з нею хоч на хвилину, як розумів: не потрібна йому ніяка Юлька. А куди від неї тепер подінешся? Думка ж про те, що Люда належить іншому і ніколи його не стане, чомусь не приходила в голову. Десь на рівні підсвідомості раз і назавжди вирішив: він має на неї право, а те, що відбувається тепер, – просто непорозуміння, яке незабаром розв'яжеться...

З такими розтерзаними почуттями примчав Валера до гастронома. Купив хліб, а коли уже виходив з магазину, на східцях зіткнувся з Танею Березняк. Відразу й не впізнав. Людина подружка дивно змінилася. Наче піросла, стала стрункою й тоненькою, і осина талія десь узялася, а личко очистилось від ластовиння і ясно променилося сірими очима.

– Привіт, Задорожний, – першою зачепила хлопця Таня. – Загордився, не помічаєш давніх знайомих?

– Ох, Таню! Яка ти стала...

– Авжеж! А ти що собі думав? Як справи? Як Люда? Я, як приїхала сьогодні вранці, відразу ж їй подзвонила, але вона Ромку сьогодні чекає, то не хочу заважати.

– А що Люда? – зітхнув Валера: перед Танею він міг не критися, вона знала всі Людині проблеми краще за нього. – Товчється з ранку до вечора то з малою, то по господарству. А взагалі, Таню, божевілля. Ти б її побачила – зовсім звелася.

– Сподіваюсь, ти ж її підтримуєш? – кресонула по ньому Таня лукавим поглядом. – Ой, та заспокойся ти. Що я таке сказала? Червонієш, мов красна дівиця. Ох, Валеро, я завжди захоплювалася їхнім з Ромкою коханням, а зараз мені щось все оце не подобається. Куди це годиться: він – у Києві, вона – тут, університет покинула...

Валера відразу ж підхопив болючу для нього тему:

– А ти давно її бачила? Змарніла, жовта вся. З дому нікуди не виходить.

– Нічого, у мене із сьогоднішнього дня канікули. Я її

розворушу. Але твоя правда – з Людою негарзд і нам треба щось робити.

– Таню! – долинуло з другого боку вулиці. – А йди-но сюди. У нас, здається, проблеми...

Під розквітлою духм'яною липою стояв кремезний молодик і розгублено зиркав то на Таню, то на синій візочок з малям...

– Іду, зараз іду, Олежку, – зацвірінкала ластівочкою Таня.

Валерка сторопіло витріщився на візочок:

– Це твоє?..

– Так, а ти що ж думав? Ми встигаємо все: і навчатися, і розмножуватися, – поважно промовила Таня і, не стримавшись, зареготала на весь голос. – Пішли, познайомлю.

– Ну ви й даєте... – Валера, вражено хитаючи головою, попрямував за Танею.

– Ану, що тут у нас. Покажіть, Ярославце Сергійовичу, – схилилася Таня над малям.

– Який Сергійовичу, чому Сергійовичу? – Валера здивовано перевів погляд на усміненого Олега.

Таня уміло робила якісь маніпуляції з маленькими штанцями. За тим узяла товстенького щокатого малюка на руки.

– Ось які ми! Дивіться! А ти й справді, Валеро, подумав, що це наш?

Той непевно стенив плечима.

– Та це ж моєї сестри Інки Ярославчик.

– Так у неї ж наче більший був?

– Є й більший, Мирославчик. Їм же із Сергієм торік по тридцятці стукнуло. Ото й стараються. Миросю два рочки, а Ярику сім місяців. І не виключено, що на цьому не зупиняться. Можливо, ще будуть Святославчик і Владиславчик...

– Молодці. А я точно повірив, що це ваш.

– Буде колись і наш, – подав голос Олег.

– Ага, буде, – пирхнула Таня. – Років через п'ять, не раніше.

Олег насупився і нічого не відказав. Може, це було його «пунктиком»? Валера знав, що торішньої осені вони одружилися